

ตะกายดาว: ชีวิตต่อสู้ของผู้หญิงออฟฟิศ

Reaching for the Star: The Struggled Life of Office Women

กมลวรรณ คงยก

Kamonwan Kongyok

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดำเนินการตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of

Master of Arts in Human and Social Development

Prince of Songkla University

2554

๑ ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

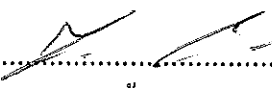
เลขหมู่	HQ 1950.55 144 2554 ๒.2
Bib Key	๒45805
	21 พ.ย. 2554

(1)

ชื่อวิทยานิพนธ์   ตะกายดาว: ชีวิตต้องสู้ของผู้หญิงออฟฟิศ
ผู้เขียน   นางสาวกมลวรรณ คงยก
สาขาวิชา   พัฒนามนุษย์และสังคม

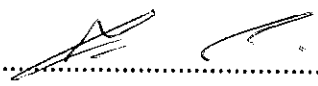

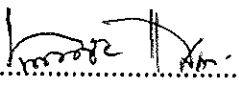
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

.....
(ดร.สุรพงษ์ ยิ้มละมัย)

คณะกรรมการสอบ

.....ประธานกรรมการ
(ดร.มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ)

.....กรรมการ
(ดร.สุรพงษ์ ยิ้มละมัย)

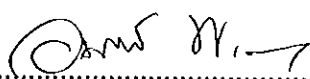

.....กรรมการ
(ดร.เกษตรชัย และทีม)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์

ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พัฒนามนุษย์และสังคม

.....
(ศาสตราจารย์ ดร.อมรรัตน์ พงศ์ดารา)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อวิทยานิพนธ์   ตะกายดาว: ชีวิตต้องสู้ของผู้หญิงออฟฟิศ
ผู้เขียน   นางสาวกมลวรรณ คงขก
สาขาวิชา   พัฒนามนุษย์และสังคม
ปีการศึกษา   2553

บทคัดย่อ

แม้ว่ายุคสมัยและกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปจะนำพาให้ผู้หญิงก้าวออกมาสู่พื้นที่นอกบ้าน หากมองบนเส้นทางการทำงานจะพบว่า ผู้หญิงส่วนใหญ่ทำงานในลักษณะงานบริการมากกว่างานบริหาร โดยมองว่า ผู้หญิงมีความใส่ใจต่อรายละเอียด เล็กน้อยและอดทนต่องานที่มีความซ้ำซากจำเจ ในขณะที่ผู้ชายมีอำนาจเป็นใหญ่ในการตัดสินใจหรือบังคับบัญชา งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาชีวิตของผู้หญิงออฟฟิศในฐานะผู้ที่ก้าวออกมาสู่เวทีนอกบ้าน และเพื่อศึกษาการต่อรองตัวตนของผู้หญิงภายใต้บริบทการทำงานออฟฟิศ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพอันมีฐานคิดอัตลักษณ์และ โครงสร้าง-ผู้กระทำการในการศึกษา ซึ่งเล่าผ่านพื้นที่บริษัทแห่งหนึ่งในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ผลการวิจัย พบว่า ชีวิตของผู้หญิงออฟฟิศซึ่งก้าวออกมาสู่เวทีนอกบ้านยังคงตกอยู่ภายใต้โครงสร้างอำนาจชายเป็นใหญ่ในสังคม เห็นได้จาก การทำงานของผู้หญิงที่ตกเป็นรองจากผู้ชาย บ้างก็ถูกมองว่าเป็นเพียงดอกไม้ประดับองค์กร ส่งผลให้งานของผู้หญิงกลายเป็นงานที่ด้อยคุณค่าและถูกมองข้ามไป สำหรับการต่อรองตัวตนของผู้หญิงภายใต้บริบทการทำงานออฟฟิศ ผู้หญิงได้กระทำการต่อสู้ ต่อรองกับโครงสร้างการทำงานที่คอยกำหนด กำกับ และกดทับให้ผู้หญิงออฟฟิศมีบทบาทเพียงกรอบของงานที่วางไว้ โดยมิได้รับโอกาสในการแสดงออกซึ่งความรู้ความสามารรถที่ตนมีไปมากกว่าการถูกประเมินค่าจากตำแหน่งงาน ผู้หญิงออฟฟิศในการศึกษารุ่นนี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงการปะทะประสานของผู้คนอันนำไปสู่ความพยายามที่จะแสวงหาหนทางเพื่อให้สังคมยอมรับในตัวตน

โดยสรุป โครงสร้างทางสังคมและโครงสร้างบริบทงานมีอาจควบคุมการกระทำของมนุษย์ได้อย่างเบ็ดเสร็จเสมอไป แต่คนที่อยู่ภายใต้โครงสร้างดังกล่าวนั้นสามารถกระทำการได้ กล่าวคือ ผู้หญิงออฟฟิศได้พยายามก้าวข้ามเส้นแบ่งงานระหว่างเพศ โดยผสมคุณลักษณะที่ดีของความเป็นชายและความเป็นหญิงไว้ร่วมกัน เพื่อกระทำการต่างๆ อันมีนัยแฝงไว้ซึ่งการต่อสู้ ต่อรองกับอำนาจในฐานะผู้ได้บังคับบัญชาที่ดูราวกับว่ายอมจำนน ทั้งนี้ อาจกล่าวได้ว่า ตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศไม่ได้มีลักษณะคงที่ตายตัว หากแต่มีลักษณะ

เลื่อนไหล ชับซ้อน และสามารถแปรเปลี่ยนไปตามพื้นที่และอำนาจของความสัมพันธ์ได้
ตลอดเวลา

Thesis Title	Reaching for the Star: The Struggled Life of Office Women
Author	Miss Kamonwan Kongyok
Major Program	Human and Social Development
Academic Year	2010

Abstract

Even though things have changed over time and women have come out of their home to the space outside, if we look at jobs held by women, we will find that most women are engaged more with service work than administrative work. This is because women are regarded as being attentive to small details and patient for repetitious work while men are authoritative and the ones who make decisions or govern. The objectives of this study were to investigate life of office women as people who step out to the stage outside their home, and to explore women's negotiations for their identity under the context of their office work. The qualitative research method used for this study was based on the concepts of identity and structural-agency approach through narrations about a company in Hat Yai District, Songkla Province.

The results of the study revealed that life of women who stepped out to the stage outside their home was still under the power structure where men dominated the society. This could be seen from rules and regulations or conditions of work that controlled women so that they were in lower positions than men. Some women were regarded as only flowers decorating their organization. As a result, their work performance was devalued and overlooked. In terms of office ~~women's negotiations for their identity under the context of their office work, they had struggled~~ to negotiate with the work structure that designated, controlled and pressed them to play only the role that had been framed for them without getting an opportunity to fully show their knowledge and capacity and were evaluated only in the capacity of the position. Thus, office women in this study reflected people's encounter leading them to an effort in seeking ways and actions to have identity recognition in the society.

In conclusion, social structure and work structure cannot readily control people's actions but people who are under the structure can act. Office women have made efforts to go over the dividing line between work for men and work for women by integrating ideal attributes

of men and women in order to do actions that conceal fight and negotiation against power as subordinates who act as if they surrender. However, office women's identity and their being an agent do not stay still and are not fixed but rather mobile, complex, and can vary according to the space and power of relationships at all time.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีอาจสำเร็จลุล่วงอย่างสมบูรณ์ได้ หากปราศจากความกรุณาและเกื้อหนุนจากผู้มีพระคุณหลายท่าน อันดับแรก ผู้วิจัยขอกราบเท้าพระคุณพ่อและพระคุณแม่ ผู้เสริมสร้างกำลังใจเมื่อยามเหนื่อยล้าและเป็นที่พักพิงเมื่อยามอ่อนแรงต่ออนานาอุปสรรคที่เผชิญ รวมทั้งพี่สาวที่แสนดี ผู้ปรารถนาและหวังใจให้น้องสาวคนนี้มีความสุขในสิ่งที่เลือกทำ เพียงผู้วิจัยมองเห็นแววดาจากท่านทั้งสามที่เปี่ยมล้นไปด้วยความห่วงใย ผสานกับคำพูดปลอบประโลมอันประดุจตั้งน้ำเย็นชโลมใจ ก็นับว่าเป็นยาวิเศษให้ผู้วิจัยมีแรงพลังก้าวเดิน ต่อสู้ให้ถึงยังจุดหมายที่ตั้งใจ

ผู้มีพระคุณลำดับต่อมา ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ผู้ซึ่งอยู่เบื้องหลังความสำเร็จในการร้อยเรียงภาษา ชิดเขียนจนเป็นวิทยานิพนธ์ ขอขอบพระคุณ ดร.สุรพงษ์ ยัมละมัย อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ผู้คอยเคียงข้างใจใส่ พร่ำสอนหลักกติกตฤณฎี อีกทั้งชี้แนะผิดถูกในการกระทำเพื่อให้เรียนรู้จักการใช้ชีวิตซึ่งผู้วิจัยยังด้อยประสบการณ์ ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย ธรรมสังการ ผู้แบ่งปันรอยยิ้ม ถามไถ่ทุกข์สุขตลอดระยะเวลาดำเนินการวิจัย ขอขอบพระคุณ ดร.มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ ผู้ช่วยเติมเต็มเนื้อหาทางวิชาการให้ประกอบเป็นเล่มวิทยานิพนธ์ที่สมบูรณ์ และขอขอบพระคุณ ดร.เกษตรชัย และหิมา ผู้ถ่ายทอดเกร็ดความรู้ต่างๆอันเป็นแนวทางให้ผู้วิจัยมองเห็นบางสิ่งบางอย่างมองข้ามไป จากความเมตตาที่ได้รับจากผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในพระคุณสุดพรรณนา แม้บางครั้งจะรู้สึกโกรธ ก้าว น้อยใจ เสียใจ แต่ด้วยคติเตือนตนเองที่ว่า “ท้อได้แต่อย่าถอย ล้มได้แต่อย่าถวน” ช่วยจุดดิ่งให้ผู้วิจัยลุกขึ้นอดทนและมุ่งมั่นก้าวต่อไป ทั้งนี้ หากไม่มี “ครู” ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาและบ่มเพาะความแข็งแกร่งในวันนั้น ก็คงไม่มี “ศิษย์” ผู้ภาคภูมิใจกับปัญญาที่ก่อตัวเป็นความสำเร็จในวันนี้

สุดท้ายนี้ ขอขอบพระคุณ คุณนิเวศน์ ประยูรเชียร ผู้ใหญ่ใจดีซึ่งมอบโอกาสในการศึกษาตลอดจนอุปการะค่าเล่าเรียน ขอขอบคุณ พี่มาท พี่ตาล ผู้ให้ความช่วยเหลือทุกขั้นตอนการศึกษา อีกทั้งมอบความรักใคร่เอ็นดูต่อผู้วิจัยเสมือนเป็นพี่น้อง ขอขอบคุณห้อง Common Room คณะศิลปศาสตร์ ที่ผู้วิจัยเคยอาศัยนั่ง นอน ทำงานกระทั่งรุ่งสาง ขอขอบคุณมิตรภาพแสนงดงามจาก “ทีมวิจัยพวง” แป้ง น้อย ไหม เพื่อนผู้ร่วมเดินบนเส้นทางเดียวกัน กอดคอกันมาถึงเส้นชัย ขอขอบคุณเวทีนำเสนอผลงานที่ผู้วิจัยได้เข้าร่วม และขอขอบคุณทุกความสัมพันธ์ที่ก่อเกิด ณ ที่นี้ อันหล่อหลอมและนำพาให้ผู้วิจัย “รักในความเป็นวิชาการ”

กมลวรรณ คงยก

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อ	(3)
Abstract	(5)
กิตติกรรมประกาศ	(7)
สารบัญ	(8)
รายการตาราง	(11)
รายการภาพประกอบ	(12)

บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	8
คำถามในการวิจัย.....	8
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
นิยามคำศัพท์เฉพาะ.....	9
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	10
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	11
ปฏิบัติการวิจัยในทางทฤษฎี.....	16
พื้นที่ของการปฏิบัติการทางสังคม.....	17
การก่อรูปอัตลักษณ์.....	22
การเคลื่อนไหวตัวตนในฐานะผู้กระทำการ.....	31
ผู้หญิงในงานศึกษาที่ผ่านมา.....	38
บทที่ 3 วิธีการดำเนินวิจัย.....	47
วิธีการศึกษา.....	48
สนามการวิจัย.....	49
การเลือกพื้นที่ศึกษา.....	50
การเลือกกลุ่มคนศึกษา.....	52

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
การเข้าสู่สนามการวิจัย.....	55
การเข้าสู่พื้นที่ศึกษา.....	57
การเข้าถึงกลุ่มคนศึกษา.....	57
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	59
หน่วยการวิเคราะห์.....	61
แนวทางการวิเคราะห์.....	63
บทที่ 4 ชีวิตต้องสู้ของ “ผู้หญิงออฟฟิศ”.....	64
ตำแหน่งแห่งที่บนเวทีนอกบ้าน.....	65
“ก่อน” ก้าวออกมาสู่พื้นที่นอกบ้าน.....	66
“เมื่อ” ก้าวออกมาสู่พื้นที่นอกบ้าน.....	68
“ผู้หญิงออฟฟิศ” ผู้ซึ่งก้าวออกมาสู่พื้นที่นอกบ้าน.....	71
การปรับเปลี่ยนบทบาทของผู้หญิงจากคาดหวังทางสังคม.....	81
ผู้หญิงกับบทบาทของความเป็นลูก (สาว).....	82
ผู้หญิงกับบทบาทของความเป็นภรรยา.....	83
ผู้หญิงกับบทบาทของความเป็นแม่.....	83
ความสัมพันธ์ภายใต้ “อำนาจชายเป็นใหญ่”.....	86
ต่อสู้กับวาทกรรม “ดอกไม้ประดับองค์กร”.....	87
ต่อสู้กับโอกาสที่ไม่เท่าเทียมในการทำงาน.....	93
ต่อสู้กับการปิดกั้นความก้าวหน้าในการทำงาน.....	97
บทที่ 5 เส้นทางตะกายดาวของ “ผู้หญิงออฟฟิศ”.....	104
การไม่ยอมจำนนต่อความซ้ำซากจำเจในบริบทงาน.....	105
ลักษณะงานจิปาละ.....	106
พื้นที่การทำงาน.....	108
เวลาที่ตายตัว.....	113

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
การแสดงตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศ.....	116
ตัวตน “นอก” บริบทการทำงาน.....	119
ตัวตน “ใน” บริบทการทำงาน.....	129
ตัวตนกับการต่อรองภายใต้บริบทงาน.....	133
การสวมบทบาทใหม่ของผู้หญิงออฟฟิศ.....	140
การ “ถอดทิ้ง” คุณลักษณะความเป็นหญิงบางประการ.....	141
การ “พกพา” คุณลักษณะความเป็นชายบางประการ.....	143
การ “ผสมผสาน” คุณลักษณะที่ดีทั้งสองเพศ.....	145
บทที่ 6 บทสรุป ชีวิตต้องสู้ของ “ผู้หญิงออฟฟิศ” บนเวทีนอกบ้าน.....	147
สรุปผล.....	147
อภิปรายผล.....	151
ข้อเสนอแนะ.....	153
สำหรับการนำผลการวิจัยครั้งนี้ไปใช้.....	153
สำหรับการวิจัยครั้งต่อไป.....	156
บรรณานุกรม.....	157
ภาคผนวก.....	163
ภาคผนวก ก รายละเอียดเกี่ยวกับการสัมภาษณ์.....	164
ภาคผนวก ข การตีพิมพ์และเผยแพร่ผลงานวิชาการ.....	170
ประวัติผู้เขียน.....	215

รายการตาราง

ตารางที่	หน้า
1	การแบ่งกลุ่มข้อมูลที่ศึกษา..... 53
2	ภูมิหลังของผู้หญิงออฟฟิศ..... 80
3	คำตอบแทนเฉลี่ยต่อเดือนที่พนักงานประจำได้รับ จำแนกตามขนาดสถานประกอบการ ระดับตำแหน่ง และเพศ พ.ศ.2541..... 95
4	ร้อยละของผู้มีงานทำ จำแนกตามสถานภาพการทำงาน เพศ และกลุ่มอาชีพ เดือนสิงหาคม พ.ศ.2541..... 96
5	ลักษณะการต่อรองของผู้หญิงออฟฟิศ..... 134

รายการภาพประกอบ

ภาพที่		หน้า
1	กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	15
2	ลักษณะภายนอกพื้นที่ศึกษา.....	51
3	แผนงานต่างๆของพื้นที่ศึกษา.....	52
4	กลุ่มผู้หญิงออฟฟิศ ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก.....	54
5	กลุ่มเพื่อนร่วมงานของผู้หญิงออฟฟิศ ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลรอง.....	55
6	ที่ทางของผู้หญิงในอดีตและปัจจุบัน.....	70
7	ลำดวน (นามสมมุติ).....	72
8	เฟื่องฟ้า (นามสมมุติ).....	73
9	มะลิ (นามสมมุติ).....	75
10	จำปา (นามสมมุติ).....	76
11	อัญชัน (นามสมมุติ).....	77
12	พุดซ้อน (นามสมมุติ).....	78
13	บทบาทของผู้หญิงออฟฟิศที่พึงรับผิดชอบ.....	85
14	เปรียบเทียบดอกไม้กับผู้หญิง.....	89
15	ผู้หญิงออฟฟิศกับความสัมพันธ์ภายใต้อำนาจชายเป็นใหญ่.....	101
16	ชีวิตต้องสู้ของผู้หญิงออฟฟิศ.....	102
17	สภาพการทำงานของผู้หญิงออฟฟิศ.....	106
18	พื้นที่การทำงานของผู้หญิงออฟฟิศจากมุมภายนอก.....	108
19	พื้นที่การทำงานของผู้หญิงออฟฟิศจากมุมภายใน.....	109
20	การประดับตกแต่งโต๊ะทำงาน.....	111
21	นาฬิกาบอกเวลาการทำงานในออฟฟิศแห่งหนึ่ง.....	113
22	การสแกนลายนิ้วมือก่อนเข้าทำงาน.....	114
23	เครื่องตอกบัตรและบัตรลงเวลาการทำงาน.....	115
24	แสดงองค์ประกอบและสิ่งสะท้อนตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศ.....	117

รายการภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
25	ความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงออฟฟิศกับผู้วิจัย ทั้งที่เกิดขึ้นในบริบทงานและนอกบริบทงาน..... 119
26	ผู้หญิงออฟฟิศและผู้วิจัยในงานเลี้ยงสังสรรค์ (1)..... 120
27	ผู้หญิงออฟฟิศและผู้วิจัยในงานเลี้ยงสังสรรค์ (2)..... 121
28	การท่องเที่ยว ณ กรุงปักกิ่ง ประเทศจีน ระหว่างวันที่ 5-8 มีนาคม 2554..... 123
29	กลุ่มผู้หญิงออฟฟิศและผู้วิจัยกับการท่องเที่ยวต่างประเทศ..... 124
30	การร่วมสร้างโรงเรียนของกลุ่มผู้หญิงออฟฟิศและผู้วิจัย..... 126
31	โรงเรียนที่ถูกสร้างขึ้นจากกลุ่มผู้หญิงออฟฟิศและเพื่อนพนักงาน..... 127
32	ผู้หญิงออฟฟิศกับผู้บังคับบัญชา..... 130
33	ผู้หญิงออฟฟิศกับเพื่อนร่วมงาน..... 131
34	ผู้หญิงออฟฟิศกับผู้หญิงออฟฟิศด้วยกัน..... 132
35	การแต่งกายของผู้หญิงออฟฟิศในลักษณะของผู้ชาย..... 142
36	การต่อสู้ ต่อรองของผู้หญิงออฟฟิศบนเวทีนอกบ้าน..... 149

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แม้ว่ายุคสมัยและกาลเวลาจะแปรเปลี่ยน แต่อุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ที่ฝังรากลึกในสังคมไทยกลับมีความเหนียวแน่นและคงทนยาวนานจวบจนถึงปัจจุบัน หากมองในเรื่องพื้นที่ อุดมการณ์ดังกล่าวยังคงทำหน้าที่เสมือนเชือกผูกตรึงให้ผู้หญิงอยู่คู่กับพื้นที่บ้าน ผ่านการหลอมสร้างอัตลักษณ์ให้ผู้หญิงรับหน้าที่ดูแลความเป็นอยู่ หุงหาอาหาร อบรมเลี้ยงดูบุตร ปรนนิบัติสามี อีกทั้งคอยบรรเทาทุกข์ บำรุงสุขของสมาชิกในครอบครัว การกระทำเช่นนี้ได้สืบทอดสู่ผู้หญิงรุ่นแล้วรุ่นเล่า ผู้หญิงในนามของภรรยาและแม่จึงต้องรับบทบาทที่เรียกว่า “งานบ้าน” ดังนั้น เมื่อ “ที่บ้านคือผู้หญิง” และ “นอกบ้านคือผู้ชาย” ผู้หญิงจึงขาดโอกาสประสบความสำเร็จในชีวิต เนื่องจากถูกตัดขาดจากโลกภายนอกอันเป็นโลกแห่งการทำงาน

เมื่อโลกได้พัฒนาก้าวสู่ความทันสมัย บทบาทของผู้หญิงจึงเริ่มเปลี่ยนแปลงไป จากเดิมที่ผู้หญิงอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน พวกเขาได้หาตัวเองออกสู่โลกนอกบ้านและก้าวเข้าสู่พื้นที่ทางสังคม เพื่อเรียนรู้หาพื้นที่และสร้างพื้นที่ของผู้หญิงยุคสมัยใหม่ การต่อสู้ ต่อรองและช่วงชิงความหมายต่างๆของผู้หญิงช่วยผลักดันให้ตัวเองมีบทบาทในพื้นที่สาธารณะมากขึ้น ดังเห็นได้จาก กระแสผู้หญิงในช่วงปี 2547 เป็นปรากฏการณ์หนึ่งของผู้หญิงแสดงออกมาในรูปของการเป็น “ผู้หญิงก้าวหน้า” ในแทบทุกพื้นที่สาธารณะ ทั้งในด้านการศึกษา กฎหมาย สิทธิทางการเมือง และในส่วนของหน้าที่การงาน ผลสำเร็จจากการต่อสู้ของผู้หญิงทำให้อุดมคติของ “ผู้หญิงเก่ง” ได้เข้ามาเบียดขับอุดมคติ “แม่ศรีเรือน” ออกไป (เสนาะ เจริญพร 2548, 10)

จากการสำรวจภูมิหลังของบรรดานักธุรกิจหญิงที่ประสบความสำเร็จด้านการทำงาน พบว่า โดยส่วนใหญ่พวกเธอมักจะเป็นโสด ไม่เคยผ่านการแต่งงาน หรือไม่ก็หย่าร้าง ผู้หญิงกลุ่มนี้มีความรู้สึกผิดในตนเองอยู่เสมอ เพราะในขณะที่ประสบความสำเร็จในชีวิตการ

งานนั้น พวกเธอก็ต้องเสียดสละชีวิตครอบครัวอันเป็นหัวใจของถูกผู้หญิงออกไป (กาญจนา แก้วเทพ 2544, 87) จึงนำไปสู่การทำงานนอกบ้านของผู้หญิงที่ดำเนินควบคู่ไปกับการทำงานบ้าน ดังคำกล่าวที่ว่า “งานหลวงมิให้ขาด งานราษฎร์มิให้เว้น” เป็นการนิยามต่อผู้หญิงที่พยายามมิให้ขาดตกบกพร่องในงานใดงานหนึ่ง

ท่ามกลางระบบโลกที่ “ทันสมัย” และวาทกรรม “การพัฒนา” ที่เกิดขึ้น ส่งผลให้สิ่งรอบตัวแปรเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว ผู้คนเกิดการแข่งขันกันในสังคมเพื่อให้ได้มาซึ่งความสำเร็จ ความต้องการมุ่งมั่นสู่หนทางแห่งความสำเร็จในหน้าที่การงานจึงกลายเป็นอีกหนทางที่หลายคนพยายามเดินไปให้ถึง และถูกซ่อนอยู่ภายใต้เงื่อนงำของวาทกรรมต่างๆ ความใฝ่ฝันที่พยายามไขว่คว้าว่านั่นส่วนหนึ่งได้สะท้อนผ่านบทเพลง “ตะกายดาว” โดย เรวัต พุทธินันทน์

“อยากจะเป็นจะมุ่งไป เป็นอะไรดีดีสักอย่าง คงจะมีหนทาง
ก็ฝันกันไป อยากจะเป็นคนสำคัญ คงสักวันจะก้าวไกล ไปเป็นดาวดวงใหญ่
จะโด่งจะดัง แม้จะล้มก็คิดจะกลาน เหนือจะช่านกระเซ็น ก็คิดแล้วคุ้ม
จะขอไปเป็นอย่างหวัง จะร้อนหรือหนาวก็พร้อมจะทน จะไปเป็นคนยิ่งใหญ่
ก็ค้นกันไปหากันไปหนทาง อยากจะดั่งมันจึงต้องไป ในเมื่อใจมันเอาซะอย่าง
ยอมทำทุกทาง ตะเกียกตะกาย”

(เรวัต พุทธินันทน์ 2532)

สำหรับ “พื้นที่ออฟฟิศ” เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ผู้หญิงมุ่งแสวงหาความสำเร็จในหน้าที่การงาน นับว่าเป็นเวทีนอกบ้านที่มีความหลากหลาย โดยผู้คนภายในออฟฟิศไม่ว่าจะหญิงหรือชายต่างมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ทั้งในรูปแบบหัวหน้า-ลูกน้อง เพื่อนร่วมงานร่วมแผนก และเพื่อนร่วมงานต่างแผนก ลักษณะความสัมพันธ์ต่างๆ นอกจากจะรายล้อมไปด้วยมิตรไมตรี ก็ยังเต็มไปด้วยศัตรูที่คอยแก่งแย่งแข่งขันในเวลาเดียวกัน ชีวิตการทำงานจึงมีความเกี่ยวโยงสัมพันธ์กับพื้นที่ โดยผู้หญิงต้องดิ้นรน ต่อสู้ เพื่อให้ได้มาซึ่งความหมายในพื้นที่นอกบ้าน ดังนั้น การศึกษาพื้นที่ออฟฟิศจึงมิใช่ศึกษาตัวพื้นที่หรือสถานที่ แต่ศึกษาถึงรายละเอียดต่างๆ ในการผลิตสร้างพื้นที่ขึ้นมา (ไชยรัตน์ เจริญสิน โอบาร 2543, 172) อาจกล่าวได้ว่า เป็นการศึกษาพื้นที่ในฐานะผู้กระทำที่เป็นตัวสร้างอัตลักษณ์และให้ความหมายกับคนในสังคม

การต่อสู้ ต่อรอง ช่างชิง เพื่อผลิตสร้างความหมายบนพื้นที่และนำความหมายมาเป็นเครื่องมือสถาปนาอำนาจ สะท้อนให้เห็นว่า พื้นที่ออฟฟิศไม่ใช่สิ่งที่ว่างเปล่าเพื่อรอ

การเติมเต็มความหมาย หากแต่มีความหมายที่ลื่นไหลและแกว่งเปลี่ยนไปตามตามฐานอำนาจ และบริบทของการปะทะและการต่อรอง (ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์ 2550, 62-63) ซึ่งสอดคล้องกับมุมมองของ Lefebvre (อ้างถึงใน ไชยรัตน์ เจริญสิน โสพาร 2543, 187-188) ที่เสนอว่าพื้นที่เป็นเรื่องของการผลิต และเป็นการสร้างบรรดาองค์ความรู้ต่างๆ เพื่อการต่อยอดหรือผลิตซ้ำให้แก่พื้นที่เหล่านั้น “พื้นที่ ความรู้ และอำนาจ (space/knowledge/power)” จึงไม่สามารถแยกออกจากกันได้เพราะพื้นที่เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นเรื่องของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมในรูปของสภาพแวดล้อมทางกายภาพแบบต่างๆ ที่ห้อมล้อมเราอยู่

การศึกษาพื้นที่ออฟฟิศในครั้งนี้ได้พยายามชี้ให้เห็นถึงการเชื่อมโยงอำนาจของความสัมพันธ์ของผู้หญิงกับบทบาทในการสร้าง การสื่อ การต่อยอดความหมาย รวมไปถึงบทบาทจากการกดทับและปิดกั้นผู้หญิง ดังเห็นได้จาก การแบ่งแยกระหว่างพื้นที่ส่วนตัวกับพื้นที่สาธารณะออกจากกันในวิถีคิด ด้วยการจัดวางให้ผู้หญิงจำเพาะอยู่ในพื้นที่ส่วนตัวและขาดซึ่งโอกาสการมีส่วนร่วมในระดับสังคม อันนำไปสู่การให้ภาพต่อผู้หญิงออฟฟิศในบริบททางสังคมเสมือนเป็น “ดอกไม้ประดับองค์กร” คอยเสริมสร้างความสวยงามและแต่งแต้มสีสันในที่ทำงาน ซึ่งเกิดจากการสร้างภาพประทับใจเพื่อนร่วมงานชายในการศึกษาผู้หญิงออฟฟิศครั้งนี้ โดยสะท้อนให้เห็นว่า ภาพแรกของการมองผู้หญิงออฟฟิศยังคงถูกมองในด้านมุมมองวัตถุ มากกว่าการมองลึกลงไปในความรู้ความสามารถที่มีในตัวบุคคล ทั้งนี้ส่งผลให้ความก้าวหน้าในหน้าที่การงานของผู้หญิงออฟฟิศถูกจำกัดพื้นที่ให้แคบลง

ในประเด็นการทำงานของผู้หญิงตามทัศนะของ กนกศักดิ์ แก้วเทพ (2544, 391) มองว่า ผู้หญิงส่วนใหญ่ปฏิบัติงานในสำนักงาน ประเภทงานธุรการ งานบัญชี ประชาสัมพันธ์ เลขานุการ เป็นต้น ลักษณะงานของผู้หญิงจึงเป็นงานที่ไม่โดดเด่นและมีความซ้ำซากจำเจ ในขณะที่ผู้ชายมักจะก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งผู้จัดการ ผู้บริหาร หรือผู้บังคับบัญชา การมองผู้หญิงด้อยกว่าผู้ชายดังกล่าวก่อให้เกิดการแข่งขันท่ามกลางเพศ ปราบกฏการณ์เช่นนี้สะท้อนให้เห็นชัดเจนถึงการเชิดชูชายให้เป็นผู้นำ ขณะเดียวกันก็สื่อความนัยให้ผู้หญิงตกอยู่ในฐานะที่เป็นรอง

จากมุมมองการทำงานที่กล่าวไว้ข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า ลักษณะการทำงานที่ซ้ำซากจำเจกดทับให้ผู้หญิงทำงานในลักษณะเดิมๆ และติดอยู่กับพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง เป็นส่วนหนึ่งที่ค้ำจุนความสัมพันธ์เชิงอำนาจโดยเฉพาะอำนาจชายเป็นใหญ่ในสังคม ซึ่งผู้หญิงมีอาจหลีกเลี่ยงจากการเป็นผู้ถูกกระทำกร อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจอาจเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องจากผู้กระทำทางสังคมสามารถทำลายกรอบความสัมพันธ์ในรูปแบบเดิม ทำให้

ความสัมพันธ์ไม่ตายตัว เลื่อนไหล และปรับเปลี่ยนเป็นตรงข้ามได้ (จามะรี เชียงทอง 2549, 307) ทำนองเดียวกันผู้หญิงออฟฟิศก็สามารถเลือกที่จะสร้างตัวตนเพื่อบ่งบอกตำแหน่งแห่งที่ในการตอบโต้ ต่อสู้ และต่อรองกับพลังอำนาจนั้น

การแสดงออกหรือการสร้างอัตลักษณ์ของผู้หญิงออฟฟิศจึงมีความเกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวทางสังคมและอำนาจในหลากหลายรูปแบบ ซึ่งมีความสอดคล้องในแง่มุมของ รัตนา บุญมีธยะ (2546, 120-122) ที่มองว่า อัตลักษณ์มีความสัมพันธ์กับสังคม มีความเกี่ยวข้องโยงความคิดและการตีความของปัจเจกบุคคลในการนิยามและให้ความหมายของตัวเองเมื่อสัมพันธ์กับสังคมและสิ่งแวดล้อมรอบตัว อัตลักษณ์จึงมีมิติที่ซ้อนทับระหว่างโครงสร้างสังคมที่กำหนดปัจเจกกับการนิยามของปัจเจกในฐานะผู้กระทำการ เท่ากับว่าอัตลักษณ์ไม่ใช่ความหมายที่มีอยู่โดยอัตโนมัติในตัวมันเอง แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและมีลักษณะที่เป็นพลวัตอยู่ตลอดเวลา การแสดงออกอัตลักษณ์จึงขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคม ที่มีต่อคนหรือกลุ่มคนในสังคม ทั้งนี้ก็เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงตัวตนและยืนยันการมีอยู่บนพื้นที่ทางสังคม

ความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมที่มีความแตกต่างกัน ล้วนเป็นความสัมพันธ์ที่นำไปสู่การปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน (everyday-life practices) โดยข้อเสนอของ Bourdieu (อ้างถึงใน อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2548, 35) เสนอว่า การศึกษาเพื่อที่จะเข้าใจความเคลื่อนไหวต้องสนใจศึกษาการปฏิบัติการของกลุ่มคนเพื่อปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งแสดงออกมาในรูปของการปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน และในความเกี่ยวข้องระหว่างโครงสร้างกับปฏิบัติการมีเรื่องความซับซ้อนของอุดมการณ์ แนวคิด และระบบต่างๆมากมาย ความซับซ้อนเหล่านี้แสดงให้เห็นจากปฏิบัติการที่กลุ่มคนเลือกมาใช้เป็นกลยุทธ์ในการจัดความสัมพันธ์ระหว่างกันและกันในบริบทต่างๆ หากเรามุ่งเน้นศึกษาปฏิบัติการที่มีการเคลื่อนไหวก็จะช่วยให้เข้าใจความเกี่ยวข้องระหว่างโครงสร้างกับปฏิบัติการในลักษณะที่เป็นพลวัตมากขึ้น

การทำความเข้าใจถึงอัตลักษณ์ของผู้หญิงออฟฟิศในแง่มุมข้างต้นนี้ จึงนำไปสู่การค้นหาคำตอบเกี่ยวกับ “ตัวตน” ของผู้หญิงออฟฟิศในฐานะ “ผู้กระทำการ” ที่พยายามก้าวข้ามภาพชุดบางอย่างที่สังคมกำหนดให้ แนวคิด “อัตลักษณ์” จะช่วยทำให้เรารับรู้ตนเองได้ว่าเราคือใคร และเราจะดำเนินความสัมพันธ์กับคนอื่นๆตลอดจนโลกที่แวดล้อมตัวเราอยู่อย่างไร ดังนั้น อัตลักษณ์ในการศึกษาครั้งนี้ได้เน้นแนวคิดเรื่องผู้กระทำการ (agency) หรือความสามารถในการต่อสู้ ต่อรอง เพื่อบ่งชี้ตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศ โดยคำนึงถึงคุณสมบัติที่สำคัญของอัตลักษณ์ คือ มีหลากหลายมิติ (dimensions) และมีพลวัต (dynamic) โดยอาจจะเคลื่อนไหวและมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ (กาญจนา แก้วเทพ 2549, 133)

จากการศึกษาและทบทวนงานวิจัยที่ผ่านมาจำนวนหนึ่งได้สะท้อนถึงประเด็น ผู้หญิงที่ออกมาสู่พื้นที่นอกบ้านซึ่งตกอยู่ในฐานะผู้เป็นรองในการทำงาน โดยมีอาจหลีกเลี่ยงอำนาจโครงสร้างทางสังคมที่มอบอำนาจให้ชายเป็นใหญ่ ทำให้ความรู้ความสามารถของผู้หญิงถูกลดทอนลงไป ผู้วิจัยจึงแบ่งประเด็นผู้หญิงกับการทำงานนอกบ้านออกเป็นงานประเภทต่างๆเพื่อให้มองเห็นถึงโอกาสในการพัฒนาความรู้และความสามารถ

ประเด็นแรก คือ ผู้หญิงกับการทำงานด้านระบบราชการ พบว่า อุปสรรคที่สำคัญต่อการดำรงตำแหน่งผู้บริหารระดับสูงในระบบราชการไทย ได้แก่ วัฒนธรรม ความเชื่อและค่านิยมดั้งเดิมที่ฝังรากลึกเกี่ยวกับบทบาททางเพศ นับเป็นเหตุผลประการสำคัญที่ทำให้ผู้หญิงในระบบราชการไทยดำรงตำแหน่งผู้บริหารระดับสูงมีจำนวนน้อยมาก (อุไรวรรณ เหมมุน 2545, 34) จากข้อค้นพบข้างต้นนี้ได้ส่งผลสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน ซึ่งยังคงได้ชัดเจนจากหน้าที่การทำงานในตำแหน่งต่างๆที่มักถูกยึดครองโดยผู้ชายเป็นส่วนใหญ่ เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัด ปลัดกระทรวง ทบวง กรม นายอำเภอ นายกเทศบาล หรือผู้ใหญ่บ้าน แม้ผู้หญิงจะได้รับโอกาสให้ดำรงตำแหน่งดังกล่าวเพิ่มขึ้น แต่ก็ปรากฏจำนวนให้เห็นไม่มากนักหากเทียบกับผู้ชาย

ประเด็นต่อมา คือ ผู้หญิงกับการทำงานด้านการเมืองการปกครอง พบว่า การเป็นนักการเมืองผู้หญิงถูกมองว่าเป็นเรื่องแปลกสำหรับคนทั่วไป เพราะสังคมมีความเชื่อว่าผู้หญิงเหมาะจะอยู่บ้านมากกว่านอกบ้าน ในวงการเมืองที่มีการแข่งขันสูงและมีความเป็นมืออาชีพ (professional) นักการเมืองต้องเป็นผู้มีบทบาทเป็นบุคคลสาธารณะ (public figure) และโดดเด่นอยู่ในมณฑลสาธารณะ (public sphere) จึงดูเป็นลักษณะที่ไม่เข้ากับความเป็นหญิง (สาวตรี คทวนิช 2551, 16-17) ซึ่งสอดคล้องกับมุมมองของ ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์ (2545, 70) ที่กล่าวไว้ก่อนนี้ว่า แม้ว่าผู้หญิงจะได้รับการเลือกสรรให้เข้าสู่ตำแหน่งทางการเมือง แต่พื้นที่ทางการเมืองส่วนใหญ่ก็ถูกขอมอบให้เป็นพื้นที่ทางการเมืองของผู้ชาย ด้วยเหตุผลที่ว่าการเมืองเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ ผู้หญิงจึงไม่เหมาะแก่การต่อสู้ ฟาดฟัน หรือแก่งแย่งช่วงชิงตำแหน่ง โดยต่างกับนักการเมืองผู้ชายที่สามารถทำทุกวิถีทางเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ ผลประโยชน์ และตำแหน่งตนที่ต้องการ

ประเด็นที่สาม คือ ผู้หญิงกับการทำงานด้านสิ่งแวดล้อม จากผลการศึกษาของ มณฑา จันทมาศ (2551, 93) พบว่า การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนตะโหนด จังหวัดพัทลุง ผู้ชายจะมีส่วนร่วมมากกว่าผู้หญิง ทั้งที่จำนวนประชากรเพศหญิงมีมากกว่าเพศชาย ซึ่งเป็นผลมาจากการที่ผู้ชายเป็นผู้เข้าถึงและเป็นผู้ใช้ประโยชน์จากป่าตั้งแต่ในอดีต ไม่ว่าจะเป็นการล่าสัตว์ หาของป่า หาสมุนไพร ผู้ชายจึงเป็น

ผู้วางแผน ผู้ตัดสินใจ และเป็นผู้ดำเนินการต่างๆในชุมชน โดยผู้หญิงจะเป็นผู้คอยเรียนรู้และปฏิบัติตามการดำเนินการของผู้ชาย ทำให้กิจกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น โดยการริเริ่มจากผู้หญิงนั้นยังไม่ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน

และประเด็นสุดท้ายคือ ผู้หญิงกับการทำงานด้านสื่อโฆษณา ถูกค้นพบว่าความรักสวรั้งามของผู้หญิงถูกนำมาเป็นจุดขายวัตถุดิบค้าต่างๆ ซึ่งค้นพบในงานศึกษาของวิภาภรณ์ กอจรัญจิตต์ (2545, 72) ที่ได้ศึกษาสินค้าที่เน้นความขาวกับผู้หญิง โดยชี้ให้เห็นว่าผู้หญิงทำงาน เช่น นักการเมืองหญิง นักธุรกิจสาว ก็ล้วนแล้วต้องใช้เรือนร่างหรือผิวขาวสวย และสมองควบคู่กันไป หากเธอไม่ขาวสวยแม้แต่ได้วงแขน เธออาจจะไม่ได้รับการยอมรับในสังคมของผู้ชาย หากมองในด้านหนึ่งเป็นการนิยามภาพผู้หญิงสวยพร้อมทั้งมีสมองทำงานนอกบ้าน แต่ในอีกด้านหนึ่งเป็นเสมือนการยืนยันว่า ผู้หญิงสวยมักต้องไร้สมอง เพราะเชื่อในความขาวมากกว่าความสามารถของตน

ทั้งนี้ มีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในหลายปีต่อมาว่า เพศของผู้นำเสนอสินค้าที่ดึงดูดความสนใจของผู้ชม คือ เพศหญิง ดังเห็นได้จาก โฆษณาก็อภิน้ำยี่ห้อหนึ่งที่มีการใช้ผู้หญิงเป็นวัตถุทางเพศ โดยเน้นการแสดงออกทางสีหน้า/ท่าทางของผู้แสดงสูงถึงร้อยละ 58.9 รองลงมา คือ เรื่องราวทั้งหมดของโฆษณาจัดอยู่ร้อยละ 26.2 และคำพูด เนื้อหาสาระของโฆษณามีเพียงร้อยละ 23.3 (กุลวดี พรหมมินทร์ 2549, 103-104) ในมุมมองของนักสตรีนิยมได้ให้ข้อคิดเห็นต่อการค้นพบครั้งนี้ว่า เป็นการสะท้อนภาพของผู้หญิงในสังคมแบบชายเป็นใหญ่ที่สร้างภาพของผู้หญิงเป็นเสมือนวัตถุทางเพศ และถือว่าเป็นการนำเสนอคุณค่าของผู้หญิงเพียงด้านเดียว ซึ่งอาจส่งผลต่อการรับรู้ของคนในสังคม

✦ ข้อค้นพบต่างๆในงานศึกษาที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ สะท้อนให้เห็นว่า สังคมไทยปัจจุบันยังคงยึดติดกับแนวความคิดหรือภาพการมองผู้หญิงว่าด้อยกว่าผู้ชายมีเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตมากนัก โครงสร้างทางสังคมจึงเป็นเสมือนเครื่องมือกดทับให้ผู้หญิงตกอยู่ในฐานะผู้ถูกกระทำกร แม้ผู้หญิงจะนำพาตนเองก้าวมาสู่พื้นที่นอกบ้าน อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นผู้หญิงกับการทำงานยังไม่พบงานวิจัยชิ้นใดหรือแนวคิดทฤษฎีใดที่สามารถชี้ชัดได้อย่างสมบูรณ์ว่า ผู้หญิงมีความสามารถในการทำงานน้อยกว่าผู้ชาย หากแต่เกิดจากการพิจารณาเพศของบุคคลเป็นหลัก โดยมิได้คำนึงถึงผลของการกระทำของบุคคลเป็นพื้นฐาน ดังนั้น เราจึงไม่ควรให้ความสำคัญแตกต่างทางร่างกาย หรือความแตกต่างที่เกิดจากความคิด ความเชื่อมาเป็นกำแพงกั้น โอกาสการพัฒนาความรู้ความสามารถของผู้หญิง

สำหรับวัตถุประสงค์การศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มุ่งหวังให้ผู้หญิงลุกขึ้นต่อสู้เพื่อการก้าวสู่ตำแหน่งผู้บริหาร หรือรื้อถอนอำนาจชายเป็นใหญ่แต่อย่างใด แต่มุ่งหมายที่จะสะท้อนภาพของผู้หญิงในลักษณะการทำงานประเภทหนึ่งที่สามารถกระทำการในสังคมนอกบ้าน และต่อรองตัวตนภายใต้บริบทการทำงานที่แผ่ไปด้วยอำนาจและเงื่อนไขต่างๆ ในที่นี้หมายถึง “ผู้หญิงกับ การทำงานออฟฟิศ” หรือที่เรียกกันว่า “ผู้หญิงออฟฟิศ” โดยผู้วิจัยสนใจศึกษาถึงเรื่องราวการดำเนินชีวิตที่ได้พยายามต่อสู้ ต่อรองกับโครงสร้างที่สังคมกำหนด ประกอบกับความพยายามของผู้วิจัยที่จะทำความเข้าใจในตัวตนผู้หญิงออฟฟิศที่แสดงออกมา เพื่อให้เกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าของผู้หญิงออฟฟิศในฐานะเพื่อนมนุษย์คนหนึ่งที่มีความรู้ มีความสามารถ ไม่เป็นเพียงภาพดอกไม้ประดับองค์กร ทั้งนี้ การเป็นผู้กระทำการ และการต่อรองตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศไม่ได้คงความหยุดนิ่งและตายตัว หากแต่สามารถผันแปรและเคลื่อนไหวไปตามบริบทหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา จากแนวคิด “อัตลักษณ์” และ “โครงสร้าง-ผู้กระทำการ” ที่ผู้วิจัยนำมาเป็นแนวทางการศึกษาจะมีส่วนช่วยขยายให้มองเห็นถึงตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศในแง่มุมที่ผู้หญิงออฟฟิศเป็นได้ ที่ผู้หญิงออฟฟิศอยากจะเป็น รวมถึงสิ่งที่คนอื่นอยากให้ผู้หญิงออฟฟิศเป็น ซึ่งได้ดำเนินควบคู่ไปกับบริบทงานที่มีความซ้ำซากจำเจ

การศึกษานานวิจัยเรื่อง “ตะกายดาว: ชีวิตต้องสู้ของผู้หญิงออฟฟิศ” จึงชี้ให้เห็นมุมมองอีกมิติหนึ่งที่มองตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศจากความรู้สึก ความนึกคิด และความสามารถในการกระทำการ มากกว่าการตีตราหรือประเมินค่าจากตำแหน่งงานที่ทำ ซึ่งเป็นเรื่องราวทางสังคมที่ถูกละเอียดหรือมองข้ามไป อาจนับได้ว่า เป็นกระบวนการที่พยายามแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของผู้หญิง โดยพิจารณาจากความรู้และความสามารถที่ผู้หญิงมี เพื่อปลงเสียงให้สังคมเกิดการยอมรับตัวตนของผู้หญิงในเวทีนอกบ้าน โดยเล่าผ่านออฟฟิศแห่งหนึ่งซึ่งผู้วิจัยเลือกเป็นภาพของตัวแทนการศึกษา อีกทั้งเพื่อให้มองเห็นถึงอำนาจในความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างผู้หญิงออฟฟิศกับผู้หญิงออฟฟิศด้วยกันเอง ผู้หญิงออฟฟิศกับบุคคลอื่น และผู้หญิงออฟฟิศกับบริบททางสังคม อันสามารถผูกโยงเป็นเรื่องราวการต่อสู้ในชีวิตประจำวันจากการก้าวเข้าสู่เวทีนอกบ้าน รวมถึงการต่อรองตัวตนของผู้หญิงภายใต้บริบทการทำงานออฟฟิศ ซึ่งเรื่องราวชีวิตต้องสู้ของผู้หญิงออฟฟิศในครั้งนี้จะสะท้อนให้เห็นถึงความไม่ราบเรียบในความสัมพันธ์และมีลักษณะที่เป็นพลวัต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาชีวิตของผู้หญิงออฟฟิศในฐานะผู้ที่ก้าวออกมาสู่เวทีนอกบ้าน
2. เพื่อศึกษาการต่อรองตัวตนของผู้หญิงภายใต้บริบทการทำงานออฟฟิศ

คำถามในการวิจัย

1. ชีวิตของผู้หญิงออฟฟิศในฐานะผู้ที่ก้าวออกมาสู่เวทีนอกบ้านเป็นอย่างไร
2. การต่อรองตัวตนของผู้หญิงภายใต้บริบทการทำงานออฟฟิศเป็นอย่างไร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เข้าใจถึงการเป็นผู้กระทำการของผู้หญิงออฟฟิศในพื้นที่สาธารณะ เพื่อที่จะแสดงตัวตนภายใต้ความเคลื่อนไหวทางสังคมและกรอบกำหนดต่างๆ
2. เข้าใจถึงการต่อรองตัวตนของผู้หญิงภายใต้บริบทการทำงานออฟฟิศที่แฝงไว้ด้วยอำนาจและเงื่อนไขต่างๆ
3. ตระหนักถึงความรู้ ความสามารถของผู้หญิงออฟฟิศผ่านการถ่ายทอดเรื่องราวจากการต่อรองตัวตน และเห็นคุณค่าในความเป็นมนุษย์คนหนึ่งที่ดำรงอยู่ในสังคมร่วมกับคนอื่นๆอย่างมีศักดิ์ศรี
4. นำผลการศึกษาที่ได้ไปใช้เป็นข้อสังเกตในการดำเนินชีวิตและการปรับตัวต่อสิ่งที่เผชิญในบริบทสังคมการทำงาน

5. สร้างมุมมองใหม่ต่อผู้หญิงออฟฟิศ ผ่านความพยายามในการแสดงออกซึ่งความรู้และความสามารถที่มีในตัวบุคคล มากกว่าการประเมินค่าผู้หญิงจากตำแหน่งงาน อันจะนำไปสู่การลบภาพผู้หญิงให้เป็นเสมือนวัตถุลดลงไปจากสังคม

นิยามคำศัพท์เฉพาะ

1. ตะกายดาว หมายถึง ความพยายาม ต่อสู้ ต่อรองตัวตน ภายใต้บริบทการทำงานและการเป็นผู้กระทำการในพื้นที่สาธารณะ
2. ชีวิตต้องสู้ หมายถึง การต่อสู้ชีวิตของผู้หญิงในฐานะผู้ที่ก้าวออกมาสู่พื้นที่สาธารณะ รวมถึงการต่อรองตัวตนกับผู้อื่น และกับโครงสร้างในบริบททางสังคม
3. ผู้หญิงออฟฟิศ หมายถึง ผู้หญิงที่ทำงานในสถานที่ที่ถูกระบุว่าออฟฟิศในบริษัทแห่งหนึ่ง

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “ตะกายดาว: ชีวิตต้องสู้ของผู้หญิงออฟฟิศ” มีสิ่งที่ถูกตั้งคำถามว่า ชีวิตของผู้หญิงออฟฟิศในฐานะผู้ที่ออกมาสู่เวทีนอกบ้านมีการต่อสู้อย่างไร และมีการต่อรองตัวตนภายใต้บริบทงานออฟฟิศอย่างไร การศึกษาในเชิงทฤษฎีนั้นต้องการเปิดเผยให้เห็นถึงการต่อสู้ ต่อรอง และช่วงชิงความหมายทางสังคม จากอดีตที่มองว่าการกระทำการเกิดขึ้น โดยผู้ชายเพียงฝ่ายเดียว และในทางปฏิบัติก็เพื่อให้เกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้หญิงออฟฟิศว่า เป็นผู้มีความรู้ความสามารถที่มีได้เป็นเพียงดอกไม้ประดับองค์กรการทำงานและมีได้ยอมจำนนภายใต้บริบทงานที่ทำเสมอไป

การทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการศึกษานี้มีประเด็นต่างๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและเห็นถึงชีวิตในการต่อรองตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศ โดยพยายามชี้ให้เห็นว่าการศึกษาที่ผ่านมาสื่อถึงนัยยะทางวิชาการอย่างไร อีกทั้งการศึกษานี้ได้ขยายความเข้าใจเพิ่มเติมจากงานวิจัยที่มีอยู่แล้วอย่างไร ผู้วิจัยจึงตั้งหัวข้อการสำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามแนวคิดทฤษฎี โดยมีเป้าประสงค์ที่สำคัญสามส่วนดังนี้

1. กรอบแนวคิดในการวิจัย
2. ปฏิบัติการวิจัยในทางทฤษฎี
  - 2.1 พื้นที่ของการปฏิบัติการทางสังคม
  - 2.2 การก่อรูปอัตลักษณ์
  - 2.3 การเคลื่อนไหวตัวตนในฐานะผู้กระทำการ
3. ผู้หญิงในงานศึกษาที่ผ่านมา

การทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานศึกษาที่ผ่านมาเป็นการกรุยทางเพื่อสร้างความกระจ่างในปรากฏการณ์อันเกี่ยวโยงกับเรื่องราวชีวิตของกลุ่มผู้หญิงออฟฟิศในบริษัทแห่งหนึ่ง โดยใช้แนวคิดทฤษฎีอัตลักษณ์และโครงสร้าง-ผู้กระทำการเป็นไฟฉายส่องทางสู่ความเชื่อมโยงถึงตัวตนผู้หญิงออฟฟิศท่ามกลางความสัมพันธ์ทางสังคมที่เคลื่อนไหวและ

ซับซ้อนได้มากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ ผู้วิจัยขอกล่าวถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องอันจะนำไปสู่การทำความเข้าใจ
ในประเด็นการศึกษา ดังต่อไปนี้

1. กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยหรือกรอบความคิดทางทฤษฎี คือ แนวทางในการ
มองและวิเคราะห์ที่ช่วยให้ผู้วิจัยสามารถทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ทางสังคมได้อย่างมี
ความหมาย โดยอาศัยแนวคิด ทฤษฎีเป็นฐานในการมองปรากฏการณ์และหาข้อมูลเกี่ยวกับ
ปรากฏการณ์ที่ศึกษา ทั้งที่เป็นสภาพเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และ
การเมือง รวมทั้งรูปแบบความสัมพันธ์ที่ดำรงอยู่ ซึ่งการศึกษาปรากฏการณ์หรือพิจารณา
เฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้น ผู้วิจัยควรเลือกตัวแปรหรือองค์ประกอบของปรากฏการณ์
เพื่อช่วยให้สามารถหาทางผู้วิจัยทราบว่า จะต้องศึกษาหรือเก็บข้อมูลด้านใดบ้าง รวมถึงช่วยให้
มองเห็นความสัมพันธ์ของตัวแปรว่ามีความเกี่ยวข้องโยงกับปัจจัยอื่นๆอย่างไรบ้าง อันจะนำไป
สู่วิธีการเข้าถึงปัญหาของปรากฏการณ์ที่ศึกษา (อกิน รัชพัฒน์ 2544, 49)

การศึกษาค้นคว้าหาคำตอบและทำความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิต การต่อรองตัวตน
ของผู้หญิงออฟฟิศในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เสนอมุมมองใหม่ทางทฤษฎีในยุคหลังสมัยใหม่ ซึ่งให้
ความสำคัญต่อความซับซ้อนในสังคมและความเป็นจริงที่ซ้อนทับกันอยู่ เนื่องจากการมอง
ปฏิสัมพันธ์จากภาพที่ปรากฏระหว่างเหตุกับผลในเชิงเดี่ยวนั้นเป็นไปได้ยาก เพราะปัญหา
ทางสังคมเป็นเรื่องที่ซับซ้อนมีทั้งส่วนที่เป็นภาพปรากฏและส่วนที่เป็นความคิดเชิง
นามธรรม ดังนั้น ความคิดเกี่ยวกับหน่วยวิเคราะห์จากเดิมที่เคยเน้นทฤษฎีสมัยใหม่ นิยม
ความเป็นสากล เน้นหน่วยสังคมที่ตายตัว หรือมนุษย์ในฐานะปัจเจก จึงปรับเปลี่ยนหันมา
มองมนุษย์ที่มีความเป็นตัวตน มีความเป็นพลวัตและสร้างความหมายใหม่ได้ตลอดเวลา

การวิจัยในยุคหลังสมัยใหม่นับได้ว่า เป็นความพยายามในการวิจัยสังคมและ
วัฒนธรรมให้เกิดความหลากหลายมากยิ่งขึ้น โดยมองว่า สังคมหนึ่งๆไม่ได้ประกอบด้วย
วัฒนธรรมที่เป็นอันหนึ่งอันเดียว แต่มีการสะสม แลกเปลี่ยน และเรียนรู้ระหว่างวัฒนธรรมที่
ต่างกันมาเป็นเวลานาน โดยผ่านการศึกษามิติทางวัฒนธรรมในแง่ต่างๆ ซึ่งช่วยเปิดมุมมอง
กว้างในการตั้งคำถามได้ นอกจากนี้ แนวคิดหลังสมัยใหม่ได้ให้ความสำคัญแก่หน่วยการ
วิเคราะห์ (units of analysis) จากเดิมที่เคยเน้นหน่วยสังคมที่ตายตัว หรือตัวมนุษย์ในฐานะที่

เป็นปัจเจกชนก็เริ่มหันมามองตัวมนุษย์ที่มีความรู้สึกนึกคิด การตีความและสร้างความหมายใหม่ในการวิจัยทางสังคมศาสตร์ได้มีส่วนช่วยปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางสังคม เพื่อให้คนทุกกลุ่มมีตัวตนและอยู่ร่วมกัน ได้อย่างมีศักดิ์ศรี

อาจกล่าวได้ว่า ทฤษฎีหลังสมัยใหม่ชี้ชวนให้ทำความเข้าใจในตัวคนหรืออัตลักษณ์ของบุคคล โดยมองว่าบุคคลมีอำนาจในการนิยามตนเอง มิใช่เกิดจากการถูกนิยามดังเช่น ผู้หญิงไทยในอดีตถูกนิยามตัวคนให้อยู่เพียงพื้นที่บ้าน ด้วยบทบาทหน้าที่ความเป็นเมียและแม่ก่อให้เกิดการสั่งสมและยอมรับในความคิดของผู้หญิง แต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไป ผู้หญิงได้นำพาตนเองออกมาสู่พื้นที่สาธารณะมากขึ้น ผู้หญิงจึงรับบทบาทของการทำงานนอกบ้านเพิ่มขึ้นด้วย ส่งผลให้การนิยามตัวคนสามารถแปรเปลี่ยนไปตามพื้นที่และกาลเวลา การมองผู้หญิงจึงเป็นลักษณะการมองเรื่องราวต่างๆ ในเชิงซ้อน มากกว่าการมองในเชิงเดี่ยวหรือมองเพียงระนาบเดียว เพราะเชื่อว่าปรากฏการณ์ทางสังคมย่อมมีความจริงที่ซ้อนทับกันอยู่มากมาย อันจะนำไปสู่การให้คุณค่าทางสังคมต่อผู้หญิง

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษาโดยพยายามแสวงหาคำตอบให้ทะลุออกไปในหลายมิติในแง่ที่เป็นวิธีคิด (mode of thinking) ซึ่งสอดคล้องกับวิธีการกำหนดกรอบแนวคิดตามวิธีวิทยา (conceptualization) ของ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2548, 18) ที่ให้ความหมายไว้ว่า วิธีวิทยาเป็นความพยายามที่จะโยงแนวความคิดต่างๆ เพื่อนำไปใช้ในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากปัญหาทางสังคมและปัญหาของมนุษย์ไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งตายตัวที่ไม่สามารถจับต้องได้ หากแต่เป็นกระบวนการที่เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ซึ่งการกำหนดกรอบแนวคิดตามวิธีวิทยาจะช่วยจัดการระบบ จัดความเชื่อมโยงและสร้างความเข้าใจในการศึกษาได้เป็นอย่างดี

ผู้วิจัยจึงนำเอาวิธีวิทยาของ อานันท์ กาญจนพันธุ์ มาช่วยกำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษาเรื่อง “ตะกายดาว: ชีวิตต้องสู้ของผู้หญิงออฟฟิศ” โดยพยายามก้าวข้ามทฤษฎีต่างๆ ด้วยการเปลี่ยนจากมุมมองเชิงเดี่ยวเป็นมุมมองเชิงซ้อนมากขึ้น การมองทฤษฎีในฐานะที่เป็นวิธีคิดจะช่วยให้หลุดจากการยึดติดหน่วยทางสังคมที่ตายตัว มองเห็นการซ้อนทับกันของสิ่งต่างๆ และสามารถเชื่อมโยงความคิดแบบองค์รวม (holistic thinking) ได้ โดยผู้วิจัยแบ่งมิติทางความคิดในประเด็นการศึกษา ออกเป็นสี่มิติ ดังนี้

มิติที่หนึ่ง การตรึงตรองสะท้อนความคิดของผู้หญิงออฟฟิศ มีนัยของการปรับความเข้าใจวิธีวิทยาโดยไม่ยึดความหมายใดๆ อย่างตายตัว โดยคำนึงถึงมุมมองที่หลากหลาย เพราะสิ่งต่างๆ ที่ศึกษาล้วนมีการให้ความหมายในลักษณะที่แตกต่างกัน จึงควรตรึงตรองทบทวนความคิดอยู่ตลอดเวลาเมื่อบริบทและเงื่อนไขต่างๆ เปลี่ยนแปลงไป เพื่อมิ

ให้หลุดลอยไปจากความเป็นจริง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงศึกษาตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศโดยไม่ยึดติดสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นข้อกำหนดตายตัว หรือคิดว่าสิ่งที่นำมาอ้างอิงนั้นจะคงอยู่ตลอดไป

มิติที่สอง ความคิดเชิงซ้อนของผู้หญิงออฟฟิศ เป็นวิธีวิทยาหนึ่งในการหลีกเลี่ยงการยึดติดความคิดแบบคู่ตรงกันข้าม โดยทั่วไปคนเราต้องการสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ จึงมักทำให้เรายึดติดอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งเสมอ และหากยึดติดความคิดเช่นนั้นตลอดเวลาโดยไม่พิจารณาแง่มุมอื่นประกอบแล้ว เราก็จะติดกับดักของคู่ตรงกันข้ามได้โดยง่าย ในกรณีผู้หญิงออฟฟิศบนเวทินอกบ้านที่มักถูกจำกัดโอกาสที่ดีในการทำงาน โดยถูกปิดกั้นการแสดงออกซึ่งความรู้และความสามารถที่มี ขณะที่ผู้ชายกลับมีพื้นที่ในกระทำการด้วยอำนาจของการเป็นผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชา ซึ่งภายใต้อำนาจที่ผู้หญิงถูกกีดกันนั้นก็ย่อมต้องปฏิบัติงานร่วมกันอยู่ จะเห็นได้ว่า การกีดกันและการมีส่วนร่วมสามารถซ้อนกันอยู่ได้ ดังนั้น หากเราเข้าใจในมิติเชิงซ้อนที่ต่างต้องดำเนินอยู่ร่วมกัน การติดกับดักของความคิดแบบคู่ตรงกันข้ามเพียงอย่างเดียวก็จะไม่ก่อให้เกิดปัญหาตามมา

มิติที่สาม ความคิดอย่างมีเงื่อนไขในเชิงบริบท โดยการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจสังคมไม่สามารถใช้แนวความคิดใดๆ เพียงอย่างเดียวได้ แต่ต้องเชื่อมโยงกับความคิดอื่นๆ อันถือเป็นเงื่อนไขหรือบริบทของเรื่องนั้น อันประกอบไปด้วย บริบททางวัฒนธรรม บริบททางประวัติศาสตร์ และบริบททางสังคมของความสัมพันธ์ที่เคลื่อนไหวอยู่ในพื้นที่ ซึ่งควรพิจารณาเชื่อมโยงกับเงื่อนไขเหล่านี้ด้วย ดังเช่น ความคิดเรื่องอัตลักษณ์ (identity) มีอาจดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเอง ในการวิเคราะห์จึงต้องเชื่อมโยงกับความคิดอื่น ไม่ว่าจะเป็นสถานภาพทางสังคม (social status) หรือวาทกรรม (discourse) ท่ามกลางบริบทที่แตกต่างกัน ดังนั้น ปัญหาในการวิจัยจึงอยู่ที่ตัวบริบท ซึ่งผู้วิจัยไม่สามารถทราบล่วงหน้าก่อนว่าเป็นอย่างไร ทำให้การนิยามความหมายมักเลื่อนไหลตามบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป และเมื่อความหมายมิได้ดำรงอยู่ถาวร การทำความเข้าใจเรื่องอัตลักษณ์ก็เกิดความซับซ้อนขึ้นไปอีก

มิติที่สี่ การสร้างความหมายให้กับผู้หญิงออฟฟิศ จัดเป็นวิธีวิทยาในการทะลุกรอบคิดที่มักยึดติดภาพที่สร้างให้ปรากฏโดยสังคม ซึ่งสังคมมักจะสร้างความหมาย เพิ่มเติมเสริมแต่ง และประทับตราให้กับสิ่งต่างๆ ตลอดเวลา มิตินี้ได้อธิบายความคิดที่ว่า ภาพปรากฏนั้นไม่ได้มีความหมายในตัวเองและตายตัวตามที่เห็นหรือที่ขอบกล่าวอ้างเสมอไป ดังภาพของที่มองว่าเป็นเพียงดอกไม้ประดับองค์กร หากพิจารณาจากมิติของการสร้างความหมายแล้ว จะพบว่า ผู้หญิงออฟฟิศมีความซับซ้อนกว่าที่เห็นตามภาพที่ปรากฏ เพราะมนุษย์ย่อมมีมิติด้านอารมณ์ความรู้สึก ด้านจิตใจ หรือด้านวัฒนธรรมที่ต่างซ้อนทับกันอยู่ คนเรามักนำภาพเหล่านั้นไปโยงกับตัวตนของแต่ละคนในฐานะที่เป็นปัจเจกบุคคล แต่ถ้ามองทะลุกรอบ

ออกไปจะพบว่า อารมณ์และความรู้สึกเป็นการสร้างความหมายที่ซ่อนแง่มุมของอำนาจเอาไว้ เพราะสามารถนำมาใช้เป็นข้อกำหนดลักษณะของความเป็นเพศหญิงได้

ดังนั้น การกำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษาเกิดจากมุมมองในหลายมิติ ประกอบกัน ไม่เพียงแต่ระบุแนวคิดทฤษฎีที่นำไปเก็บข้อมูลเท่านั้น แต่ควรให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงความคิดในหลากหลายแง่มุม โดยถือเป็นเงื่อนไขหรือบริบทของเรื่องที่ศึกษา อันจะช่วยให้เกิดความเข้าใจในประเด็นที่ศึกษาได้อย่างครอบคลุม การอธิบายความเชื่อมโยงในมิติต่างๆดังกล่าวนี้ ได้มีแนวทางการจัดการความสัมพันธ์ออกเป็นสามแนวทาง คือ

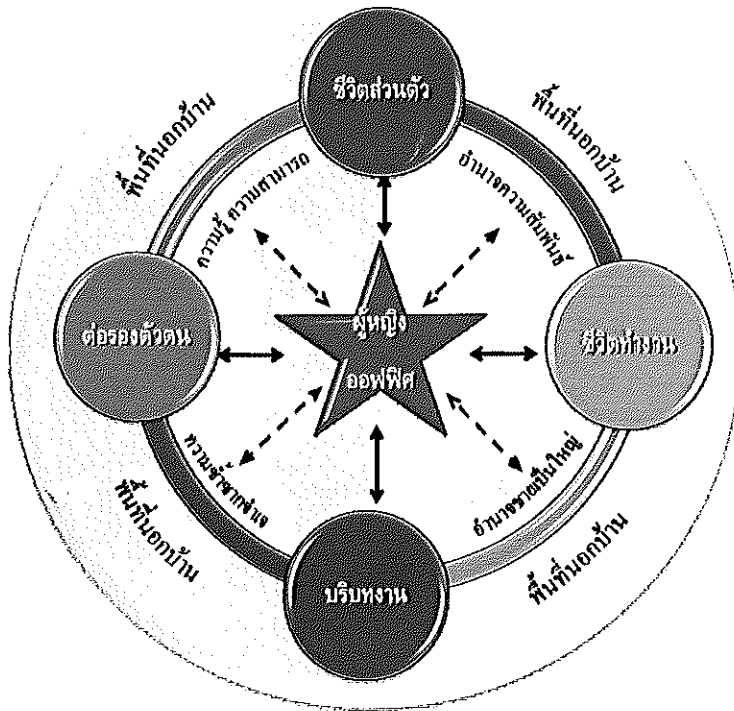
แนวทางแรก ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ หมายถึง ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการกีดกัน การครอบงำ การดัดนรน และการต่อสู้ มีทั้งซ่อนทับกันและขัดแย้งกัน ซึ่งหมายถึงการใช้อำนาจของการนิยามความหมายให้เป็นความรู้ความจริงจนกลายเป็นกรอบความคิดตายตัว โดยนำไปใช้จัดการความสัมพันธ์ในลักษณะของการตีตราหรือสร้างมาตรฐานบางประการเพื่อแยกแยะและกีดกันคนอื่น เช่น การนิยามหรือสร้างวาทกรรมว่าผู้หญิงออฟฟิศเป็นเพียงดอกไม้ประดับองค์กร ทำให้บทบาทหน้าที่การทำงานของผู้หญิงถูกลดทอนลงไปด้วยอำนาจชายเป็นใหญ่ กีดกันผู้หญิงจากการแสดงตัวตนในพื้นที่สาธารณะอย่างเท่าเทียมกับผู้ชาย ส่งผลให้ผู้หญิงออฟฟิศพยายามต่อสู้ การต่อรอง ช่างชิงความหมาย และปรับท่าทีความสัมพันธ์ โดยการสร้างอัตลักษณ์ใหม่เพื่อให้หลุดพ้นจากกรอบที่จำกัดพวกเธอไว้

แนวทางที่สอง ความสัมพันธ์เชิงกระบวนการที่เป็นพลวัต หมายถึง ความเคลื่อนไหวที่อาจเกิดขึ้นได้ในหลายทิศทางแทนที่จะเป็นกระบวนการที่มีทิศทางเดียว และบางครั้งกระบวนการนั้นอาจมีความขัดแย้งกันเอง การเชื่อมโยงความคิดต่างๆจะช่วยให้เกิดนัยสำคัญขึ้น เช่น การแสดงตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศที่สื่อให้เห็นถึงความไม่ยอมจำนนติดอยู่กับบริบทงานที่มีลักษณะซ้ำซากจำเจเพียงในพื้นที่ออฟฟิศ โดยพวกเธอพยายามผลักดันให้ตนเองก้าวขึ้นสู่หน้าที่การงานในระดับสูง ด้วยการพัฒนาความรู้ความสามารถที่ตนเองมีเพื่อแสวงหาความสำเร็จในหน้าที่การงาน และเมื่อผู้หญิงออฟฟิศเปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่จึงเท่ากับเป็นการสลัดพื้นที่และบทบาทไปมา อันก่อให้เกิดความหลากหลายในความสัมพันธ์

แนวทางที่สาม ความสัมพันธ์ในเชิงความรู้สึกนึกคิดที่มาจากต่างมุมมอง เช่น เมื่อภาพลักษณ์ของผู้หญิงออฟฟิศเป็นดอกไม้ประดับองค์กรที่คอยแต่งแต้มสีสันในสถานที่ทำงานโดยการแต่งหน้า แต่งกายสีสันรุปร่าง เพื่อสร้างความสนใจต่อเพศตรงข้าม ภาพของผู้หญิงออฟฟิศดังกล่าวจึงเกิดคำครหาในทาคตามมาว่า ผู้หญิงออฟฟิศมักใช้เรือนร่างและความสวยงามได้เต้าไปสู่ความสำเร็จ ทำให้ความรู้ความสามารถที่มีในการทำงานถูกลดคุณค่าและมองข้ามไป การที่สังคมให้ภาพลักษณ์แก่ผู้หญิงออฟฟิศเช่นนั้นถือเป็นการมองในแง่มุมเดียว

โดยความคิดจากคนกลุ่มหนึ่งไม่สามารถตัดสินความคิดของคนอีกกลุ่มหนึ่งได้ เพราะอาจมองตรงข้ามได้ว่า การแต่งหน้า แต่งกายของผู้หญิงออฟฟิศ เป็นเพียงความรักสวยรักงามโดยธรรมชาติของผู้หญิง

การจัดการความสัมพันธ์ทางความคิดทั้งสามแนวทางข้างต้นก่อให้เกิดมิติที่หลากหลายและซับซ้อนในความสัมพันธ์ อันเกี่ยวข้องกับบุคคล กลุ่มคน พื้นที่ และบริบททางสังคม จากการศึกษาและทำความเข้าใจในวิธีวิทยาสามารถนำเอาความคิดต่าง ๆ มาเชื่อมโยงเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังภาพประกอบ

ภาพประกอบที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

จากภาพประกอบที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย ผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญต่อบุคคล ในที่นี้หมายถึง “ผู้หญิงออฟฟิศ” ผู้ซึ่งก้าวออกมาสู่เวทีนอกบ้าน โดยมองว่าบุคคลที่ศึกษานั้นเป็นมนุษย์ผู้มีศักดิ์ศรี มีความรู้ลึกซึ้ง และสามารถกระทำการต่าง ๆ ได้ การทำความเข้าใจในแง่มุมดังกล่าวจะสะท้อนให้เห็นถึงการต่อสู้ชีวิตอีกรูปแบบหนึ่งภายใต้โครงสร้างทางสังคม และบริบทงานที่คอยกำกับบทบาทของผู้หญิงเอาไว้ ซึ่งมีความซับซ้อนในเรื่องราวต่างๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เรื่องราวชีวิตส่วนตัวของผู้หญิงออฟฟิศบนพื้นที่นอกบ้าน หมายถึง กิจกรรมที่ผู้หญิงออฟฟิศกระทำเมื่อเว้นว่างจากการปฏิบัติงาน เช่น ทานข้าว ดูหนัง ฟังเพลง ซั้อของ ออกกำลังกาย เป็นต้น การศึกษาในส่วนนี้ถูกแฝงไว้ด้วยอำนาจความสัมพันธ์ที่ผู้หญิงออฟฟิศมีต่อบุคคลที่พวกเขาสนิทสนมและไว้วางใจ นอกจากนี้ เรื่องราวชีวิตการทำงานของผู้หญิงออฟฟิศเต็มไปด้วยการควบคุมจากอำนาจชายเป็นใหญ่ โครงสร้างทางสังคมที่ถูกฝังรากลึกลงนั้นส่งผลให้การทำงานของผู้หญิงออฟฟิศเป็นลักษณะของงานบริการมากกว่างานบริหาร จนก่อให้เกิดความซ้ำซากจำเจในบริบทงานตามมา

จะเห็นได้ว่า ผู้หญิงยังคงตกเป็นผู้ถูกกระทำการแม้ว่าจะก้าวออกมาสู่พื้นที่สาธารณะแล้วก็ตาม จึงทำให้พวกเขาพยายามต่อสู้ ต่อรองตัวตนท่ามกลางบริบททางสังคมที่มอบอำนาจให้ชายเป็นใหญ่ รวมทั้งการกระทำภายใต้บริบทงานออฟฟิศโดยแสดงความรู้ความสามารถที่ตนมี เพื่อให้เกิดการยอมรับว่าผู้หญิงออฟฟิศมิได้เป็นเพียงดอกไม้ประดับองค์กรการทำงาน อีกทั้งเพื่อให้ดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขบนเวทีนอกบ้าน

คำอธิบายรายละเอียดในกรอบแนวคิดการวิจัยแสดงให้เห็นว่า การดำเนินชีวิตย่อมมีการปะทะประสานระหว่างผู้คนและมีการข้ามไปข้ามมาระหว่างพื้นที่ การต่อสู้ ต่อรองของผู้หญิงออฟฟิศในมิติการเป็นผู้กระทำการจากการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้อาศัยการตีความจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น โดยผ่านการเชื่อมโยงความคิดเข้ากับเงื่อนไขของบริบททางสังคม รวมถึงตีความในประเด็นต่างๆด้วยการวิพากษ์หรือการโต้แย้งจากมุมมองที่หลากหลาย เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์เรื่องราวชีวิตของผู้หญิงออฟฟิศซึ่งมีความเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทแวดล้อมหรือสถานการณ์ที่ผันแปร

2. ปฏิบัติการวิจัยในทางทฤษฎี

การศึกษาและค้นคว้าข้อค้นพบจากงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยใช้ทฤษฎีอัตลักษณ์และโครงสร้างผู้กระทำการกรุยทางไปสู่การวิเคราะห์และคลี่คลายปมประเด็นต่างๆในคำถามการวิจัย การวิเคราะห์เชิงทฤษฎีจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้วิจัยต้องทำความเข้าใจในเนื้อหาความซับซ้อนของแต่ละทฤษฎีที่ใช้ เพื่อเป็นหลักในการตีความของข้อมูลหรือสิ่งที่ได้ค้นคว้ารวบรวมมาอย่างมีทิศทาง อีกทั้งผู้วิจัยได้ให้ความสนใจในเรื่องพื้นที่โดยมองว่าแต่ละพื้นที่

ย่อมก่อให้เกิดการกระทำของบุคคล ผู้วิจัยจึงขออธิบายรายละเอียดของทฤษฎีที่ประกอบในการศึกษางานวิจัยครั้งนี้

2.1 พื้นที่ของปฏิบัติการทางสังคม

ปัจจุบันแนวคิดเรื่องพื้นที่ (space) ได้รับความสนใจจากนักวิชาการด้านสังคมศาสตร์มากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักวิชาการด้านนิเวศวิทยาเมือง สังคมวิทยาเมือง สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา เป็นต้น จากเดิมแนวคิดเรื่องพื้นที่ถูกมองในความจริงเชิงเรขาคณิตที่ประกอบขึ้นและวัดได้ในเชิงกายภาพในฐานะที่เป็นความจริงเชิงประจักษ์ ดังนั้น พื้นที่จึงเป็นความจริงชนิดหนึ่งที่มีเงื่อนไขของการกำหนดมาให้มีลักษณะที่ว่างเปล่า ปลอดภัยจากการให้คุณค่า มีความเป็นกลาง และมีอิสระจากอำนาจและการเมือง (อภิญา เพื่องฟูสกุล 2543, 65)

ในขณะที่แนวคิดหลังสมัยใหม่ (postmodernism) มองพื้นที่ว่าเกิดจากสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมที่เต็มไปด้วยรหัส (code space) โดยมาจากการเข้ามาปฏิบัติการของกลุ่มต่างๆ ในสังคม พื้นที่จึงไม่ใช่สิ่งที่ไร้เดียงสา เป็นกลาง เป็นธรรมชาติ ตายตัวและหยุดนิ่ง แต่พื้นที่เป็นเรื่องของการเมืองพื้นที่ (The Politics of Space) และพื้นที่ของการเมือง (The Space of Politics) ที่สังคมแต่ละแบบแต่ละยุคสมัยสร้างขึ้นมาผ่านการปฏิบัติกรว่าด้วยพื้นที่ (อภิญา เพื่องฟูสกุล 2543, 66) พื้นที่จึงกลายเป็นผลผลิตทางสังคมหรือสิ่งที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ทางสังคม อันเกี่ยวข้องกับกรดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมที่มีการต่อสู้ ช่างชิงกรนิยามและให้ความหมายกับพื้นที่

เมื่อพื้นที่เป็นเรื่องของการผลิตและการสร้างความหมาย พื้นที่จึงก่อให้เกิดเป็นความสัมพันธ์กันในระบบของอำนาจ ดังที่ Foucault (อ้างถึงใน ไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร 2543, 196) ได้ศึกษาเรื่องพื้นที่และมองว่า “พื้นที่คือรากฐานกรทำงานของอำนาจทุกชนิด” (...space is fundamental in any exercise of power) เป็นสถานที่ที่ความรู้กับอำนาจมาบรรจบกันอย่างลงตัวพอดี โดยกระบวนการสร้าง การแทนที่ การสวมรอย และการเปลี่ยนรูปที่ทำให้ความรู้กลายเป็นอำนาจ ทำให้อำนาจกระจายตัวออกไปทั่วทุกพื้นที่ ดังนั้น การสร้างอำนาจและการสร้างพื้นที่จำเป็นต้องจินตนาการถึงรูปแบบอันหลากหลายในการเชื่อมต่อและร้อยรัดความแตกต่างเอาไว้ด้วยกัน นั่นคือ การสร้างพื้นที่ทางสังคมโดยครอบคลุมทั้งปริมาตร

สาธารณณะและส่วนตัว เพื่ออยู่ในรูปของอำนาจที่สอดคล้องกับตัวตน อัตลักษณ์ อุดมการณ์ที่สามารถปะทะประสานกับพลังอำนาจที่เหนือกว่า และทำให้มีที่ว่างกว้างพอสำหรับพื้นที่อื่นและคนอื่น

จากประเด็นการแบ่งแยกอาณาบริเวณชีวิตทางสังคมออกเป็นพื้นที่ส่วนตัว และพื้นที่สาธารณะทำให้ลักษณะของกิจกรรมและกฎเกณฑ์มีความแตกต่างกัน ปรัชญาการแบ่งภาระหน้าที่ระหว่างชายหญิงจึงเกิดขึ้นในสังคมไทย โดยผู้หญิงมีพื้นที่จำกัดเพียงพื้นที่บ้านและมองว่ากิจกรรมในพื้นที่สาธารณะเหมาะสมกับผู้ชาย ทั้งนี้เกิดจากทัศนคติของผู้หญิงมองว่ามีธรรมชาติแตกต่างจากผู้ชาย ความเป็นหญิงถูกเชื่อมโยงกับร่างกายและอารมณ์ ซึ่งเป็นข้อตรงกันข้ามกับจิตใจและเหตุผล การมองธรรมชาติของผู้หญิงเช่นนี้เกี่ยวข้องกับบทบาทผู้หญิงในครัวเรือน และเป็นเหตุผลหลักที่อ้างอิงซ้ำแล้วซ้ำเล่าเพื่อสนับสนุนความเชื่อว่าผู้หญิงขาดคุณสมบัติในการมีบทบาทในพื้นที่สาธารณะและที่ทางที่เหมาะสมกับผู้หญิงต้องอยู่ในครัวเรือน (ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์ 2549, 65)

ความเชื่อที่พันธนาการผู้หญิงไว้กับพื้นที่บ้านได้ฝังรากลึกลงในโครงสร้างทางสังคมไทย ก่อเกิดการปลูกฝังทางสังคมว่าผู้หญิงมีหน้าที่เมียและแม่ รวมถึงดูแลกิจการทุกอย่างภายในบ้านที่เรียกว่า “งานบ้าน” ซึ่งต้องปฏิบัติควบคู่กันมิให้เกิดความบกพร่องในหน้าที่ใดหน้าที่หนึ่ง ผู้หญิงจึงไม่มีโอกาสที่จะพัฒนาศักยภาพทางความคิดและความสามารถในด้านอื่นๆ การจำกัดให้ผู้หญิงคิดและทำในบทบาทเฉพาะที่จำกัดทำให้ผู้หญิงขาดความรู้ความชำนาญที่จำเป็นต่อการทำกิจกรรมในพื้นที่สาธารณะ จึงส่งผลให้ผู้หญิงต้องพึ่งพาผู้ชายในทางเศรษฐกิจและสังคม

ปัจจุบันการปรากฏตัวของผู้หญิงในสังคมไทยเพิ่มจำนวนมากขึ้น โดยการนำพาตัวเองออกสู่โลกนอกบ้านและเข้าสู่พื้นที่ทางสังคม ทั้งจากการทำงานอาชีพที่เปลี่ยนไป และสถานภาพทางการศึกษา ผู้หญิงเรียนรู้จะหาพื้นที่และสร้างพื้นที่ของผู้หญิงไทยยุคใหม่ในบทบาทหน้าที่ต่างๆกัน ส่วนหนึ่งยินดีที่จะเป็นแม่ระดับตามองค์กรการทำงาน อีกส่วนหนึ่งผลักดันตัวเองเข้าสู่เส้นทางการเมืองและอำนาจเฉกเช่นผู้ชาย และมีผู้หญิงจำนวนไม่น้อยที่คิดว่าตัวเองมีความสามารถพอๆกับผู้ชายก็เลือกจะมีบทบาททางวิชาการและการบริหาร

ผู้หญิงที่ก้าวเข้าสู่เส้นทางนอกบ้านต่างมีวิธีคิด วิธีการ และท่าทีในการดำรงอยู่ในพื้นที่ทางสังคมดังกล่าวต่างกันไป เช่น ผู้หญิงที่เป็นหัวหน้าครอบครัวหรือเป็นแม่ที่เลี้ยงลูกตามลำพัง อาจต้องมีบทบาทรอบตัวทั้งในบ้านและนอกบ้าน เป็นทั้งพ่อและแม่ของลูก หรือเป็นผู้บริหารที่ต้องฟาดฟันกับเกมทางธุรกิจไปพร้อมกัน ขณะเดียวกันผู้หญิงก็รู้จักใช้วิธีจัดการปัญหาแบบผู้ชายเพื่อสร้างการยอมรับด้วยการแสดงความมีเหตุมีผล พูดยามีหลัก

ตรรกะ มีทักษะด้านความคิด การจัดการ การเป็นผู้นำ และเป็นผู้ชำนาญการในโลกนอกบ้าน ฯลฯ โดยอาจจะพยายามเก็บงำความเป็นผู้หญิงของตนไว้เพราะถือว่าเป็นข้อด้อยที่ทำให้เกิดความเสียเปรียบทางสังคม

การอธิบายปรากฏการณ์เรื่องพื้นที่ของผู้หญิงไม่ได้เป็นการมองในลักษณะการเกิดขึ้นของสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ แต่กลับเป็นสิ่งที่ถูกสร้างให้เกิดขึ้นและมีความเคลื่อนไหวอยู่เสมอ แต่ละยุค แต่ละกาลเวลา แต่ละสถานที่จะมีความแตกต่างกันออกไปก่อให้เกิด “พื้นที่ทางสังคม” ที่เป็นเสมือนกรอบให้ผู้ที่ดำรงอยู่ปฏิบัติตนตามบทบาทที่พื้นที่นั้นๆ ได้กำหนดไว้ ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ ไชยรัตน์ เจริญสิน โอบาร (2543, 188) ดังที่ว่าพื้นที่เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ทางสังคมที่มองเห็นเป็นรูปธรรมในรูปของสภาพแวดล้อมทางกายภาพแบบต่างๆ ที่ห้อมล้อมเราอยู่ ตัวอย่างของพื้นที่เหล่านี้ ได้แก่ บ้าน โรงเรียน วัด โบสถ์ สุเหร่า โรงพยาบาล โรงภาพยนตร์ ศูนย์การค้า พระราชวัง พิพิธภัณฑ์ ค่ายทหาร อุโมงค์ กำแพง มหาวิทยาลัย สถานที่ตากอากาศ พื้นที่ส่วนตัว พื้นที่สาธารณะ เป็นต้น โดยสิ่งสำคัญของพื้นที่ดังกล่าว คือ การกระทำ การสร้างกรอบ ขอบเขต พรหมแดน ปริณิณฑล ให้กับคนในสังคม

ดังนั้น ความหมายของคำว่า “พื้นที่” ที่นิยมใช้กันแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ (ชยันต์ วรรณะภุติ 2549, 46-48) คือ ลักษณะแรกเป็นความหมายของพื้นที่ในเชิงภูมิศาสตร์ที่เป็นที่ตั้ง (setting or local) ของพื้นที่ ซึ่งแตกต่างกับการใช้พื้นที่ในความหมายของ “สนาม” ที่เป็นที่ตั้งของการกระทำและความสัมพันธ์ทางสังคม โดยการปฏิบัติการในพื้นที่นั้นสามารถปรับเปลี่ยนได้ตลอดเวลา

ความหมายในลักษณะที่สองพิจารณาจากทัศนะของผู้ที่อยู่ในพื้นที่เป็นหลัก นั่นคือ การทำความเข้าใจพื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงไป เมื่อคนใช้ประโยชน์และดัดแปลงสร้างพื้นที่เพื่อวัตถุประสงค์บางอย่าง การให้ความสำคัญกับคนที่อยู่ในพื้นที่ทำให้มองเห็นวิธีการที่คนผูกโยงพื้นที่กับความคิด และปฏิบัติการทางสังคมกับการตั้งถิ่นฐานหรือเคลื่อนย้ายชุมชน คนจึงมีความทรงจำและความผูกพันกับพื้นที่ทำให้เกิดการสร้างความหมาย สร้างตำนาน เรื่องราว และกำหนดขอบเขตพื้นที่ของเขา รวมไปถึงการให้ความหมายทางจิตวิญญาณและภูมิปัญญา จะเห็นได้ว่า พื้นที่ไม่สามารถผลิตความหมายของตัวเองขึ้นมาได้ แต่ผู้คนที่อยู่ในพื้นที่จะเป็นผู้สร้างจัดความสัมพันธ์ ให้ความหมายแก่พื้นที่ และสืบทอดสู่คนรุ่นหลังหากเราเข้าใจความหมายที่ผู้คนมีต่อพื้นที่ของเขารวมทั้งเราก็จะสามารถเข้าถึงกลุ่มคนในพื้นที่นั้นได้

ส่วนความหมายของพื้นที่ในลักษณะที่สามมาจากแนวคิด Thirdspace ที่ Foucault และ Lefebvre พัฒนาขึ้น โดย Lefebvre แบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ประเภท คือ พื้นที่ทางกายภาพ (Firstspace-Physical space) พื้นที่ทางความคิด (Secondspace-Mental space) และพื้นที่ทางสังคม (Thirdspace-Social space) โดย Lefebvre อธิบายว่า Thirdspace เป็นส่วนหนึ่งที่เกิดมาจากปฏิสัมพันธ์ของ 2 พื้นที่ประเภทแรก นั่นคือ พื้นที่ทางความคิด เป็นสิ่งที่เกิดจากการตีความหรือให้ความหมายพื้นที่ทางกายภาพที่เรามองเห็น นำไปสู่การสร้างพื้นที่ทางสังคมที่มีทั้งส่วนที่เป็นความจริงและที่เป็นเพียงจินตนาการอันสลับซับซ้อน มีการช่วงชิงขัดแย้งและมีการแทรกแซงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น Thirdspace จึงหมายถึงพื้นที่ของการปฏิบัติการทางสังคม (The Habitat of Social Practices) ที่ความคิด เหตุการณ์ ปรัชญาการณ์ และความหมายของพื้นที่นั้นปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา โดยในที่สุดแล้วการช่วงชิงพื้นที่ทางสังคมเป็นสิ่งที่ไม่สามารถทำได้ (หรืออำนาจ) ที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งสามารถยึดครองหรือครอบงำได้

อาจกล่าวได้ว่า แนวคิดเรื่องการผลิตพื้นที่ของ Lefebvre ในฐานะเป็นพื้นที่ทางสังคมประกอบไปด้วยความสัมพันธ์ที่ถักทออยู่ในรูปของพื้นที่ 3 แบบ ได้แก่ พื้นที่มโนทัศน์ (Conceptualized space) คือ พื้นที่ที่ถูกสร้างจากความรู้ในการผลิตพื้นที่ พื้นที่การรับรู้ (Perceived space) คือ พื้นที่ทางกายภาพที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางการผลิตและความสัมพันธ์ทางสังคมอันเกิดจากภาคปฏิบัติการเชิงพื้นที่ และพื้นที่ของวิถีชีวิต (Lived space) คือ พื้นที่ที่ถูกชี้นำและเปลี่ยนแปลง มีความขัดแย้งและการต่อต้านโดยคนที่อยู่ในพื้นที่ (Lefebvre 1994, 38-39)

มโนทัศน์เรื่องพื้นที่ที่สาม (Thirdspace) จึงเป็นความพยายามที่จะทำให้การต่อต้านก้าวข้ามพ้นการคิดแบบแบ่งขั้วตรงกันข้าม ซึ่งมักแบ่งแยกขั้วว่า space of domination เป็นพื้นที่หนึ่ง และ space of resistance เป็นอีกพื้นที่หนึ่ง การคิดเป็นขั้วตรงข้ามทำให้อำนาจเป็นพื้นที่ตรงข้ามกับการต่อต้าน โดยไม่ยอมถูกจัดให้อยู่ในพื้นที่ที่กำหนด ทำให้ผู้ที่อยู่ในพื้นที่เฝ้ามองหาแต่การต่อต้านชนิดที่เป็นการปฏิเสธอำนาจอย่างสิ้นเชิงและดิ้นรนแสวงหาพื้นที่ภายนอกขอบเขตของอำนาจนั้น นับว่าพื้นที่ที่สามคือการปฏิเสธที่จะหยุดนิ่งหรือลงหลักปักรากกับอัตลักษณ์ใดๆอย่างตายตัว พื้นที่ไม่จำเป็นต้องอยู่นอกพื้นที่ไปจากพื้นที่ของอำนาจและการกดขี่ เพราะไม่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจใดที่จะสมบูรณ์ เมื่อพื้นที่ของอำนาจเลื่อนไหลจะทำให้เกิดช่องว่างที่ปัจเจกสามารถเคลื่อนไหวในอำนาจของพื้นที่ได้ ในแง่นี้ทั้งอำนาจและการต่อต้านจึงมิได้เป็นอิสระออกจากกันและกัน (ลัดดาวัลย์ ติยะมาฟู 2549, 111-112)

เช่นเดียวกับในวงวิชาการทางสังคมศาสตร์ปัจจุบันที่ไม่ได้มอง “พื้นที่” ว่ามีความหมายเฉพาะในเชิงกายภาพเท่านั้น แต่เห็นว่าเป็นเรื่องของการสร้างขึ้นในทางวัฒนธรรม ซึ่งแฝงไว้ด้วยนัยของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การสร้างความรู้ และการสร้างภาพของความจริงเพื่อกำหนดความหมาย ทำให้ความหมายนั้นมักจะมีพลวัตเพราะถูกปรับเปลี่ยนและเคลื่อนไหวไปตามความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เปลี่ยนแปลงไปเสมอ (อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2549, 15) โดยสอดคล้องกับบทสนทนาเรื่อง “พื้นที่” ของ ไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร (2543, 186) ที่กล่าวว่า พื้นที่คือที่บรรจุอำนาจทางสังคมไว้ หากปรับเปลี่ยนพื้นที่ก็เป็นการปรับเปลี่ยนอำนาจในสังคมไปพร้อมๆ กันด้วย

พื้นที่ทางสังคม (social space) ในที่นี้จึงไม่ได้หมายถึงพื้นที่ทางกายภาพ แต่ในด้านหนึ่งหมายถึงพื้นที่ทางสังคมอันหมายถึง พื้นที่ทางความคิด อุดมการณ์ และวัฒนธรรมที่มีนัยต่อการจัดการความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคม ส่วนอีกด้านหนึ่งหมายถึงเวทีของการต่อสู้ ได้เถียง ต่อรอง และช่วงชิงความหมายต่างๆ ในกระบวนการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ใหม่ให้เกิดขึ้นในสังคม (อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2548, 241) ดังนั้น “คน” กับ “พื้นที่” จึงเป็นเรื่องซ้อนทับกันอยู่เสมอ คนจะอยู่ได้ก็จะต้องมีพื้นที่ทางสังคมเพื่อการแสดงตัวตน แต่การแสดงตัวตนได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับความหมายที่ถูกกำหนดขึ้น โดยความหมายที่ให้และกระบวนการต่างๆ ที่เกี่ยวกับความหมายจะเป็นปัญหาในเรื่องของการสร้างและการนิยาม ตลอดจนการต่อสู้ช่วงชิงความหมายของพื้นที่ ทั้งหมดนี้จะอยู่ภายใต้บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เฉพาะเจาะจง (อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2549, 15-16)

การศึกษาพื้นที่ปฏิบัติการทางสังคมของผู้หญิงออฟฟิศจึงให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ โดยกำหนดและจัดวางให้ผู้หญิงออฟฟิศอยู่ในพื้นที่ของการทำงาน ขณะเดียวกันในพื้นที่นั้นผู้หญิงออฟฟิศก็สามารถเลือกที่จะสร้างตัวตนเพื่อบ่งบอกตำแหน่งแห่งที่ ตอบโต้ ต่อรอง และขัดแย้งกับอำนาจอันแฝงไปด้วยอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ รวมถึงความซ้ำซากจำเจในบริบทงานที่ผู้หญิงออฟฟิศต่างต้องเผชิญ การทำความเข้าใจผู้หญิงออฟฟิศผ่านแนวคิด “พื้นที่” ในการศึกษาครั้งนี้จะสามารถช่วยให้เข้าใจถึงตัวตนในมิติความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่สลับซับซ้อนได้ดียิ่งขึ้น โดยกระทำการผ่านอำนาจที่อยู่ในรูปของความรู้ที่นำมาซึ่งการควบคุมทางสังคม

2.2 การก่อรูปอัตลักษณ์

คำว่า “อัตลักษณ์” แผลมาจากศัพท์ภาษาอังกฤษว่า “Identity” จากเดิมภาษาไทยได้ให้ความหมายว่า “เอกลักษณ์” หมายถึง สิ่งที่เป็นคุณสมบัติของคนหรือของสิ่งหนึ่งและเป็นลักษณะเฉพาะของสิ่งนั้นที่จะทำให้สิ่งนั้นโดดเด่นขึ้นมาหรือแตกต่างจากสิ่งอื่น (วิทย์ เทียงบรรณธรรม 2527, 1049) การให้ความหมายของคำว่า “Identity” ดังกล่าวจึงค่อนข้างมีความหมายที่หยุดนิ่งตายตัว และโดยทั่วไปจะตีความไปในเชิงศิลปวัฒนธรรมเพียงประการเดียว เช่น เอกลักษณ์ของการแต่งกายของชาวเขา เอกลักษณ์รูปทรงของบ้านเรือน ภาษา อาหาร เป็นต้น

ปัจจุบันนักวิชาการหลายสาขาได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับ Identity กันอย่างกว้างขวางมากขึ้น เช่น นักจิตวิทยา ปรัชญา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา แต่การให้ความหมายได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมตามกระแสวิธีการมองโลกแบบใหม่ ซึ่งการนิยามความหมายของสิ่งต่างๆ สามารถเลื่อนไหลแปรเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคม สถานการณ์ และมีเงื่อนไขของเวลาเข้ามากำกับด้วย ดังนั้น การแปลความหมายของ Identity ในยุคปัจจุบัน จึงใช้คำว่า “อัตลักษณ์” ซึ่งดูเหมาะสมกว่าคำว่า “เอกลักษณ์” (อภิญา เฟื่องฟูสกุล 2543, 1)

การเปลี่ยนแปลงความหมายของ Identity ดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับการทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในปัจจุบัน ที่อยู่ในยุคของการปฏิวัติเทคโนโลยี การสื่อสารทำให้พื้นที่ของโลกแคบลง เนื่องจากรับรู้ข่าวสารทั่วทุกมุมโลกสามารถสื่อสารกันได้อย่างรวดเร็ว การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมเป็นไปอย่างหลากหลายและซับซ้อน การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้มีผลกระทบที่แสดงออกได้หลายลักษณะ เช่น ระดับจุลภาคในแง่ของการปรับเปลี่ยนแผนชีวิตประจำวันของคนเราในแง่การปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และในระดับมหภาคเกิดการรวมกลุ่มจนกลายเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (social movement) อันนำไปสู่การก่อรูปอัตลักษณ์ของกลุ่มเคลื่อนไหวทางสังคมเหล่านั้น

อภิญา เฟื่องฟูสกุล (2543, 4) ชี้ให้เห็นว่า “อัตลักษณ์” คือ พื้นที่ที่มีความเชื่อมต่อระหว่างความเป็นปัจเจกกับสังคม ในด้านหนึ่งอัตลักษณ์ คือ “ความเป็นปัจเจก” ที่เชื่อมต่อความสัมพันธ์กับสังคม (social aspect) เช่น อัตลักษณ์ที่เป็นพื้นที่ทางสังคม โดยสังคมกำหนดบทบาทหน้าที่และระบบคุณค่าที่ติดตัวมา เช่น ความเป็นพ่อ-แม่ ความเป็นลูกศิษย์-อาจารย์ เป็นต้น ในมิตินี้อัตลักษณ์จึงเป็นเรื่องของการใช้สัญลักษณ์ (symbolic aspect)

เพราะการแสดงออกซึ่งความสัมพันธ์ต่างๆดังกล่าว กระทำผ่านระบบสัญลักษณ์หลากหลายแบบ กล่าวคือ ปัจเจกแต่ละคนมักจะสวมบทบาทหลายอย่างที่ติดตัวมา การแสดงบทบาทต่างๆออกมาขึ้นอยู่กับสถานการณ์ เช่น บุคคลหนึ่งอาจจะเป็นทั้งแม่และอาจารย์ของลูก เป็นต้น และในอีกด้านหนึ่ง คือ อัตลักษณ์ในพื้นที่ของปัจเจกจะเกี่ยวข้องกับมิติ “ภายใน” ของความเป็นตัวเราอย่างมากทั้งในด้านอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด เพราะมนุษย์ให้ความหมายหรือเปลี่ยนแปลงความหมายเกี่ยวกับตัวเองในกระบวนการที่เขาสัมพันธ์กับสังคม ปัจจุบันสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากความก้าวหน้าของระบบสื่อสาร ในมิตินี้คนเราจึงต้องมีการปรับตัวให้รอบรู้ และรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคมโลกด้วย

การให้ความหมายของอัตลักษณ์ที่ก่อตัวขึ้นในบริบททางสังคม ทำให้เกิดประเด็นของคำในสองลักษณะที่น่าสนใจ คือ “ความเป็นตัวตน” (identity) และ “ความเป็นตัวฉัน” (self) จึงมีความหมายที่แตกต่างกัน ดังคำอธิบายความเกี่ยวเนื่องและจุดเน้นที่ต่างกันของ “อัตลักษณ์” และ “ตัวตน” โดย ปริตตา เกลิมเผ่า กอนันตกุล (2545, 201) ที่กล่าวว่า “อัตลักษณ์” แทนความหมายของคำว่า Identity ซึ่งอ้างอิงอยู่กับการจำแนกกลุ่มคนด้วยป้ายทางสังคมวัฒนธรรม เช่น คนไทย (อัตลักษณ์ทางเชื้อชาติ) ชาย-หญิง (อัตลักษณ์ทางเพศ) คนชั้นกลาง-ชาวบ้าน (อัตลักษณ์ทางชนชั้น) ป้ายเหล่านี้มิได้เป็นเพียงความคิดหรือคำที่ประดิษฐ์ขึ้นอย่างเดียว แต่มีกลไกปฏิบัติการของการสร้างความหมายที่จะทำให้เกิดความสำนึกขึ้นภายในบุคคลว่าเขาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่มีลักษณะร่วมบางอย่าง เช่น มีลักษณะทางกายภาพเหมือนกัน มีประวัติศาสตร์หรือความทรงจำร่วมกันหรือมีเป้าหมายเดียวกัน

ส่วนคำว่า “ตัวตน” ใช้แทนความหมายของคำว่า Self หรือสำนึกเกี่ยวกับความมีตัวตน เน้นการดำรงอยู่ของเราในฐานะที่เป็นบุคคล (person) ประธานหรือผู้กระทำ (subject, agent) อันเป็นที่ตั้งของการรับรู้ทางปัญญาและอารมณ์ รวมถึงการเป็นผู้ก่อให้เกิดการกระทำต่างๆ นอกจากนี้ อัตลักษณ์และตัวตนยังมีความเกี่ยวข้องกันมากขึ้นในกระแสความคิดร่วมสมัย ทำให้อัตลักษณ์มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสถานที่ เวลา และเกิดการปรับตัวตามสถานการณ์ต่างๆ จึงเห็นได้ว่า อัตลักษณ์และตัวตนก็คือการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับกลุ่ม หรือระหว่างกลุ่มกับคนนั่นเอง (ปริตตา เกลิมเผ่า กอนันตกุล 2545, 202)

จากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวตนกับสังคม Mead (อ้างถึงใน เขาวลัทธิ อภิปรัชญา 2538, 15) เสนอแนวคิดที่ว่า ตัวตนมีสองด้านที่ปะทะสังสรรค์กันเองตลอดเวลา ด้านหนึ่งคือ “me” อันเป็นตัวตนที่เกิดจากความเห็นและปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และ “I” อันเป็นส่วนที่มีลักษณะเฉพาะของเราเอง อันที่จริงนั้น “me” และ “I” ต่างก็สัมพันธ์กับโลกภายนอกทั้งคู่ เพียงแต่ “me” เป็นผลจากการประเมินและซึมซับทัศนคติผู้อื่น และ “I” เป็นคำตอบและ

ความพยายามที่จะประสาน “me” ที่หลากหลายเข้าด้วยกัน “I” จึงเป็นศักยภาพของความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การให้ที่ทางแก่ “I” จึงเท่ากับเป็นการสงวนรักษาอิสรภาพในระดับหนึ่งของปัจเจก อันเป็นการบ่งชี้ว่า ตัวตนไม่จำเป็นจะต้องกระทำตามกฎเกณฑ์ทุกอย่างของสังคมเสมอไป แต่ยังมีช่วงที่เป็นตัวของตัวเองที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ส่วนบุคคล เป็นการแสดงให้เห็นถึงปัจเจกไม่จำเป็นจะต้องถูกรอบงำจากสังคมอยู่ตลอดเวลา

ความหมายของอัตลักษณ์โดยพื้นฐานจะมีความหมายที่ซ้อนทับและคาบเกี่ยวกันระหว่างตัวตนหรืออัตลักษณ์ที่สัมพันธ์กับสังคม ซึ่งหมายถึง โครงสร้างทางสังคมที่กำหนดพฤติกรรมการแสดงออกที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่และความสัมพันธ์ทางสังคมของปัจเจกบุคคลต่อคนอื่นๆ ในสังคม อัตลักษณ์มีความเกี่ยวข้องกับความคิด การตีความของปัจเจกบุคคลในการนิยามและให้ความหมายเมื่อสัมพันธ์กับสังคมและสิ่งแวดล้อมรอบตัว อัตลักษณ์จึงมีมิติที่ซ้อนทับระหว่าง โครงสร้างทางสังคมที่กำหนดปัจเจกกับการนิยามของปัจเจกในฐานะผู้กระทำการ (รัตนา บุญมีธยะ 2546, 120) ดังนั้น อัตลักษณ์ไม่ใช่ความหมายที่มีอยู่แล้วโดยอัตโนมัติในตัวมันเอง หรือกำเนิดขึ้นพร้อมๆ กับคนหรือสิ่งของ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและมีลักษณะเป็นพลวัตอยู่ตลอดเวลา

อัตลักษณ์มีได้ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล (individual identity) และอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่ม (collective identity) ในระดับปัจเจกบุคคล บุคคลหนึ่งอาจจะมีหลายอัตลักษณ์อยู่ในตัวเอง เช่น เพศ ชาติ ชวงชั้นทางสังคม อาชีพ เป็นต้น ส่วนอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่มนั้นถูกสร้างขึ้นบนพื้นฐานของความเหมือนกันของสมาชิกภายในกลุ่ม ซึ่งบนพื้นฐานของความเหมือนของกลุ่มย่อมมีความแตกต่างกับกลุ่มอื่นมาเป็นตัวกำหนดความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มของตน ทำให้เกิดการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์โดยขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ ทางสังคมที่มีต่อคนและกลุ่มคนอื่นๆ ในสังคม (ประสิทธิ์ ลิปรีชา 2547, 31-35) อัตลักษณ์จึงมีขอบเขตที่เลื่อนไหล ยืดหยุ่น เป็นเวทีของการต่อรอง หยิบยืม ตีความและต่อสู้ในกระบวนการของการนิยามและให้ความหมาย โดยนัยนี้อัตลักษณ์จึงเป็นกระบวนการและพื้นที่ทางสังคมที่มีการปฏิบัติการอย่างหลากหลาย เพื่อช่วงชิงและสร้างตำแหน่งแห่งที่ของคนหรือกลุ่มคนในสังคม

เมื่อบุคคลตั้งคำถามกับตัวเองว่า “ฉันคือใคร” เขาจะได้รับคำตอบจากสองทาง คือ จากตัวเองและจากสาธารณชน มิติของอัตลักษณ์จึงแบ่งได้เป็นสองระดับคือ อัตลักษณ์ส่วนบุคคล (personal identity) เป็นคำตอบจากตัวเอง คือ ลักษณะที่บุคคลนิยามตัวเองว่าเป็นใคร ส่วนคำตอบจากสาธารณชนเป็นภาพลักษณ์ที่บุคคลอื่นมีต่อบุคคลหนึ่งนั่นคือ อัตลักษณ์ทางสังคม (social identity) ดังนั้น การศึกษาอัตลักษณ์จึงจำเป็นต้องศึกษาความคาบเกี่ยวหรือการซ้อนทับของอัตลักษณ์ทั้งสองระดับดังกล่าวด้วย เช่นเดียวกับ Woodward

(อ้างถึงใน นันดา วีรวิทยานุกูล 2544, 280) ที่กล่าวไว้ว่า อัตลักษณ์คือสิ่งที่ทำให้เรารู้ตนเองว่าเราคือใคร และเราจะดำเนินความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ตลอดจนโลกที่แวดล้อมตัวเราอยู่อย่างไร อัตลักษณ์คือสิ่งที่กำหนดทางเดินให้กับเรา เป็นสิ่งที่บ่งบอกว่าใครเป็นพวกเดียวกับเราและใครที่แตกต่างจากเรา

ในทัศนะของ Goffman (อ้างถึงใน อภิญา เฟื่องฟูสกุล 2543, 23) ได้จำแนกแยกแยะความแตกต่างระหว่างอัตลักษณ์ส่วนบุคคลและอัตลักษณ์ทางสังคม โดยนิยามความคิด ความรู้สึกที่ปัจเจกมีต่อตัวเองว่า Ego Identity ส่วนภาพปัจเจกในสายตาคนอื่น ในฐานะที่เป็นบุคคลที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวนั้นเรียกว่า Personal Identity ทุกสังคมมีกระบวนการแจกแจงและระบุอัตลักษณ์ส่วนบุคคลแตกต่างกันไป เช่น สังคมสมัยใหม่ใช้การพิมพ์ลายนิ้วมือ เป็นต้น ส่วน Social Identity ของบุคคล คือ สถานภาพทางสังคม เช่น อาชีพ ชนชั้น เพศ ชาติพันธุ์ หรือศาสนาที่ปัจเจกบุคคลนั้นสังกัดอยู่ สังคมคาดหวังและเรียกร้องว่าปัจเจกบุคคลควรจะทำตัวอย่างไร นั่นคือ จุดที่อัตลักษณ์ทางสังคมและอัตลักษณ์ปัจเจกซ้อนทับกันอยู่ อัตลักษณ์ทางสังคมจึงมีสองส่วนคือ ส่วนแรกเป็นมาตรฐานที่สังคมเรียกร้องจากปัจเจกบุคคล (virtual identity) และส่วนที่สอง คือ อัตลักษณ์ที่เป็นจริงของคนนั้น (actual identity)

การนิยามความหมายอัตลักษณ์ในแต่ละยุคสมัยต่างก็มีมุมมองที่หลากหลาย เนื่องจากนักคิดทางสังคมได้ให้คำนิยามแตกต่างกันไป เกิดเป็นพัฒนาการของการนิยามความหมายอัตลักษณ์ในยุคสมัยนั้นๆ ดังเช่น การนิยามความหมายอัตลักษณ์ของนักคิดโครงสร้างนิยม (structural determinism) ซึ่งเป็นนักคิดทฤษฎีในกลุ่มคลาสสิก อัตลักษณ์ในแนวคิดของนักทฤษฎีกลุ่มสัญลักษณ์สัมพันธ์ (symbolic interactionism) และการนิยามความหมายอัตลักษณ์ของนักคิดในยุคหลังความทันสมัย (postmodernism)

อัตลักษณ์ในแนวคิดของนักทฤษฎีโครงสร้างนิยม (structural determinism) ซึ่งอยู่ในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 หรือยุคแสงสว่างแห่งปัญญา เป็นยุคที่มนุษย์พยายามค้นหาความจริง โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ การสร้างทฤษฎีทางสังคมในยุคนี้จึงมีลักษณะที่เป็นทฤษฎีมหภาค (grand theory) ที่มุ่งแสวงหากฎสากล (universal law) ซึ่งเชื่อว่ากฎสากลสามารถอธิบายพฤติกรรมมนุษย์ได้ วิธีคิดกระแสหลักของยุคนี้เชื่อในแนวคิดที่เป็นแก่นแกนของความรู้และความจริงที่เรียกว่า “สารัตถะนิยม” (essentialism) หรือแนวคิดที่ยึดติดอยู่บนพื้นฐานของเหตุและผลเสมอ ในยุคนี้ใช้วิธีคิดดังกล่าวมาเป็นกรอบในการกำหนดพฤติกรรมมนุษย์ให้อยู่ในกฎระเบียบของสังคม ทฤษฎีทางสังคมต้องมีลักษณะครอบคลุมและมีพลังการอธิบายสูง นักคิดในกลุ่มนี้ได้แก่ Comte และ Durkheim (อ้างถึงใน อภิญา เฟื่องฟูสกุล

2543, 18) มีความเห็นพ้องตรงกันว่า วิธีคิดแบบเสรีนิยมเป็นเพียงจินตนาการเชิงปรัชญาควรถูกแทนที่โดย “วิทยาศาสตร์สังคม” ซึ่งเสนอภาพมนุษย์ที่เป็นจริงและมองว่าความเป็นเหตุเป็นผลของมนุษย์นั้นที่จริงเป็นผลผลิตของสังคมมากกว่า

ความหมายของอัตลักษณ์ในแนวคิดของนักทฤษฎีสถิตนิยมให้ความสำคัญกับโครงสร้างสังคม และให้ความสำคัญกับตัวบุคคลที่เป็นปัจเจกค่อนข้างน้อย การสร้างลักษณะร่วมของสังคมนั้นมีการใช้ศาสนา พิธีกรรม ประเพณี และความเชื่อต่างๆ มาเป็นตัวทำให้เกิดอัตลักษณ์ของกลุ่ม ซึ่งมีนัยของการควบคุมทางสังคมหรือการจัดระเบียบทางสังคม โดยผู้มีอำนาจเหนือเท่านั้นจะเป็นผู้สร้างวาทกรรมต่างๆ ขึ้นมาครอบงำผู้คนในสังคมได้ในขณะที่ปัจเจกไม่อาจมีพลังพอที่จะตั้งเสียงตอบโต้

แนวคิดดังกล่าวหากนำมามองในแง่มุมมองของผู้หญิงในออฟฟิศจะมองเป็นภาพหยุดนิ่งอยู่เพียงภาพเดียว เช่น หากมองผู้หญิงออฟฟิศว่าติดอยู่กับงานที่มีความซ้ำซากจำเจ ไม่สามารถแสดงความคิดเห็นใดๆ ได้มากไปกว่าการปฏิบัติตามกรอบคำสั่งของผู้บังคับบัญชา และด้วยอำนาจชายเป็นใหญ่ในสังคมไทยที่สืบเนื่องมาจากอดีตยังเป็นเครื่องกดทับให้ผู้หญิงตกเป็นรองในด้านการทำงาน อัตลักษณ์ทางสังคมที่กำหนดให้ผู้หญิงถูกมองว่าเป็นเช่นนั้น เรียกได้ว่าเป็นทัศนคติที่มีความหยุดนิ่งตายตัว ไม่มีปรับเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย การยึดมั่นในโครงสร้างสังคมที่มักใช้เหตุผลของผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าควบคุมผู้ที่ด้อยกว่า จึงเป็นประเด็นหนึ่งที่ผู้วิจัยให้ความสนใจต่อการศึกษานักทฤษฎีสตรีในครั้งนี้อย่างยิ่ง โดยมองว่า อัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคลมีความเคลื่อนไหว มีการต่อสู้ ต่อรอง กับสิ่งที่ได้เผชิญ

ในทางตรงกันข้ามอัตลักษณ์ในแนวความคิดของนักทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์ (symbolic interactionism) ได้เน้นการศึกษาสังคมในระดับปัจเจกบุคคลมากขึ้น โดยมีที่มาจากอิทธิพลของแนวความคิดปฏิบัตินิยม (pragmatism) และพฤติกรรมนิยม (behaviorism) ตามแนวคิดปฏิบัตินิยมนั้นมองว่าความเป็นจริง (reality) เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น (created) โดยมนุษย์ที่ดำรงชีวิตอยู่ในสังคม หลักการที่สอง คือ มนุษย์จะคิดสรรและจดจำเฉพาะความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่ตนเอง หากว่าอะไรไม่เป็นประโยชน์มนุษย์ก็จะดำเนินการเปลี่ยนแปลงสิ่งนั้น ดังนั้น การที่เราจะเข้าใจผู้กระทำ (actors) ต้องทำความเข้าใจพื้นฐานของสิ่งที่เขาปฏิบัติ แนวคิดอัตลักษณ์จึงมีอิทธิพลต่อการศึกษาสังคมในเชิงสัญลักษณ์สัมพันธ์ เพราะนำไปสู่หลักการที่สำคัญสามประการ (เขวลักษณ์ อภิชาติวาลลภ 2538, 16) คือ การให้ความสำคัญกับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และโลกรอบๆตัว การตั้งฐานคิดว่ากระทำและโลกรอบๆตัวเขาเป็นกระบวนการพลวัตมิใช่โครงสร้างที่คงที่ และการให้ความสำคัญแก่

ความสามารถของคนในการแปลความหมายโลกและสังคมที่รอบตัว หลักการเหล่านี้มองว่า
อัตลักษณ์ คือ สิ่งที่เกิดขึ้นในกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

ปรากฏการณ์ในการศึกษาอัตลักษณ์ที่ช่วยให้เกิดการนิยามความหมายใหม่
คือ การศึกษาอัตลักษณ์ในแนวคิดหลังสมัยใหม่ เป็นการทลายมายาคติเรื่องความชอบธรรม
ของเหตุผลตามแนวคิดหลังโครงสร้างนิยม (post-structuralism) ที่มีลักษณะตั้งความเป็น
ศูนย์กลางออกจากปัจเจก โดยไม่ให้สิทธิแก่ปัจเจกในฐานะเป็นผู้กระทำการ (agency) และ
เชื่อว่า ปัจเจกไม่สามารถแทนความรู้ที่เป็นสากลได้ แต่การนิยามใหม่ของปัจเจกนั้นเห็นว่า
ปัจเจกภาพเป็นผลผลิตของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย และเป็น
ผลของกระบวนการต่อรองเชิงอำนาจในความสัมพันธ์ทางสังคมหลายระดับ ตั้งแต่ระดับ
จุลภาคไปจนถึงระดับมหภาค ปัจเจกภาพเป็นเรื่องของกระบวนการสร้างความหมายทาง
สังคมให้แก่อัตลักษณ์อย่างหนึ่ง ความเป็นปัจเจกจึงถูกเน้นในฐานะที่เป็น “กระบวนการทาง
สังคมของการสร้างอัตลักษณ์” มากกว่าแก่นแกนของคุณสมบัติบางอย่างที่มีลักษณะตายตัว
(อภิญา เพื่อองฟูสกุล 2543, 38)

การศึกษาอัตลักษณ์ในแนวคิดหลังสมัยใหม่นับได้ว่า เป็นการปรับเปลี่ยนจาก
แนวคิดของกลุ่ม โครงสร้างนิยมที่มุ่งให้ความหมายต่อสรรพสิ่งหรือต่อปรากฏการณ์ต่างๆ ใน
ลักษณะของสารัตถะนิยม (essentialism) ที่หยุดนิ่งตายตัวและเน้นความเป็นสากล มาให้
ความสำคัญกับการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการในการให้ความหมายทางสังคมกระแสดความคิด
ใหม่นี้เรียกว่า การศึกษาการสร้างความหมาย (constructionism) จะเน้นบทบาทของผู้สร้าง
วาทกรรม ไม่ใช่เป็นเพียงผู้ยอมรับความหมายอย่างไร้ความรู้สึกนึกคิด ดังนั้น จุดเน้นของ
การทำความเข้าใจอัตลักษณ์ในแนวคิดหลังสมัยใหม่จึงไม่ใช่การค้นหาว่าอะไรคือความจริง
มากกว่ากัน แต่พยายามแสดงให้เห็นกลไกการสร้างอัตลักษณ์และระดับที่อัตลักษณ์ปรากฏ
อยู่ โดยความเป็นปัจเจกภาพนั้นเป็นผลของวาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรม อันเป็น
การสร้างความทรงจำหรือผลิตซ้ำความทรงจำผ่านอำนาจของการนิยามความหมายเพื่อรองรับ
การกระทำ สร้างความชอบธรรม หรือการทำให้เห็นว่าความจริงเป็นเช่นนั้น

อัตลักษณ์จึงไม่ได้เป็นเพียงการนิยามตนเอง หากแต่ยังเป็นความสัมพันธ์ของ
อำนาจในการสร้างความรู้ความจริงผ่านวาทกรรมและการปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน และ
ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นได้ก่อให้เกิดอำนาจของการเป็นผู้กระทำการ โดยเกิดขึ้นได้ในทุกที่
ไม่จำเป็นว่าอำนาจนั้นจะถูกผูกขาดจากฝ่ายใดฝ่ายเดียว ดังที่ อภิญา เพื่อองฟูสกุล (2546, 39)
ได้กล่าวเพิ่มเติมถึงสิ่งที่เชื่อมโยงและเกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ คือ “อำนาจ” และ “วาทกรรม”
โดยมีความเห็นว่า วาทกรรม (discourse) เป็นเพียงกรอบของการนิยามความเป็นจริงวางอยู่

บนมุมมองหนึ่งๆ และประกอบไปด้วยกระบวนการและปฏิบัติการทางสังคมที่มารองรับชุดความจริงเหล่านั้น

นอกจากนี้ Foucault (อ้างถึงใน อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2552, 101) มีทัศนะการมองว่า อัตลักษณ์ไม่ใช่ทั้งโครงสร้างหรือปัจเจกชนแต่มีลักษณะเป็นความสัมพันธ์ เมื่อพูดถึงความสัมพันธ์อาจย้อนไปย้อนมาได้เพราะความสัมพันธ์มีตัวเชื่อมที่มองไม่เห็นหน่วย (entity) แต่หน่วยจะเผยขึ้นมาในความสัมพันธ์ที่เกิดการต่อสู้ขึ้น แม้ตัวตนบางส่วนอาจถูกกำกับไว้แต่เราก็สามารถสร้างตัวตนบางส่วนเพื่อไม่ให้ถูกควบคุมได้เช่นเดียวกัน ถ้าเรามีตัวตนชัดเจนเราก็จะถูกควบคุม กดทับ หรือลดทอนความเป็นมนุษย์ลงไปได้ ถ้าหากเรามีสำนึกถึงความมีตัวตนที่หลากหลายซ้อนกันอยู่เราก็จะสร้างตัวตนแบบใหม่ขึ้นมาได้เรื่อยๆ

มโนทัศน์อัตลักษณ์ตามแนวคิดหลังสมัยใหม่ช่วยให้เห็นว่าความเป็นตัวตนถูกสร้างขึ้นและเคลื่อนไหวในหลายทิศทาง ขณะที่ปฏิบัติการในพื้นที่ที่พยายามควบคุมนั้นไม่ได้มีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดเสมอไป ขณะเดียวกันบุคคลที่ถูกตีตราให้มีความเป็นอื่นก็พยายามมีตำแหน่งที่ทางสังคมของตนเช่นกัน คุณสมบัติที่ถูกทำให้เห็นว่ามีลักษณะเฉพาะตัวภายใต้เงื่อนไขต่างๆสามารถจะเปลี่ยนแปลงไปได้ตามความสัมพันธ์และช่วงเวลา คังงานศึกษาของ Foucault (อ้างถึงใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอสถ 2543, 198) ซึ่งให้เห็นว่า พื้นที่เป็นสิ่งที่ใช้กำหนดรูปแบบการอยู่ร่วมกันและเป็นฐานในการปฏิบัติการของอำนาจ พื้นที่ ณ ที่นี้ไม่ใช่อำนาจทางกายภาพหรือภูมิศาสตร์ แต่เป็นพื้นที่ของการช่วงชิงทางความหมายกระทั่งทำให้เกิดอัตลักษณ์ตามลักษณะที่กำหนด บางครั้งการต่อต้านอำนาจของพื้นที่นั้นเกิดขึ้นด้วยการไม่ยอมตกอยู่ภายใต้การกำหนด หรือการสร้างความเป็นอื่นจากการกำหนดกฎเกณฑ์หรือสร้างความหมายใหม่ให้กับพื้นที่นั้น

มุมมองอัตลักษณ์ตามมโนทัศน์ดังกล่าวยังสอดคล้องกับการศึกษาแนวสตรีนิยมหลังสมัยใหม่ที่ปฏิเสธอัตลักษณ์และแก่นแกนความเป็นหญิงที่มีความเป็นสากล แต่ได้ให้ความสำคัญกับความแตกต่างหลากหลายที่มีอยู่มากมายและไม่คงที่ และบางครั้งไม่ยอมอยู่ภายใต้อำนาจที่กำหนด ในแง่มุมเรื่อง “อัตลักษณ์” จะช่วยให้เห็นความซับซ้อนในการบ่งบอกถึงความเป็นตนเองตลอดจนการดำเนินความสัมพันธ์กับคนอื่นๆ รวมถึงความพยายามเป็นผู้กระทำการของบุคคลจากภาพเสนอ (representation) ที่มีการคัดเลือก ปรุงแต่ง ลดทอนหรือขบเน้นคุณสมบัติบางอย่างให้สอดคล้อง หรือแตกต่างจากความคาดหวังของสังคมหรือคนอื่นๆ ถือเป็นยุทธศาสตร์ในการจัดวางตำแหน่งของตนเองที่ซ้อนทับลงในความสัมพันธ์ของอำนาจกับบุคคลหรือสถานการณ์ต่างๆ

จากทัศนะการมองที่ปฏิเสธอัตลักษณ์ว่า เป็นเรื่องของความหยุดนิ่งและมีเพียงด้านเดียว นั้นช่วยให้ข้อคิดในการเลือกเอาโฉมหน้าส่วนเดียวใจของอัตลักษณ์ออกมานำเสนอ โดยมักจะเกี่ยวข้องกับการแข่งขันเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากร อัตลักษณ์จึงเกี่ยวโยงกับเรื่องของการเมืองแห่งการช่วงชิงทรัพยากร (politics of identity) และการเมืองที่สำคัญคือ อัตลักษณ์นั้น เจ้าของเป็นผู้สร้างเองหรือผู้อื่นสร้างมาให้ เช่น การที่สังคมบังคับให้ผู้หญิงนั้นเปลี่ยนคำนำหน้า “นางสาว” เป็น “นาง” หรือเปลี่ยนนามสกุลเดิมเป็นนามสกุลใหม่ของสามี เท่ากับว่าเป็นการถอดถอนอัตลักษณ์เดิมของผู้หญิงออกหรือปลดอาวุธประจำกาย แล้วนำอัตลักษณ์มาเรียกหรือสวมใส่ให้ใหม่ นั่นเอง (กาญจนา แก้วเทพ 2549, 134)

การศึกษาเรื่อง “อัตลักษณ์” จึงเป็นที่แพร่หลายและนำไปสู่ประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับเพศภาวะ (gender) ทั้งนี้ นันดา วีรวิทยานุกูล (2544, 282) ได้กล่าวว่า ผู้ชายและผู้หญิงต่างก็มีอัตลักษณ์ของตนเองหรือเรียกได้ว่ามีอัตลักษณ์ทางเพศ (gender identity) กล่าวคือ การที่เรารับรู้ตนเองว่าเราคือผู้หญิงหรือผู้ชาย และความเป็นผู้หญิงหรือชายนั้นก็กำหนดบทบาทให้แก่เรา ทำให้เรารู้ว่าควรจะทำชีวิตและดำเนินความสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ รอบตัวเราอย่างไร อัตลักษณ์ทางเพศจึงส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตและการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิง โดยผู้ชายและผู้หญิงหลายคนอาจไม่รู้สึกรู้สึกละเลยแม้แต่น้อย และคิดกันไปว่าอัตลักษณ์ทางเพศเป็นเรื่องธรรมชาติที่ติดตัวเรามาตั้งแต่เกิด แต่ที่จริงแล้วอัตลักษณ์ทางเพศเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นท่ามกลางระบบสังคมและวัฒนธรรมที่มีการผลิตซ้ำที่ยึดถือ “ชายเป็นใหญ่” (patriarchy) ในสังคม

โครงสร้างทางสังคมจึงเป็นเสมือนกรอบการสร้างภาพลักษณ์ให้กับกลุ่มคนต่างๆ อย่างตายตัวจนกลายเป็นการ “กักขังอัตลักษณ์” กลุ่มคนต่างๆ นั้นจึงถูกขึ้นแสดงตัวตนของตนเองเพื่อกำหนดชีวิตของตนเองให้อิสระจากการกักขัง โดยทำให้ภาพลักษณ์มีลักษณะที่เลื่อนไหล ในทางวิชาการเรียกการแสดงตนเช่นนี้ว่า “การสร้างอัตลักษณ์” เพื่อให้ต่างจากเดิมที่เรียกว่า “เอกลักษณ์” ซึ่งมีนัยยะของการสร้างภาพตัวตนโดยคนอื่นที่มักจะมองว่าหยุดนิ่งและตายตัว (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี 2546, 18) ทั้งนี้ การนิยามอัตลักษณ์ที่แปรเปลี่ยนไว้ด้วยความขัดแย้งและความสัมพันธ์เชิงอำนาจของการแบ่งแยกก็คิดกัน ทำให้อัตลักษณ์ไม่อาจซ้อนทับสนิทกับปัจเจกภาพที่เป็นภาพตัวตนได้ และทำให้กระบวนการนี้ไม่อาจหยุดนิ่งตายตัวได้ด้วยเพราะการอิงอาศัยความหมายคู่ตรงกันข้ามในบริบทต่างๆ อาจขัดแย้งกันเองหรือปฏิเสธตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมที่ถูกยึดเหนี่ยวมาไว้ การปฏิเสธไม่ได้หมายถึงการต่อต้านโดยตรงหรือสร้างอัตลักษณ์ตรงข้ามขึ้นมา แต่เป็นการตอบโต้กับขีดจำกัดที่ถูกตีกรอบไว้ให้

โดยสร้างนัยของความหมายใหม่ขึ้นมาแทน การไม่หยุดนิ่งของกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ จึงบ่งชี้ถึงศักยภาพของการต่อต้านที่มีชีวิตชีวา

ดังเช่นงานศึกษาของ อรัญญา ศิริผล (2544, 48) เรื่อง “ความหลากหลายและความซับซ้อนในอัตลักษณ์ของคนชายขอบ กรณีศึกษาชาวม้ง จังหวัดเชียงราย” พบว่า กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของรัฐที่กักขังชาวม้งไว้กับภาพลักษณ์อันเลวร้ายของฝิ่น และการค้าฝิ่นกลายเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองที่ครอบงำสังคมโดยทั่วไปอย่างไม่รู้ตัว ทำให้เชื่อและยอมรับกันว่า ชาวม้งเป็นผู้ทำลายศีลธรรมทางสังคมจากการปลูก เสพ และค้าฝิ่น รวมถึงที่ เป็นผู้ทำลายความมั่นคงของชาติจากการค้ายาเสพติด ถือได้ว่าเป็นอัตลักษณ์ที่กักขังและบีบให้มีทางเลือกน้อยลงในการดำรงชีวิต ชาวม้งจึงสร้างกระบวนการตอบโต้ต่อการกักขังทาง อัตลักษณ์ เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกนิยามและให้ความหมายโดยรัฐในสองลักษณะ คือ การปรับเปลี่ยนตนเองให้สอดคล้องกับวาทกรรมที่ครอบงำ และการตอบโต้กับวาทกรรมที่สร้างโดยรัฐเพื่อรักษาพื้นที่ของตนไว้

อีกทั้งงานศึกษาเรื่อง “พิธีมะเนากับตัวตนคนกะฉิ่นประเทศสหภาพพม่า” ของ รัตนา บุญมัธยะ (2546, 124-125) แสดงให้เห็นว่า คนกะฉิ่นได้นำเอาพิธีมะเนามาสร้างความ เป็นตัวตนและสร้างอำนาจการต่อรองของตนเอง ท่ามกลางสถานการณ์ความยุ่งยากทางการเมืองภายในประเทศ และความรู้สึกรู้สึกว่าตนเองไม่ได้ได้รับความเป็นธรรมจากชนชั้น ผู้ปกครอง ทำให้คนกะฉิ่นพยายามแสวงหาพื้นที่ทางสังคมและการแสดงออกทางวัฒนธรรม เพื่อแสดงตัวตนของกลุ่มผ่านสัญลักษณ์และพิธีกรรมอันเป็นเครื่องมือทางวัฒนธรรมที่สำคัญ ในการแสดงออกถึงตัวตนของกลุ่มตนเอง คนกะฉิ่นได้สร้างตัวตนในจินตนาการร่วมกันผ่าน สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่อิงเนื้อหาในด้านความเชื่อทางศาสนา พิธีกรรม ภาษา และลักษณะทางวัฒนธรรมอื่น ๆ รวมทั้งประวัติศาสตร์ โดยมีเป้าหมายเพื่อเรียกร้องสิทธิและความเสมอภาคในการที่จะดำรงอยู่ร่วมกันกับกลุ่มคนอื่น ๆ ในสังคมอย่างมีศักดิ์ศรีและเท่าเทียมกัน

นอกจากนี้ งานศึกษาของ สุรพงษ์ อิมละมัย (2550, 37) เรื่อง “ชีวิตและอัตลักษณ์ของผู้หญิงขายบริการบริเวณชายแดนภาคใต้” มองว่า อัตลักษณ์ของผู้หญิงขายบริการมีลักษณะที่ไม่คงรูปและเป็นไปตามความสัมพันธ์กับบุคคล พื้นที่ การเจรจาต่อรองในชีวิตประจำวัน สภาพแวดล้อมในการทำงาน และสถานการณ์ซึ่งมีอยู่หลายแบบ รวมถึงบริบททางสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจชายแดน เป็นการสร้างอัตลักษณ์ของผู้หญิงขายบริการในลักษณะ “พหุอัตลักษณ์” กล่าวคือ มีทั้งอัตลักษณ์ที่เกิดจากความคาดหวังของสังคม อัตลักษณ์ของผู้หญิงขายบริการที่หวังให้เป็น และอัตลักษณ์ของผู้หญิงขายบริการที่เป็นได้ เพื่อหลุดพ้นจากสถานะการถูกประหัตประหารให้เป็นหรือการเป็นเพียงผู้ถูกกระทำจากสังคม

จะเห็นได้ว่า แนวคิดทางวิชาการเกี่ยวกับเรื่อง “อัตลักษณ์” ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมว่าเป็นเอกลักษณ์และเป็นธรรมชาติที่มาพร้อมกับบุคคล ปรับเปลี่ยนสู่การมองว่าอัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ในตัวหรือเกิดมาพร้อมกับคนหรือสิ่งของ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและมีลักษณะเป็นพลวัตภายใต้ความสัมพันธ์ของอำนาจในการนิยามความหมาย ดังนั้น หากยอมรับความหมายของอัตลักษณ์ในฐานะของ “กระบวนการ” แทนสิ่งที่เป็นคุณสมบัติและหยุดนิ่งตายตัว จะช่วยให้ตระหนักถึงข้อจำกัดและอันตรายของขอบเขต (boundary) การนิยามที่กั้นเราออกจากคนอื่น (อภิญา เพื่องฟูสกุล 2546, 135) และคนในสังคมซึ่งล้วนแต่มีอัตลักษณ์อยู่ในตัวเองจะแสดงถึงตัวตนที่แตกต่างกันออกไป สามารถมองเห็นได้จากการปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น อัตลักษณ์ส่วนบุคคลจึงเป็นสิ่งเสริมสร้างหรือปรุงแต่งขึ้นมาใหม่ได้โดยขึ้นอยู่กับการนำเสนอตัวตนของบุคคลรวมถึงการคาดหวังของสังคม

ดังนั้น งานวิจัยเรื่อง “ตะกายดาว: ชีวิตต้องสู้ของผู้หญิงออฟฟิศ” ได้มองอัตลักษณ์เป็นเรื่องของความเคลื่อนไหวและความเกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์ของบุคคล เพื่อช่วยให้เข้าใจและเกิดการรับรู้ที่เราเป็นใคร มีความเหมือนหรือแตกต่างจากคนอื่นอย่างไร และเมื่อบริบทเปลี่ยนแปลงไปอาจมีความสัมพันธ์หรือแสดงออกในอีกรูปแบบหนึ่ง ผู้วิจัยจึงนำมโนทัศน์อัตลักษณ์ตามแนวคิดหลังสมัยใหม่มาอธิบายความเป็นตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศ คือ การมองว่า อัตลักษณ์เป็นสิ่งถูกสร้างขึ้นและก่อรูปขึ้นเมื่อเผชิญกับบุคคลอื่นหรือสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ โดยไม่ได้มองว่า อัตลักษณ์เป็นคุณสมบัติเฉพาะบุคคลหรือสิ่งหนึ่งสิ่งใด การศึกษาอัตลักษณ์ในแง่นี้เป็นความพยายามที่จะบ่งชี้ให้เห็นว่า บุคคลสามารถแสดงตัวตนได้มากกว่าการให้คนอื่นบอกว่าบุคคลนั้นเป็นใคร อัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นนี้จึงไม่มีลักษณะคงที่ตายตัวแต่มีการแปรเปลี่ยนไปตามพื้นที่และช่วงเวลาของความสัมพันธ์

2.3 การเคลื่อนไหวตัวตนในฐานะผู้กระทำการ

โครงสร้างและผู้กระทำการเป็นความคิดที่แตกต่างกันจากการมองในแบบคู่ตรงกันข้ามหรือลักษณะทวิลักษณ์ (dualism) เป็นคู่ปัญหาในเชิงทฤษฎีและการวิจัยเป็นอย่างมาก ดังที่ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2548, 13-14) เรียกว่า “การติดกับดักของความคิดแบบคู่ตรงข้าม” หมายความว่า ความคิดในเรื่องโครงสร้าง (structure) อยู่ในระดับมหภาพหรือภาพใหญ่กับตัวมนุษย์ในระดับผู้ปฏิบัติการ (agency) แต่ไม่ใช่ปัจเจกบุคคล ทว่าเป็น

ผู้ปฏิบัติการทางสังคม (social actor) ซึ่งอาจหมายถึงกลุ่มคนก็ได้ ในภาวะของการติดกับดัก ก่อให้เกิดความชะงักงันในแง่ที่ว่า เราไม่แน่ใจได้ว่าเราควรให้ความสำคัญแก่สิ่งใดมากกว่า ระหว่างโครงสร้างกับตัวมนุษย์ผู้ปฏิบัติการ จนทำให้เราละเลยที่จะศึกษาความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นในลักษณะที่มีความซับซ้อนมากขึ้น

การแยกขั้วความคิดออกจากกันในยุคทันสมัยนิยม (modernism) มีความเชื่อว่า มนุษย์ต้องรู้และเข้าถึงได้ด้วยพลังอำนาจของเหตุผล ปรัชญาการณและความจริงทุกอย่างสามารถเข้าถึงและศึกษาได้อย่างเป็นกลาง ปราศจากอคติ ตัดความผูกพันของผู้ศึกษาออกจากปรัชญาการณ โดยมีนักทฤษฎีอย่างเช่น Talcott Parsons, Karl Mark, Max Weber, Emile Durkheim และอีกหลายคนที่ได้ผลิตความคิด ทฤษฎี ข้อสรุปทั่วไป ฐานคิดทางปรัชญา และวิธีวิทยาหลากหลายจำนวนมาก สิ่งเหล่านี้ยังเป็นข้อถกเถียงและยังคงมีความสำคัญอยู่จนทุกวันนี้ แม้ว่าข้อเสนอบางเรื่องได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงและถูกแทนที่ด้วยความคิดใหม่ของนักคิดปัจจุบันเพื่อให้เกิดความเข้าใจในสังคมสมัยใหม่ (เชษฐา พวงหัตถ์ 2548, 1)

กลุ่มทฤษฎีทันสมัยนิยมในวงวิชาการทางสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาตั้งที่กล่าวไว้ข้างต้นปรากฏให้เห็นเป็นแนวคิดทฤษฎีที่สำคัญ ได้แก่ ทฤษฎีวิวัฒนาการ โครงสร้างหน้าที่นิยม มาร์กซิสม์ สัญลักษณ์นิยม การปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ เป็นต้น ซึ่งทฤษฎีเหล่านี้จะแตกต่างกันในรายละเอียด แต่ก็มีความโน้มในการมองแบบคู่ตรงกันข้าม ตลอดจนพยายามค้นหากฎเกณฑ์และข้อสรุปที่ตายตัว (พัฒนา กิติอาษา 2546, 33-35) ทำให้เกิดฐานคิดที่ผิดพลาดว่า โครงสร้างและผู้กระทำสามารถแยกออกจากกันได้หรือเชื่ออย่างผิดๆว่า โนทัสอันหนึ่ง “กำหนด” มโนทัศน์อีกอันหนึ่ง แต่ในความเป็นจริงทั้งสองแนวคิดดังกล่าวมีความเชื่อมโยงเกาะเกี่ยวกัน คือ โครงสร้างไม่ได้อยู่ “ภายนอก” การกระทำหรือตัวผู้กระทำ แต่อยู่ “ภายใน” ตัวของการกระทำหรือผู้กระทำที่เป็นส่วนประกอบหลักของการกระทำที่เราศึกษาอยู่ (เชษฐา พวงหัตถ์ 2548, 81)

ส่วนยุคหลังทันสมัยนิยมหรือหลังทันสมัยใหม่เป็นแนวคิดที่เกิดจากการตั้งคำถามต่อภูมิปัญญาที่ตกทอดมาจากกลุ่มทฤษฎีทันสมัยนิยม และเป็นการมองความจริงแบบใหม่โดยการปฏิเสธความเชื่อที่ว่าความจริงนั้นไม่มีข้อโต้แย้ง และรู้ก่อนว่าทฤษฎีที่ชี้ว่าความรู้วิทยาศาสตร์นั้นเป็นจริงเสมอ การบอกว่าอะไรจริงหรือไม่ขึ้นอยู่กับทฤษฎีที่ทำให้เห็นว่าจริงหรือไม่จริง โดยผ่านมุมมองของกลุ่มนักทฤษฎีที่สำคัญในยุคนี้ เช่น Nietzsche, Jacques Derrida และ Michel Foucault เป็นต้น พวกเขาได้นำเสนอความคิดและวิธีในการมองความสัมพันธ์ของเรื่องราว ช่วยเปิดพื้นที่ให้เรื่องราวและกลุ่มคนที่ไม่เคยได้รับความสนใจมาก่อนในยุคทันสมัยนิยม

ขณะเดียวกัน นักทฤษฎีกลุ่มบุคคลหลังทันสมัยนิยมยังได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการศึกษาความรู้ ความจริง อำนาจ รวมถึงความเฉพาะของพื้นที่และสถานที่ ซึ่งปฏิเสธคำอธิบายเรื่องภาพรวม องค์กรรวม ความเป็นสากล การมองโลกแบบประจักษ์นิยมและวิถีคิดแบบแยกขั้ว แต่สนใจสิทธิ เสี่ยง อคติลักษณะ บทบาททางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมของกลุ่มคนที่ถูกมองข้าม โดยให้ความสำคัญกับการเปิดพื้นที่ทางสังคม การเผยแพร่เนื้อหาของอำนาจที่อยู่เบื้องหลังความจริงที่มีอยู่อย่างหลากหลายเป็นการเปิดโอกาสให้ประเด็นปัญหาจากและตัวละครได้พูดคุยสนทนาหรือตอบโต้กันเอง (พัฒนา กิติอาษา 2546, 64-67) ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและผู้กระทำการจึงไม่ได้แยกออกจากกันและไม่ได้ขัดแย้งกัน แต่เป็นมโนทัศน์เพียงอันเดียวที่มีสองลักษณะอยู่ภายใน ในทางกลับกันนี้เป็นเหมือนสองด้านของเหรียญอันเดียวกันที่ถูกเชื่อมประสานกันโดยผ่านปฏิบัติการทางสังคม

นอกจากนี้ Foucault (อ้างถึงใน สุชาติา ทวีสิทธิ์ 2549, 52-53) นักคิดในยุคหลังทันสมัยใหม่ได้กล่าวถึงความหมายของผู้กระทำการไว้สองนัยยะ (two meaning of subjects) คือ โดยทั่วไปแล้วผู้กระทำการถูกวางกรรมกระทำทำให้ตกอยู่ในเงื่อนไขสองประการ เงื่อนไขประการแรกถูกกระทำทำให้ยอมจำนนต่อกฎเกณฑ์ต่างๆทางสังคม และเงื่อนไขประการที่สองถูกกระทำทำให้ยอมรับสถานะที่สังคมกำหนดให้ เช่น สถานะเป็นผู้หญิง ผู้ชาย ลูก พ่อแม่ นักศึกษา เป็นต้น การได้รับสถานภาพทางสังคมเหล่านี้เองที่ทำให้มนุษย์เปลี่ยนสภาพจากการเป็นผู้ยอมจำนนหรือในฐานะผู้ถูกกระทำ (object) ไปเป็นผู้กระทำการ (subject) และการมีสถานะเป็นผู้กระทำย่อมหมายถึงว่ามนุษย์นั้นสามารถแสดงออกถึงความเป็นตัวของตัวเอง (agency) ได้

ความคิดแบบคู่ตรงกันข้ามระหว่างโครงสร้างกับมนุษย์ในฐานะผู้ปฏิบัติการ (structure and agency) เป็นการแบ่งแนวคิดทฤษฎีออกเป็นสองขั้วโดยแยกเป็นกลุ่มที่เน้นโครงสร้างเป็นตัวกำหนดและกลุ่มที่เน้นผู้กระทำเป็นตัวกำหนด (เชษฐา พวงหัตถ์ 2548, 3) กล่าวคือ ด้านหนึ่งมองโครงสร้างความคิดและสังคมแบบหยุดนิ่งตายตัว ขณะที่อีกด้านหนึ่งมองมนุษย์เป็นปัจเจกชนที่สามารถทำตามอำเภอใจของตนเอง แต่กลับมองไม่เห็นความเคลื่อนไหวของมนุษย์ในวัฒนธรรมที่มีความรู้สึกรู้คิด ทั้งการตีความวัฒนธรรม การสร้างความหมายใหม่ ตลอดจนช่วงชิงความหมายอยู่ตลอดเวลา (อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2548, 7) อย่างไรก็ตาม การปฏิบัติการทางสังคมนั้นมนุษย์ไม่ได้ทำตามอำเภอใจเพียงอย่างเดียว แม้จะมีอิสระทางความคิดแต่ก็ต้องปรับใช้วิถีคิดในวัฒนธรรมของตนด้วยซึ่งสามารถปรับเปลี่ยนไปตามบริบทที่แตกต่างกัน

การกระทำของบุคคลหรือกลุ่มคนจึงผ่านการรับรู้ที่โครงสร้างมีอยู่และการกระทำนั้นอาจจะไม่ได้เป็นไปตามที่โครงสร้างกำหนดไว้เสมอไป แต่บุคคลมีความสามารถในการคิด การปฏิบัติการ และการใช้ระบบในสังคมกำหนดการกระทำของตนเอง มนุษย์จึงเป็นทั้งผู้ได้รับอิทธิพลทางสังคมขณะเดียวกันก็เป็นผู้กำหนดชีวิตในสังคม การเป็นผู้กระทำในแง่หนึ่งจึงเป็นการกล่าวถึงความสามารถของบุคคลที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมหรือความสัมพันธ์ทางสังคมที่บุคคลเข้าไปเกี่ยวข้อง เนื่องจากกิจกรรมของบุคคลกับบริบททางสังคมมีความสัมพันธ์กันอยู่

จะเห็นได้ว่า โครงสร้างสังคมกับปัจเจกหรือกลุ่มบุคคลที่มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์และตัดสินใจนั้น ด้านหนึ่งเป็นความสามารถของตัวแทนอำนาจที่ก่อให้เกิดผลที่แตกต่างไปจากสภาพเดิม อีกด้านหนึ่งก็เป็นทรัพยากรของ โครงสร้างสังคมซึ่งไม่ได้จำกัดหรือมาจากการกำหนดการกระทำ แต่เป็นการส่งเสริมให้บุคคลสามารถหยิบฉวยมาใช้ประโยชน์ในการสัมพันธ์กับคนอื่น โดยการกระทำไม่ได้สะท้อนถึงความต้องการของปัจเจกเท่านั้นแต่ยังช่วยให้เกิดการผลิตซ้ำของ โครงสร้างสังคมที่เป็นบริบทให้เกิดการกระทำ อำนาจจึงเป็นทรัพยากรอย่างหนึ่งที่ผูกติดอยู่กับระบบโครงสร้างสังคม และปัจเจกสามารถนำมาใช้ประโยชน์เพื่อเสริมอำนาจให้ตนเอง (Giddens 1984, 14-15)

การให้ความสนใจในประเด็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจและลักษณะความเป็นพลวัตนำไปสู่การมองว่า การกระทำของมนุษย์มีนัยที่ชี้ให้เห็นถึงอำนาจที่เป็นความสามารถในการดำเนินกิจกรรม การกระทำที่เกี่ยวข้องกับอำนาจไม่ได้หมายความว่าบุคคลจะมีเสรีภาพอย่างอิสระ และอำนาจที่เกิดขึ้นไม่ได้ปราศจากข้อจำกัดในลักษณะที่บุคคลหรือกลุ่มคนหนึ่งมีอำนาจเบ็ดเสร็จเหนือคนอื่น ขอบเขตของอิทธิพลในปัจเจกบุคคลจึงถูกจำกัดโดยทรัพยากรที่ตนเองมีอยู่ และบุคคลที่ตกอยู่ภายใต้การควบคุมนั้นก็มักจะมีทรัพยากรบางอย่างที่สามารถใช้เพื่อต่อรองความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น ขณะเดียวกันไม่ได้หมายความว่าภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจต้องถูกปรับให้มีความเท่าเทียมกันอยู่เสมอ เพราะบุคคลไม่ได้ไร้ซึ่งอำนาจอย่างสิ้นเชิงเมื่ออยู่ภายใต้อำนาจและการควบคุมของคนอื่น

แนวคิดดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงข้อเท็จจริงที่ว่า บุคคลไม่เคยอยู่ในภาวะที่หมดหนทางหรือต้องจำนนต่อพลังทางสังคมที่อยู่เหนือการควบคุม โดย Giddens (1984) เน้นว่าอำนาจไม่ได้เกิดขึ้นจากความปรารถนาของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในฐานะผู้กระทำการเพียงอย่างเดียว กล่าวคือ โครงสร้างไม่ได้อยู่นอกเหนือจากสถานการณ์ที่มนุษย์กระทำร่วมกันอยู่ แต่เป็นสิ่งที่อยู่ภายในการกระทำหรือกิจกรรมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่สามารถเข้าใจการใช้กฎเกณฑ์หรือทรัพยากรต่างๆ

มุมมองความเชื่อมโยงระหว่างอำนาจกับการทำความเข้าใจโครงสร้างและ
ผู้กระทำการนั้น กลุ่มทันสมัยนิยม (modernism) ได้แบ่งออกเป็นสองแนวทางสำคัญคือ
แนวทางแรกมองว่าอำนาจเป็นพลังหรือความสามารถที่กระทำทำให้บรรลุตามที่ตั้งใจ
อำนาจในแง่นี้จึงเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เสมอภาคกัน ส่วนแนวทางที่สองมีความ
ซับซ้อนมากขึ้นโดยมองว่าอำนาจไม่เพียงเป็นศักยภาพที่จะกระทำทำให้บรรลุวัตถุประสงค์แต่
รวมถึงการได้รับสิทธิที่จะกระทำ นอกเหนือจากสองแนวทางดังกล่าวได้มีการมองเรื่อง
อำนาจจากกลุ่มหลังทันสมัยนิยม (postmodernism) ซึ่งได้รับอิทธิพลจากความคิดของ
Foucault โดยมองอำนาจในฐานะที่เป็นทรัพยากรของมนุษย์และสังคม เป็นความสัมพันธ์
ทางสังคมหรือความสัมพันธ์ระหว่างเพศที่ไม่เท่าเทียมกันในกลุ่มเฟมินิสต์ (feminism)
รวมถึงการมองในฐานะที่เป็นวาทกรรมของความจริงและความรู้ทางสังคมชนิดหนึ่งที่มี
ภาคปฏิบัติกรของอำนาจ (รัตนา โตสกุล 2548, 11-13)

หากมองในแง่ทฤษฎีโครงสร้าง-ผู้กระทำการ อภิญา เพ็ญฟูสกุล (2546,
101) ให้ทัศนะการมองว่า เป็นทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับปัญหาซึ่งเป็นแกนกลางอันหนึ่งของทฤษฎี
สังคมศาสตร์ที่เรียกว่า “ปัญหาของการกำหนด” โดยมีคำถามว่าการกระทำของมนุษย์ถูก
กำหนดจากอะไร มนุษย์มีเจตจำนงเสรีที่จะเลือกหรือไม่ มนุษย์เป็นนายของการกระทำตนเอง
หรือเปล่า และหากมนุษย์ไม่ได้เป็นนายของการกระทำตนเอง ก็ไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบ
ต่อการกระทำของตนเองอย่างนั้นหรือ ถือเป็นคำถามใหญ่ที่เกิดข้อถกเถียงกันในทางจริยศาสตร์
ด้วยเช่นกัน

ปัญหาของการกำหนดที่กล่าวไว้ข้างต้นมีความสอดคล้องกับความพยายาม
ที่จะแก้ปัญหของ Giddens อันเนื่องมาจากความขัดแย้งระหว่างมโนทัศน์ในการแบ่ง
ขั้วแบบทวิลักษณ์นิยม (dualism) ผ่านงานเขียนที่ให้ความสำคัญกับการยกเลิกวิถีคิดใน
การแบ่งขั้วตรงข้าม ซึ่งมีสามรูปแบบที่สำคัญ คือ micro-macro, agency (action) -structure
และ individual-society แล้วเน้นประสานมโนทัศน์เหล่านั้น โดยเฉพาะเรื่องของ
ผู้กระทำการ (agency) และโครงสร้าง (structure) ในลักษณะที่ทับซ้อนกันในมโนทัศน์
เพียงอันเดียว (เชษฐา พวงหัตถ์ 2548, 70-71) ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดหลังสมัยใหม่ที่
ไม่ยอมรับแนวคิดแบบทวิภาค โดยเห็นว่า การแยกระหว่างภาพตัวแทน (representation)
กับข้อมูล (data) เป็นเพียงสิ่งสร้างทางวาทกรรม (discursive construct) ภาษาไม่ได้
สะท้อนโลกของความจริงได้ และเราก็ไม่สามารถเสนอภาพตัวแทนของข้อมูลได้อย่าง
เท่าเทียม (จันทน์ เจริญศรี 2545, 21-22)

จากแนวคิดต่างๆที่สนับสนุนทฤษฎีโครงสร้าง-ผู้กระทำการ จึงเกิดการให้ความหมายของโครงสร้าง (structure) ไว้ว่า เป็นกฎเกณฑ์และทรัพยากรที่ผู้กระทำใช้ในการผลิตซ้ำทางสังคมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ส่วนสิ่งสำคัญในการกระทำสำหรับผู้กระทำ คือความสามารถที่จะรู้ว่าควรทำอย่างไรมากกว่าเรื่องของแรงจูงใจหรือผลประโยชน์ โครงสร้างกับผู้กระทำจึงถูกผูกเข้าด้วยกันอย่างแนบแน่นดังที่ได้กล่าวข้างต้น โดยผ่านกระบวนการที่เรียกว่า Structuralism หรือการกระทำที่มีโครงสร้างเป็นตัวกำหนด มนุษย์ถือเป็นผู้สร้างโครงสร้างและโครงสร้างก็กลับมาควบคุมมนุษย์ (เชษฐา พวงหัตถ์ 2548, 108-109)

ดังนั้น การศึกษาแนวคิดทฤษฎีนี้ทำให้เห็นถึงความผูกโยงระหว่างโครงสร้าง (structure) และการกระทำ/ผู้กระทำการ (action/agency) อย่างกระชับแน่น โดยมีได้มองว่าทั้งสองมโนทัศน์นั้นเป็นสิ่งที่แยกจากกันได้ หรือสิ่งใดเป็นตัวกำหนดสิ่งใด แต่ให้ความสำคัญกับการกระทำที่มีความหมายของผู้กระทำที่เป็นปัจเจกบุคคลและลักษณะเชิงโครงสร้างของบริบทพร้อมๆกัน (เชษฐา พวงหัตถ์ 2548, 3) เพื่อลดความขัดแย้งที่ว่าโครงสร้างเป็นตัวกำหนดการกระทำของปัจเจกบุคคลหรือปัจเจกบุคคลเป็นตัวกำหนดโครงสร้าง

งานวิจัยเรื่อง “ตะกายดาว: ชีวิตต้องสู้ของผู้หญิงออฟฟิศ” จึงไม่ได้ยึดติดกรอบแนวคิดอันใดอันหนึ่งของข้างตรงกันข้าม ซึ่งเป็นหลักประกันว่าแนวคิดที่ใช้ในงานชิ้นนี้เป็นกลางสำหรับการนำไปใช้ศึกษาวิจัย (เชษฐา พวงหัตถ์ 2548, 91) นั่นคือ ไม่ได้ให้ความสำคัญแก่โครงสร้างหรือผู้กระทำการมากกว่ากัน แต่เป็นการศึกษาว่า ภายใต้การต่อสู้ต่อรองของผู้หญิงออฟฟิศมีโครงสร้างใดคอยกำกับควบคุมอยู่ และภายใต้โครงสร้างเหล่านั้นมีการกระทำการใด ซึ่งได้ให้ความสำคัญกับทั้งโครงสร้างและผู้กระทำ โดยชี้ให้เห็นว่า ผู้หญิงออฟฟิศไม่ได้เป็นเหยื่อรองรับแรงบีบและสภาวะการณ์ในบริบทงานเพียงฝ่ายเดียว แต่ผู้หญิงออฟฟิศสามารถกระทำสิ่งต่างๆในสังคมการทำงานได้โดยใช้ความรู้ความสามารถที่มี

การที่เราจะเข้าใจความเคลื่อนไหวตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศในฐานะผู้กระทำ การนั้นต้องอาศัยแนวคิดเรื่องการปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน (everyday-life practices) ประกอบการศึกษาเพื่อให้มองเห็นการกระทำของผู้หญิงออฟฟิศ ซึ่งการปฏิบัติการย่อมแฝงอยู่ในรูปแบบความเคลื่อนไหวเพื่อปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจ จุดนี้เองที่เกิดเป็นความคิดทะลุออกจากกับดักของคู่ตรงกันข้ามระหว่างโครงสร้างกับตัวผู้ปฏิบัติการ โดยไม่ยึดติดกับโครงสร้างแต่ช่วยให้อำนาจเห็นตัวตนของผู้ปฏิบัติการ โครงสร้างและผู้ปฏิบัติการจึงมีความเกี่ยวโยงกันในเรื่องความซับซ้อนของอุดมการณ์ แนวคิด และระบบต่างๆมากมาย (อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2548, 34-35) ความซับซ้อนเหล่านี้แสดงออกให้เห็นในปฏิบัติการที่ผู้หญิงออฟฟิศเลือกนำมาใช้เป็นกลยุทธ์ในการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างกันและกัน

ตัวอย่างงานวิจัยที่ให้ความสำคัญกับทั้งโครงสร้างและการเป็นผู้กระทำการ อันเป็นแนวทางเดียวกับการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ งานศึกษาของ สุรพงษ์ ยิ้มละมัย เรื่อง “ชีวิตและอัตลักษณ์ของผู้หญิงขายบริการบริเวณชายแดนภาคใต้” ได้ให้ความสนใจผู้หญิงในฐานะเป็นผู้กระทำ (actor) โดยมองว่า เพศไม่ได้เป็นเรื่องธรรมชาติที่มีมาตั้งแต่กำเนิด ทว่าเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นภายใต้วาทกรรมชุดต่างๆทางสังคม อีกทั้งมีความเชื่อมโยงกับมิติทางวัฒนธรรม ในฐานะที่เป็นปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน และเป็นพื้นที่ของการช่วงชิงความหมายระหว่างคนกับระบบและปฏิสัมพันธ์ที่ดำเนินอยู่ในชีวิตประจำวัน (สุรพงษ์ ยิ้มละมัย 2550, 33) โดยผลการวิจัยทำให้เห็นความสำคัญของอิทธิพลโครงสร้างในสังคมและความพยายามที่จะกระทำการ (agency) ในเรื่องต่างๆจากตัวของผู้หญิงบริการเอง จากผลการศึกษาได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของโครงสร้างและผู้กระทำการ กล่าวคือ กฎเกณฑ์ไม่สามารถควบคุมการกระทำของมนุษย์ได้อย่างเบ็ดเสร็จ แต่คนที่อยู่ภายใต้โครงสร้างที่ถูกสร้างขึ้นมานั้นสามารถกระทำการได้เช่นกัน

ผลงานการศึกษาอีกจำนวนหนึ่งที่ได้แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการเป็นผู้กระทำการของกลุ่มคนที่ศึกษา ดังเช่นงานของ กาญจนา รัตนพันธุ์ (2552, 172) ได้ศึกษาพลวัตของชานากับการปรับตัวในกระแสบริโคโนมในอำเภอคลองหอยโข่ง จังหวัดสงขลา พบว่า ชานามีวิถีชีวิตที่หลากหลาย มีอุดมการณ์การทำงานที่ดำรงอยู่ในชุมชน และเป็นชีวิตชานาที่มีการผสมผสานวิถีชีวิตแบบเก่าและแบบสมัยใหม่เข้าด้วยกัน ในบางมุมมองหรือบางมิติของการใช้ชีวิตยึดถือขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ ค่านิยมอย่างเคร่งครัด และในบางมิติก็ไม่ได้ถือประเพณีที่เคร่งครัดแบบสมัยก่อนอย่างที่เคยปฏิบัติกันมา อย่างไรก็ตามวิถีชีวิตเหล่านี้กลับเห็นว่า การทำงานเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่ทำให้วิถีชีวิตดำเนินอยู่ในชุมชนได้ ซึ่งการดำเนินชีวิตของชานานั้นมีทั้งการต่อสู้ ต่อรอง เพื่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน โดยนัยยะนี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของอิทธิพลโครงสร้างในสังคมและความพยายามที่จะกระทำการจากตัวชานาเอง

จะเห็นได้ว่า การหันมาสนใจประเด็นการเป็นผู้กระทำการ แม้ว่าจะมีอาจปฏิเสธโครงสร้างทางสังคมที่มีอยู่ได้ แต่ก็สามารถต่อสู้ ต่อรองภายใต้โครงสร้างที่สังคมกำหนดหรือคาดหวังให้เป็นได้ เช่นเดียวกับการศึกษาในครั้งนี้ที่นัยการศึกษาไม่ได้จำกัดเพียงว่าเป็นประเด็นเกี่ยวข้องกับผู้หญิงเท่านั้น แต่ให้ความสำคัญกับผู้หญิงในฐานะที่เป็นผู้กระทำการ โดยมองว่า ความเป็นเพศเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น ผู้หญิงจึงสามารถต่อรองตัวตนในพื้นที่ของการช่วงชิงความหมายระหว่างคนกับระบบ และการปฏิสัมพันธ์ที่ดำเนินอยู่ในชีวิตประจำวัน ดังนั้น การศึกษาแนวคิดโครงสร้างผู้กระทำการในงานวิจัยชิ้นนี้จึงมุ่งเน้นที่

ความสัมพันธ์ภายใต้บริบทการทำงานออฟฟิศ รวมถึงความสัมพันธ์ภายใต้ระบบขายเป็นใหญ่
ในสังคมอันส่งผลให้เกิดการต่อรองตัวตน

3. ผู้หญิงในงานศึกษาที่ผ่านมา

การศึกษาประเด็นเกี่ยวกับผู้หญิงในงานศึกษาต่างๆมิใช่เป็นเพียงการทบทวน
เพื่อแสดงให้เห็นว่ามีใครทำวิจัยเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหานี้บ้างแล้ว แต่เป็นการสรุปเอา
แนวคิดทางทฤษฎี และข้อค้นพบจากงานวิจัยอื่นๆเกี่ยวกับปัญหาที่คล้ายคลึงหรือเกี่ยวข้องกัน
มาประมวลเข้าด้วยกัน เพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการกำหนดปัญหาและกำหนดกรอบแนวคิดใน
การศึกษาซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญในการวิจัย อันเป็นแนวทางและรูปแบบในการเก็บข้อมูล
รวมไปถึงการวิเคราะห์ข้อมูลในกระบวนการวิจัยขั้นต่อไป

จากการศึกษา “ผู้หญิง” ในสังคมไทย พบว่า แต่ไหนแต่ไรมาภาพของผู้หญิง
ปรากฏแจ่มชัดว่า มีตัวตนอยู่เพียงโลกภายในบ้าน เป็นผู้ดูแลทุกข์สุขสมาชิกในครอบครัวให้
กินอิ่มนอนอุ่น กล่าวคือ ผู้หญิงในฐานะภรรยาทำหน้าที่หุงหาอาหาร ปรนนิบัติเอาใจสามี
ผู้หญิงในฐานะแม่บ้านมีหน้าที่ดูแลความสะอาดเรียบร้อยภายในบ้าน และผู้หญิงในฐานะแม่
ของลูกก็มีหน้าที่ประกอบกิจกรรมทุกอย่างอันเกี่ยวกับการดูแลบุตร รวมถึงการอบรมบ่มนิสัย
หน้าที่รับผิดชอบภายในบ้าน หรือ “งานบ้าน” จึงถือเป็นบทบาทโดยกำเนิดของผู้หญิง ทำให้
ผู้หญิงเกิดการรับรู้และยอมรับในจิตสำนึกไม่ว่าตนจะอยู่ในฐานะใดก็ตาม

กิจกรรมภายในบ้านที่ผู้หญิงพึงรับผิดชอบนั้นได้ดำเนินไปเพื่อการดำรงชีพ
เรียกได้ว่าเป็นสิ่งที่ “ไม่ใช่งาน” เพราะไม่ก่อให้เกิดรายได้หรือค่าตอบแทนใดๆ ความสำนึกที่
เห็นว่า “งานบ้านไม่ใช่งาน” (กาญจนา แก้วเทพ 2535, 190) ซึ่งมักปรากฏอยู่ในความคิดของ
แม่บ้านส่วนใหญ่ จากการสัมภาษณ์อาชีพของประชากร ผู้หญิงที่เป็นแม่บ้านมักจะให้คำตอบ
ว่า “ไม่ได้ประกอบอาชีพอะไร อยู่บ้านเฉยๆ” คำว่า “อยู่บ้านเฉยๆ” อาจหมายความว่า เธอ
จะต้องวิ่งวุ่นอยู่หน้าเตาในครัว ถูบ้าน ซักผ้า รีดผ้า จ่ายกับข้าว อาบน้ำให้ลูก และอื่นๆอีก
จิปาละตลอดทั้งวัน บ้านจึงเป็นเสมือนพื้นที่ทางกายภาพที่ผลิตซ้ำให้ผู้หญิงมีบทบาทเดิมๆ
ขณะเดียวกันก็เบียดขับให้ผู้หญิงออกจากกรมีส่วนร่วมกับสังคม

ภาพมายาคติของสังคมไทยมองว่าผู้หญิงเป็นเพศที่อ่อนแอสมควรได้รับการ
ปกป้องจากผู้ชาย และให้คำนิยามกับผู้หญิงว่าเป็น “ผู้ที่ขาดสิ่งที่ชายมี” การกดทับอัตลักษณ์

ผู้หญิงเช่นนี้ทำให้ผู้หญิงมีลักษณะที่ยอมจำนน (passive) หมกมุ่นตนเองอยู่กับงานบ้านและติดอยู่เพียงพื้นที่บ้านเพียงพื้นที่เดียว อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันผู้หญิงได้ก้าวออกมาสู่โลกกว้างภายนอก แต่ “อุดมการณ์แบบที่บ้าน” (domestic ideology) ก็ยังคงติดตามผู้หญิงออกไป เปรียบเสมือนผู้หญิงยืนอยู่บนทางสองแพร่งระหว่างภาระงานอาชีพกับภาระของครอบครัว หากวิเคราะห์ในเชิงอุดมการณ์ผู้หญิงอาจมีพื้นที่โลกของงานอาชีพ ซึ่งความสนใจที่แท้จริงของผู้หญิงเป็นเรื่องของครอบครัว สามีและลูก เป็นภาพของผู้หญิงทำงานที่ก้าวหน้าเฉพาะในความคิดหรือจินตนาการ แต่ไม่อาจเป็นไปได้ในโลกแห่งความจริง (กาญจนา แก้วเทพ และคณะ 2548, 231-232)

ขณะเดียวกันมุมมองของชาวตะวันตก Morris (อ้างถึงใน ยศ สันตสมบัติ 2548, 29-30) ผู้ซึ่งศึกษาเรื่อง Sexuality มองว่า คนที่เป็นผู้หญิง ผู้ชาย หรือกะเทย จะถูกสร้างเส้นแบ่งหรือถูกนิยามจากความรู้ทางชีววิทยา และการแพทย์ว่าเพศในลักษณะดังกล่าวเป็นสิ่งที่มีความตั้งแต่ต้นแล้ว หลังจากที่มีการสร้างเส้นแบ่งผู้คนที่ก็จะยอมรับความจริงตามที่เขานิยาม และความจริงที่เกิดจากการนิยามนั้นก็กลายเป็นสิ่งที่มีความอำนาจมาจำกัดหรือควบคุมตัวเราให้ปฏิบัติไปตามที่เราเชื่อว่าเป็นจริง นั่นคือ เมื่อเรายอมรับ เราก็จะถูกกำหนดโดยค่านิยามนั้นทันที

ดังค่านิยามที่มอบให้กับผู้หญิงว่า เป็นเพศที่ด้อยสติปัญญาว่าผู้ชาย หากเราพิจารณาค่านิยามดังกล่าวโดยวิเคราะห์เชื่อมโยงกับระบบทางสังคม จะพบความสอดคล้องระหว่างระบบการแบ่งงานในสังคมกับค่านิยามความเป็นเพศ ซึ่งวิวัฒนาการสังคมมนุษย์ได้ทำการแบ่งแยกแรงงานกายและแรงงานสมองออกจากกัน และได้ให้คุณค่าแรงงานสมองเหนือกว่าแรงงานกาย เมื่อเพศชายมีลักษณะทางกายภาพเหนือกว่าผู้หญิงก็แสดงว่าธรรมชาติได้ระบุมาแล้วว่าให้ผู้ชายเป็นเพศที่จะทำงานด้านการใช้สติปัญญา ด้านการใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ส่วนผู้หญิงนั้นก็ต้องทำงานที่ใช้แรงกาย อาทิ งานเก็บกวาด เช็ดล้าง พิมพ์ดีด และงานบริการต่างๆ ที่ไม่ต้องใช้สติปัญญามากนักเพียงแต่ใช้ความอดทนและความสม่ำเสมอ (กาญจนา แก้วเทพ 2535, 69) ด้วยเหตุนี้จึงเห็นได้ว่า ความเป็นเพศไม่ได้เกิดขึ้นมาอย่างเลื่อนลอย หากแต่เกิดขึ้นมาเพื่อรับใช้ระบบการแบ่งงานในสังคมนั้นเอง

ระบบการแบ่งงานกันทำทางเพศนี้ถูกตั้งอยู่บนฐานคิดของการแบ่งงานกันทำระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย ซึ่ง Whitehead และ Kabeer (อ้างถึงใน เขาวนิจ กิตติธรกุล 2543, 397) อธิบายว่า การแบ่งงานทำมิใช่เป็นเพียงการระบุหน้าที่ซึ่งผู้หญิงและผู้ชายกระทำตามกรอบวัฒนธรรมที่สังคมกำหนดไว้เท่านั้น หากเป็นการกำหนดเงื่อนไขให้แต่ละฝ่ายยืนยันความชอบธรรมในการถือครองทรัพยากรของครัวเรือนและการบริโภคผลผลิตด้วย กรณีของ

สังคมไทยการแบ่งงานกันทำนับตั้งแต่ในอดีตจนกระทั่งปัจจุบันระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย ถือเป็นการแบ่งพื้นที่ของอำนาจและความชอบธรรมของความเป็นชายเท่าหน้าของผู้ชาย และความเป็นชายเท่าหลังของผู้หญิงรูปแบบหนึ่ง โดยพื้นที่ของผู้ชายมักเป็นพื้นที่ภายนอกบ้าน หน้าบ้าน หรือพื้นที่สาธารณะ (public space) และพื้นที่ของผู้หญิงมักเป็นพื้นที่ภายในบ้าน หลังบ้าน หรือพื้นที่ส่วนตัว (private space) อาจกล่าวได้ว่า ผู้หญิงไทยถูกกดขี่ ข่มเหง ถูกทำให้จำเป็นต้องพึ่งพิงผู้ชาย มิได้รับโอกาสให้ก้าวเข้าสู่อำนาจในพื้นที่สาธารณะ และโดนกักกันให้อยู่แต่เพียงภายในพื้นที่ส่วนตัวเท่านั้น

จากระบบการแบ่งงานกันทำที่อ้างความเป็นเพศเป็นเครื่องมือในการตัดสิน ส่งผลให้เกิดการปิดกั้นผู้หญิงในการก้าวเข้าสู่พื้นที่สาธารณะ เนื่องจากกระบวนการสร้างและตอกย้ำอัตลักษณ์เพศหญิงผ่านการจัดแบ่งพื้นที่ออกเป็นสองส่วน โดยให้พื้นที่ของผู้หญิงผูกพันอยู่กับครัวเรือน และพื้นที่ของผู้ชายผูกพันอยู่กับพื้นที่สาธารณะ ทำให้อัตลักษณ์เพศหญิงผูกติดอยู่กับงานบ้าน แม้ว่าผู้หญิงจะพยายามเปิดพื้นที่ของตนเองเข้าสู่ที่ทำงานอันเป็นพื้นที่ของผู้ชาย แต่การเข้ามาของผู้หญิงเป็นเพียงผู้มาเยือนที่ทำงานเท่านั้น เพราะในที่สุดแล้วผู้หญิงต้องยินยอมวางตนเองลงในเบ้าหลอมของระบบชายเป็นใหญ่ด้วยตัวเธอเอง แสดงให้เห็นว่า แม้ผู้หญิงจะมีได้เป็นผู้เลือกรับอำนาจนั้นแต่ก็มีอาจปฏิเสธมันได้อย่างสิ้นเชิง (ศศิธร ประเสริฐกุล 2545, 37)

ด้วยเหตุนี้ ผู้ชายจึงมองผู้หญิงเสมือนเป็นวัตถุทางเพศที่ต้องการการพึ่งพา และต้องการการปกป้องจากผู้ชาย โดยมองข้ามผู้หญิงในฐานะเพื่อนมนุษย์ที่อยู่ร่วมสังคมเดียวกัน ทำให้สถานภาพของผู้หญิงตกเป็นรอง (subordination of women) ทั้งในบ้านและนอกบ้าน การกระทำเช่นนี้ส่งผลให้งานของผู้หญิงกลายเป็นงานที่ด้อยคุณค่าและถูกมองข้ามไป (วณี บางประภา ธิติประเสริฐ 2533, 20) จะเห็นได้ว่า อาชีพการงานของผู้หญิงอยู่ภายใต้อำนาจในอาชีพการงานของผู้ชาย เช่น ถ้าเป็นนางพยาบาลก็ต้องรับใช้หมอบ เป็นเลขานุการก็ต้องรับใช้ผู้บริหารและผู้จัดการ เป็นต้น ทั้งนี้การแบ่งหน้าที่การงานต่างๆ ให้กับผู้ชายและผู้หญิงนอกจากจะเป็นการปิดกั้นโอกาสและความสนใจของบุคคลแล้ว ทำให้งานของผู้หญิงถูกลดค่าจากสังคมว่ามีคุณค่าน้อยกว่างานของผู้ชาย ซึ่งสอดคล้องกับมุมมองของกาญจนา แก้วเทพ (2535, 189) ที่มองว่า แม้แต่ในขณะที่ผู้หญิงประกอบอาชีพ ผู้หญิงก็จะถูกรับรู้ถึง “ความเป็นผู้หญิง” มากกว่า “ความเป็นนักวิชาชีพ” อยู่เสมอ

จากมุมมองด้านอาชีพการงานของผู้หญิงได้ชี้นำไปสู่ประเด็นการมองสังคมในลักษณะที่มีความไม่เสมอภาคทางเพศ เป็นชนวนแห่งความขัดแย้งของผู้หญิงกลุ่มหนึ่งที่เรียกร้องความเสมอภาคทางด้านแรงงานและการเมืองระหว่างหญิงกับชาย โดยเรียกผู้หญิง

กลุ่มนี้ว่า “กลุ่มสตรีนิยม” ซึ่งภายในกลุ่มได้แบ่งแนวคิดสตรีออกเป็นลักษณะต่างๆ คือ แนวคิดสตรีนิยมสายเสรีนิยม (Liberal Feminism) เน้นความเท่าเทียมทางเพศที่ผู้หญิงมีโอกาสและเสรีภาพเท่าเทียมกับผู้ชาย แนวคิดสตรีนิยมสายมาร์กซิสม์ (Marxist Feminism) ได้ชี้ว่า การถูกเอารัดเอาเปรียบของผู้หญิงเกิดจากระบบเศรษฐกิจที่ไม่เป็นธรรม โดยเฉพาะในระบบทุนนิยม แนวคิดสตรีนิยมสายถอนรากถอนโคน (Radical Feminism) ได้แสดงถึงความเกลียดชังของหญิงชายอันเกิดจากโครงสร้างอำนาจระหว่างเพศโดยเฉพาะโครงสร้างปิตาธิปไตย และแนวคิดสตรีนิยมสายสังคมนิยม (Socialist Feminism) มีแนวทางในการอธิบายระบบชายเป็นใหญ่และระบบทุนนิยมที่เสนอว่า แนวคิดทั้งสองนั้นแตกต่างกันแต่มีความสัมพันธ์กัน (วารุณี ภูริสินสิทธิ์ 2545, 61-181)

ในทางตรงกันข้ามมีอีกกลุ่มหนึ่งที่เสนอว่า ระบบทุนนิยมไม่ได้แยกออกจากระบบชายเป็นใหญ่ ดังเช่น แนวคิดสตรีนิยมสายจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic Feminism) ชี้ว่าการเข้าใจพัฒนาการความเป็นรองของผู้หญิงต้องทำความเข้าใจระดับจิตใจที่ทำให้เกิดความสูงต่ำทางเพศ และแนวคิดสตรีนิยมหลังสมัยใหม่ (Postmodern Feminism) ซึ่งรับเอาอิทธิพลจากแนวคิดหลังสมัยใหม่ในช่วงทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา ได้ตั้งคำถามต่อสารัตถะของผู้หญิงและได้ให้ความสำคัญกับความแตกต่างหลากหลายของผู้หญิง โดยเชื่อว่าความเป็นหญิงไม่ได้มีมาแต่กำเนิดแต่ถูกสร้างขึ้น และไม่ได้ถูกสร้างขึ้นครั้งเดียวหรือคงที่ รวมไปถึงการปฏิเสธความเหมือนกันของผู้หญิงหรืออัตลักษณ์ของกลุ่มที่เป็นสากล (วารุณี ภูริสินสิทธิ์ 2545)

แนวคิดเกี่ยวกับสตรีนิยมในลักษณะต่างๆดังที่กล่าวมาได้สะท้อนให้เห็นว่า แม้ว่าผู้หญิงจะ “เก่ง” หรือ “ก้าวหน้า” เพียงใด ผู้หญิงก็ยังเป็นเพศที่มีบางสิ่งบางอย่างคือดีกว่าผู้ชายอยู่ดี (เสนาะ เจริญพร 2548, 10) ส่งผลให้เกิดกลุ่มของผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับผู้หญิงเพื่อผู้หญิง ซึ่งเรียกกลุ่มตนเองว่า “กลุ่มสตรีศึกษา” โดยจะศึกษาผู้หญิงทั้งในแง่มุมมองความรู้และความคาดหวังที่สังคมมีต่อผู้หญิง สตรีศึกษาจึงถือเป็นแนวคิดพื้นฐานของสตรีนิยมที่เรียกร่องเรื่องสิทธิของผู้หญิง รวมถึงองค์ความรู้เกี่ยวกับผู้หญิงที่มีอยู่ในสังคม โดยตั้งคำถามต่อฐานะ บทบาทและเศรษฐกิจการเมืองของผู้หญิงในสังคมที่มักจะต่ำต้อยกว่าชาย หรือในบางกรณีถูกเอาเปรียบและลกด้อยประโยชน์ทางเพศจากผู้ชาย (สุริชัย หวันแก้ว 2546, 28)

ทั้งนี้ กลุ่มสตรีศึกษาได้ให้แง่คิดว่า หากเรามองความแตกต่างระหว่างหญิงและชายเป็นเรื่องธรรมชาติของสังคม มีผู้หญิงก็ต้องมีผู้ชาย มีคนอายุมาก มีคนอายุน้อย มีคนมีความสามารถมาก มีคนมีความสามารถน้อย ความแตกต่างของแต่ละคนนำไปสู่การแบ่งงานกันทำและเมื่อทำหน้าที่ของตนเองแล้วก็จะก่อเกิดความราบรื่นความสงบสุขในสังคม มุมมอง

ดังกล่าวถือเป็นจุดที่สำคัญ เพราะการมองเช่นนั้นจะไม่สามารถมองเห็น “คุณภาพการของสตรีศึกษา” ในทางกลับกันเราควรตั้งคำถามกับสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น ทำไมผู้หญิงบางกลุ่มเมื่อถูกจ้างงานตามความเป็นเพศแล้วส่งผลให้จิตใจคิดไม่ยากที่จะเป็นผู้หญิง อาจเพราะความเป็นผู้หญิงที่สังคมกำหนดทำให้ตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบอยู่ตลอดเวลา ซึ่งหมายความว่าผู้หญิงถูกจัดวางอยู่ในตำแหน่งแห่งที่ซึ่งมีโอกาสน้อยกว่าผู้ชาย (นภภรณ์ หะวานนท์ 2547, 10-11) เมื่อคนในสังคมเกิดการตั้งคำถามกับสิ่งเหล่านี้เมื่อไหร่ การกระทำ การต่อสู้ ต่อรอง ชัดขึ้น และช่วงชิงความหมายให้กับผู้หญิงจะถูกแสดงออกมา

นอกจากนี้ กลุ่มสตรีศึกษาได้ตั้งคำถามเกี่ยวกับฐานะของผู้หญิงภายใต้ระบบสังคมที่มอบอำนาจให้ผู้ชายเป็นใหญ่ หรือที่เรียกกันในนามว่า “ระบบปิตาธิปไตย” (patriarchy) ระบบดังกล่าวได้สร้างอุดมการณ์ที่ทำให้คนในสังคมเชื่อว่าผู้ชายมีความเหนือกว่าผู้หญิง โดยสร้างกฎเกณฑ์ กติกา และการจัดระเบียบทางสังคมมาเพื่อรองรับความเชื่อนี้ เช่น ผู้ชายได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้มีอำนาจในการเป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว เป็นผู้ปกครองบ้าน เป็นผู้ไปทำงานนอกบ้านอันเป็นที่สาธารณะ รวมถึงเป็นผู้มีบทบาทในเชิงเศรษฐกิจและมีส่วนร่วมในระดับชุมชนหรือระดับประเทศ ในขณะที่ผู้หญิงมีหน้าที่อยู่เฝ้าเรือน คอยปรนนิบัติสามี อบรมเลี้ยงดูบุตร เป็นแม่บ้านและเป็นแม่ครัว (สุรสิทธิ์พรหม ฉัตรภรณ์ 2550, 246) หน้าที่ความรับผิดชอบเหล่านี้ถูกกำหนดขึ้นโดยสังคมที่มีการครอบงำด้วยอำนาจชายเป็นใหญ่ จึงปฏิเสธไม่ได้ว่าการก้าวไปสู่โลกภายนอกของผู้หญิงถูกจัดตั้งด้วยโครงสร้างทางสังคมที่เชิดชูชาย

ในอีกแง่มุมหนึ่ง บัณฑิต พรหมพิทักษ์ (อ้างถึงใน ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี 2546, 386) ชี้ให้เห็นว่า สถานภาพที่ด้อยอำนาจกว่าของผู้หญิงไม่ได้เป็นตัวกำหนดหรือผูกขาดชะตากรรมของผู้หญิง หากศักยภาพในการเลือกใช้และจัดการทรัพยากรครัวเรือน ทรัพยากรทางสังคมและทรัพยากรทางวัฒนธรรมของผู้หญิง เป็นเงื่อนไขสำคัญในการเอื้ออำนวยให้ผู้หญิงเจรจาและต่อรองกับ โครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหญิงและชายให้มีความยืดหยุ่นและหลากหลายมากขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสถาบันทางสังคมจะเป็นตัวกำหนดบทบาทที่พึงเป็นของผู้หญิง ผู้หญิงเองก็มีสิทธิเลือกที่จะตีความปฏิสัมพันธ์ และเจรจากับ โครงสร้างและกฎเกณฑ์ของสถาบันทางสังคมต่างๆ ด้วยเช่นกัน การเลือกที่แตกต่างกันของผู้หญิงแต่ละคนส่งผลต่อสถานภาพของผู้หญิงที่เปลี่ยนแปลงและแตกต่างกันไป หากมองย้อนกลับไปจะเห็นว่า “ผู้หญิงไม่ได้เกิดมาเป็นผู้หญิง แต่ถูกทำให้เป็นผู้หญิง” ดังที่ Beauvoir กล่าวไว้ในงานเขียนเรื่อง *The Second Sex* (1949)

คำกล่าวของ Beauvoir (อ้างถึงใน วิศัลย์ศยา กิติรัตน์ตระกูล 2549) ข้างต้นนี้ มีการอธิบายเพิ่มเติมถึงสภาพความเป็นเพศหญิง โดยมีสาระสำคัญคือ อธิบายความแตกต่างระหว่างเพศหญิงกับเพศชาย เช่น ความแตกต่างทางจิตใจและร่างกายรวมทั้งด้านเศรษฐกิจหรือโจมตีการกระทำรุนแรงที่เพศชายกระทำต่อเพศหญิงในทุกรูปแบบท่ามกลางสังคมของเพศชายเพศหญิงจะถูกแบ่งแยกสัมพันธ์ภาพกับเพศชายด้วยความลำเอียง ผู้ชายคือคนหนึ่งคน ส่วนผู้หญิงคือคนอื่นในกลุ่มคนหรือเป็นเพียง “วัตถุ” เท่านั้น Beauvoir สะท้อนภาพของผู้หญิงที่ตกเป็น “ผู้ถูกระทำ” จนกลายเป็นผู้ต่อต้านด้วยคำในสังคม โดยเชื่อว่า เป็นผลเนื่องมาจากการอบรมเลี้ยงดูที่มีการเลือกปฏิบัติต่อเพศ และเป็นอิทธิพลจากระบบรากเหง้าทางวัฒนธรรม ค่านิยมของสังคม มิใช่ผลที่มาจากความแตกต่างทางสรีระร่างกายและมิใช่เป็นเรื่องปกติ

จากการศึกษาแนวคิดของ Beauvoir พบว่า มีการกล่าวถึง “ความเป็นผู้หญิง” ในหลายรูปแบบ แบ่งออกได้ดังนี้ คือ ความเป็นผู้หญิงสมัยเก่าเป็นลักษณะความเป็นผู้หญิงที่ผู้หญิงคิดว่าควรจะเป็น มีความเป็นแบบฉบับของผู้หญิงที่มีความคิดอยู่ในกรอบ มีลักษณะของความเป็นฝ่ายรับหรือผู้ถูกระทำ (passive) มากกว่าจะเป็นฝ่ายรุกหรือผู้กระทำ (active) ทั้งนี้ Beauvoir ได้กล่าวถึงความเป็นผู้หญิงแบบนี้ว่า “ยอมจำนนต่อชะตาชีวิตของตนเองโดยไม่พยายามต่อสู้แต่อย่างใด ผู้หญิงจึงถูกเอาเปรียบและเธอก็ยอมรับการเสียเปรียบนี้โดยอ้างว่าเป็นความรัก”

ความเป็นผู้หญิงในรูปแบบต่อมา คือ ความเป็นผู้หญิงที่มีลักษณะผสมระหว่างเก่าและใหม่ เป็นลักษณะของผู้หญิงที่มีความคิดค่อนข้างสมัยใหม่ แต่ก็ยังมีกรอบของการดำเนินชีวิตให้เป็นไปตามที่สังคมกำหนดโดยไม่กล้าที่จะแสดงออกมากนัก ความเป็นผู้หญิงลักษณะดังกล่าวนี้เป็น “ผู้หญิงที่ปรารถนาจะเปลี่ยนแปลงอะไรบางอย่าง แต่ก็ไม่ได้แสดงเจตนาที่จะปกป้องและไม่ยื่นหยัดในเอกลักษณ์ของตัวเอง แต่กลับยอมรับสภาพเดิมของตนเอง” ลักษณะผสมทั้งสองอย่างที่เกิดขึ้นทำให้ผู้หญิงเริ่มมีลักษณะโต้แย้งหรือต่อรองแม้ว่าจะไม่ชัดเจนนัก และรูปแบบสุดท้ายคือ ความเป็นผู้หญิงสมัยใหม่ ที่กล้าเป็นตัวของตัวเอง ทำให้ผู้หญิงสมัยใหม่นี้มีอิสระในการดำเนินชีวิตด้วยการตัดสินใจด้วยตัวเอง ผู้หญิงสมัยใหม่จึงปลดปล่อยตัวเองออกจากบทบาทเดิมที่สังคมกำหนดให้เป็นอิสระจากการเอาใจเอาเปรียบจากผู้ชายไปสู่ความเป็นตัวเอง จึงถือเป็นการเปิดจิตสำนึกแห่งความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกันและเป็นพลังสร้างสรรค์คุณค่าในชีวิตส่วนตัวและชีวิตการทำงาน (วิศัลย์ศยา กิติรัตน์ตระกูล 2549)

จะเห็นได้ว่า ความเป็นเพศหญิงหรือเพศชายเป็นการจัดการทางสังคมอย่างหนึ่งเพื่อเป็นแบบแผนให้บุคคลทั้งสองเพศมีพฤติกรรมตามที่สังคมคาดหวัง เมื่อความเป็นเพศหญิงเพศชายถูกสร้างขึ้นโดยกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรม ดังนั้น ความเป็นเพศย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามสถานที่และเวลา ซึ่งได้สนับสนุนความคิดของ กาญจนา แก้วเทพ (2535, 183) ที่เสนอว่า การเปลี่ยนแปลงความเป็นเพศหญิงเพศชายมีเหตุผลจากการเปลี่ยนแปลงเรื่องการทำงาน เทคโนโลยี และการเรียนรู้บทบาททางเพศจากแหล่งอื่น สามารถอธิบายได้ว่า การที่ผู้หญิงผู้ชายได้มีการสลับบทบาทการทำงาน ผู้ชายได้ฝึกทำงานที่ผู้หญิงทำ ส่วนผู้หญิงก็มีโอกาสได้ทำงานที่เป็นงานของผู้ชาย และการที่ผู้หญิงได้ออกไปทำงานนอกบ้านทำให้มีการยอมรับความสามารถของผู้หญิงมากขึ้นด้วย ประกอบกับความทันสมัยที่เข้ามาส่งผลให้ความเป็นเพศหญิงเพศชายเปลี่ยนแปลงไป

การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ผู้หญิงก้าวเข้ามามีบทบาทในสังคม นอกจากจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความหมายของสรรพสิ่งอย่างมากมายแล้วยังรวมไปถึงการสร้างความหมายใหม่แก่ผู้หญิง นับได้ว่า เป็นจุดเริ่มต้นของปฏิบัติการทางสังคม ดังเห็นได้จากงานศึกษาเรื่อง “การปรับเปลี่ยนบทบาทของผู้หญิงทำงาน” (สุธีวณิช นันใจยะ 2546, 106-109) จากผลการศึกษาพบว่า ผู้หญิงที่แต่งงานแล้วและที่ยังไม่ได้แต่งงาน มีการปรับเปลี่ยนบทบาทจากการทำงานในบ้านสู่การทำงานนอกบ้านซึ่งก่อให้เกิดรายได้มากขึ้น เนื่องมาจากผู้หญิงมีจุดมุ่งหมายที่เปลี่ยนไป คือต้องการงานเพื่อหาเงินมาเลี้ยงครอบครัวและสร้างฐานะให้เกิดความมั่นคง ทำให้ผู้หญิงปรับเปลี่ยนบทบาทไปจากเดิมโดยเน้นจุดมุ่งหมายทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ

ส่วนบทบาทในฐานะลูกนั้นผู้หญิงสามารถจัดหาที่อยู่อาศัยให้พ่อแม่ได้อยู่อย่างสุขสบายขึ้น เนื่องจากสามารถทำงานหาเงินได้ด้วยตนเอง และในฐานะภรรยาผู้หญิงที่อาศัยอยู่กับครอบครัวของตนเองได้มีการพึ่งพาอาศัยสมาชิกภายในบ้าน เช่น แม่และพี่สาวจะเป็นผู้ช่วยเหลือดูแลอาหารการกิน ดังนั้น เมื่อถึงวันหยุดผู้หญิงทำงานจึงมีเวลาปรนนิบัติเอาใจใส่สามีได้เต็มที่ ต่างกับผู้หญิงทำงานที่ไม่ได้อาศัยอยู่กับครอบครัวพ่อแม่ไม่มีใครคอยช่วยเหลือแบ่งเบาภาระในบ้าน ทำให้มีปากเสียงกับสามีในบางครั้งเพราะไม่สามารถทำบทบาทหน้าที่ของภรรยาได้อย่างครบถ้วน สำหรับบทบาทในฐานะแม่เมื่อต้องออกไปทำงานนอกบ้านผู้หญิงทำงานจำเป็นต้องส่งลูกเข้าโรงเรียนหรือฝากเลี้ยงไว้กับแม่ของตนเนื่องจากไม่มีเวลาดูแลด้วยตนเอง การปรับเปลี่ยนบทบาทของผู้หญิงทำงานดังกล่าวนี้แม้ว่าผู้หญิงทำงานจะได้เรียนรู้สิ่งต่างๆจากสังคมนอกบ้าน ขณะเดียวกันก็ส่งผลต่อความสัมพันธ์ของสมาชิกภายในบ้านหรือในครอบครัวที่อาจเปลี่ยนแปลงไป

งานศึกษาของ กนกพร ฐิตารมย์ (2543, 5) เรื่อง “ความสัมพันธ์ในครัวเรือนของผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้าน” ได้ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่แปรเปลี่ยนของผู้หญิงทำงานนอกบ้านกับสมาชิกภายในครอบครัว เนื่องจากปัจจุบันมีความหลากหลายในการประกอบอาชีพมากขึ้น อาชีพในภาคเกษตรกรรมถูกลดความสำคัญลง และถูกแทนที่ด้วยอาชีพในภาคอุตสาหกรรม ผู้หญิงจึงก้าวออกไปสู่การทำงานนอกบ้านเพิ่มมากขึ้น ความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงภายในครอบครัวถือเป็นเรื่องที่มีอาจหลีกเลี่ยงได้เมื่อผู้หญิงมีภาระที่ต้องดิ้นรนและรับผิดชอบในการประกอบอาชีพนอกบ้าน

ความขัดแย้งระหว่างเรื่องงานกับครอบครัวที่เกิดขึ้นในสังคมได้มีแนวทางการแก้ปัญหาดังกล่าว ซึ่งสะท้อนในงานศึกษาเรื่อง “ความรับผิดชอบต่อครอบครัวและการทำงานที่มีผลต่อสุขภาพและความมั่นคงในชีวิตสมรสของผู้บริหารหญิง” โดย จรรยา เศรษฐบุตร และอุมาภรณ์ ภัทรวาณิชย์ (2541, 63) พบว่า ผู้หญิงบางคนใช้วิธีการยอมรับว่าไม่สามารถทำได้ทุกอย่างในเวลาเดียวกัน รวมถึงได้ใช้วิธีแก้ปัญหาในเชิงซ้อน คือพยายามจัดตัวเองไปตามบทบาท เช่น ทำงานบ้านให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้โดยไม่ต้องแบ่งงานให้สามี ผู้หญิงไม่เรียกร้องให้ผู้อื่นมาเปลี่ยนความคาดหวังของตนเอง แต่พยายามจัดตัวเองให้ลงตัวกับบทบาทที่ต้องดำเนินอยู่ และคิดว่าควรจัดการกับปัญหาต่างๆ ไปตามครรลองที่ควรจะเป็น เพราะคิดว่าไม่มีทางแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้ ทำให้เชอมิความคิดในอนาคตว่าเมื่อลูกโตขึ้น ตนเองจะมีเวลาว่างมากขึ้น เวลาจะช่วยคลี่คลายปัญหาที่เกิดขึ้น หรือไม่ก็ต้องทำงานหนักขึ้นเพื่อทำตามความต้องการทางบทบาททั้งหมดให้ได้

จากตัวอย่างงานศึกษาที่นำมาประกอบการทำความเข้าใจในประเด็นเกี่ยวข้องกับผู้หญิง สามารถนำมาสรุปเป็นแนวทางการศึกษาเรื่องเพศอันสะท้อนภาพชีวิตของผู้หญิงในลักษณะหลากหลายมิติหลากหลายพื้นที่ มุมมองเรื่องเพศกับผู้หญิงทำงานหรือผู้หญิงออฟฟิศจึงเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยแนวคิดพื้นฐานที่เกี่ยวกับเรื่องเพศไม่ว่าจะเป็นสตรีนิยมหรือสตรีศึกษาต่างก็มีความสัมพันธ์กับความพยายามในการต่อรองกับกรอบกำหนดต่างๆ ดังเช่น แนวคิดสตรีนิยมที่อยู่บนพื้นฐานว่า ผู้ชายอยู่ในฐานะได้เปรียบและผู้หญิงตกอยู่ในฐานะที่เป็นรอง จึงเกิดการเรียกร้องให้มีการสร้างสมดุลใหม่ด้วยการมองในฐานะมนุษย์ด้วยกันและเคารพในความแตกต่างระหว่างหญิงและชาย อย่างไรก็ตาม ภายใต้การตกเป็นผู้ถูกระทำการของผู้หญิงได้แฝงไว้ซึ่งการตอบโต้ การช่วงชิง และการแสวงหาหนทางเพื่อสร้างความหมายใหม่ในสังคม

การศึกษาในครั้งนี้จึงอาศัยแนวคิดอัตลักษณ์และโครงสร้าง-ผู้กระทำการ มาประกอบการศึกษา ก็เพื่อให้เข้าใจและเห็นความซับซ้อนในชีวิตของผู้หญิงออฟฟิศในฐานะ

ผู้ที่ก้าวออกมาสู่พื้นที่นอกบ้าน นั่นคือ การมีมุมมองที่ว่า ผู้หญิงออฟฟิศไม่ได้ยอมจำนนต่อการตกเป็นผู้ถูกระทำเพียงอย่างเดียว แต่มีการเคลื่อนไหวตัวตนออกมาสู่พื้นที่ที่เต็มไปด้วยการต่อสู้ การแข่งขัน รวมทั้งอำนาจชายเป็นใหญ่ นอกจากนี้ การศึกษาครั้งนี้ยังมองลึกลงไปถึงบริบทการทำงานที่ผู้หญิงออฟฟิศปฏิบัติงานอยู่ เพื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์ต่างๆที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงออฟฟิศกับผู้บังคับบัญชา ผู้หญิงออฟฟิศกับเพื่อนร่วมงาน รวมถึงผู้หญิงออฟฟิศกับบุคคลอื่น อันจะนำไปสู่การแสดงออกซึ่งตัวตนในด้านมุมที่หลากหลาย เพื่อให้สังคมเกิดการยอมรับในความรู้ ความสามารถของผู้หญิงออฟฟิศมากกว่าการถูกประเมินค่าจากตำแหน่งงาน ดังนั้น การศึกษาตัวตนผู้หญิงออฟฟิศในครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงให้ความสำคัญต่อแนวคิดอัตลักษณ์และโครงสร้าง-ผู้กระทำการ ซึ่งเปรียบเสมือนกุญแจไขความกระจ่างให้กับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมได้อย่างมีความหมาย

บทที่ 3

วิธีการดำเนินงานวิจัย

การศึกษาเรื่อง “ตะกวดดาว: ชีวิตต้องสู้ของผู้หญิงออฟฟิศ” เป็นการศึกษาในวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยให้ความสำคัญกับแหล่งข้อมูลและความหมายของข้อมูลจากทัศนะของผู้ให้ข้อมูล การมองปรากฏการณ์จากทัศนะของผู้ที่อยู่ในปรากฏการณ์จะช่วยให้เข้าใจว่า อะไรคือสิ่งที่เกิดขึ้น และมีสาเหตุมาจากอะไร ซึ่งบางครั้งปรากฏการณ์หรือข้อมูลมีความหมายลึกซึ้งเกินกว่าที่ปรากฏให้เห็น ผู้วิจัยจึงพยายามทำความเข้าใจปรากฏการณ์ผ่านการตีความข้อมูลในพื้นที่ศึกษา โดยกระทำไปพร้อมกับการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูล อันจะนำไปสู่การแปลความหมายที่ชัดเจนออกมา

ปรากฏการณ์ทางสังคมที่ศึกษาในครั้งนี้ ได้ศึกษาถึงเรื่องราวชีวิตของผู้หญิงบนพื้นที่สาธารณะ ซึ่งหมายถึง “ผู้หญิงออฟฟิศ” โดยมุ่งทำความเข้าใจต่อการกระทำต่างๆ เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึคนึกคิดในประเด็นการก้าวออกมาสู่เวทีนอกบ้าน และประเด็นการต่อรองตัวตนภายใต้บริบทงาน อันถือเป็นเป้าหมายของการศึกษา ซึ่งลักษณะของข้อมูลที่ได้เกิดจากการสังเกต สัมภาษณ์ และรับฟังเรื่องราว เพื่อนำมาประกอบการให้ความหมายแก่ปรากฏการณ์ โดยผ่านกระบวนการเก็บข้อมูลด้วยขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

1. วิธีการศึกษา
2. สนามการวิจัย
  - 2.1 การเลือกพื้นที่ศึกษา
  - 2.2 การเลือกกลุ่มคนศึกษา
3. การเข้าสู่สนามการวิจัย
  - 3.1 การเข้าสู่พื้นที่ศึกษา
  - 3.2 การเข้าถึงกลุ่มคนศึกษา
4. การวิเคราะห์ข้อมูล
  - 4.1 หน่วยการวิเคราะห์
  - 4.2 แนวทางการวิเคราะห์

1. วิธีการศึกษา

ผู้วิจัยศึกษาปรากฏการณ์ครั้งนี้ผ่านการพูดคุยกับบุคคลกลุ่มต่างๆ เพื่อเปิดโอกาสให้กลุ่มข้อมูลได้เสนอความคิด เล่าเรื่อง หรือให้ข้อมูลอย่างหนึ่งอย่างใด รวมถึงการสังเกตการพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในบริบทการทำงาน โดยเฉพาะกับกลุ่มผู้หญิงออฟฟิศที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักในฐานะผู้เป็นเจ้าของเรื่อง ผู้วิจัยได้มองเห็นความซับซ้อนและพลวัตในวิถีชีวิต วิธีคิด มุมมองที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการปรับตัว การแข่งขัน การจัดการปัญหา และการต่อรองตัวตนในพื้นที่สาธารณะ ทำให้ผู้วิจัยรับรู้และเข้าใจถึงความรู้สึก ความนึกคิด และการกระทำของผู้หญิงออฟฟิศที่มีต่อผู้คนหรือสิ่งต่างๆรอบตัว

สำหรับผู้หญิงออฟฟิศที่เป็นผู้ให้ข้อมูลรวมถึงกลุ่มคนที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ผู้วิจัยก็ได้ละเอียด หากแต่ศึกษาจากการสังเกตพฤติกรรมและสนทนาในเรื่องต่างๆไป เพื่อให้ทราบถึงความคิดหรือพฤติกรรมที่มีความเกี่ยวข้องต่อผู้หญิงออฟฟิศ โดยผู้วิจัยเชื่อว่าการดำเนินชีวิตของบุคคลย่อมมีเหตุการณ์ผ่านเข้ามาในชีวิตมากมาย ทำให้เกิดการตีความต่อเหตุการณ์นั้นๆโดยใช้ความคิด ความเชื่อ ความรู้สึก เพื่อสร้างความหมายให้กับสิ่งที่เกิดขึ้น จนก่อเกิดเป็นสิ่งที่เรียกว่า “ประสบการณ์” ดังนั้น ประสบการณ์ของแต่ละคนจึงมีความหมายแตกต่างกันไปเพราะผ่านการตีความในมุมมองที่ต่างกัน

การศึกษาเรื่องราวของผู้หญิงออฟฟิศ ไม่ว่าจะเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักหรือผู้ให้ข้อมูลรอง ผู้วิจัยไม่ได้ตั้งคำถามตรงๆหรือตั้งคำถามไว้ล่วงหน้า แต่เป็นการพูดคุยในลักษณะเปิดกว้างและมีช่องทางอันหลากหลายตามแต่สถานการณ์ โดยผู้วิจัยพยายามรับฟังเรื่องเล่า คติ คำพูดที่สะท้อนสาระในชีวิตรวมทั้งเสริมสร้างกำลังใจ จนผู้หญิงออฟฟิศเกิดความสนิทสนมไว้วางใจ คอยแบ่งปันทุกข์สุขและถ่ายทอดเรื่องราวต่อผู้วิจัย จึงถือได้ว่าเป็นนัยที่บ่งบอกถึงการยอมรับให้ผู้วิจัยเป็นมากกว่าเพื่อนร่วมงาน

วิธีการเก็บข้อมูลการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากสองวิธี โดยวิธีแรกผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร อันประกอบด้วย ข้อมูลในสองลักษณะ คือ ข้อมูลลักษณะแรกเป็นข้อมูลเอกสารทางวิชาการ บทความ งานวิจัย งานวิทยานิพนธ์ โดยมีประเด็นที่สามารถนำมาเชื่อมโยงกับผู้หญิงออฟฟิศ เช่น ประเด็นการทำงานของหญิง ประเด็นพื้นที่ส่วนตัว/พื้นที่สาธารณะ เป็นต้น ทั้งนี้ผู้วิจัยได้จัดแบ่งหมวดหมู่ในแต่ละประเด็นเพื่อให้เห็นวิธีคิดที่มีอยู่ในงานที่ศึกษานั้น ส่วนข้อมูลลักษณะที่สองเป็นข้อมูลเอกสารด้านแนวคิดและ

ทฤษฎี การศึกษาข้อมูลในส่วนนี้จะช่วยเป็นแนวทางกำหนดกรอบการศึกษาอันจะนำไปสู่การค้นหาคำตอบได้

สำหรับวิธีที่สองของการเก็บข้อมูลเป็นการศึกษาข้อมูลจากภาคสนาม เพื่อให้มองเห็นความซับซ้อนในการใช้ชีวิตของผู้หญิงออฟฟิศผ่านปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสนาม และช่วยให้มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการพูดคุย สันทนาการ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากสถานการณ์ในขณะนั้น โดยมีได้เลือกกำหนดช่วงเวลาไว้ล่วงหน้าและมีได้ค้นหาความจริงจากคำพูด ณ ช่วงเวลาที่พูดคุย หากแต่ข้อมูลที่ได้อาจมีเหล่านั้นผู้วิจัยต้องนำไปวิเคราะห์ ตีความ เพื่อให้เห็นวิถีคิดของคนที่ถูกศึกษา เนื่องจากความคิดหรือคำพูดที่เก็บข้อมูลมาจากแต่ละคน ผู้วิจัยมีความเห็นว่าเป็นความจริงของผู้ให้ข้อมูลที่ได้พบเจอมา ซึ่งย่อมมีความแตกต่างกันจึงไม่สามารถค้นหาความจริงอย่างสิ้นสุดได้

จากการแบ่งวิธีการเก็บข้อมูลออกเป็นสองวิธีดังกล่าวไว้ข้างต้น ผู้วิจัยมองว่าการค้นหาคำตอบเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้นั้น ส่วนหนึ่งมาจากการศึกษาข้อมูลแวดล้อมต่างๆที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องที่เราจะศึกษาเป็นองค์ประกอบ เพื่อที่จะนำไปสู่การคลี่คลายประเด็นหรือข้อคำถามของเรื่องที่ต้องการศึกษาได้ ไม่ว่าข้อมูลเหล่านั้นจะอยู่ในรูปแบบตำรา หนังสือ หรือแม้แต่อยู่ในรูปแบบของปรากฏการณ์ทางสังคม ดังนั้น การศึกษาข้อมูลก่อนการลงสนามวิจัยถือเป็นการเตรียมความพร้อมเบื้องต้นที่พึงกระทำ เพราะจะทำให้การเก็บข้อมูลดำเนินไปอย่างมีทิศทาง

2. สนามการวิจัย

“สนาม” (Field) ในการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ ปรากฏการณ์ที่เป็นจริงโดยธรรมชาติ ซึ่งผู้วิจัยได้เข้าไปในสถานที่หรือสภาพจริงของปรากฏการณ์ เพื่อเก็บข้อมูลและวิเคราะห์เชิงคุณภาพเกี่ยวกับสภาพการณ์นั้นๆ โดยปรากฏการณ์ในสนามประกอบไปด้วยฉาก (setting) ทั้งทางกายภาพที่ไม่มีชีวิต อาทิ สถานที่ตั้งบ้านเรือน อาคาร ถนน ร้านค้า ฯลฯ และเป็นสิ่งมีชีวิต เช่น ผู้คน กลุ่มคน (actors) ทั้งตัวหลักและตัวรองหรือตัวประกอบอื่นๆที่มีบทบาท (role) มีปฏิสัมพันธ์ (interaction) และมีพฤติกรรมแสดงออกในกิจกรรมต่างๆตามแต่โอกาสและเหตุการณ์ที่แตกต่างกันไป (นิสา ชูโต 2545, 87-88)

สนามการวิจัยเป็นพื้นที่ที่มีปรากฏการณ์และมีการกระทำหรือการแสดงออกของผู้ที่อยู่ในสนามภายใต้ความสัมพันธ์ต่างๆ โดยความสัมพันธ์เหล่านั้นล้วนมีผลกระทบต่อผู้ที่อยู่ในสนาม สนามการวิจัยจึงเป็นพื้นที่ที่ก่อให้เกิดการกระทำการในสังคม และผู้วิจัยถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญอย่างยิ่งที่จะนำพาตัวเองเข้าสู่สนามเพื่อค้นพบเรื่องราวต่างๆ การทำความเข้าใจในบริบทของเรื่องราวอย่างรอบด้านต้องอาศัยการตีความหมายข้อมูล โดยอาจจะเห็นตรงกันหรือคล้อยตามข้อมูลขณะเดียวกันผู้วิจัยต้องรู้จักวิธีการคิดย้อนและสะท้อนกลับ ข้อมูลด้วย อันถือเป็นส่วนสำคัญในการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม

สนามในการวิจัยครั้งนี้เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมหนึ่งของผู้หญิงที่ก้าวออกมาสู่เวทีนอกบ้าน เป็นการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ของผู้หญิงจากการถูกจำกัดให้อยู่เพียงกรอบในพื้นที่บ้าน ดังนั้น เมื่อผู้หญิงก้าวออกมาสู่พื้นที่สาธารณะในครั้งนี้นี้จึงมีโช่เรื่องง่ายที่จะได้รับการยอมรับในสังคมเฉกเช่นเดียวกับผู้ชาย ผู้หญิงในโลกแห่งการทำงานนอกบ้านในสนามการวิจัยแห่งนี้ได้ถูกเรียกว่า “ผู้หญิงออฟฟิศ” พวกเขาต้องเผชิญการต่อสู้ ต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมที่ยึดมั่นในอำนาจชายเป็นใหญ่ และจากโครงสร้างดังกล่าวส่งผลให้บริบทงานของผู้หญิงออฟฟิศเป็นไปในลักษณะงานที่มีความซ้ำซากจำเจ โดยมีอาจคิดกระทำ การงานสำคัญหรือตัดสินใจใดๆ ได้ ผู้วิจัยจึงต้องการนำเสนอแง่มุมชีวิตของผู้หญิงออฟฟิศท่ามกลางปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตลอดช่วงระยะเวลาการลงสนาม เพื่อให้เห็นถึงตัวตนและการกระทำการของผู้หญิงออฟฟิศจากการต่อรองภายใต้บริบทหรือเงื่อนไขต่างๆ

2.1 การเลือกพื้นที่ศึกษา

การเลือกพื้นที่การศึกษาหรือสนามวิจัยขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายประการ ได้แก่ ตัวแปรที่ศึกษา บริบทของพื้นที่ศึกษา และความสามารถของผู้วิจัยในการเข้าถึงข้อมูล รวมทั้งความรู้หรือประสบการณ์ของผู้วิจัยที่คุ้นเคยเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ ผู้วิจัยบางคนอาจสนใจสนามที่แปลกใหม่ที่ไม่เคยมีใครให้ความสนใจมาก่อน ในขณะที่ผู้วิจัยบางคนอาจจะมองเห็นปรากฏการณ์บางอย่างในสนามที่ตนเองคุ้นเคยจึงทำให้อยากถ่ายทอดเรื่องราวออกมา ไม่ว่าจะเหตุผลใดในการเลือกพื้นที่ศึกษา ผู้วิจัยควรคำนึงถึงประเด็นที่สำคัญ นั่นคือ บทบาทของผู้วิจัยที่เข้าไปศึกษาเป็นแบบใด บทบาทที่เป็นหรือบทบาทที่สวมเข้าไปในสถานการณ์นั้นๆ ช่วยให้เข้าถึงข้อมูลได้มากน้อยเพียงใด มีความพอเพียงหรือไม่ เนื่องจากผู้วิจัยไม่สามารถรู้

หรือคาดเดาเหตุการณ์เอง ได้จนกว่าจะเข้าไปสำรวจดูช่องทางและโอกาสความเป็นไปได้ด้วยตนเอง ทั้งนี้เพื่อนำมาประยุกต์เป็นยุทธวิธีในการเข้าถึงพื้นที่ศึกษา

การมองเห็นพื้นที่ศึกษาเป็นเพียงพื้นที่ทางกายภาพที่ถูกสร้างขึ้น มีลักษณะคงที่ถาวรและตายตัว อาจจะทำให้มองไม่เห็นปรากฏการณ์หรือเรื่องราวต่างๆที่ก่อเกิดขึ้นภายในซึ่งมีอาจเรียกได้ว่าเป็นการเข้าถึงพื้นที่ หากแต่ผู้วิจัยได้มองว่าพื้นที่ศึกษาเป็นพื้นที่ทางสังคมที่ถูกทับซ้อนด้วยอำนาจของความสัมพันธ์อันเกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนต่างๆในสังคม ส่งผลต่อการแสดงอัตลักษณ์ที่เคลื่อนไหวแตกต่างกันไป พื้นที่ศึกษาจึงมีลักษณะเลื่อนไหลและไม่หยุดนิ่ง เป็นเสมือนเวทีการต่อสู้ ต่อรองของผู้หญิงออฟฟิศ

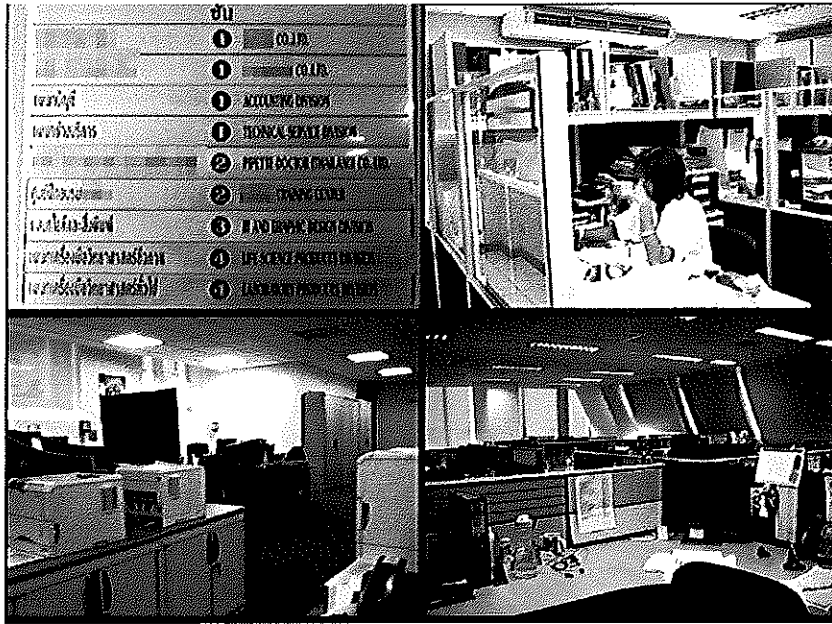
การที่ผู้วิจัยเลือกบริษัทแห่งหนึ่งในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เป็นพื้นที่ในการศึกษา เกิดจากการมองเห็นปรากฏการณ์ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เรียกว่า “ผู้หญิงออฟฟิศ” ภายใต้ความสัมพันธ์นั้นถูกแฝงไว้ด้วยอำนาจที่ทับซ้อนกัน อันก่อให้เกิดการต่อรองตัวคนท่ามกลางเงื่อนไขต่างๆในบริบทงานและบริบททางสังคม ในพื้นที่ศึกษาดังกล่าวผู้วิจัยได้ปฏิบัติงานในตำแหน่งเลขานุการ ขณะเดียวกันก็ทำหน้าที่เป็นผู้วิจัยที่พยายามศึกษาและถ่ายทอดเรื่องราวที่เกิดขึ้นในฐานะที่ตนเป็น “คนใน” ซึ่งมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆกับกลุ่มผู้หญิงออฟฟิศ ส่งผลต่อการมองเห็นพฤติกรรม ความสัมพันธ์ และความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขอแสดงภาพของพื้นที่เพื่อให้ผู้ที่ไม่คุ้นชินหรือผู้ที่ไม่เคยรู้จักบริษัทแห่งนี้ได้มองเห็นภาพในเชิงรูปธรรม ดังภาพประกอบ

ภาพประกอบที่ 2 ลักษณะภายนอกพื้นที่ศึกษา

จากภาพประกอบที่ 2 แสดงถึงลักษณะภายนอกของออฟฟิศ โดยในภาพรวมจะมองเห็นเนื้อที่ ขนาด รวมถึงตำแหน่งที่ตั้งของออฟฟิศ ซึ่งตั้งอยู่บนเส้นทางความเจริญในบริเวณเมืองแห่งหนึ่ง สิ่งต่างๆที่ปรากฏภายนอกเหล่านี้ถือเป็นลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษา ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นถึงอำนาจและความมั่นคงของสถานประกอบการแห่งนี้

ภาพประกอบที่ 3 แผนกงานต่างๆของพื้นที่ศึกษา

จากภาพประกอบที่ 3 แสดงถึงแผนกงานต่างๆของพื้นที่ศึกษา โดยภายในพื้นที่เต็มไปด้วยพนักงานหลากหลายแผนก มีจำนวนพนักงานรวมทั้งสิ้น 90 คน โดยจำนวนผู้หญิงออฟฟิศถูกคิดเป็น 60 เปอร์เซ็นต์ของจำนวนพนักงานทั้งหมด

2.2 การเลือกกลุ่มนักศึกษา

การเลือกกลุ่มนักศึกษาในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วย ผู้หญิงออฟฟิศที่เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยเป็นตัวแทนของผู้หญิงออฟฟิศจาก 6 แผนก คือ แผนกบุคคล แผนกบริการลูกค้า แผนกบัญชี แผนกสินค้าคงคลัง แผนกการตลาด และเลขานุการ แผนกต่างๆที่

เลือกมานี้เกิดจากผู้วิจัยได้มองเห็นเรื่องราวในแง่มุมการต่อรองตัวตนจากการปฏิบัติงาน โดยต้องการชี้ให้เห็นว่า ผู้หญิงออฟฟิศมองผู้หญิงออฟฟิศด้วยกันอย่างไร ส่วนกลุ่มผู้ให้ข้อมูลรอง ได้แก่ กลุ่มเพื่อนร่วมงานของผู้หญิงออฟฟิศทั้งผู้หญิงและผู้ชายซึ่งอยู่ในแผนกเดียวกันหรืออยู่ต่างแผนก เพื่อสะท้อนถึงความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่นที่มีต่อผู้หญิงออฟฟิศ จะช่วยให้เกิดแง่มุมของผู้หญิงออฟฟิศที่หลากหลายมากขึ้น นอกจากนี้ การดำเนินการวิจัยได้ให้ความสำคัญต่อค่านิยม วัฒนธรรม และกฎเกณฑ์อันเป็นเงื่อนไขในพื้นที่ศึกษา ซึ่งจะสามารถนำไปสู่การวิเคราะห์ผลการวิจัยที่เชื่อมโยงกันระหว่างกลุ่มผู้ให้ข้อมูลและบริบททางสังคม

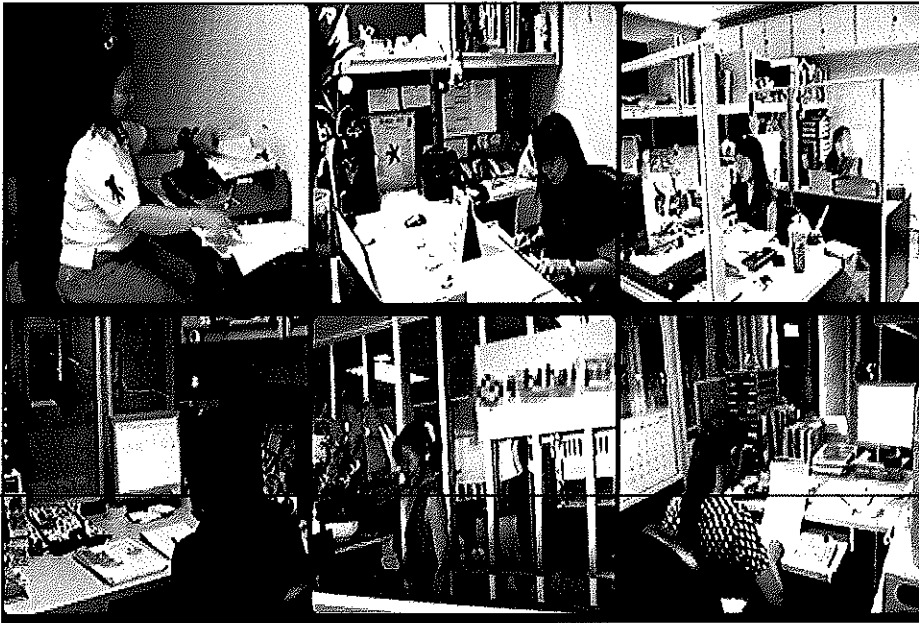
ดังนั้น ผู้วิจัยจึงแบ่งลักษณะข้อมูลออกเป็นสามลักษณะ ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ผู้ให้ข้อมูลรองและบริบทของพื้นที่ศึกษา ทั้งสามลักษณะดังกล่าวเป็นวิธีการศึกษาที่สามารถเชื่อมโยงไปสู่ตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศ อันสะท้อนได้จากบริบทงาน ผู้วิจัยจึงแสดงลักษณะข้อมูล แหล่งข้อมูล ลักษณะของแหล่งข้อมูลและวิธีการศึกษา โดยมีรายละเอียดตามตารางที่ 1 ดังนี้

กลุ่มข้อมูล	แหล่งข้อมูล	ลักษณะของแหล่งข้อมูล	วิธีการศึกษา
1. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants)	ตัวแทนผู้หญิงออฟฟิศจาก 6 แผนก	ผู้หญิงออฟฟิศที่มีการต่อรองตัวตนจากการปฏิบัติงาน	สังเกต สัมภาษณ์แบบเจาะลึก และรับฟังเรื่องราว ทั้งในเวลางานและเวลาส่วนตัว
2. ผู้ให้ข้อมูลรอง	เพื่อนผู้ร่วมงานกับผู้หญิงออฟฟิศจำนวน 10 คน	เพื่อนผู้หญิงและเพื่อนผู้ชายทั้งที่อยู่ในแผนกเดียวกันและอยู่ต่างแผนก	สังเกต พูดคุยทั่วไปกับบางคนตามโอกาสที่ได้พบเจอ ในขณะที่ผู้วิจัยลงพื้นที่ศึกษาเพื่อเก็บข้อมูล
3. บริบททางสังคม	ค่านิยม วัฒนธรรม และกฎเกณฑ์ในพื้นที่ศึกษา	คำพูด เรื่องเล่า และประสบการณ์จากกลุ่มพนักงาน	สังเกตความเคลื่อนไหวและความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ศึกษา

ตารางที่ 1 แสดงการแบ่งกลุ่มข้อมูลที่ศึกษา

จากตารางที่ 1 แสดงถึงรายละเอียดที่มาของข้อมูลแต่ละประเภท ซึ่งการแบ่งข้อมูลตามตารางดังกล่าวข้างต้นนี้ ช่วยให้สามารถตอบได้ว่าใครคือผู้ให้ข้อมูลหลัก ใครคือผู้ให้ข้อมูลรอง และช่วยขยายความเพิ่มเติมถึงลักษณะของข้อมูลในบริบทของพื้นที่ศึกษาว่าเป็นอย่างไร รวมถึงการแจกแจงวิธีการดำเนินการศึกษาในการเก็บข้อมูลแต่ละส่วน เพื่อให้เห็นการได้มาซึ่งข้อมูล

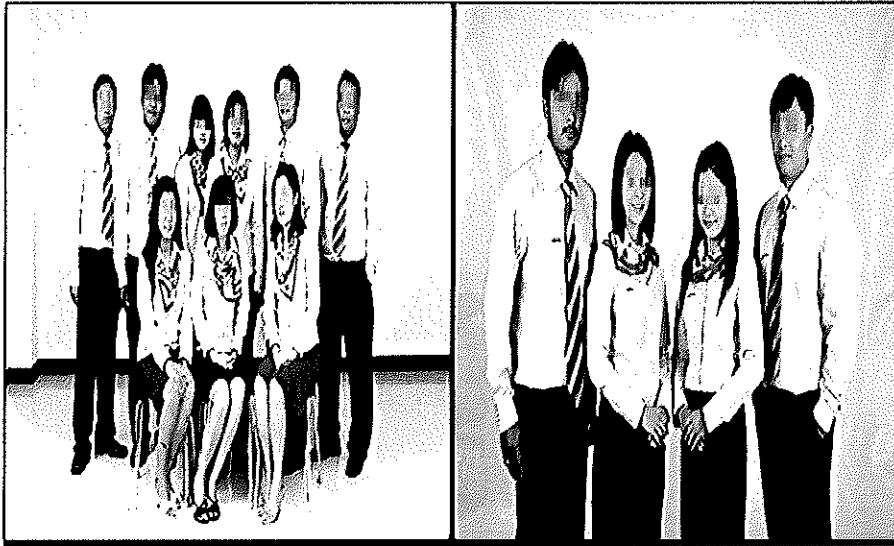
จากตารางแสดงรายละเอียดในการศึกษา ข้อมูลแต่ละส่วนย่อมมีความสำคัญแตกต่างกัน ทุกข้อมูลล้วนเป็นข้อมูลที่มีความหมายในตัวเอง หากมองข้อมูลในแง่มุมที่เกิดจากความแตกต่างแท้จริงแล้วเป็นการได้ข้อมูลที่มีความหลากหลายเพิ่มมากขึ้น โดยสามารถนำมาประกอบการตีความของปรากฏการณ์ได้อย่างเชื่อมโยง กล่าวคือ การได้ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักในฐานะเป็นเจ้าของเรื่อง การได้ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลรองในฐานะผู้ให้ข้อมูลเพิ่มเติม และการได้ข้อมูลจากบริบททางสังคมในฐานะพื้นที่ศึกษา ทั้งนี้ ผู้วิจัยขอแสดงภาพประกอบของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลรองในพื้นที่การศึกษา ดังนี้

ภาพประกอบที่ 4 กลุ่มผู้หญิงออฟฟิศ ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

จากภาพประกอบที่ 4 แสดงถึงสภาพการทำงานของผู้หญิงออฟฟิศภายในพื้นที่ศึกษา ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักจาก 6 แผนก ประกอบไปด้วย แผนกบุคคล แผนกบริการลูกค้า แผนกบัญชี แผนกสินค้าคงคลัง แผนกการตลาด และเลขานุการ ในแต่ละแผนก

เป็นเสมือนพื้นที่ย่อยที่ช่วยให้มองเห็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติงานของผู้หญิงออฟฟิศ

ภาพประกอบที่ 5 กลุ่มเพื่อนร่วมงานของผู้หญิงออฟฟิศ ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลรอง

การที่ผู้วิจัยเลือกผู้หญิงออฟฟิศมาเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักและผู้ให้ข้อมูลรองก็ดีนั้นไม่ได้หมายความว่า เรื่องราวของผู้ให้ข้อมูลจะต้องเป็นตัวแทนของผู้หญิงออฟฟิศทั้งหมด หากแต่ต้องการให้ผู้หญิงออฟฟิศจากการศึกษาครั้งนี้สามารถนำไปสู่ความเข้าใจในบางส่วนของชีวิต และตระหนักว่าบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เรามองเห็น แสร้งไม่เห็น หรือมองข้ามไป ก็เป็นมนุษย์คนหนึ่งเฉกเช่นเดียวกัน

3. การเข้าสู่สนามการวิจัย

สนามการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และสังคมนั้น เป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนและซับซ้อน สนามจึงมีลักษณะคล้ายกับอุปนิสัยของคนเรา โดยลักษณะบางอย่างอาจจะมองเห็นได้อย่างชัดเจนหรือเปิดเผย บางลักษณะมองไม่เห็นหรือปกปิดไม่ให้ใครรู้ใครเห็นได้ หรือ

อาจให้รู้ได้เห็นได้เฉพาะบางคนเท่านั้น บางลักษณะอาจจะเปิดเพียงบางเรื่อง ปิดเฉพาะบางเรื่องในระดับต่างๆกันไป

นอกจากนี้ แต่ละสนามวิจัยมักจะมีเรื่อง “การเมือง” หมายถึง การเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในทางอำนาจ โดยบุคคลจะมีตำแหน่ง แล่งที่ และลำดับที่ที่คอยกำกับบทบาทและกระทำให้ลดหลั่นกันไปตามความสำคัญที่กำหนดชื่อเสียง เกียรติยศและอำนาจของบุคคลนั้นอยู่ เกียรติยศและอำนาจจึงมักจะทำให้เกิดความขัดแย้งในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เกิดการแก่งแย่งแข่งขันและแย่งชิงกัน ผู้วิจัยจำเป็นต้องสังเกตและรับรู้บทบาทของบุคคลที่ตนเองเข้าไปเกี่ยวข้องกับสนาม ซึ่งจะช่วยให้การเก็บข้อมูลเป็นไปอย่างราบรื่นได้

เมื่อ “เจาะ” เข้าช่องทางการเข้าสู่สนามได้ถูกต้องถูกทาง จนสามารถต่อรองได้แล้ว สนามวิจัยจะค่อยๆ “เปิดรับ” ให้ผู้วิจัยเข้าถึงข้อมูลที่ต้องการได้ แต่บางสนามก็ยังคง “ปิดกั้น” ผู้วิจัยอยู่ ซึ่งมีอาจสามารถเข้าถึงข้อมูลได้หากเปิดเผยหรือแสดงตัวว่าเป็นผู้วิจัย บางครั้งจึงจำเป็นต้องหาวิธีการเข้าสู่สนามแบบการไม่เปิดเผยสถานภาพ หรือการปรับเปลี่ยนสถานภาพเป็น “คนใน” เพราะบางสนามไม่สามารถจะมองเห็นหรือเข้าถึงได้ถ้าผู้วิจัยเป็น “คนนอก” ดังนั้น การเจรจาต่อรองเพื่อ “เข้าถึง” ข้อมูล จึงขึ้นอยู่กับตำแหน่งที่ผู้วิจัยยืนบวกกับความสามารถและบุคลิกวิธีของผู้วิจัยเอง

การเข้าสู่สนามการวิจัยจึงไม่ใช่การทำอะไรอย่างผลิผลตาม แต่ต้องฝึกเรียนรู้จากการปฏิบัติและจากความรู้ที่สั่งสมมา ซึ่งคงไม่มีใครสามารถทึ่งความรู้ทั้งหมดไว้ข้างนอกเพื่อทำใจว่างเปล่าก่อนการลงสนามได้ ความรู้ในที่นี้หมายถึง การพกทฤษฎีติดตัวในการลงสนามวิจัย โดยความสำคัญอยู่ที่ว่าผู้วิจัยมองทฤษฎีอย่างไร หากมองว่าทฤษฎีจะให้คำตอบแก่ข้อมูลจากภาคสนาม ทฤษฎีก็อาจกลายเป็นข้อจำกัดที่ปิดหูปิดตาเราได้ ในอีกด้านหนึ่งหากมองว่าทฤษฎีสามารถให้แนวทางในการตั้งคำถามต่อสิ่งที่พบเห็น ทฤษฎีก็อาจจะเปรียบเป็นกุญแจที่ช่วยคลี่คลายปัญหาได้ เพราะสิ่งที่พบเห็นในภาคสนามไม่ใช่เป็นข้อมูลได้ทันทีเสมอไปจนกว่าจะตั้งคำถามต่อสิ่งที่เห็นนั้น เท่ากับว่าหากผู้วิจัยมีคำถามมากเท่าไรก็ยิ่งได้ข้อมูลที่หลากหลายมากขึ้นเท่านั้น

3.1 การเข้าสู่พื้นที่ศึกษา

เมื่อย่างเข้าสู่สนามวิจัย การกำหนดบทบาทที่เหมาะสมของผู้วิจัยขณะที่อยู่ในสนามรวมถึงการสร้างควมไว้นื้อเชื่อใจให้เกิดในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลถือเป็นเงื่อนไขที่สำคัญของการดำเนินการวิจัยในขั้นต่อไป โดยเฉพาะการเก็บข้อมูล ฉะนั้น การสร้างสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ให้ข้อมูลถือเป็นเรื่องที่สำคัญ ซึ่งไม่ได้หมายถึงการรู้จักชื่อ รู้จักหน้า รู้จักว่าผู้ให้ข้อมูลทำอะไรเท่านั้น แต่หมายถึง การผูกมิตรไมตรีจนกระทั่งผู้ให้ข้อมูลเกิดความไว้นื้อเชื่อใจ และหากความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างผู้ให้ข้อมูลกับผู้วิจัยดำเนินไปได้ด้วยดี อาจทำให้ผู้ให้ข้อมูลนับผู้วิจัยเป็นพวกของคนคนหนึ่ง นั่นเท่ากับว่า ผู้วิจัยได้รับสถานภาพการเป็น “คนใน” จากผู้ให้ข้อมูล (สุภางศ์ จันทวานิช 2544, 173-174) การเป็น “คนใน” พื้นที่ศึกษานอกจากจะช่วยเอื้อโอกาสสร้างปฏิสัมพันธ์อันดีต่อผู้ให้ข้อมูล ยังช่วยให้มองเห็นตัวตนภายในของผู้ให้ข้อมูลได้มากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม ความคุ้นชินกันอาจจะยังไม่เพียงพอ หากแต่ต้องอาศัยเวลาเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ก่อนที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะแสดงตัวตนภายในออกมา

ในพื้นที่การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ปฏิบัติงานเป็นผู้หญิงออฟฟิศคนหนึ่งที่คอยติดต่อประสานงานกับกลุ่มผู้หญิงออฟฟิศซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูล ทำให้ผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในสถานการณ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมหรือสถานที่ที่ผู้หญิงออฟฟิศให้ความสนใจ ล้วนแต่เป็นพฤติกรรมความเคลื่อนไหวของผู้หญิงออฟฟิศ ขณะเดียวกัน ผู้วิจัยพยายามตั้งคำถามต่อไปว่ามีอะไรบ้างที่สามารถเชื่อมโยงถึงการเปิดเผยตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศ จึงนำไปสู่การเก็บข้อมูลโดยการสังเกต สอบถามพูดคุย สัมภาษณ์จากกลุ่มผู้หญิงออฟฟิศและกลุ่มคนอื่นที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้วิจัยไม่ได้วางกรอบการเก็บข้อมูลเฉพาะพื้นที่ศึกษาแล้วตัดขาดจากพื้นที่อื่นๆ เพราะผู้วิจัยเชื่อว่าชีวิตมีความเคลื่อนไหว ไม่ผูกติดอยู่กับพื้นที่เฉพาะที่ใดที่หนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่นเดียวกับตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศที่สามารถเคลื่อนไหวไปตามบริบทของพื้นที่

3.2 การเข้าถึงกลุ่มคนศึกษา

การเข้าถึงกลุ่มคนศึกษาโดยการเป็นคนในพื้นที่นั้นไม่สามารถตอบได้ว่าจะสามารถเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของผู้หญิงออฟฟิศทั้งหมดได้ หากไม่มีการผ่านช่วงเวลาที่ได้

ร่วมเผชิญเหตุการณ์ต่างๆด้วยกันมา “เวลา” ที่มองเห็นเป็นตัวเลขบนหน้าปัดนาฬิกา เป็นเสมือนกับดักทางคณิตศาสตร์ที่ผูกตรึงมนุษย์ให้ติดอยู่กับเวลาที่ตายตัว ผู้วิจัยมองว่า ภายใต้อเวลาที่เกิดขึ้นทั้งที่มองเห็นเป็นตัวเลขและมองไม่เห็นเป็นตัวเลขนั้นล้วนมีชีวิตชีวา มีความเคลื่อนไหว และมีความสัมพันธ์เกิดขึ้นอยู่เสมอ ผู้วิจัยจึงให้ความสำคัญกับทุกช่วงเวลาที่มีโอกาสอยู่ร่วมกับผู้หญิงออฟฟิศ เพราะเวลาจะช่วยให้ซึมซับความรู้สึกนึกคิดและมองเห็นการกระทำที่ผู้หญิงออฟฟิศแสดงออกมา อันนำไปสู่การตีความต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้

ทั้งนี้เพื่อให้มองเห็นภาพที่ชัดเจนผู้วิจัยได้แบ่งช่วงเวลาในการศึกษาออกเป็น 4 ช่วงเวลา ดังนี้ คือ ช่วงเวลาการทำงาน โดยเริ่มนับตั้งแต่เวลา 08.00-12.00 น. และ 13.00-17.00 น. เป็นช่วงเวลาการปฏิบัติงานแปดชั่วโมงที่ผู้วิจัยอยู่ในพื้นที่ศึกษา สามารถมองเห็นพฤติกรรมและความเคลื่อนไหวในการทำงานของผู้หญิงออฟฟิศ ต่อมาเป็นช่วงเวลาพักกลางวัน คือ ช่วงเวลาตั้งแต่ 12.00-13.00 น. แม้จะเป็นเวลาที่สั้นเพียงหนึ่งชั่วโมง แต่ผู้หญิงออฟฟิศมักจะใช้ช่วงเวลานี้แสดงออกถึงความรู้สึกจากการปฏิบัติงาน เช่น ในช่วงเช้าที่อาจเกิดความขัดแย้งกับเพื่อนร่วมงานหรือเจ้านาย เป็นต้น นับได้ว่า การระบายความคับข้องใจในประเด็นการทำงานเกิดขึ้น ณ ช่วงเวลานี้เป็นส่วนใหญ่

จากนั้นช่วงเวลาหลังเลิกงานตั้งแต่ 17.00 น. เป็นต้นไป ผู้วิจัยมีโอกาสร่วมกิจกรรมกับผู้หญิงออฟฟิศบ่อยครั้ง เช่น เลือกรับซื้อเสื้อผ้า ออกกำลังกาย ดูหนัง หรือทานอาหารเย็นด้วยกัน กิจกรรมที่ทำการจะเป็นการผ่อนคลายจากความเมื่อยล้าในการทำงานตลอดทั้งวัน ถือเป็นช่วงเวลาที่เข้าสู่ชีวิตส่วนตัวของผู้หญิงออฟฟิศ ประเด็นในการพูดคุยจะเป็นเรื่องราวต่างๆไป เช่น เรื่องเกี่ยวกับผู้หญิง เรื่องข่าวสารความบันเทิง เรื่องเหตุการณ์บ้านเมือง เป็นต้น สำหรับประเด็นเรื่องการทำงานอาจมีสอดแทรกเข้ามาบ้างเล็กน้อย

และสุดท้ายคือ ช่วงเวลากิจกรรมประจำปีของออฟฟิศซึ่งจัดขึ้นทุกต้นปีและปลายปี ในช่วงต้นปีจะเป็นกิจกรรมที่จัดหาพนักงานไปท่องเที่ยวต่างประเทศทำให้มีเวลาใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน ส่วนช่วงปลายปีจะเป็นกิจกรรมการร่วมสร้างโรงเรียนในถิ่นทุรกันดารและร่วมงานสังสรรค์เลี้ยงฉลองปีใหม่ แม้ว่าช่วงเวลาหลังเลิกงานและช่วงเวลากิจกรรมประจำปีจะเกิดขึ้นภายนอกพื้นที่ศึกษา แต่การกระทำที่ผู้หญิงออฟฟิศแสดงออกมานอกเหนือบริบทการทำงานนั้น ผู้วิจัยถือว่าเป็นช่วงเวลาที่ช่วยให้มองเห็นตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศได้มากขึ้น

นอกจากนี้ หากช่วงเวลาใดที่ผู้วิจัยไม่ได้พบเจอกับกลุ่มผู้หญิงออฟฟิศก็จะใช้วิธีการพูดคุยทางโทรศัพท์ เพื่อให้ทราบถึงการดำเนินชีวิตและวิถีคิดในช่วงเวลาที่ผู้วิจัยไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้อง แม้ว่าการสื่อสารทางโทรศัพท์จะเป็นการพูดคุยแบบไม่ได้เผชิญหน้ากัน ซึ่งไม่สามารถจะมองเห็นสีหน้า แววตา และท่าทางการแสดงออก ณ ขณะที่สนทนาได้ แต่

น้ำเสียงที่ถูกถ่ายทอดเรื่องราวจากผู้หญิงออฟฟิศนั้น ทำให้ผู้วิจัยสัมผัสได้ว่าเหตุการณ์หรือเรื่องราวเหล่านั้นได้เกิดขึ้นจริง โดยการพูดคุยทางโทรศัพท์แต่ละครั้งมักใช้ระยะเวลานานเพื่อเปิดโอกาสให้ไถ่ถาม ให้กำลังใจ และเพื่อให้ผู้วิจัยได้เข้าใจถึงความรู้สึกของผู้หญิงออฟฟิศ ดังนั้น การให้ข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าเกิดจากความไว้วางใจที่ผู้หญิงออฟฟิศมีต่อผู้วิจัยนั่นเอง

การได้รับข้อมูลจากผู้หญิงออฟฟิศโดยเฉพาะผู้ให้ข้อมูลหลัก จึงอยู่บนฐานของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างผู้ให้ข้อมูลกับผู้วิจัย ทำให้ความสัมพันธ์ที่มีต่อกันภายใต้ระยะเวลาในการศึกษาถือเป็นการปรับเปลี่ยนจากการเป็นคนที่เป็นคนปฏิบัติงานร่วมกัน โดยหน้าที่ผู้การเป็นคนที่คุณเคยและสนิทสนม ในระยะเวลาของการเก็บข้อมูลผู้วิจัยพยายามรักษาท่าทีและปรับเปลี่ยนไปสู่การเป็นผู้ได้รับความไว้วางใจ โดยผู้วิจัยยึดหลักสำคัญข้อหนึ่ง คือ “การเป็นผู้ฟังที่ดี” ผู้ให้ข้อมูลจึงไม่ได้มองผู้วิจัยว่าเข้ามาพูดคุยในฐานะผู้เก็บข้อมูล แต่มองผู้วิจัยเสมือนเป็นเพื่อน เป็นที่ เป็นน้องที่สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หยอกล้อ หรือแม้กระทั่งว่ากล่าวตักเตือนกันได้ ซึ่งข้อมูลที่ได้นั้นล้วนเป็นความรู้สึกจริงของผู้ให้ข้อมูลที่มีได้ซ่อนเร้น แอบแฝง หรือเสแสร้งแต่อย่างใด

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

มีคำกล่าวว่าการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นทั้ง “ศาสตร์” และ “ศิลป์” ในการวิจัย ส่วนที่เป็นศาสตร์ คือ เรื่องของหลักการและความเคร่งครัดในระเบียบวิธีตามหลักวิธีวิทยา เป็นสำคัญ ส่วนที่เป็นศิลป์ คือ เรื่องของการตีความผลการวิเคราะห์เป็นศิลปะอย่างหนึ่งของการทำความเข้าใจสิ่งต่างๆ ซึ่งไม่ได้ผูกติดอยู่กับเรื่องของระเบียบวิธีเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยความเข้าใจเชิงทฤษฎีบวกกับความเข้าใจในบริบทของข้อมูล ตลอดจนความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการบนพื้นฐานของประสบการณ์เฉพาะตัวของผู้วิจัย (ชาย โพธิ์ลีดา 2550, 359-360) การวิเคราะห์ข้อมูลจึงเป็นกระบวนการจัดการข้อมูลเพื่อทำให้ข้อมูลมีความหมายขึ้นมา นับว่าเป็นการตีความและเป็นการหาคำอธิบายเชิงทฤษฎีขึ้นมาจากข้อมูล

ความหมายของการวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยชิ้นนี้ จึงเป็นการนำเอาข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้ามาจัดทำให้เป็นระบบ แยกแยะองค์ประกอบ รวมทั้งหาความเชื่อมโยงและความสัมพันธ์ของข้อมูลในส่วนต่างๆ โดยประเด็นสำคัญของการจำแนกและ

จัดระบบข้อมูลเชิงคุณภาพ ก็เพื่อจะค้นหาความหลากหลายของปรากฏการณ์และทำความเข้าใจกับความหลากหลายเหล่านั้น ซึ่งมีใช้การสร้างระบบใหม่ขึ้นมาโดยใช้กรอบคิดของผู้วิจัยเอง นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้นำหลักคิดทฤษฎีมาเป็นพลังในการอธิบายและวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อที่จะนำไปสู่ความเข้าใจต่อการดำรงอยู่และเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ที่ศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพจึงเป็นเรื่องของการทำความเข้าใจแบบแผนและความหมายของพฤติกรรม มากกว่าที่จะมุ่งเน้นหาระดับความมากน้อยหรือความเข้มข้นของความสัมพันธ์ อีกทั้งการวิเคราะห์ข้อมูลต้องอาศัยความสามารถของผู้วิจัยที่จะอธิบายให้เห็นความสัมพันธ์และความหมายของปรากฏการณ์บนพื้นฐานความเข้าใจในวัฒนธรรมและสังคมที่เป็นบริบทของปรากฏการณ์ที่ศึกษา ซึ่งข้อมูลที่ได้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์อย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลาการเก็บข้อมูลในสนาม กล่าวคือ ช่วงขณะที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลไม่ว่าจะเป็นการสังเกต การสัมภาษณ์ หรือข้อมูลเอกสารต่างๆ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ทุกข้อมูลไปพร้อมกัน รวมถึงการนำผลการวิเคราะห์มาใช้ปรับแนวคิดหรือปรับยุทธวิธีการเก็บข้อมูลใหม่ เพื่อให้เกิดความครอบคลุมข้อมูลในสนามอย่างครบถ้วน

การวิเคราะห์ข้อมูลจากสิ่งที่ได้เก็บรวบรวมมา ทั้งในข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลจากภาคสนามนั้น ผู้วิจัยต้องนำข้อมูลทั้งหมดมาคิดทบทวน เพื่อพยายามตั้งคำถามและโต้เถียงกับข้อมูลที่ได้มา เนื่องจากข้อมูลได้ถูกประทับไว้ด้วยวาทกรรมจำนวนมากที่ซ้อนทับกันจากตัวผู้ให้ข้อมูล การศึกษาวิจัยจึงต้องมีลักษณะของการวิพากษ์วิจารณ์ตัวข้อมูล กล่าวคือ ไม่ใช่การมองอะไรเพียงด้านเดียวแต่ต้องมองในลักษณะการโต้ตอบไปมา การทบทวนจะช่วยสะท้อนความคิดพร้อมทั้งโต้แย้งและตรวจสอบอยู่ในตัวเอง เพื่อช่วยให้เกิดความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ในด้านต่างๆ มิใช่เป็นการเลือกวิเคราะห์ปรากฏการณ์อย่างโดดๆ หรือเป็นส่วนเป็นเสี้ยวที่ขาดความเกี่ยวพันกับส่วนอื่นๆ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงจัดแบ่งหน่วยการวิเคราะห์และเสนอแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อนำไปสู่การเชื่อมโยงข้อมูลและการตีความอย่างมีความหมาย โดยแยกเป็นหัวข้อต่อไปนี้

4.1 หน่วยการวิเคราะห์

จากการรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้จัดระบบหมวดหมู่ของข้อมูลที่ได้มาจำแนกเป็นหน่วยการวิเคราะห์ (units of analysis) ในงานวิจัย โดยแยกแยะออกเป็นระดับต่างๆของประเด็นศึกษาเพื่อนำไปสู่การจัดระบบวิธีคิด อันจะช่วยเป็นแนวทางการสร้างความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 2 หน่วยการวิเคราะห์ ดังนี้

4.1.1 หน่วยการวิเคราะห์ความสัมพันธ์

การพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงออฟฟิศด้วยกันเอง ผู้หญิงออฟฟิศกับกลุ่มคนอื่น และผู้หญิงออฟฟิศกับบริบททางสังคม ล้วนแต่เป็นความสัมพันธ์ที่แตกต่างกัน ผู้วิจัยจึงแบ่งหน่วยการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เหล่านี้เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงการต่อรองตัวตน จากรูปแบบการดำเนินชีวิต ซึ่งอาจกล่าวได้ใน 3 ลักษณะ คือ

ลักษณะแรก คือ ความสัมพันธ์ในฐานะคนใน (inside relationship) เป็นการพิจารณาความสัมพันธ์ของผู้หญิงออฟฟิศต่อผู้หญิงออฟฟิศด้วยกันเอง โดยผู้วิจัยเอาตัวเองเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องและมีปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับกลุ่มผู้หญิงออฟฟิศ ในทางปฏิบัติผู้วิจัยต้องเข้าไปใกล้ชิด คุกคถิ และอยู่ร่วมในสถานการณ์ต่างๆที่ผู้หญิงออฟฟิศได้เผชิญ จนได้รับความไว้วางใจเสมือนว่าเป็นพวกเดียวกัน จุดนี้เองที่ก่อให้เกิดเป็นอำนาจของความสัมพันธ์ในลักษณะการเป็นคนใน โดยมีเป้าหมายในการเข้าถึงข้อมูลระดับลึก

ลักษณะที่สอง คือ ความสัมพันธ์ในฐานะคนนอก (outside relationship) เป็นการพิจารณาความสัมพันธ์ที่ผู้อื่นมีต่อผู้หญิงออฟฟิศ ได้แก่ กลุ่มเพื่อนร่วมงานกับผู้หญิงออฟฟิศทั้งผู้หญิงและผู้ชายที่อยู่ร่วมแผนกเดียวกันและอยู่ต่างแผนก เป็นความสัมพันธ์ในลักษณะที่ผู้วิจัยไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในสถานการณ์ เมื่อผู้วิจัยต้องการทราบว่าจะเกิดอะไรขึ้นบ้างในปรากฏการณ์ที่ศึกษา ผู้วิจัยสามารถทำได้เพียงรวบรวมสิ่งที่เห็นและได้ยินด้วยตัวเองเท่านั้น เป็นการสังเกตที่ผู้วิจัยไม่มีปฏิสัมพันธ์และไม่มีปฏิกริยาโต้ตอบกับผู้ที่ผู้วิจัยสังเกต

ลักษณะที่สาม คือ ความสัมพันธ์กับบริบททางสังคม (social contexts relationship) เป็นการพิจารณาความสัมพันธ์ของบริบททางสังคมที่มีผลต่อผู้หญิงออฟฟิศ ได้แก่ ค่านิยม วัฒนธรรม และกฎเกณฑ์ต่างๆในพื้นที่ศึกษา โดยผ่านการสังเกตปรากฏการณ์

ความเคลื่อนไหวและความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ศึกษา ทั้งคำพูด เรื่องเล่า และประสบการณ์จากกลุ่มเพื่อนร่วมงานของผู้หญิงออฟฟิศ

จากหน่วยวิเคราะห์ในลักษณะความสัมพันธ์แบบคนในและแบบคนนอกนั้น มีอาจแยกออกจากกันได้สิ้นเชิง การวิจัยทางสังคมศาสตร์จึงมักใช้ทั้งสองอย่างสลับกันไปมา โดยขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่ได้สังเกตและเก็บรวบรวมข้อมูล ณ ขณะที่ศึกษาปรากฏการณ์ สำหรับความสัมพันธ์กับบริบททางสังคมจะช่วยให้มองเห็นและรับรู้ถึงการต่อรองตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศ เช่น การปะทะประสาน การตอบโต้ การแข่งขัน การเลือกรับและปฏิเสธอำนาจของความสัมพันธ์ที่มีอยู่ในพื้นที่ ความสัมพันธ์ทั้งสามลักษณะดังกล่าวได้ก่อให้เกิดมุมมองที่ชี้ให้เห็นถึงตำแหน่งแห่งที่และการต่อสู้ ต่อรองภายใต้บริบทงานที่คอยกำกับควบคุมผู้หญิงออฟฟิศ

4.1.2 หน่วยการวิเคราะห์พื้นที่ทางสังคม

เป็นการวิเคราะห์พื้นที่ของการปฏิบัติการทางสังคม โดยความคิด เหตุการณ์ ปรากฏการณ์ และความหมายของพื้นที่นั้นปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา สะท้อนให้เห็นถึงการต่อสู้ ต่อรอง และช่วงชิงความหมายต่างๆท่ามกลางความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งการวิเคราะห์พื้นที่ทางสังคมในการศึกษาครั้งนี้ไม่ได้จำกัดขอบเขตพื้นที่อย่างตายตัว เนื่องจากความคิด ความสัมพันธ์ และอุดมการณ์ของผู้คนมีการข้ามไปข้ามมาระหว่างพื้นที่ได้ ผู้วิจัยจึงให้ความสำคัญต่อพื้นที่อื่นๆที่ผู้หญิงออฟฟิศเข้าไปมีส่วนร่วมด้วย

ดังนั้น การพิจารณาหน่วยการวิเคราะห์ทั้งสองระดับ ทำให้เห็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลและกลุ่มบุคคล รวมไปถึงบริบททางสังคมที่แฝงอยู่ในพื้นที่นั้นๆ โดยไม่สามารถพิจารณาเพียงด้านใดด้านหนึ่งได้ เพราะความสัมพันธ์ของกลุ่มคนในสังคมมีความเคลื่อนไหวไปตามบริบทของพื้นที่เสมอ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะของบุคคลและอำนาจความสัมพันธ์ที่บุคคลพึงมีต่อกัน การศึกษาครั้งนี้จึงมิได้มีสูตรสำเร็จตายตัวว่า ผู้หญิงออฟฟิศจะต้องแสดงออกซึ่งการกระทำในรูปแบบเดียวกัน และเพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อการกระทำต่างๆ ผู้วิจัยอีกทั้งยังมองไปถึงอำนาจของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ อันจะนำไปสู่การกระทำการต่อรองตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศ

4.2 แนวทางการวิเคราะห์

แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์เชิงตีความ (Interpretative Analysis) ที่ศึกษาเรื่องราวชีวิตของผู้หญิงออฟฟิศ โดยให้ความสนใจเกี่ยวกับความรู้สึกและบริบทที่แวดล้อมผู้หญิงออฟฟิศ ผ่านการค้นหาคำประเด็นต่างๆ จากความสัมพันธ์ที่ผู้หญิงออฟฟิศเข้าไปเกี่ยวข้องในแต่ละปรากฏการณ์ โดยสะท้อนความรู้สึกที่มีต่อเหตุการณ์นั้นๆ ออกมา ไม่ว่าจะเป็นทางสีหน้า แววตา คำพูด ท่าทาง และการกระทำ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงตีความจะช่วยแปลความหมายจากการแสดงออกในรูปแบบต่างๆ ของผู้หญิงออฟฟิศได้

ความหมายที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลในลักษณะดังกล่าว คือ ความหมายในทัศนะของผู้หญิงออฟฟิศที่ได้เผชิญกับเหตุการณ์การต่อรองตัวตนท่ามกลางบริบททางสังคมที่เต็มไปด้วยอำนาจชายเป็นใหญ่ และบริบทการทำงานออฟฟิศที่แฝงไว้ซึ่งความซ้ำซากจำเจ โดยวางเป้าหมายที่สำคัญ คือ ผู้หญิงออฟฟิศได้ให้ความหมายต่อเรื่องราวชีวิตของเขาอย่างไร และในฐานะผู้วิจัยจะสามารถสะท้อนเรื่องราวชีวิตของผู้หญิงออฟฟิศได้มากน้อยแค่ไหน การวิเคราะห์ข้อมูลจึงถูกดำเนินควบคู่ไปกับการเก็บข้อมูลภาคสนาม เพื่อที่จะนำไปสู่ความเข้าใจต่อผู้หญิงออฟฟิศในประเด็นการเป็นผู้กระทำการบนพื้นที่นอกบ้าน และประเด็นการต่อรองตัวตนภายใต้บริบทการทำงาน ซึ่งถือเป็นเป้าหมายในการศึกษา

การศึกษาเรื่อง “ตะกายดาว: ชีวิตต้องสู้ของผู้หญิงออฟฟิศ” ได้ให้ความสำคัญต่อข้อมูลภาคสนาม ทั้งที่อยู่ในพื้นที่ศึกษา (มองเห็นชีวิตการทำงาน) และอยู่ในพื้นที่อื่น (มองเห็นชีวิตส่วนตัว) ทั้งนี้ ผู้วิจัยมองว่า ในการวิเคราะห์ข้อมูลหากเลือกทำความเข้าใจในข้อมูลส่วนใดส่วนหนึ่ง ข้อค้นพบที่ได้อาจกลายเป็นคำอธิบายสำเร็จรูปที่เกิดจากด้านมุมเดียว แต่หากผู้วิจัยนำข้อมูลในด้านมุมอื่นมาประกอบกัน จะช่วยให้สามารถอธิบายปรากฏการณ์ได้อย่างลึกซึ้งและรอบด้าน ดังนั้น ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์จึงมาจากการปฏิบัติการระหว่างผู้หญิงออฟฟิศด้วยกันเอง ผู้หญิงออฟฟิศกับบุคคลอื่น และผู้หญิงออฟฟิศกับบริบททางสังคม

บทที่ 4

ชีวิตต้องสู้ของ “ผู้หญิงออฟฟิศ”

ชีวิตต้องสู้ของผู้หญิงออฟฟิศถูกถล่มกรองมาจากการรับฟังเรื่องราว ผ่านการเล่าเหตุการณ์ต่างๆที่เข้ามาปะทะประสานในชีวิต เรียกสิ่งเหล่านั้นว่า “ประสบการณ์” ซึ่งได้ถ่ายทอดออกมาในแง่มุมที่แตกต่างกัน โดยเกิดจากความคิด ความเชื่อ ความรู้สึก ความอ่อนไหว ความปรารถนา ที่ผู้หญิงออฟฟิศสร้างความหมายให้กับเรื่องราวที่เกิดขึ้น ดังนั้นเสียงของผู้หญิงออฟฟิศที่น่าร้อยเรียงในงานวิจัยเรื่อง “ตะกายดาว: ชีวิตต้องสู้ของผู้หญิงออฟฟิศ” จึงมิใช่เป็นเพียง “การได้ยิน” หากแต่เป็น “การรับฟัง” เพื่อให้เกิดความเข้าใจในความรู้สึกรู้สึกนึกคิดและการกระทำ โดยสะท้อนภาพการดำเนินชีวิตของผู้หญิงออฟฟิศบนเวทีนอกบ้านท่ามกลางบริบททางสังคมที่แฝงไว้ซึ่งอำนาจความสัมพันธ์ของบุคคล กลุ่มบุคคล และพื้นที่ ซึ่งจะทำการวิเคราะห์ในหัวข้อต่างๆที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. ตำแหน่งแห่งที่บนเวทีนอกบ้าน
  - 1.1 “ก่อน” ก้าวออกมาสู่พื้นที่นอกบ้าน
  - 1.2 “เมื่อ” ก้าวออกมาสู่พื้นที่นอกบ้าน
  - 1.3 “ผู้หญิงออฟฟิศ” ผู้ซึ่งก้าวออกมาสู่พื้นที่นอกบ้าน
2. การปรับเปลี่ยนบทบาทของผู้หญิงจากคาดหวังทางสังคม
  - 2.1 ผู้หญิงกับบทบาทของความเป็นลูก (สาว)
  - 2.2 ผู้หญิงกับบทบาทของความเป็นภรรยา
  - 2.3 ผู้หญิงกับบทบาทของความเป็นแม่
3. ความสัมพันธ์ภายใต้ “อำนาจชายเป็นใหญ่”
  - 3.1 ต่อสู้กับวาทกรรม “ดอกไม้ประดับองค์กร”
  - 3.2 ต่อสู้กับโอกาสที่ไม่เท่าเทียมในการทำงาน
  - 3.3 ต่อสู้กับการปิดกั้นความก้าวหน้าในการทำงาน

1. ตำแหน่งแห่งที่บนเวทีนอกบ้าน

“พื้นที่” ในสังคมไทยแต่เดิมมีเส้นแบ่งขอบเขตที่ชัดเจน โดยถูกแบ่งออกเป็น ส่วนๆ ใน 2 แนว คือ พื้นที่ในแนวราบที่จะเห็นชัดถึงการแบ่งเขต เช่น การผูกผูกนิมิตแล้วตั้ง โบสถ์ล้อมรอบทุกทิศของอุโบสถเพราะถือว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และพื้นที่ในแนวตั้ง ซึ่งเป็นพื้นที่ระดับต่ำ กลาง และสูง ผู้หญิงและผู้ชายนั้นอาจอยู่ร่วมกันได้ แต่ไม่สามารถอยู่ ร่วมกันได้ในพื้นที่แนวตั้ง ผู้ชายจะมีพื้นที่ของตนซึ่งสูงกว่าพื้นที่ของผู้หญิง เช่น การที่ผู้ชาย บวชเรียนได้แต่ผู้หญิงทำไม่ได้ ผู้ชายจึงมีศักยภาพกว่าผู้หญิงในการที่จะก้าวเข้าสู่พื้นที่ใน ระดับที่สูงขึ้น ขณะเดียวกันการกำหนดความต่างของพื้นที่สูงต่ำ ย่อมส่งผลต่อการแสดง ความเคารพต่อกัน คนที่อยู่ในระดับที่สูงกว่าก็จะได้รับการเคารพนอบน้อมจากคนที่อยู่ในระดับต่ำ กว่าตามความเหมาะสมของแต่ละคน ทำให้พื้นที่แต่ละส่วนมีความศักดิ์สิทธิ์และข้อปฏิบัติ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมที่แตกต่างกัน เนื่องจากพื้นที่ที่มีการแบ่งขอบเขตออกอย่างชัดเจน ตลอดจนมีการแบ่งพื้นที่ในแนวราบและในแนวตั้ง ดังนั้น การข้ามจากพื้นที่หนึ่งไปสู่อีกพื้นที่ หนึ่ง จึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจต่อพื้นที่นั้นอย่างละเอียดก่อน ซึ่งในการเข้าสู่พื้นที่อื่นจะต้องมี การปรับเปลี่ยนสภาพและสถานะของตัวเอง เนื่องจากแต่ละพื้นที่มีลักษณะเฉพาะตัว

“พื้นที่นอกบ้าน” หรือเรียกกันอีกอย่างว่า “พื้นที่สาธารณะ” เมื่อพิจารณาถึง ความหมายแล้ว หมายถึง ที่ซึ่งเปิดกว้างให้เข้าถึงได้สำหรับทุกคน โดยคำว่า “สาธารณะ” หมายถึง ส่วนรวม (public) มักถูกนำมาเปรียบเทียบกับคำว่า “ส่วนตัว” (private) ซึ่งมีความหมายตรงข้ามกัน ความหมายของสาธารณะอาจขยายความออกไปถึงเรื่องผลประโยชน์ ของส่วนรวมสำหรับคนหมู่มากที่สอดคล้องหรือขัดแย้งกับผลประโยชน์ส่วนตัว ทำให้พื้นที่ สาธารณะกลายเป็นพื้นที่ต่อสู้ทางอำนาจของผู้คน เพื่อช่วงชิงและครอบครองอำนาจให้กับ ตนเอง

นอกจากนี้ การให้คุณค่ากับพื้นที่สาธารณะเป็นสิ่งที่เน้นย้ำความหมายให้กับ ผู้ที่อยู่ในพื้นที่มีตำแหน่งที่ทางที่ชัดเจน โดยพื้นที่สาธารณะจะมีคุณค่าของการแข่งขันอัน นำไปสู่ความก้าวหน้า เป็นสถานที่ผลิตความมั่นคง ความมีชื่อเสียง เป็นแหล่งที่ให้การยอมรับ สิ่งต่างๆ มีลักษณะเป็นสากล และเป็นสถานที่แห่งการใช้เหตุผล ในขณะที่พื้นที่บ้านหรือ พื้นที่ส่วนตัวกลับมีคุณค่าในอีกรูปแบบที่ตรงข้ามกัน ทั้งนี้ ผู้วิจัยขอวางประเด็นในการเข้าสู่ พื้นที่นอกบ้านของผู้หญิงโดยมองภาพรวมในช่วงก่อนที่ผู้หญิงจะเข้ามา และเมื่อผู้หญิงเข้ามา

แล้ว เพื่อต้องการชี้เน้นถึงผู้หญิงออฟฟิศผู้ซึ่งก้าวเข้ามาทำงานบนพื้นที่แห่งนี้ อันเป็น จุดประสงค์ในการศึกษาคงจะกล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

1.1 “ก่อน” ก้าวออกมาสู่พื้นที่นอกบ้าน

เมื่อกล่าวถึง “บ้าน” สิ่งแรกที่เกิดในความคิดโดยทันที คือ สถานที่อยู่อาศัยของคน ซึ่งให้ร่มเงา กันแดด กันฝน มีความแข็งแรง สามารถป้องกันภัย สามารถให้ความอบอุ่น อาหาร และความรัก “บ้าน” ในความหมายของครัวเรือนจึงมีฐานะเป็นหน่วยทางสังคมที่เล็กที่สุด หากมองในทัศนะของการผลิต บ้านก็คือหน่วยผลิตที่เล็กที่สุด มีวิธีการใช้แรงงาน และแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ อันสะท้อนให้เห็นถึงวิธีการของสังคมในการจัดการเกี่ยวกับแรงงานการผลิต ซึ่งหากพิจารณาในลักษณะเช่นนี้จะสามารถช่วยให้ศึกษาบ้านได้หลายแง่มุม ซึ่งไม่ใช่เป็นเพียงที่อยู่อาศัยที่มีมิติเพียงแต่สถาปัตยกรรม แต่ยังมีมิติทางสังคมและวัฒนธรรมอีกด้วย

หากศึกษาลึกลงไปในด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บ้านถือเป็นที่รวมของบุคคลที่เป็นสมาชิกอาศัยอยู่ร่วมกัน มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันโดยสายโลหิต หรือเกิดจากการแต่งงาน โดยสมาชิกแต่ละคนจะมีบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบในการร่วมกันผลิต และสืบทอดครัวเรือนให้ดำรงอยู่ รวมทั้งการปรับเปลี่ยนเลือกสรรวิธีการที่ได้ตอบกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การกำหนดบทบาท หน้าที่ของสมาชิกในบ้าน และความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก ขึ้นอยู่กับบรรทัดฐานและประเพณีของแต่ละสังคม เกิดการจัดแบ่งพื้นที่ใช้งานในบ้าน พร้อมทั้งข้อกำหนดในการใช้งานประจำวัน และการให้สิทธิแก่สมาชิกระดับต่างๆในการใช้สอยทรัพยากรภายในบ้าน อาจกล่าวได้ว่า บ้านเป็นเสมือนบทเรียนที่สมาชิกในบ้านสามารถศึกษาเรียนรู้ กฎเกณฑ์ ระเบียบทางสังคม และตอกย้ำอุดมการณ์ ค่านิยมต่างๆ ได้ตลอดเวลา

สมาชิกผู้มีความสำคัญอย่างมากในพื้นที่บ้าน คือ “ผู้หญิง” ที่มักถูกคิดและถูกมองว่า พื้นที่บ้าน คือ พื้นที่อันชอบธรรมของเธอ ที่สามารถกระทำการใดๆ ได้โดยเกิดจากการตัดสินใจของผู้หญิงเอง เพราะการเป็นผู้ดูแลทุกข์สุขให้คนในบ้านกินอิ่มนอนอุ่น อบรมเลี้ยงดูบุตร เป็นผู้จัดการและเก็บออมเศรษฐกิจของครัวเรือน แต่การงานและผลผลิตของผู้หญิงไม่ถูกนับว่ามีมูลค่าทางเศรษฐกิจ เพราะเป็นเพียงกิจกรรมชีวิตธรรมดาของโลกภายในบ้าน

ซึ่งตรงข้ามกับโลกสังคมภายนอกที่เปรียบให้เป็นที่ของผู้ชาย เป็นผู้สามารถสร้างบ้าน
แปลงเมือง สร้างอำนาจและเกียรติยศ ทำการผลิตในเชิงมูลค่าทางเศรษฐกิจ ทำให้ผู้ชาย
เปรียบเสมือนช้างเท้าหน้าที่มีบทบาทชี้นำครอบครัว รวมถึงการเป็นผู้ครอบครองพื้นที่ทาง
สังคมตลอดมา

จากการศึกษาข้อมูลก่อนก้าวเข้าสู่พื้นที่นอกบ้านของผู้หญิงออฟฟิศ พบว่า มี
กิจกรรมอื่นๆ ที่ผู้หญิงออฟฟิศมักกระทำนอกเหนือจากงานบ้านที่ทำเป็นหน้าที่หลัก คือ การ
อ่านหนังสือ เริ่มอ่านตั้งแต่หนังสือพิมพ์ นิตยสาร นวนิยาย รวมถึงหนังสือทั่วไป โดยเฉพาะ
การอ่านนิตยสารและนวนิยายที่นักเฟมินิสต์มักเชื่อกันว่า คือ รูปแบบที่เป็นผู้หญิงมากที่สุด
พวกเธออ่านหนังสือก็เพื่อช่วย “ฆ่าเวลาว่าง” และเมื่อต้องขยับไปทำกิจกรรมอื่น ก็สามารถ
วางลงได้ทันที นิตยสารต่างๆ จึงนำเสนอเนื้อหาหรือข่าวสารที่ช่วยตอกย้ำอัตลักษณ์ของผู้หญิง

นอกจากนี้ การดูโทรทัศน์เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งภายในบ้านที่ผู้หญิงออฟฟิศ
ชื่นชอบ เป็นการนำพาพวกเธอออกสู่โลกภายนอกทางจินตนาการ และขยายช่องทางเปิดรับ
ความรู้ต่างๆ การดูโทรทัศน์ของผู้หญิงในพื้นที่บ้านจึงเป็นเวลาที่พวกเธอสามารถหลบหนีไป
จากโลกความจริงของงานบ้านที่แสนจะน่าเบื่อหน่าย อาจกล่าวได้ว่า การดูโทรทัศน์ช่วยให้
ผู้หญิงได้เรียนรู้ที่จะอยู่อย่างมีความสุขในพื้นที่ที่ถูกกดขี่ไว้เพียงการทำงานบ้าน โทรทัศน์จึง
เป็นเสมือนเทคโนโลยีแห่งพื้นที่สาธารณะที่ก้าวข้ามมายังพื้นที่บ้านและยังคงไว้ซึ่งความเป็น
ส่วนตัว อย่างไรก็ตาม การดูโทรทัศน์ของผู้หญิงออฟฟิศที่เป็นแม่บ้านนี้มิได้เรียกร้องให้นั่ง
จดจ่ออยู่หน้าจอตลอดเวลา แต่พวกเธอสามารถเปิดโทรทัศน์ไปพร้อมๆ กับประกอบกิจกรรม
งานบ้านอื่นๆ เช่น รีดผ้า พับผ้า กวาดบ้าน เตรียมอาหาร เป็นต้น

อีกหนึ่งกิจกรรมที่น่าสนใจ คือ การช้อปปิ้ง จากการศึกษาในส่วนนี้ผู้หญิง
ออฟฟิศมองว่า การช้อปปิ้งเป็นส่วนหนึ่งของภาระที่เธอต้องอุทิศให้กับบ้านและครอบครัว
กล่าวคือ เมื่อพวกเธอออกไปช้อปปิ้งซื้อข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ แล้ว พวกเธอก็ต้องนำสิ่งของ
เหล่านั้นมาประกอบอาหาร หรือจัดวางลงในพื้นที่บ้านอย่างเหมาะสมเพื่อประโยชน์ในการ
ใช้สอย ขณะเดียวกันพวกเธอต้องเป็นผู้ควบคุมรายจ่ายให้เพียงพอกับรายได้ของครอบครัว
หากมองอีกด้านมุมหนึ่ง การช้อปปิ้งมิได้มีความหมายเพียงการนำเงินไปจับจ่ายซื้อของ แต่
ความสำคัญอยู่ที่การนำพาผู้หญิงออกสู่พื้นที่นอกบ้าน และเป็นกิจกรรมที่ทำให้ความต้องการ
ส่วนบุคคลได้พบและต่อรองสินค้าที่จัดเตรียมไว้โดยเงื่อนไขทางสังคม ดังนั้น การช้อปปิ้งจึง
เป็นที่บรรจบกันของความเป็นส่วนตัวและความเป็นสาธารณะ พร้อมๆ กับความเป็นส่วน
บุคคลกับความเป็นสังคม

จะเห็นได้ว่า กิจกรรมต่างๆที่ผู้หญิงออฟฟิศกระทำก่อนก้าวออกมาสู่พื้นที่นอกบ้านเป็นเสมือนเพื่อนคลายเหงาของผู้หญิงที่อยู่ในพื้นที่บ้าน ซึ่งกิจกรรมเหล่านั้นล้วนแต่มีส่วนช่วยวางกรอบ วางที่ทางให้กับผู้หญิงอยู่ภายในบ้านอย่างมีความสุข อีกนัยหนึ่งสะท้อนให้เห็นถึงตำแหน่งที่ผู้หญิงอาศัยอยู่อย่างชัดเจน แม้ว่าผู้หญิงจะก้าวออกมาจากพื้นที่บ้านเพื่อทำกิจกรรมบางอย่าง แต่ก็ยังเป็นช่วงเวลาสั้นๆของการข้ามพื้นที่ และเหตุผลที่ก้าวออกมา ก็เพื่อความ เป็นอยู่ของครอบครัว

1.2 “เมื่อ” ก้าวออกมาสู่พื้นที่นอกบ้าน

หลายทศวรรษมานี้ ปรากฏจำนวนของผู้หญิงไทยมากขึ้นทุกทีที่พาตัวเองออกสู่โลกนอกบ้านและเข้าสู่พื้นที่ทางสังคม ทั้งจากการทำงานอาชีพที่เปลี่ยนไปและโอกาสทางการศึกษา ผู้หญิงจึงเรียนรู้ที่จะหาพื้นที่และสร้างพื้นที่ของผู้หญิงไทยยุคใหม่ในบทบาทหน้าที่ต่างๆกัน ส่วนหนึ่งยินดีที่จะเป็นดอกไม้ประดับตามองค์กร-สถานประกอบการ ส่วนหนึ่งผลักดันตัวเองเข้าสู่เส้นทางการเมืองและอำนาจเฉกเช่นผู้ชาย หรือผู้หญิงจำนวนไม่น้อยที่คิดว่าตัวเองมีมันสมองซีกซ้ายเจริญพอกับผู้ชาย ก็เลือกแสดงความสามารถในด้านวิชาการหรือการบริหาร

ผู้หญิงที่ก้าวเดินบนเส้นทางนอกบ้านต่างก็มีวิถีคิด วิถีการ และท่าทีในการดำรงอยู่ในพื้นที่ทางสังคมที่วุ่นวายแตกต่างกันไป ผู้หญิงที่เป็นหัวหน้าครอบครัวหรือเป็นแม่ซึ่งเลี้ยงลูกตามลำพัง อาจต้องมีบทบาทรอบตัวทั้งในบ้านและนอกบ้าน เป็นทั้งพ่อและแม่ของลูกหรือเป็นผู้แข่งขันที่ต้องต่อสู้พาดพิงกับการทำงานไปพร้อมกัน ทำให้สังคมไทยมีอัตราเพิ่มของผู้หญิงโสดหรือเลือกที่จะเป็นโสดมากขึ้นถึงยี่สิบกว่าเปอร์เซ็นต์ในรอบสิบปีนี้ จึงเป็นเรื่องน่าคิดอย่างยิ่งว่า พื้นที่ของผู้หญิงที่เปลี่ยนไปอย่างมีนัยสำคัญนี้มีผลต่อบทบาทของความเป็นผู้หญิงที่เคยเป็นมาอย่างไร ดังนั้น การเข้าสู่พื้นที่นอกบ้าน ผู้หญิงจะต้องเปลี่ยนตัวเองไปตามกฎของพื้นที่ด้วย โดยสามารถทำได้สี่ลักษณะ ดังนี้

1.2.1 เปลี่ยนรูปโฉม นับตั้งแต่การแต่งกายเมื่อก้าวอย่างเข้าไปพื้นที่นอกบ้าน

1.2.2 เปลี่ยนพฤติกรรม เป็นผลทำให้มีบุคลิกภาพแตกต่างกันออกไป เช่น

การสำรวจรักษามารยาท การอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นต้น

1.2.3 เปลี่ยนตัวเองโดยอาศัยพิธีกรรม เช่น การเซ่นไหว้ก่อนเข้าป่า หรือ พิธีบวช เพื่อให้สามารถเข้าถึงพื้นที่ซึ่งฆราวาสเข้าไม่ถึง

1.2.4 เปลี่ยนตัวเองโดยอาศัยอิทธิฤทธิ์ เพราะมองว่าคนมีอิทธิฤทธิ์สามารถ เข้าสู่พื้นที่ได้หลากหลายมากกว่าผู้อื่น

“พื้นที่ออฟฟิศ” ก็เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่มีผู้คนจำนวนมากดำรงอยู่เพื่อการทำงาน หาเลี้ยงชีพ ประกอบไปด้วยผู้หญิงและผู้ชายที่พร้อมจะก้าวล่วงเข้าสู่พื้นที่ในระดับสูงขึ้นไป ซึ่งดูเหมือนว่าผู้ชายจะมีศักยภาพมากกว่าในการที่จะล่วงล้ำเข้าสู่พื้นที่ในระดับสูง กล่าวคือ ผู้ชายมีสัญชาตญาณของการเป็นผู้ล่าและชอบการแข่งขัน ผู้ชายจึงมักจะได้รับโอกาสในการ พิจารณาเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งก่อนผู้หญิง เพราะผู้ชายมีคุณสมบัติที่เหมาะสมในการเป็น ผู้นำ ทำให้ผู้หญิงต้องตกเป็นผู้ตามในการทำงานเสมอมา

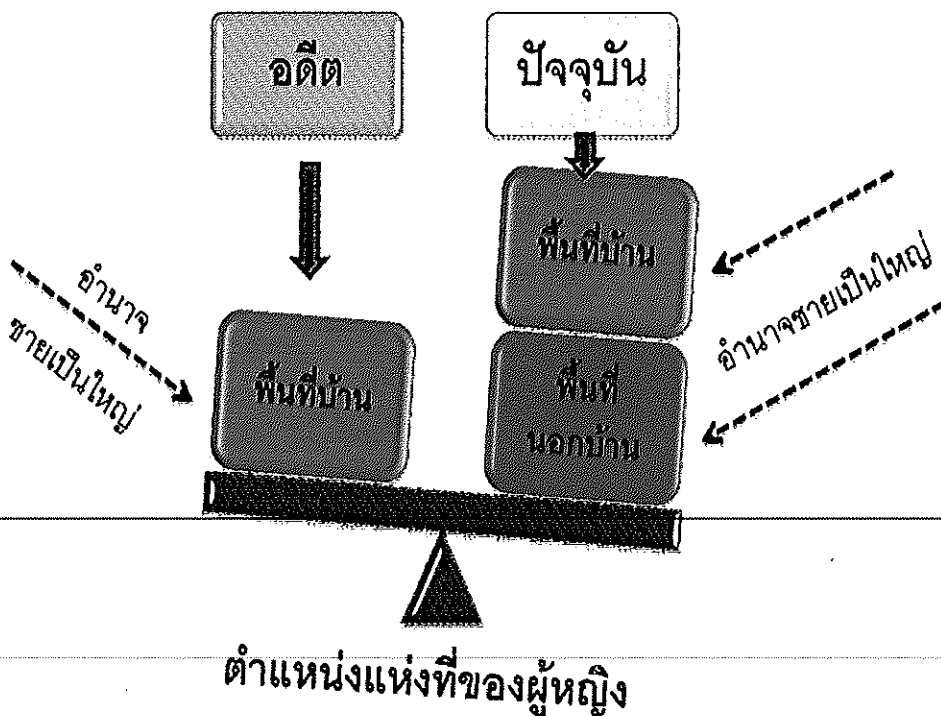
การกำหนด การควบคุม ให้บุคคลแต่ละเพศอยู่ในที่ทางที่สังคมกำหนดให้นั้น วิธีการหนึ่งที่สำคัญผลสำเร็จ คือ การให้คำนิยามหรือการให้ความหมายแก่การกระทำของ บุคคล ดังเช่น การกำหนดพื้นที่ให้ผู้ชายอยู่ “นอกบ้าน” และให้ผู้หญิงอยู่ “ในบ้าน” อันเห็น ได้ชัดเจนจากการกระทำอย่างเดียวกัน คือ “การท่องเที่ยวไปในโลกกว้าง” สำหรับผู้ชายแล้ว การกระทำดังกล่าวจะเรียกว่า “ท่องเที่ยวเจ็ดย่านน้ำ” ซึ่งหมายถึง การมีประสบการณ์อย่าง กว้างขวาง ถือเป็นนัยยะในทางที่ดี ในทางตรงกันข้าม หากผู้หญิงกระทำการดังกล่าว สังคม จะเรียกว่า “แม่รีแม่แรด อยู่ไม่ติดบ้าน ไม่เป็นกุลสตรี ไม่เป็นแม่ศรีเรือน” คำกล่าวเหล่านี้ล้วน ส่งผลต่อพื้นที่ทางสังคมของผู้หญิงทั้งทางตรงและทางอ้อม จนทำให้ผู้หญิงต้องยอมรับที่ทาง ในบ้านของตัวเองอย่างจำยอมและหนีไม่พ้น มากกว่าจะเลือกที่ทางของตนเองด้วยความ สมัยครใจ

นอกจากนี้ อุดมการณ์ทางเพศด้าน “การเป็นผู้กระทำ” ของผู้ชาย และ “การ เป็นผู้รับการกระทำ” ของผู้หญิง เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่สามารถควบคุมที่ทางของบุคคลได้ จะ เห็นได้ว่า ผู้ชายมักจะมีกิจกรรมนอกบ้านอยู่เสมอ ความสำเร็จของผู้ชายเป็นผลมาจากการ กระทำของตนเอง และความสำเร็จเหล่านั้นจะเป็นตัวตัดสินตำแหน่งของเขาใน โครงสร้าง ทางสังคม อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จของผู้ชายจะถูกกลบฝังไปก็ต่อเมื่อเขาประสบกับความ ล้มเหลว ในขณะที่ผู้หญิงจะได้รับการอภัยมากกว่าหากเธอได้กระทำการผิดพลาด เนื่องจาก การไฝหาความสำเร็จนั้น ถูกมองว่าไม่ใช่ธรรมชาติของผู้หญิง

อาจกล่าวได้ว่า ตำแหน่งทางสังคมของผู้หญิงจะถูกตัดสินโดยตำแหน่งของ “ผู้เป็นพ่อ” หรือ “ผู้เป็นสามี” ทำให้ผู้หญิงได้รับบทบาทของ “การเป็น” กล่าวคือ ผู้คนจะให้ ความสำคัญว่า เธอเป็นลูกสาวใคร หรือสามีของเธอเป็นใคร ซึ่งแตกต่างกับผู้ชายที่จะให้

ความสำคัญต่อ “การกระทำ” และผลงานของพวกเขา มุมมองดังกล่าวทำให้ผู้หญิงถูกปลูกฝังมาตั้งแต่วัยเด็กว่า เธอจะต้องหาสามีที่ดีมาคอยดูแล คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสังคมจึงเกิดจากอัตลักษณ์ของความเป็นชาย และคุณลักษณะที่มีคุณค่าก็ยิ่งกว่าถูกกำหนดเป็นอัตลักษณ์ของความเป็นหญิง ซึ่งเท่ากับว่าลดทอนบทบาทของผู้หญิงในพื้นที่ทางสังคมให้น้อยลงไป

“เวทินอกบ้าน” หรือ “พื้นที่นอกบ้าน” จึงเป็นพื้นที่ทางสังคมที่เต็มไปด้วยการกระทำการ โดยผู้ชายที่คอยกำหนด ควบคุม และครอบงำให้ผู้หญิงตกเป็นเบี้ยล่าง ไม่ว่าจะเป็นการแสดงความคิดเห็น การประกอบอาชีพ การได้รับสิทธิต่างๆ หรือแม้แต่การถูกกระทำทางเพศ และหากการใช้อำนาจเกิดจากของเพศใดเพศหนึ่งแล้วนั้น ความไม่เท่าเทียมกันย่อมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามมาในสังคม ด้วยเหตุนี้ ผู้หญิงจึงพยายามต่อสู้ ต่อรอง และฟันฝ่ากับพลังอำนาจดังกล่าวที่ยังรากลึกฝังลึกอยู่ในสังคม เพื่อให้ตนเองมีที่ทางยืนบนพื้นที่นอกบ้านได้อย่างมีความสุข ดังภาพสรุปตำแหน่งแห่งที่ของผู้หญิง

ภาพประกอบที่ 6 แสดงที่ทางของผู้หญิงในอดีตและปัจจุบัน

จากภาพการแสดงที่ทางของผู้หญิงในอดีตและปัจจุบัน พบว่า ผู้หญิงปัจจุบันมีตำแหน่งที่ทางยืนเพิ่มขึ้น นั่นคือ พื้นที่นอกบ้าน ซึ่งแต่ก่อนนั้นพื้นที่ดังกล่าวถูกจำกัดให้เป็น

พื้นที่สำหรับผู้ชาย อย่างไรก็ตาม อำนาจชายเป็นใหญ่ที่ปกคลุมทุกตารางวาของพื้นที่นอกบ้าน มิได้แปรสภาพไปตามความเปลี่ยนแปลงของที่ทางที่เพิ่มให้ผู้หญิง แต่ยังคงไว้ซึ่งอำนาจที่แข็งแกร่งดังเดิมไม่ว่าผู้หญิงจะยืน ณ ตำแหน่งใด ยิ่งผู้หญิงมีพื้นที่ยืนมากขึ้นเท่าไร ก็ยิ่งทำให้ อำนาจชายเป็นใหญ่ทวีพลังมากขึ้นเท่านั้น

1.3 “ผู้หญิงออฟฟิศ” ผู้ซึ่งก้าวออกมาสู่พื้นที่นอกบ้าน

ก่อนที่ผู้หญิงออฟฟิศจะก้าวเข้ามาสู่พื้นที่นอกบ้าน หรือพื้นที่แห่งการทำงาน ผู้หญิงออฟฟิศไม่มีบทบาทสำคัญใดๆที่จะสามารถรับผิดชอบช่วยเหลือครอบครัวของตนเองได้ เนื่องจากการอาศัยอยู่กับพ่อแม่ที่ดี หรืออาศัยอยู่กับสามีที่ดีนั้น ทำให้ผู้หญิงต้องพึ่งพิงและอาศัยรายได้จากพ่อแม่หรือสามีมาคอยจุนเจือ จึงต้องจับจ่ายใช้สอยอย่างประหยัด เพื่อให้รายจ่ายสมดุลกับรายรับที่หามาได้จากผู้ชายผู้เป็นพ่อหรือสามี

แต่เมื่อผู้หญิงออฟฟิศได้เข้ามาสู่พื้นที่นอกบ้านแล้ว พบว่า บทบาทของพวกเธอได้เปลี่ยนแปลงไป ปรากฏเป็นภาพของผู้หญิงทำงานชัดเจนขึ้น โดยมีส่วนช่วยหารายได้เลี้ยงดูครอบครัว เลี้ยงดูพ่อแม่ ทำให้ครอบครัวมีความสุขสบายขึ้น เนื่องจากผู้หญิงส่วนใหญ่มักทำงานในบริษัทที่มีรายได้ต่อเดือนที่แน่นอน ทำให้พวกเธอสามารถตัดสินใจจัดการเรื่องต่างๆภายในบ้านได้ด้วยตนเอง โดยนำรายได้จากการทำงานมาจัดสรรให้กับส่วนที่จำเป็นก่อน เช่น ช่วยผ่อนบ้าน ผ่อนรถยนต์ ซื้อข้าวของเครื่องใช้อุปโภค/บริโภค เป็นต้น หลังจากนั้นก็นำรายได้ไปแบ่งจ่ายซื้อของใช้ส่วนตัว เช่น เสื้อผ้า รองเท้า กระเป๋า เครื่องสำอาง ตามความเหมาะสม ในยุคเศรษฐกิจปัจจุบันการออกมาทำงานของผู้หญิงส่งผลให้ครอบครัวมีฐานะดีขึ้นและมั่นคงได้เร็วกว่าการทำงานหาเงินเพียงผู้ชายฝ่ายเดียว

“ที่ทำงาน” (office) และ “การทำงาน” (work) มีรูปแบบความสัมพันธ์ที่มุ่งเอาประโยชน์ส่วนตน มีการแข่งขัน มีความขัดแย้งตึงเครียด และหวังผลสำเร็จเป็นเป้าหมาย ทำให้ผู้หญิงต้องต่อสู้ ต้องดิ้นรนท่ามกลางลักษณะความสัมพันธ์ดังกล่าว ซึ่งแตกต่างไปจากชีวิตภายในบ้าน และที่สำคัญชีวิตการทำงานของผู้หญิงยังต้องดำเนินควบคู่ไปกับการเอาใจใส่ต่อชีวิตครอบครัว หากเส้นทางชีวิตทั้งสองสายเกิดความขัดแย้งกัน โดยธรรมชาติของผู้หญิงและสัญชาตญาณของความเป็นแม่ ผู้หญิงจึงมักถือเอาชีวิตครอบครัวเป็นพื้นฐานและ

เป็นสิ่งสำคัญอันดับแรก ดังสังเกตเห็นได้จาก ผู้หญิงออฟฟิศจะหยุดงานไว้ช่วงระยะเวลาหนึ่งที่ลูกของตนเองยังเล็กอยู่ เป็นต้น

“การทำงานนอกบ้าน” นอกจากจะทำให้ผู้หญิงออฟฟิศได้เรียนรู้จักผู้คนและสังคมแล้ว ยังได้รู้จักวิธีการต่อสู้หรือวิธีการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งในบทบาท รวมทั้งรู้จักวิธีการปรับตัวเพื่อให้อยู่ร่วมบนสังคมนอกบ้าน (อันแฝงไว้ด้วยอำนาจชายเป็นใหญ่) ได้อย่างมีความสุข จากการเก็บข้อมูลพื้นที่ออฟฟิศแห่งหนึ่งในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นพื้นที่การศึกษาในครั้งนี้ ผู้หญิงออฟฟิศ (ผู้ซึ่งเป็นให้ข้อมูลหลัก) ได้ถ่ายทอดเรื่องราวภูมิหลังบางช่วงบางตอนของชีวิตที่นำพาตนเองก้าวออกมาสู่พื้นที่นอกบ้าน โดยชีวิตผู้หญิงออฟฟิศทั้งหมด สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของผู้หญิงที่เปลี่ยนแปลงไป ดังต่อไปนี้

คนที่ 1: ผู้หญิงออฟฟิศแผนกบุคคล

ภาพประกอบที่ 7 ลำดวน (นามสมมติ)

“ลำดวน” เป็นผู้หญิงอายุ 36 ปี หย่าร้างกับสามีมาเป็นเวลาเกือบ 5 ปีแล้ว ด้วยสาเหตุการมีบ้านเล็กบ้านน้อยของผู้ชายผู้เป็นสามีที่ทำงานนอกบ้านและมีโอกาสได้พบปะผู้คนหลากหลายในสังคม ขณะที่ผู้หญิงซึ่งเป็นภรรยาามีเพียงพื้นที่บ้านและสังคมเล็กๆ ระหว่างเพื่อนบ้านเท่านั้น หลังจากการหย่าร้าง ลำดวนจึงรับบทบาทในการเป็นหัวหน้าครอบครัวที่ต้องเลี้ยงดูตนเอง เลี้ยงดูแม่ และลูกสาววัยแปดขวบ หน้าที่การจัดการทุกเรื่องภายในบ้านทำให้ลำดวนต้องก้าวออกมาจากพื้นที่บ้านสู่โลกการทำงานอีกพื้นที่หนึ่ง ด้วยความขยันและมี

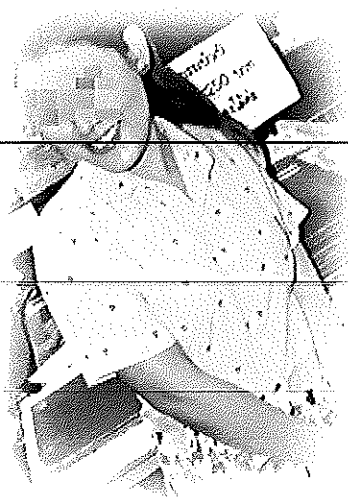
ความอดทนสูง เธอจึงมองตนเองว่า เป็นเสมือนเสาหลักของครอบครัวที่ต้องรับผิดชอบความเป็นอยู่ให้อยู่ดี กินดี ดังคำพูดที่เล่าความเปรียบกับผู้วิจัยว่า

“ตอนนี้ที่ยังมีแรง มีกำลังในการทำงาน ก็ต้องต่อสู้เพื่อแม่ และลูกของที่ยังต้องเติบโตขึ้นมา แม่คนอื่นจะมองว่ามันหนักไปหรือเปล่า สำหรับผู้หญิงที่ต้องเลี้ยงดูถึงสองชีวิต แต่เพื่อครอบครัวที่ยังไหว ไม่เป็นไร ยิ่งที่ทำงานฝ่ายบุคคลด้วยแล้ว ก่อนจะพัฒนาคนอื่น ก็ต้องรับผิดชอบต่อคนของเราให้ดีที่สุดก่อน”

(ลำดวน (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

คำพูดดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า แม้ว่าการหย่าร้างทำให้ผู้หญิงต้องยอมจำนนกับสถานภาพ แต่ผู้หญิงก็สามารถกระทำการต่อสู้ภายใต้สถานภาพนั้นได้ การเป็นผู้นำครอบครัวจึงมิได้ถูกจำกัดว่าต้องเป็นผู้ชายเสมอไป ผู้หญิงก็สามารถเรียนรู้และปฏิบัติได้เช่นเดียวกัน และหากผู้หญิงในสังคมมองเห็นเป็นเช่นนั้น อาจส่งผลต่อสถานภาพโสดของผู้หญิงให้เพิ่มมากขึ้น เพราะผู้หญิงมองว่าสามารถหาเลี้ยงตนเองได้โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยการพึ่งพิงจากผู้ชาย

กรณีที่ 2: ผู้หญิงออฟฟิศแผนกบัญชี

ภาพประกอบที่ 8 เพ็ญฟ้า (นามสมมุติ)

“เฟื่องฟ้า” ผู้หญิงมีครอบครัว อายุ 34 ปี เธอมีลูกแฝด (ชาย) ชื่อน้องหนึ่งและน้องสอง ตอนที่ลูกยังเล็ก เธอเป็นแม่บ้านที่ต้องคอยดูแลลูกทั้งสองคนในเวลาเดียวกัน โดยสามีจะเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว แต่เมื่อ 3 ปีก่อน ด้วยวัยของลูกชายทั้งสองคนที่ต้องเข้าโรงเรียนพร้อมกันนั้น ทำให้ค่าใช้จ่ายภายในบ้านจึงเพิ่มสูงขึ้น ลำพังรายได้จากสามีเพียงคนเดียวจึงไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายภายในครอบครัว ทำให้เฟื่องฟ้าต้องหางานทำเพื่อช่วยแบ่งเบาภาระดังกล่าว โดยเธอก็ยินดีที่จะรับทำหน้าที่ทั้งงานในบ้านและงานนอกบ้าน ดังคำพูดของเธอที่ว่า

“การทำงานนอกบ้าน หากทำแล้วช่วยลดภาระอะไรหลายๆ
 อย่างเป็นได้และช่วยให้ครอบครัวมีฐานะดีขึ้น พี่ก็ยินดีทำ สองแรงแข็งขันยอม
 ดีกว่าแรงเดียว ถึงแม้ว่าเมื่อกลับเข้าบ้านแล้ว พี่ยังต้องนั่งซักผ้า บัดกวาด
 ล้างจาน พี่ก็ต้องทำ จะไม่ทำคงไม่ได้ ผู้หญิงเรา...หนักเอาเบาสู้อยู่แล้ว”

(เฟื่องฟ้า (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

จะเห็นได้ว่า เมื่อผู้หญิงแต่งงานมีครอบครัว สองบทบาทที่ได้รับทันที คือ ความเป็นภรรยาและความเป็นแม่ ด้วยสองบทบาทที่ยิ่งใหญ่เธอก็พร้อมอุทิศตนและสามารถกระทำทุกอย่างได้เพื่อสามีและลูก ผู้หญิงจะให้ความสำคัญกับครอบครัวมาเป็นอันดับแรก ทุกการกระทำของผู้หญิงจึงเกิดจากการมองว่า สิ่งที่ทำนั้นยอมส่งผลกระทบต่อครอบครัว เช่นเดียวกับการทำงานนอกบ้านของผู้หญิงที่มีส่วนช่วยให้ความเป็นอยู่ของครอบครัวดีขึ้น แม้ว่าพื้นที่ที่เธอก้าวออกมาจะมีใช้พื้นที่ที่เธอคุ้นเคย แต่ด้วยความเสียสละต่อส่วนรวมที่มีในความเป็นผู้หญิง ทำให้เธอก้าวเผชิญและต่อสู้กับสิ่งต่างๆโดยไม่หวาดหวั่น เพราะหัวใจของลูกผู้หญิงคือการคว้าความสำเร็จในชีวิตครอบครัว

คนที่ 3: ผู้หญิงออฟฟิศแผนกบริการลูกค้า

ภาพประกอบที่ 9 มะลิ (นามสมมุติ)

“มะลิ” ผู้หญิงออฟฟิศวัย 32 ปี ด้วยบุคลิกช่างพูด ช่างคุย ช่างเจรจา เธอจึงรับผิดชอบในตำแหน่งบริการลูกค้า โดยมีหน้าที่หลัก คือ การให้ข้อมูลแก่ลูกค้าทางโทรศัพท์ ทำให้เธอวุ่นอยู่กับการรับสายโทรศัพท์ตลอดทั้งวัน แต่เธอก็ยินดีที่จะให้ข้อมูลจากความรู้ที่เธอมี ซึ่งมะลิได้ให้ข้อสังเกตว่า การใช้โทรศัพท์ในพื้นที่บ้านกับการใช้โทรศัพท์ในพื้นที่นอกบ้านมีความแตกต่างกัน ดังคำพูดของเธอที่ว่า

“งานโทรศัพท์ถือเป็นงานหลักของพี่ ที่ใช้มันเป็นเครื่องมือสื่อสารในการทำมาหากิน ซึ่งไม่เหมือนกับการคุยโทรศัพท์ที่บ้าน เรามักจะหยิบมันขึ้นมาโทรเพื่อแม่ที่บ๊อง นินทาบ๊อง หรือทูลกระบุงตามประสาผู้หญิง ซึ่งหากเราเปลี่ยนจุดประสงค์การใช้งานโทรศัพท์โดยให้ก่อเกิดประโยชน์ เน้นเรื่องงานเป็นส่วนใหญ่ ก็จะทำให้ลดการจ้องจับผิดจากคนอื่นที่มักจะมองว่า ผู้หญิง...พอว่างหน่อยก็ชอบหยิบโทรศัพท์มาคุยเรื่องส่วนตัวในเวลางาน”

(มะลิ (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

จากประเด็นข้างต้นสามารถนำไปสู่ความเข้าใจที่ว่า การเรียนรู้ การปรับตัว ต่อสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคมถือเป็นสิ่งสำคัญที่พึงกระทำ ไม่ว่าจะดำรงอยู่ในพื้นที่ทางสังคมใดก็ตาม กล่าวคือ เมื่อผู้หญิงก้าวออกมาสู่การทำงานนอกบ้าน ผู้หญิงก็ควรปฏิบัติตามเงื่อนไขของบริบทนอกบ้านบางประการ เช่น การเคารพต่อเวลาการทำงาน การแยกแยะเรื่องส่วนตัว

ออกจากโรงงาน เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อลดความแตกต่างทางสังคม และเพื่อให้เกิดการมอง ผู้หญิงเสมือนเป็นพวกเดียวกันบนพื้นที่นอกบ้าน

คนที่ 4: ผู้หญิงออฟฟิศแผนกสินค้าคงคลัง

ภาพประกอบที่ 10 จำปา (นามสมมุติ)

“จำปา” ผู้หญิงโสด อายุ 31 ปี มีอุปนิสัยร่าเริง ยิ้มแย้มแจ่มใส มีความเป็นกันเองกับเพื่อนร่วมงาน เธอเล่าให้ฟังถึงชีวิตวัยเด็กว่า เธอมักไม่ชอบเล่นอะไรแบบเด็กผู้หญิง เช่น เล่นตุ๊กตา หมากเก็บ ขาวข้าวแกง แต่เธอชอบเล่นอะไรที่มันโลดโผนและได้ออกกำลังกาย เช่น ปีนต้นไม้ ซ่อนหา ตะพุดบอล เป็นต้น ซึ่งเป็นกิจกรรมที่มักจะเกิดขึ้นบนพื้นที่นอกบ้าน ด้วยเหตุนี้ จำปาจึงไม่ชอบอยู่บ้านเฉยๆ โดยมองว่า

“ชีวิตนอกบ้านมีอะไรให้ทำเยอะ สร้างความท้าทาย และสอนให้เรา รู้จักการแข่งขัน ทั้งกับตัวเอง กับคนอื่น และกับเวลา สำหรับพี่... กิจกรรมในบ้าน คือ การพักผ่อน นอนหลับ และปล่อยวางตัวเองลงจากการทำงานนอกบ้านแล้วเท่านั้น พี่จะไม่หอบงานกลับมาทำต่อที่บ้าน จะพยายามเคลียร์งานของตัวเองให้เสร็จวันต่อวัน”

(จำปา (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

ชีวิตของจำปาชี้ให้เห็นว่า ผู้หญิงไม่ได้ขึ้นอยู่กับกิจกรรมภายในบ้านเสมอไป แต่การกระทำภายในบ้านหรือนอกบ้านนั้นเกิดมาจากการเลือกรับและปฏิเสธของผู้หญิงเอง เช่น ผู้หญิงแต่งงานมักให้ความสำคัญกับงานบ้านเป็นหลัก ในขณะที่ผู้หญิงโสดกลับสนใจงานนอกบ้านที่ทำขายและมองว่างานบ้านเป็นงานรอง อาจกล่าวได้ว่า สถานภาพทางสังคมเป็นสิ่งที่คอยกำหนดให้ผู้หญิงเลือกหรือปฏิเสธต่อการกระทำภายในแต่ละพื้นที่

คนที่ 5: ผู้หญิงออฟฟิศแผนกการตลาด

ภาพประกอบที่ 11 อัญชัน (นามสมมุติ)

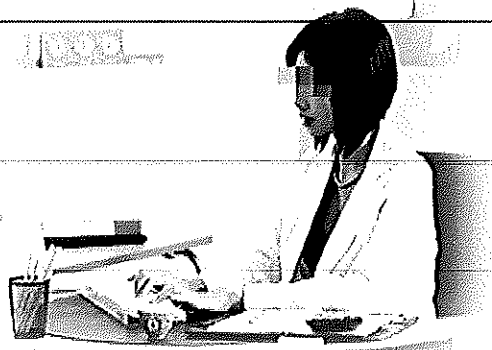
“อัญชัน” ผู้หญิงออฟฟิศทันสมัย วัย 29 ปี เธอมีบุคลิกภาพภายนอกที่ดูมาดมั่น ว่องไวและกระฉับกระเฉง โดยนิสัยส่วนตัว อัญชันเป็นคนมีความกระตือรือร้น ชอบเรียนรู้ในสิ่งใหม่ๆ เสมอ ทำให้เธอถูกจัดวางลงในตำแหน่งฝ่ายการตลาด ซึ่งหน้าที่และความรับผิดชอบของเธอนั้นต้องอาศัยความรู้ในหลายๆ ด้านๆ ประกอบกันเพื่อสร้างจุดแข็งให้กับบริษัท ขณะเดียวกันก็เพื่อให้ทราบจุดอ่อนของบริษัทคู่แข่งด้วย อัญชันจึงต้องมีความรู้ความสนใจ และความเข้าใจต่อสถานการณ์บ้านเมือง เศรษฐกิจ สังคม รวมถึงข่าวสารต่างๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จึงดูราวกับว่าเธอมีคุณลักษณะความเป็นชายบางประการแฝงอยู่ในความเป็นผู้หญิง ทำให้เธอสามารถปฏิบัติงานในตำแหน่งนี้ได้เป็นอย่างดี จนเกิดเป็นความภาคภูมิใจต่อตนเอง ดังข้อความที่เธอพูดออกมาด้วยสีหน้าและแววตาเปี่ยมพลังที่ว่า

“เท่าที่ทำงานในตำแหน่งนี้มาก็หลายปี ทุกคนต่างก็บอกว่าดูแลเหมาะสมกับตัวที่ ไม่ว่าจะถามข้อมูลข่าวสารอะไร ที่ก็สามารถให้คำตอบได้โดยไม่คิดหวัง เพราะที่เป็นคนชอบดูข่าวและชอบอ่านหนังสือมาตั้งแต่ไหนแต่ไร ที่ว่าการไม่สนใจติดตามข่าวสารบ้านเมือง นอกจากจะทำให้เราปรับตัวไม่ทันต่อเหตุการณ์แล้ว ยังทำให้ไม่ทันต่อความคิดคนอื่นอีกด้วย เพราะสังคมนอกบ้านมีความรู้คิดตัวมาอย่างเดี๋ยวไม่พอ แต่จำเป็นต้องรู้อย่างเท่าทันซึ่งจะสามารถช่วยให้เราเอาตัวรอดจากสังคมที่มีการแข่งขันสูงเช่นนี้”

(อัญชัน (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

จะสังเกตเห็นได้ว่า บุคลิกภาพและลักษณะนิสัยต่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับตำแหน่งหน้าที่การงาน แม้ว่าบุคคลจะมีลักษณะเฉพาะแตกต่างกันไป มีทั้งข้อดี ข้อเสีย มีความชอบและความถนัดที่ไม่เหมือนกัน แต่สิ่งที่อยู่ภายในตัวคนสามารถสะท้อนออกมาภายนอกได้โดยผ่านทางความคิดและการกระทำ และหากเราทำได้ทำในสิ่งที่คล้ายคลึงกับตัวตนที่เราเป็น ประกอบกับความรู้ในสาขาวิชาที่ได้เล่าเรียนมา เราก็จะประสบผลสำเร็จในสิ่งนั้นได้ไม่ยาก ดังนั้น การดำเนินชีวิตของผู้หญิงบนพื้นที่นอกบ้านในรูปแบบของการทำงาน จึงต้องรู้จักและเข้าใจตนเองเสียก่อนว่า สิ่งใดที่เราเป็นได้ สิ่งใดที่เราต้องการเป็น และสิ่งใดที่คนอื่นคาดหวังให้เราเป็น เพื่อให้เราพร้อมเผชิญสู่ท่ามกลางการแข่งขันที่มีอยู่ในสังคม

คนที่ 6: ผู้หญิงออฟฟิศแผนกเลขานุการ

ภาพประกอบที่ 12 พุดซ้อน (นามสมมุติ)

“พุดซ้อน” ผู้หญิงออฟฟิศ วัยโสด 27 ปี กับตำแหน่งเลขานุการผู้จัดการ เธอเล่าว่า ทันทีที่เธอจบการศึกษา เธอเข้าทำงานในบริษัทแห่งนี้ในตำแหน่งพนักงานธุรการ ฝ่ายต่างประเทศ มีหน้าที่คอยประสานงานติดต่อกับลูกค้าภายนอกประเทศ จากประสบการณ์ด้านการทำงานที่สั่งสมมา โดยเฉพาะการพูดคุยและได้ตอบจดหมายเป็นภาษาอังกฤษนั้น ทำให้พุดซ้อนเลื่อนตำแหน่งสู่การเป็นเลขานุการผู้จัดการฝ่ายขาย เมื่อประมาณ 2 ปีก่อนจนสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม มุมมองหนึ่งที่เกิดขึ้นภายใต้โอกาสที่เธอได้รับ คือ การถูกมองว่าเธอใช้รูปร่าง หน้าตา ได้เข้าไปสู่ตำแหน่งที่สูงกว่า ซึ่งเธอได้กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า

“ใครจะมองเห็นเป็นอย่างไรก็ช่างเขา อยู่ที่ตัวเราย่อมรู้ดีว่า การเปลี่ยนแปลงในหน้าที่การงานนั้นเกิดจากสิ่งใด ซึ่งการพิจารณาเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งน่าจะเกิดจากความพึงพอใจในความรู้ความสามารถเป็นสำคัญ ฉะนั้น ที่จึงเชื่อมั่นในตนเองและให้ความใส่ใจต่อการทำงานมากกว่าการใส่ใจในคำพูดของผู้อื่น ซึ่งอาจไม่หวังดี”

(พุดซ้อน (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ท่ามกลางความปลาบปลื้มยินดีย่อมเกิดความอิจฉาริษยาในเวลาเดียวกัน ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นและผันแปรในสังคมจึงมีลักษณะสองด้านเสมอ ดังเช่น การเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งในสังคมการทำงาน เป็นต้น ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นคำพูดและการกระทำที่ต่างยกย่อง พลอบยินดี หรือสบประมาท ดูถูกถากถางนั้น ล้วนเป็นสิ่งที่ต้องประสบพบเจอในการทำงานนอกบ้าน ซึ่งทำให้ผู้หญิงต้องต่อสู้และยืนหยัดอยู่บนพื้นที่นอกบ้านเพื่อลบคำปราชัยที่คอยตอกย้ำว่า ผู้หญิงเป็นเพศที่เหมาะสมสำหรับพื้นที่บ้านเท่านั้น

จากเรื่องราวชีวิตของผู้หญิงออฟฟิศ (ผู้ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก) ทั้งหกคนที่ได้ถ่ายทอดคำพูดอันเป็นรหัสหมายที่แฝงถึงการเป็นผู้กระทำกรบนพื้นที่นอกบ้านนั้น ผู้วิจัยได้สรุปเป็นตารางแสดงภูมิหลังของผู้หญิงออฟฟิศ โดยสะท้อนผ่านอายุ สถานภาพ ตำแหน่งงาน ลักษณะนิสัย และเหตุผลบางประการของการก้าวออกมาทำงานนอกพื้นที่บ้าน ดังนี้

นามสมมุติ	อายุ	สถานภาพ	ตำแหน่ง งาน	ลักษณะนิสัย	สาเหตุของ การทำงาน นอกบ้าน
1.ลำดวน	36 ปี	หย่าร้าง	ฝ่ายบุคคล	อดทน ขยัน ใจสู้	เป็นผู้หาเลี้ยง ครอบครัว
2.เฟื่องฟ้า	34 ปี	สมรส	บัญชี	ตรงไปตรงมา ละเอียด รอบคอบ	ช่วยแบ่งเบา ภาระของ ครอบครัว
3.มะลิ	32 ปี	โสด	บริการ ลูกค้า	ช่างเจรจา รับผิดชอบสูง	แสวงหา โอกาสและ ประสบการณ์
4.จำปา	31 ปี	โสด	สินค้า คงคลัง	ยิ้มแย้ม ร่าเริง มีมนุษย สัมพันธ์ดี	ไม่ชอบ อยู่บ้านเฉยๆ
5.อัญชัน	29 ปี	โสด	การตลาด	กระตือรือร้น รอบรู้สิ่งใหม่ๆ	อยากพบเจอ สังคม เปิดโลกกว้าง
6.พุดซ้อน	27 ปี	โสด	เลขานุการ	เชื่อมั่นใน ตนเอง มีความ กิดสร้างสรรค์	ต้องการใช้ ความรู้ที่ได้ เล่าเรียนมา

ตารางที่ 2 แสดงภูมิหลังของผู้หญิงออฟฟิศ

จากตารางแสดงภูมิหลังของผู้หญิงออฟฟิศ ซึ่งให้เห็นว่า ผู้หญิงออฟฟิศมีเหตุผลในการออกมาทำงานนอกบ้านที่แตกต่างกัน บ้างเป็นเพราะสถานภาพทางสังคม ทำให้ผู้หญิงต้องหาเลี้ยงดูแลตนเอง หรือเป็นเพราะสถานะทางเศรษฐกิจที่ไม่แน่นอน ผู้หญิงจึงต้องก้าวออกมาทำหน้าที่ช่วยเหลือครอบครัว และเป็นเพราะความต้องการของตนเองที่ชอบทำกิจกรรมนอกบ้าน หรืออยากใช้ความรู้ที่เล่าเรียนมาก่อให้เกิดประโยชน์ เหตุผลเหล่านี้ส่งผล

ให้ผู้หญิงสลับปรับเปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่ของตนเอง ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดก็ตาม สิ่งที่คุณผู้หญิงต่างต้องเผชิญ ต้องถูกกระทำ หรือต้องเป็นผู้กระทำบ้างในบางโอกาส คือ การต่อสู้ ต่อรอง แข่งขัน แข่งขัน ท้ามกลางอำนาจชายเป็นใหญ่ที่ถูกบรรจุไว้อย่างแน่นหนาในสังคมนอกบ้าน

2. การปรับเปลี่ยนบทบาทของผู้หญิงจากความคาดหวังทางสังคม

บทบาทความเป็นผู้หญิงที่ปรากฏในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ยังคงสะท้อนภาพของการเป็นผู้หญิงที่ดีที่มีความเป็นแม่ศรีเรือน อ่อนหวานเป็นกุลสตรี รู้จักรัก นวลสงวนตัว รักษาพรหมจรรย์จนกระทั่งการแต่งงานอันถือเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในชีวิต ซึ่งผู้หญิงในบทบาทของลูกสาวจะต้องเชื่อฟังพ่อแม่ มีความกตัญญู ส่วนผู้หญิงในบทบาทของภรรยาและแม่จะต้องยอมรับในการตัดสินใจของผู้ชาย มอบให้ผู้ชายเป็นช้างเท้าหน้า และผู้หญิงเป็นช้างเท้าหลังผู้คล้อยตาม โดยทั่วไปแล้ว ผู้หญิงจะมีพฤติกรรมและบทบาทเป็นไปตามภาพของผู้หญิงที่สังคมคาดหวังให้เป็น หากผู้หญิงคนใดมีพฤติกรรมและบทบาทต่างออกไป จะถูกตำหนิติเตียนและไม่เป็นที่ยอมรับในสังคม

อย่างไรก็ตาม สภาพสังคมและเศรษฐกิจมีความเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย เช่น การเกิดและการยอมรับในเรื่องสิทธิมนุษยชน การให้ความสำคัญกับความเป็นประชาธิปไตย การเปลี่ยนแปลงการผลิตแบบเกษตรกรรมเป็นอุตสาหกรรม และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี สิ่งต่างๆเหล่านี้ทำให้ผู้หญิงได้รับโอกาสการศึกษาเช่นเดียวกับผู้ชาย และมีความจำเป็นทางเศรษฐกิจที่เป็นเหตุให้ผู้หญิงต้องออกไปทำงานนอกบ้านมากขึ้น ด้วย ขณะเดียวกันผู้หญิงยังคงต้องแบกรับภาระในบ้านไว้ดังเดิม เพราะความคาดหวังจากสังคมที่วางภาระในบ้านให้ผู้หญิงเป็นผู้รับผิดชอบ ดังนั้น ผู้หญิงจึงมีการปรับตัวเองให้พร้อมที่จะทำหน้าที่ทั้งงานในบ้านและงานนอกบ้าน

เช่นเดียวกับผู้หญิงออฟฟิศผู้ซึ่งก้าวออกมาสู่การทำงานนอกบ้าน มีการปรับเปลี่ยนบทบาทของผู้หญิงจากความคาดหวังทางสังคมไปบางประการ นับได้ว่า เป็นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจากบทบาทเดิมที่สังคมกำหนด สู่อีกบทบาทหนึ่งที่เป็นจริงเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์และสภาวะแวดล้อมที่เป็นอยู่ และเมื่อผู้หญิงออฟฟิศต้องรับบทบาทลูกสาว แม่ ภรรยา รวมทั้งบทบาทในหน้าที่การงานขณะอยู่นอกบ้าน การปฏิบัติหลายหน้าที่ในเวลาเดียวกัน ผู้หญิงออฟฟิศจึงต้องประคับประคองให้ทุกบทบาทของตนดำเนินควบคู่กัน

ไปอย่างราบรื่น ซึ่งผู้วิจัยขอนำเสนอภาพของผู้หญิงทำงานออฟฟิศที่ปรากฏในสังคม อันเป็นภาพของผู้หญิงที่สามารถเป็นได้ ที่คนอื่นอยากให้ผู้หญิงเป็น และที่ผู้หญิงอยากจะเป็น ผ่านการปรับเปลี่ยนบทบาทของผู้หญิงจากความคาดหวังทางสังคมในสามลักษณะ ดังนี้

2.1 ผู้หญิงกับบทบาทของความเป็นลูก (สาว)

บทบาทของความเป็นลูก (สาว) คือ บทบาทในการดูแลปรนนิบัติผู้เป็นพ่อและแม่ ทั้งในยามแข็งแรงและยามเจ็บไข้ได้ป่วย เป็นบทบาทที่ผู้หญิงได้รับการขัดเกลาและอบรมสั่งสอนมาตั้งแต่เด็ก โดยถ่ายทอดผ่านความเชื่อในเรื่องความกตัญญูรู้คุณ คนที่มีความกตัญญูต่อพ่อแม่จะเป็นคนดี มีความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต ในทางตรงกันข้าม หากใครไม่มีความกตัญญูทดแทนคุณพ่อแม่ ละเลยทอดทิ้งท่านเมื่อยามแก่ชรา คนๆ นั้นก็จะไม่มีความเจริญ ไม่ประสบความสำเร็จในชีวิต และจะได้รับผลกระทบที่ทำในรุ่นลูกรุ่นหลานต่อไป

ผู้เป็นพ่อเป็นแม่มีความคาดหวังจะได้รับการเลี้ยงดูเมื่อยามแก่เฒ่าต่อลูกสาวมากกว่าลูกชาย เพราะมองในความเป็นเพศว่าผู้หญิงมีความละเอียดอ่อน มีความเข้าใจและเอาใจใส่ในเรื่องความรู้สึกได้ดีกว่าผู้ชาย อีกประเด็นหนึ่งคือมองว่า เมื่อลูกสาวแต่งงานแล้วยังอาศัยอยู่ภายในบ้านเดียวกันกับพ่อแม่ ความใกล้ชิดจะสามารถทำให้ดูแลพ่อแม่ได้ ส่วนลูกชายเมื่อแต่งงานแล้วมักจะแยกตัวออกไปสร้างครอบครัวใหม่ ความใกล้ชิดกับพ่อแม่จึงลดน้อยลง ด้วยเหตุนี้จึงมีคำกล่าวที่ฟังคุ้นหูกันมานาน คือ “มีลูกชายไว้สืบทอดวงศ์สกุล มีลูกสาวไว้ฝากผีฝากไข้ได้”

การตอบแทนพระคุณของพ่อแม่เป็นสิ่งที่ถูกปลูกฝังไว้ในจิตสำนึกของผู้เป็นลูกทุกคน ไม่ว่าจะลูกสาวหรือลูกชายก็คาดหวังให้พ่อแม่ของตนได้อยู่อย่างสุขสบาย อย่างไรก็ตาม บทบาทความเป็นลูก (สาว) ของผู้หญิงออฟฟิศปรับเปลี่ยนบทบาทจากเดิมที่คอยเป็นผู้ดูแล ป้อนข้าว ป้อนน้ำ พ่อแม่ภายในบ้าน สู่การเป็นผู้ทำงานนอกร้านที่สามารถหาเลี้ยงและจ่ายค่าจ้างดูแลพ่อแม่ได้ โดยช่วงเวลากลางวันผู้หญิงออฟฟิศจะไหว้วานให้ญาติมาช่วยดูแลแทน ดังนั้น การปรับเปลี่ยนบทบาทความเป็นลูก (สาว) ของผู้หญิงออฟฟิศในลักษณะนี้ทำให้ผู้หญิงสามารถทำงานหาเงินมาเลี้ยงดูครอบครัวด้วยตนเอง แต่อีกด้านหนึ่งส่งผลให้ความสัมพันธ์ภายในบ้านเกิดช่องว่างของความห่างเหิน

2.2 ผู้หญิงกับบทบาทของความเป็นภรรยา

“สามีเป็นช้างเท้าหน้า ภรรยาเป็นช้างเท้าหลัง” คำนิยามที่ตอกย้ำบทบาทของผู้หญิงในฐานะภรรยาให้มีลักษณะของการเป็นผู้ตาม ผู้รอคอย และผู้สนองความต้องการทางเพศ โดยผ่านพิธีกรรมการแต่งงานที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางเพศให้กลายเป็นเรื่องที่สวยงามในรูปแบบของความรัก อุดมการณ์ความรักได้ถูกผลิตขึ้นมาเพื่อหลอกล่อให้ผู้หญิงมีความรักภักดีต่อผู้ชาย อันนำไปสู่การครองอำนาจในครอบครัวในที่สุด กล่าวคือผู้หญิงต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้ชายในนามของสามี โดยผู้หญิงเองยินยอมให้ความรักกลายเป็นอำนาจที่จะผูกมัดตัวเองลงในที่ทางที่มีนัยยะทางสังคมว่าเป็นรอง ซึ่งผู้ชายจะทำหน้าที่เป็นเพียงผู้ออกคำสั่งหรือผู้แสดงอำนาจภายในบ้าน

สถานภาพและบทบาทของภรรยาในครอบครัวยุคปัจจุบันได้ให้ความสำคัญต่อผู้หญิงมากยิ่งขึ้น เนื่องจากผู้หญิงเข้าไปมีส่วนช่วยเหลือเศรษฐกิจของครอบครัวให้สมาชิกมีความเป็นอยู่ที่ดี และการที่ผู้หญิงสามารถหารายได้เช่นเดียวกับผู้ชายนั้น ทำให้ผู้หญิงมีสิทธิมีเสียง มีอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาต่างๆในครอบครัว

บทบาทของความเป็นภรรยาที่เปลี่ยนไปส่งผลให้ผู้หญิงออฟฟิศมีสถานภาพสูงขึ้น ได้รับเกียรติ ได้รับการยอมรับฟังในความคิดเห็นจากผู้เป็นสามีมากยิ่งขึ้น และสามีก็ยินดีที่จะช่วยทำงานบ้านเมื่อเขามีเวลาว่าง ในขณะที่ผู้หญิงออฟฟิศมองว่า “งานบ้านยังเป็นงานหลัก” ซึ่งผู้ชายก็ยังคงคาดหวังต่อผู้หญิงออฟฟิศผู้เป็นภรรยาเช่นนั้น สามารถกล่าวได้ว่าอาจจะไม่ใช่เพราะผู้ชายไม่ชอบทำงานบ้าน แต่อาจจะเนื่องมาจากการไม่มีโอกาสทำ หรือภรรยาเองเป็นฝ่ายกีดกันสามีออกไปจากงานบ้านก็เป็นได้ แต่นั่นก็ไม่ได้เป็นเหตุผลสำคัญที่ผู้ชายจะปฏิเสธงานบ้านและหลีกเลี่ยงการช่วยแบ่งเบาภาระของภรรยา เพราะผู้หญิงออฟฟิศก็ช่วยแบกรับภาระนอกบ้านไว้ในความรับผิดชอบของตนเองเช่นกัน

2.2 ผู้หญิงกับบทบาทของความเป็นแม่

บทบาทของความเป็นแม่ แม้จะไม่มีคำนิยามที่เหมือนกันตายตัวในทุกสังคม แต่โดยหลักๆแล้วนั้น ความเป็น “แม่” ภาพตัวแทนที่นึกถึงมักจะเป็นภาพของผู้หญิงที่ใจดี

เอื้ออาทร มีความรักให้ลูกอย่างไม่มีเงื่อนไข พร้อมจะเสียสละและทำทุกอย่างเพื่อความ
 ของลูก จากค่านิยมต่างๆดังกล่าวยังทำให้บทบาทความเป็นแม่เป็นสิ่งที่มีความสำคัญในสังคม
 ไทย กล่าวคือ ความเป็นแม่ถูกคาดหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะดูแลเลี้ยงดูลูกได้อย่างดี โดยไม่ให้
 ยุงไต่ไม่ให้ไร้รบกวน รวมถึงการมอบเวลาในการอบรมสอนสั่งบุตรของตน หน้าที่เหล่านี้เอง
 นับเป็นสิ่งพันผูกผู้หญิงให้จำกัดพื้นที่ของตนเอง

ถึงแม้ว่าในยุคสมัยปัจจุบันผู้หญิงเรียนรู้ที่จะออกไปทำงานนอกบ้าน แต่ทว่า
 ผู้หญิงที่ก้าวออกไปก็ยังคงมีภาระที่จะต้องเลี้ยงดูบุตรเป็นสำคัญ และในที่สุดแล้วภาระของ
 ความเป็นแม่นั้นก็ต้องมาก่อนภาระด้านอื่นๆเสมอ สำหรับความคาดหวังต่อผู้หญิงเหล่านั้น
 จากสังคม ทำให้ชีวิตของผู้หญิงหลายๆคนไม่สามารถประสบความสำเร็จในชีวิตการงานไป
 พร้อมกับความสำเร็จในชีวิตครอบครัวได้ในขณะเดียวกัน

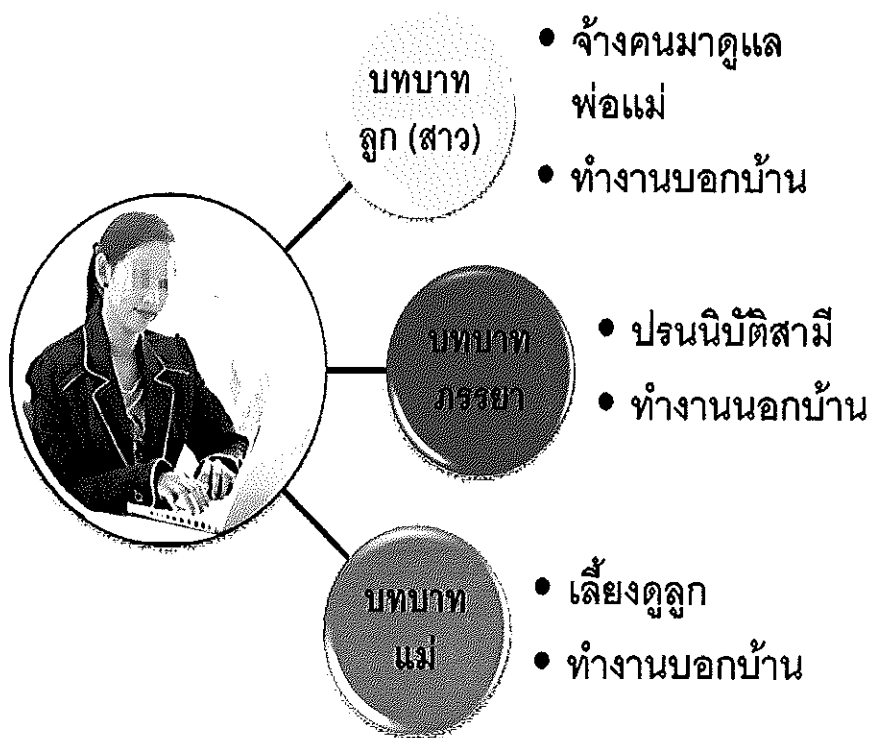
นักสตรีนิยมมองว่า “ความเป็นแม่มิได้หมายความเพียงแค่มีลูกก็เป็นแม่ได้”
 แต่ยังหมายรวมถึงองค์ประกอบอื่นๆที่รวมตัวเป็น “ความเป็นแม่” อันได้แก่ พื้นที่ (บ้าน) ของ
 แม่ การทำงานของแม่ (เพื่อลูก) และการประพฤติตัวดีของแม่ ซึ่งในสายตาของสังคมจะมอง
 ว่าเป็นแม่ที่ดี และหากผู้หญิงคนใดไม่ทำหน้าที่ดังกล่าวก็จะถูกสังคมตราหน้าว่าเป็นแม่ที่เลว
 ในมิติของบทบาทหน้าที่ของความเป็นแม่จึงสามารถระบุได้ว่า “ผู้หญิงเป็นทั้งผู้ให้และผู้เลี้ยง
 ดู” ผู้หญิงที่มีลูกจึงถือว่าตนเองประสบความสำเร็จในการเกิดเป็นผู้หญิง

ปรากฏการณ์ที่แปรผันทำให้ผู้หญิงจำนวนมากต้องทำงานทั้งในบ้านและนอก
 บ้านควบคู่กัน เพื่อมิให้ขาดตกบกพร่องในหน้าที่ใดหน้าที่หนึ่ง และป้องกันการปะปายจาก
 สังคมว่าเป็นแม่ที่เลว เมื่อมีปัญหาขัดแย้งในเรื่องบทบาทของความเป็นแม่กับบทบาทของ
 ผู้หญิงทำงานนอกบ้าน สังคมต่างบังคับให้ผู้หญิงเลือกบทบาทของความเป็นแม่มาก่อน จึงจะ
 ยังคงความเป็นแม่ที่ดี ด้วยเหตุนี้จึงก่อเกิดค่านิยมต่อผู้หญิงในสังคมสมัยใหม่ว่า “มือก็ (ต้อง)
 ไกว คานก็ (ต้อง) แกว่ง”

ในบทบาทความเป็นแม่ของผู้หญิงออฟฟิศ มิใช่เป็นเพียงมารดาผู้ให้กำเนิด
 และเลี้ยงดูอุ้มชูบุตรภายในบ้านเพียงอย่างเดียว แต่ยังทำหน้าที่เป็นผู้หาเลี้ยงหาเงินมาอุปการะ
 จุนเจือบุตรของตนให้โตขึ้น ให้ได้รับการศึกษา ผู้หญิงออฟฟิศจึงยินดีพร้อมรับหน้าที่ทั้งใน
 บ้านและนอกบ้านไว้ในตัวเอง โดยไม่ต้องการให้ลูกช่วยแบ่งเบา เพราะด้วยความที่เป็นแม่
 (อันเป็นหน้าที่ที่ยิ่งใหญ่ของผู้หญิง) ทำให้ผู้หญิงออฟฟิศสามารถทำทุกอย่างเพื่อลูกของ
 ตนเองได้ แม้ว่าตนเองจะเหนื่อยล้า หรือลำบากกายเพียงใด

การปรับเปลี่ยนบทบาทของผู้หญิงจากความคาดหวังทางสังคมสามลักษณะ
 ข้างต้น เป็นการแสดงออกที่ผู้วิจัยมองเห็นว่า เป็นกระทำที่ผู้หญิงออฟฟิศกำลังเผชิญท่ามกลาง

การดำเนินชีวิตนอกบ้าน โดยพบว่า ผู้หญิงออฟฟิศส่วนใหญ่มีความขัดแย้งในแต่ละบทบาทปานกลาง เมื่อมีความขัดแย้งทางบทบาทระหว่างงานในบ้านและงานนอกบ้านเกิดขึ้น ผู้หญิงออฟฟิศได้เลือกแก้ไขปัญหาเหล่านั้น โดยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเอง ซึ่งไม่ใช่ความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงความหมายทางบทบาทที่สังคมกำหนด แต่เป็นความพยายามที่จะจัดวางตัวเองให้ลงตัวกับแต่ละบทบาทที่ต้องรับผิดชอบ และหาหนทางจัดการกับปัญหาต่างๆ ให้เป็นไปตามครรลองที่ควรจะเป็น ดังภาพแสดงบทบาทของผู้หญิงออฟฟิศที่พึงรับผิดชอบ

ภาพประกอบที่ 13 บทบาทของผู้หญิงออฟฟิศที่พึงรับผิดชอบ

จากภาพประกอบนี้ ได้แสดงให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนบทบาทของผู้หญิงบนพื้นที่นอกบ้านในสามลักษณะ คือ ผู้หญิงออฟฟิศในบทบาทของลูก (สาว) เปลี่ยนจากการคอยดูแลพ่อแม่ด้วยตนเอง เป็นการดูแลพ่อแม่โดยหาเงินจ้างญาติหรือคนสนิทให้ช่วยดูแลพ่อแม่ในขณะที่ผู้หญิงออฟฟิศออกไปทำงานนอกบ้าน เมื่อผู้หญิงออฟฟิศกลับมาจากการทำงานก็ยังคงทำหน้าที่ของลูกที่ต้องดูแลพ่อแม่ดังเดิม สำหรับผู้หญิงออฟฟิศในบทบาทของภรรยา เปลี่ยนจากการเป็นผู้หญิงที่เฝ้าคอยประณินบัณฑิตสามีอยู่ภายในบ้าน เป็นการคอยช่วยเหลือแบ่งเบาภาระของสามีโดยการออกไปทำงานนอกบ้านด้วย ทำให้ภาระหน้าที่ภายใน

บ้านก็ถูกแบ่งเขาโดยผู้เป็นสามีเช่นกัน ซึ่งเป็นกิจกรรมบางอย่างที่ผู้ชายพอจะช่วยให้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับโอกาสและเวลาที่ผู้ชายจะจัดสรรแบ่งปันให้ ส่วนผู้หญิงออฟฟิศในบทบาทของแม่ มิได้ปรับเปลี่ยนไปจากเดิมมากนัก ภาระที่จะต้องเลี้ยงดูบุตรยังคงเป็นหน้าที่หลัก แต่ภาระที่เพิ่มให้กับผู้เป็นแม่ คือ การออกไปทำงานนอกบ้าน ฉะนั้น หน้าที่การงานของผู้หญิงออฟฟิศผู้เป็นแม่ มิได้ทำให้หน้าที่หลักของการดูแลลูกดน้อยลงไป

3. ความสัมพันธ์ภายใต้ “อำนาจชายเป็นใหญ่”

“อำนาจ” หมายถึง พลัง ความสามารถ และศักยภาพของตัวแทนอำนาจในการกระทำให้บรรลุผลตามเป้าหมาย โดยอำนาจมีทั้งที่เกิดจากการใช้กำลังบังคับ คือ ความปรารถนาของผู้ที่มีอำนาจมากกว่าที่ต้องการครอบงำความปรารถนาผู้ที่มีอำนาจด้อยกว่า หรือเป็นอำนาจที่เหนือกว่าของฝ่ายหนึ่งที่ทำกับอีกฝ่ายหนึ่ง ส่วนอำนาจอีกด้านหนึ่ง คือ อำนาจที่เกิดจากความชอบธรรม ซึ่งหมายถึง การได้รับการยินยอมจากผู้ที่เกี่ยวข้องที่จะกระทำการให้บรรลุผลตามที่ตั้งใจร่วมกัน เป็นพลังอำนาจจากการรวมกลุ่มเพื่อใช้ในการต่อรองบางประการ อำนาจจึงเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่งตายตัว แต่ลื่นไหลไปมาบนพื้นที่ทางสังคม อำนาจไม่ได้ผูกขาดเบ็ดเสร็จโดยกลไกอำนาจรัฐที่ใช้บังคับ แต่ได้เคลื่อนตัวเข้าไปยังจุดที่เล็กและศูนย์กลางที่สุดและจุดที่มีขอบข่ายกว้างที่สุดในความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง

เมื่อพิจารณาอำนาจจากมุมมองความสัมพันธ์ทางสังคม สะท้อนให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่สำคัญของการมีอำนาจ และอำนาจก็สามารถเป็นเงื่อนไขที่กำหนดความสัมพันธ์ทางสังคมได้เช่นเดียวกัน โดยมีลักษณะที่แตกต่างกันไป ไม่ว่าจะเป็นการบังคับ การครอบงำ การต่อรอง การขัดขืน การต่อต้าน การช่วงชิง การประชันกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวทำให้อำนาจกลายเป็นทรัพยากรประเภทหนึ่งที่ผูกติดอยู่กับระบบโครงสร้างทางสังคมที่ผลิตซ้ำผ่านความเชื่อ จารีต ประเพณี พิธีกรรม และผู้คนในสังคมสามารถนำทรัพยากรเหล่านั้นมาใช้ประโยชน์เพื่อเสริมอำนาจให้กับตนเองหรือควบคุมสังคมได้อีกทางหนึ่ง

เช่นเดียวกับความสัมพันธ์ทางสังคมในรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างเพศหญิงและชาย ได้สะท้อนถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจในลักษณะที่เรียกว่า “อำนาจชายเป็น

ใหญ่” อันหมายถึง การมีอำนาจเหนือกว่าของผู้ชาย เป็นความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ผู้ชายมีเหนือกว่าผู้หญิง โดยใช้แหล่งอำนาจที่ตนเองมีอยู่ (ไม่ว่าจะเป็นเพศ วัย ทรัพย์สิน ความรู้ ตำแหน่ง ชาติพันธุ์ คุณธรรม ฯลฯ) ตัดสินใจแทน แสวงหาประโยชน์ กำหนดมาตรฐาน ให้ความหมาย หรือให้คุณค่าต่อผู้ที่มีอำนาจน้อยกว่า ขณะเดียวกันโครงสร้างสังคมแบบชายเป็นใหญ่ก็ทำให้ผู้ชายสูญเสียความเป็นตัวเองไป เพราะผู้ชายต้องเล่นไปตามบทบาทบางอย่างที่สังคมกำหนด ต้องประพฤติตามความคาดหวังที่มีอยู่ไม่ว่าจะพอใจหรือไม่ก็ตาม กล่าวคือผู้ชายไม่สามารถที่จะก้าวออกมาจากกระแสหลักและปลดปล่อยตัวเองจากบทบาทของผู้หาเลี้ยงและผู้ปกป้องคุ้มครองได้เลย

สำหรับ “ผู้หญิง” ผู้ซึ่งตกอยู่ภายใต้การใช้อำนาจชายเป็นใหญ่ ทำให้ผู้หญิงถูกกำหนดให้อยู่ในฐานะที่ด้อยกว่าผู้ชาย อันเป็นการใช้อำนาจควบคุมผู้หญิงที่เกิดขึ้นในทุกแง่มุมของชีวิตโดยผ่านสถาบันหลักทางสังคม อันได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา สถาบันทางเศรษฐกิจ และสถาบันทางการเมืองการปกครอง ทุกสถาบันเหล่านี้ได้ทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบมาเป็นเวลาช้านาน ดังเช่น ผู้หญิงถูกสังคมกำหนดให้รับหน้าที่แม่และภรรยาผ่านสถาบันที่เรียกว่า “ครอบครัว” เป็นเครื่องมือผูกมัดทั้งร่างกายและพฤติกรรม โดยให้ผู้หญิงทำหน้าที่ด้วยการใช้อำนาจครอบงำอย่างอ่อนโยนในนามของความรักที่ภรรยามีต่อสามี และความรักที่แม่มีต่อลูก ทั้งนี้ เพื่อพันธนาการผู้หญิงไว้กับพื้นที่บ้าน อันเกิดจากการยินยอมของผู้หญิงเอง

ความรู้สึกละแวกและการถูกกระทำทำให้ผู้หญิงตกอยู่ในสถานะผู้เป็นรอง เป็นสิ่งที่ลดเกียรติศักดิ์ศรี ความมั่นใจ ความเคารพในตนเอง และที่สำคัญเป็นตัวจำกัดความมุ่งมาดปรารถนาในการกระทำใดๆ เพื่อยืนยันหรือแสดงสิทธิของตนเอง ทำให้ผู้หญิงถูกกล่าวหาว่าเป็นแม่มด แพศยา ไม่มีมายาอายุ ไม่เป็นกุลสตรี เมื่อเธอก้าวออกจากบทบาทและพื้นที่ที่สังคมได้กำหนด ผู้หญิงจึงพยายามลบภาพประทับต่างๆเหล่านั้น ซึ่งในที่นี่จะขอนำเสนอภาพของ “ผู้หญิงออฟฟิศ” ผู้ซึ่งกระทำการต่อสู้ ต่อรองบนพื้นที่นอกร้านในประเด็น ดังต่อไปนี้

3.1 ต่อสู้กับวาทกรรม “ดอกไม้ประดับองค์กร”

“ผู้หญิงสวยงามดั่งดอกไม้” เป็นสำนวนภาษาที่ก่อตัวจากความคิดและสายตาของผู้ชายที่มองผู้หญิงเป็นวัตถุที่สามารถครอบครอง โดยความปรารถนาของผู้ชาย ผู้หญิงจึง

เป็นเสมือนดอกไม้ประดับบารมี เกียรติยศ และศักดิ์ศรีของความเป็นชาย ถิ่นภาษาที่ถูกสร้างขึ้นได้ทำหน้าที่เป็นแท่งผลึกที่เก็บบันทึกเอาความนึกคิดและวิถีปฏิบัติของคนในสังคม ในช่วงระยะเวลาต่างๆเอาไว้ แม้ว่าบางความคิดหรือบางการประพฤติปฏิบัติจะเลื่อนหายหรือยกเลิกไป แต่ภาษาจะยังคงอยู่ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ภายได้โครงสร้างอำนาจชายเป็นใหญ่ ผู้หญิงไม่มีภาษา ในขณะที่ผู้ชายจะเป็นผู้มีอำนาจในการกำหนดภาษาที่ใช้ในสังคม

“ผู้หญิงกับดอกไม้...เห็นด้วยนะ ผู้หญิงเป็นเพศที่อ่อนโยน
กิริยามารยาทเรียบร้อย พุดจาอ่อนหวานไพเราะ เปรียบเทียบกับดอกไม้ดู
เหมาะสมดี ”

(ต้นสัก (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

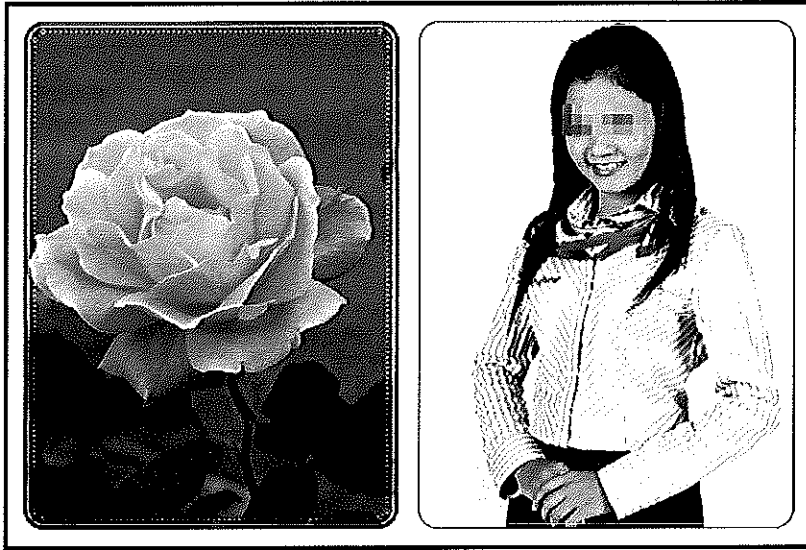
“ดอกไม้ทุกดอกมีสีสวยงามไม่เหมือนกัน ผู้หญิงทุกคนก็มี
ความสวยแตกต่างกันไป ผู้หญิงเปรียบเหมือนดอกไม้จึงดูเข้ากันที่สุดแล้ว

(ต้นสน (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

“ผู้หญิงแต่งตัว แต่งหน้า อารมณ์ดี ยิ้มแย้ม แจ่มใส ดูแล้วเบิก
บานเหมือนดอกไม้ยามเช้า ทำให้บรรยากาศการทำงานดูดีดก ผู้ชายอย่างเรา
รู้สึกกระชุ่มกระชวย”

(ต้นไทร (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

ความคิดเห็นในแง่บวกของผู้ชายข้างต้น จะเห็นได้ว่า เกิดจากการมองจาก
คุณลักษณะความเป็นหญิงที่มีความอ่อนหวาน อ่อนโยน สวยงาม ผสานรวมกับการเสริมแต่ง
รูปโฉม การแต่งกายที่ดีนั้น ทำให้การแสดงออกในท่วงท่าลีลาของผู้หญิงจึงเป็นที่น่าชื่นชม
ความงามของผู้หญิงจึงเปรียบเสมือนความงามของดอกไม้ มีสีอันสวยงาม สดใส และมีเสน่ห์
อยู่ในตัวเอง ดังภาพนำเสนอถัดไปที่ผู้วิจัยวางดอกไม้ไว้คู่กับผู้หญิงออฟฟิศ

ภาพประกอบที่ 14 เปรียบเทียบดอกไม้กับผู้หญิง

คำเปรียบเทียบให้ผู้หญิงเป็นดั่งดอกไม้ นั้นเป็นสิ่งที่คู่กันมาตั้งแต่ในอดีต ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงจะอยู่ในสถานใดใด มุมใด หรือยุคสมัยใด ผู้หญิงกับดอกไม้ก็ยังคงถูกสร้างให้เคียงคู่กัน และหากปราศจากซึ่งดอกไม้และความงามแห่งหญิง โลกก็คงจะเหี่ยวเฉา ไร้ซึ่งความมีชีวิตชีวา (สมพงษ์ สารทรัพย์ 2551) จากคำกล่าวข้างต้นได้ถูกนำมาเปรียบกับผู้หญิงออฟฟิศ ในบริษัทแห่งหนึ่งว่า “ผู้หญิงออฟฟิศเป็นดั่งดอกไม้ประดับองค์กร” ที่คอยแต่งแต้มสีสันในการทำงาน คอยเสริมสร้างบรรยากาศให้น่าอยู่ และสร้างความจรโลงใจให้กับเพื่อนร่วมงาน

อย่างไรก็ตาม ดอกไม้ประดับองค์กรในงานศึกษาครั้งนี้มิได้หมายถึง ภาษาคำพูด หรือถ้อยแถลงอย่างที่เขาใจกันมา หากแต่หมายถึง “วาทกรรม” ที่สร้างผลผลิตเอกลักษณ์และความหมายให้กับสรรพสิ่งต่างๆ ในสังคม โดยตรงสิ่งที่สร้างขึ้นให้ดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับของสังคมในวงกว้าง อีกทั้งทำหน้าที่เก็บกอด/ปิดกั้นมิให้เอกลักษณ์และความหมายของบางอย่างเกิดขึ้น หรือทำให้เอกลักษณ์และความหมายของบางสิ่งที่ดำรงอยู่แล้วในสังคมเลือนหายไปพร้อมๆ กันด้วย — วาทกรรมจึงสร้างสรรพสิ่งต่างๆ ขึ้นมาภายใต้กฎเกณฑ์ชุดหนึ่ง และกฎเกณฑ์ชุดนั้นจะเป็นตัวกำหนดการดำรงอยู่ การเปลี่ยนแปลง หรือการเลือนหายไปของสรรพสิ่ง

จากแง่มุมดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นถึงการต่อรองกับวาทกรรมที่สร้างให้กับผู้หญิงออฟฟิศ ภายใต้การยอมรับการเป็นดอกไม้ นั้นก็ย่อมมีการปฏิเสธและต่อรองแฝงไว้ โดยการมองว่า ผู้หญิงออฟฟิศมิได้เปรียบเสมือนดอกไม้ที่เปราะบางเสมอไป แต่ผู้หญิง

ออฟฟิศสามารถเป็นดอกไม้ที่แข็งแกร่งอันกระทำการงานใดๆ ได้ไกลเช่นเดียวกับผู้ชาย ดังที่
ผู้หญิงออฟฟิศต่างให้ความเห็นไว้ว่า

“เป็นดอกไม้แล้วยังไง ต้องเป็นดอกไม้แบบไหนจึงจะเรียกว่า
สวยงาม หากเป็นดอกไม้ที่มีหนาม เช่น ดอกกุหลาบก็ดูสวยดีในแบบมีหนาม
ของมัน”

(ลำดวน (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

“ถามว่าจำเป็นไหม? ที่ผู้หญิงออฟฟิศต้องแต่งตัวสวย หรือทา
ปากสีแดงให้เหมือนกันทั้งออฟฟิศ การที่ที่เป็นดอกไม้ดอกหนึ่งในออฟฟิศก็
ใช่ว่าที่จะต้องเหมือนคนอื่น”

(เฟื่องฟ้า (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

“ผู้หญิงเป็นอะไรได้มากกว่าดอกไม้ที่สวยงาม อยู่ที่ว่าจะ
แสดงความสามารถในด้านอื่นๆ ให้คนอื่นได้มองเห็น”

(มะลิ (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

“จงเป็นดังดอกไม้เหล็กที่พร้อมสู้และลุยกับปัญหา เพื่อดึง
ศักยภาพในตัวเราออกมา”

(จำปา (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

“ในแง่ความสวยงามภายนอกผู้หญิงกับดอกไม้ก็ดูจะเป็น
อะไรที่เข้ากันดี แต่ถ้านำมาเปรียบกับความสามารถ ผู้หญิงออฟฟิศคงไม่ใช่
เป็นเพียงดอกไม้ประดับ”

(อัญชัน (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

“เพราะเธอมีความสามารถมากกว่านั้น และบางครั้งอาจ
มากกว่าผู้ชายบางคนด้วยซ้ำไป”

(พุดซ้อน (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

จากคำพูดดังกล่าวทั้งหมดนี้ชี้ให้เห็นตรงกันว่า รูปร่าง หน้าตาของผู้หญิงออฟฟิศเป็นเพียงเครื่องบังชี้ความสวยงามภายนอก แต่มิได้หมายความว่า จะเป็นเครื่องตัดสินความสามารถที่มีภายในตัวของผู้หญิงออฟฟิศได้ เพราะความสามารถวัดได้จากการกระทำ และผลของการกระทำ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ โอกาสที่ผู้หญิงออฟฟิศพึงได้รับด้วย

ในทางตรงกันข้าม ผู้หญิงออฟฟิศบางคนก็มีความคิดเห็นในมุมมองอื่น โดยมองว่า ผู้หญิงออฟฟิศสามารถเปรียบได้กับหลายสิ่งอย่างที่มีใช้เพียงแค่ออกไม้ และการเปรียบเทียบไม่ว่าจะเป็นสิ่งใดก็ตามย่อมมีความหมายในตัวเองเสมอ ดังคำพูดต่อไปนี้

“ดอกไม้ประดับหรือ ที่นึกถึงภาพดอกไม้ที่วางบนแก้วน้ำตามร้านอาหารนะ อย่างนั้นหรือเปล่าที่เรียกว่า ดอกไม้ประดับ ถ้าในสังคมการทำงานที่ว่า ผู้หญิงออฟฟิศไม่น่าจะใช้ดอกไม้ นะ น่าจะเป็นพินเฟืองหรือกงล้อ สักตัว ดีกว่าไหม?”

(พิบูล (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

“ถ้ากาแฟขาดน้ำตาลก็เหมือนขาดความกลมกล่อม แต่ก็เป็นที่กาแฟดำที่ยังทานได้ ก็เหมือนผู้หญิงออฟฟิศอย่างพวกเรา หากไม่มีพวกเราออฟฟิศก็อาจจะคงอยู่ได้ แต่จะอยู่ได้แบบไหนล่ะ ยกตัวอย่างเรื่องเอกสารไม่มีเราก็คงยุ่งกันน่าดู ที่ว่าบางอย่างผู้ชายก็ทำได้ไม่ดีเท่ากับผู้หญิง”

(ทองกวาว (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

จากมุมมองการเปรียบเทียบผู้หญิงออฟฟิศกับสิ่งต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นพินเฟือง กงล้อ หรือน้ำตาลก็ดีนั้น ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ช่วยเติมเต็มความสมบูรณ์ และช่วยให้องค์กรขับเคลื่อนไปอย่างราบรื่น ดังนั้น สิ่งมีชีวิตเล็กๆ ในออฟฟิศที่เรียกว่า “ผู้หญิง” คงสามารถเป็นอะไรได้อีกหลายอย่างมากกว่าดอกไม้ประดับองค์กร หรือดอกไม้ประดับอำนาจบารมี

ขณะเดียวกัน การเปรียบเทียบสองสิ่งให้คู่กัน ดังเช่น ผู้หญิงกับดอกไม้ นั้น กลับสร้างทัศนคติต่อผู้หญิงออฟฟิศคนหนึ่ง โดยมองในเชิงเศรษฐกิจปัจจุบันว่า

“เศรษฐกิจในปีนี่ไม่ค่อยดีนัก จะให้ไปลงทุนทำธุรกิจตอนนี้ก็ไม่กล้าเสี่ยง เลยทำงานออฟฟิศไปก่อนแล้วค่อยขยับขยาย เมื่อเราจะต้องทำงานที่นี้ หากใครจะมองว่าเป็นเพียงดอกไม้ก็ช่างเขาเหอะ อย่างน้อยเราก็ยัง

เป็นดอกไม้ที่ช่วยขับเคลื่อนให้องค์กรเดินต่อไปได้ ดีกว่ากลายเป็นดอกไม้
ริมทางที่ตกรงานเคลื่อนถน”

(กล้วยไม้ (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ ผู้หญิงออฟฟิศบางคนก็ยอมรับ ขอมงานกับการถูกเปรียบเป็น
ดอกไม้ประดับ ด้วยเหตุผลที่ว่า ดอกไม้ดูมีความบอบบาง น่าทะนุถนอม ผู้หญิงก็เช่นกันเป็น
เพศที่อ่อนแอกว่าผู้ชาย จึงควรได้รับการละเว้นหรืออนุโลมจากการกระทำบางอย่างที่รุนแรง
ดังกรณีของผู้หญิงออฟฟิศคนหนึ่งที่กำลังกล่าวในประเด็นนี้ว่า

“การมองว่าผู้หญิงเปรียบเหมือนดอกไม้แหละดีแล้ว จะได้ดู
ว่าน่าทะนุถนอม คำพูดคำจาและการกระทำที่คนอื่นมีต่อเราจะไม่รุนแรงนัก
เช่น เมื่อเจ้านายคุณค่าแก่ก็ไม่กล้าใช้คำพูดหยาบคายกับลูกน้องผู้หญิง ซึ่งต่างกับ
ลูกน้องผู้ชายที่มักใช้คำพูดแรงๆ ถันคงรับไม่ได้หากต้องโดนกับคำพูดแบบ
นั้น ยิ่งพอบวกกับอารมณ์โกรธของเจ้านายมันจะรู้สึกแย่ไปอีกกันใหญ่”

(ดาวเรือง (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

จะเห็นได้ว่า แม้ว่าผู้หญิงผู้ที่ให้ข้อมูลในประเด็นนี้จะอยู่ในสังคมการทำงาน
เดียวกัน และถูกเรียกภายใต้ชื่อเดียวกันว่า “ผู้หญิงออฟฟิศ” บางคนอาจกระทำการต่อผู้
ต่อรอง ในขณะที่บางคนเกิดการยอมรับ ขอมงานต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ทั้งนี้เป็นเพราะ
ความรู้สึก ความนึกคิด การถูกกระทำที่ได้รับ และเหตุการณ์ที่ได้ประสบพบเจอมาแตกต่างกัน
โดยขึ้นอยู่กับตำแหน่งงาน พื้นที่ เวลา กลุ่มคน และบริบทที่แวดล้อม ล้วนเป็นปัจจัยที่
ส่งผลให้เกิดมุมมองความคิดหลากหลายทิศทาง ดังนั้น การทำความเข้าใจในตัวคนผู้หญิง
ออฟฟิศจากการศึกษาครั้งนี้ นอกจากผู้วิจัยต้องทำความเข้าใจในลำดับเรื่องราวที่เกิดขึ้นแล้ว
สิ่งสำคัญมากกว่านั้น คือ การทำความเข้าใจในความรู้สึกนึกคิดของผู้หญิงออฟฟิศอันแฝงไว้
ในเรื่องราวที่ผู้หญิงออฟฟิศถ่ายทอดออกมา

จากการต่อสู้กับวาทกรรม “ดอกไม้ประดับองค์กร” ดังปรากฏในงานศึกษา
ชิ้นนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึง การดำรงอยู่ของอำนาจชายเป็นใหญ่ในสังคมการทำงาน โดยสร้าง
และผลิตออกมาในรูปแบบการกำหนดคุณลักษณะของความเป็นเพศ ซึ่งนำมาเป็นกฎเกณฑ์
ประเมินค่าการทำงานของผู้หญิงออฟฟิศให้ตกเป็นรองจากผู้ชาย โดยผู้หญิงออฟฟิศสามารถ

มีปฏิกิริยาตอบโต้ ต่อต้าน หรือขัดแย้งได้ การกระทำเหล่านี้จะช่วยเปิดพื้นที่ใหม่ให้กับผู้หญิงออฟฟิศ

3.2 ต่อสู้กับโอกาสที่ไม่เท่าเทียมในการทำงาน

โอกาสที่ไม่เท่าเทียมกันในการทำงาน เป็นผลมาจากอคติการชายเป็นใหญ่ ที่ก่อให้เกิดความเชื่อที่ว่า ความแตกต่างทางร่างกายทำให้เกิดความแตกต่างในความเป็นหญิง ความเป็นชาย อันนำไปสู่ความแตกต่างในบทบาททางเพศที่ผู้ชายมีความเหนือกว่าและผู้หญิงมีความด้อยกว่า แท้ที่จริงนั้น “ความเหนือกว่าของผู้ชายไม่ได้อยู่ที่ความแข็งแรง แต่อยู่ที่การยอมรับของระบบค่านิยม” โดยเฉพาะสังคมไทยที่ยอมรับในค่านิยมชายเป็นใหญ่ แต่ไหนแต่ไรมา ทำให้ผู้หญิงตกเป็นเหยื่อในสังคมการทำงาน ซึ่งสาเหตุของความไม่เท่าเทียมในการทำงาน เกิดจากปัจจัยความแตกต่างทางเพศ อันได้แก่

ปัจจัยทางธรรมชาติและชีวภาพ กล่าวคือ โครงสร้างทางกายภาพของเพศชาย แข็งแกร่งกว่าเพศหญิง ในขณะที่สภาพร่างกายของเพศหญิงอ่อนแอและใกล้ชิดธรรมชาติมากกว่า ดังที่ Aristotle นักปรัชญาชาวกรีกได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า โดยธรรมชาติผู้ชายอยู่เหนือกว่าและอยู่ในฐานะผู้ปกครอง ส่วนผู้หญิงนั้นด้อยกว่าอยู่ในฐานะผู้ถูกปกครอง และผู้หญิงก็คือ ผู้ชายที่เสื่อมสมรรถภาพนั่นเอง

สาเหตุต่อมา คือ ปัจจัยทางโครงสร้างครอบครัว เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการแบ่งงานระหว่างเพศ และยังผลให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันต่อสถานภาพหญิงและชายในครอบครัว ซึ่งเกิดขึ้นจากระบบคิดที่แบ่งสังคมออกเป็นสองส่วน คือ ส่วนที่เป็นสาธารณะ (public) อันได้แก่ เรื่องนอกบ้านหรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง โดยกล่าวว่า โลกส่วนนี้เป็นโลกหรือสังคมของผู้ชาย และส่วนที่เป็นเรื่องส่วนตัว (private) อันได้แก่ เรื่องในบ้านหรือการดูแลบ้านเรือนและสมาชิกภายในครอบครัว โดยมองว่า โลกส่วนนี้เป็นของผู้หญิง ทำให้ผู้ชายมักอยู่ในฐานะผู้ผลิต เลี้ยงดูครอบครัว จึงอยู่ในฐานะที่เหนือและมีอำนาจมากกว่าผู้หญิง ซึ่งระบบคิดนี้เริ่มขึ้นในสังคมตะวันตก เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการผลิตจากระบบเกษตรมาเป็นอุตสาหกรรม ทำให้งานและบ้านถูกแยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด

และปัจจัยทางวัฒนธรรมและบรรทัดฐานทางสังคม ในแต่ละวัฒนธรรม สมาชิกหญิงชายเมื่อแรกเกิดจะถูกปลูกฝังให้มีอุปนิสัยแตกต่างกันออกไป โดยสมาชิกใหม่

ต้องยอมรับเจตคติและบทบาทที่สังคมกำหนดไว้ให้ อันอาศัยพื้นฐานที่มาจากเพศที่กำหนด โดยธรรมชาติ ซึ่งจะแตกต่างกันออกไปในเกือบทุกสังคม ขึ้นอยู่กับค่านิยมและความเชื่อของแต่ละวัฒนธรรม ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงได้เพราะบทบาทที่กำหนดขึ้นเป็นสิ่งที่ไม่ยั่งยืน

จากปัจจัยทั้งสามอันเป็นสาเหตุของความไม่เท่าเทียมทางเพศ หากมองในด้านการทำงานของผู้หญิงออฟฟิศผู้ซึ่งก้าวออกมาจากบ้าน มักปรากฏเป็นภาพของการทำงานด้านการบริการเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่ผู้ชายทำงานด้านการบริหาร ถือเป็น การเสริมสร้างอำนาจอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ให้ซึมลึกลงสู่สังคม โดยหลอมความคิดให้ผู้หญิง ออฟฟิศรู้สึกว่าเป็นความยากลำบากเมื่อต้องเผชิญกับสิ่งต่างๆ บนพื้นที่สาธารณะซึ่งถูกจำกัดไว้สำหรับผู้ชาย ดังนั้น ความสำเร็จของอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ที่ผลิตขึ้นในรูปแบบการแบ่งงานกันทำ คือ การที่ผู้ชายยอมรับว่าตัวเองไม่ได้ทำงานอะไรของผู้หญิง และงานที่ผู้ชายทำนั้น ผู้หญิงก็ไม่สามารถทำได้ ผู้ชายจึงพยายามสร้างข้อจำกัดต่างๆ เพื่อกีดกันไม่ให้ผู้หญิงเข้าสู่ งานอาชีพของผู้ชาย และเพื่อผูกตรึงผู้หญิงไว้กับงานบ้านกับความเป็นภรรยา ความเป็นแม่ และความเป็นกุลสตรีในที่ทางที่ผู้ชายต้องการ

ความไม่เท่าเทียมในการทำงานอันเกิดจากความแตกต่างทางเพศเป็นสำคัญ ส่งผลให้ผู้หญิงเรียกร้องสิทธิต่างๆ ที่ควรได้รับเทียบเท่ากับผู้ชาย โดยอาจเริ่มจากการพูดคุย เจรจา ชุมนุมประท้วง จนกระทั่งถึงร้องเรียนไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยดังกล่าว เป็นการกระทำการตอบโต้ ต่อสู้ และต่อรองของบรรดาผู้หญิงที่ ถูกเอารัดเอาเปรียบจากสิ่งใดสิ่งหนึ่งในการทำงาน ก่อให้เกิดการเลือกปฏิบัติต่อผู้หญิง โดย แบ่งออกสองประเด็นหลักที่ถูกลกล่าวถึงอยู่เสมอ คือ

3.2.1 ความไม่เท่าเทียมด้านรายได้และค่าตอบแทน

แม้ว่าปัจจุบันเริ่มตระหนักถึงบทบาทและความสำคัญของผู้หญิงในฐานะของ กำลังแรงงาน แต่ด้วยค่านิยมทางสังคมยังคงส่งผลให้เกิดความไม่เท่าเทียมกัน โดยมองว่า ผู้หญิงไม่มีความสามารถ ผู้หญิงหัวอ่อน ผู้หญิงต้องคลอดบุตร เป็นต้น ดังตัวอย่างการสำรวจ ค่าตอบแทนภาคเอกชน พ.ศ.2541 ซึ่งสำนักงานสถิติแห่งชาติได้ร่วมกับสำนักงานข้าราชการ พลเรือนเก็บรวบรวมข้อมูลตามตาราง ดังนี้

ขนาดสถาน ประกอบการ	รวมทุก ตำแหน่ง		ระดับตำแหน่ง							
			ผู้อำนวยการ ฝ่าย		ผู้จัดการแผนก		หัวหน้างาน		ผู้ปฏิบัติ	
	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย
รวม	15,074	23,742	51,206	63,848	29,666	35,998	15,545	18,355	9,388	10,971
100 - 299 คน	12,964	19,791	41,396	53,847	24,666	30,143	13,335	15,750	8,473	9,112
300 - 499 คน	15,139	22,727	53,851	63,229	28,063	36,174	15,815	18,092	9,368	10,162
500 - 999 คน	16,266	27,108	59,751	68,678	35,032	41,570	16,720	20,730	9,702	11,485
1,000 คน ขึ้นไป	19,079	32,372	66,176	85,365	37,305	43,812	19,207	23,481	11,502	17,215

ตารางที่ 3 แสดงค่าตอบแทนเฉลี่ยต่อเดือนที่พนักงานประจำได้รับ
จำแนกตามขนาดสถานประกอบการ ระดับตำแหน่งและเพศ พ.ศ.2541

จากตารางประกอบที่ 3 แสดงให้เห็นว่า สถานภาพการทำงานของพนักงาน
ประจำในสถานประกอบการที่มีจำนวนพนักงานประจำตั้งแต่ 100 คนขึ้นไป ในระดับ
ตำแหน่งผู้บริหาร (ผู้อำนวยการฝ่าย ผู้จัดการแผนก และหัวหน้างาน) มีจำนวนพนักงาน
เพศชายมากกว่าเพศหญิง ส่วนในระดับตำแหน่งผู้ปฏิบัติจำนวนพนักงานเพศชายก็ยังคงมาก
กว่าเพศหญิง รวมทั้งค่าตอบแทนเฉลี่ยต่อเดือนที่ได้รับในทุกระดับซึ่งตำแหน่งชายจะได้รับ
มากกว่าตำแหน่งหญิง โอกาสที่เพศชายได้รับมากกว่าเพศหญิงในทุกด้านดังกล่าวสามารถ
ชี้ชัดถึงอำนาจการเป็นใหญ่ของผู้ชายที่สร้างความไม่เท่าเทียมได้เป็นอย่างดี

3.2.2 ความไม่เท่าเทียมด้านตำแหน่งหน้าที่การงาน

ผู้หญิงส่วนใหญ่มักถูกให้ทำงานในสำนักงานประเภทงานบริการ ชุกรกร งานบัญชี ฯลฯ ส่วนแล้วแต่เป็นงานที่จำเจ น่าเบื่อ ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นจริงอย่างหนึ่งของตลาดแรงงานว่าไม่ได้มีลักษณะเป็นกลางทางเพศ ทำให้ผู้หญิงต้องกระจุกตัวอยู่กับงานอาชีพบางอย่างที่นอกจากจะด้อยสถานภาพทางสังคมแล้วรายได้ยังต่ำลงอีกด้วย ดังตารางการสำรวจภาวะการทำงานของประชากร ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ เดือนสิงหาคม พ.ศ.2541

กลุ่มอาชีพ	รวม		นายจ้าง		ลูกจ้าง รัฐบาล		ลูกจ้างเอกชน		ทำงานส่วนตัว		ช่วยธุรกิจ ของ ครอบครัว	
	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย
รวม	45.0	55.0	20.6	79.4	39.4	60.6	44.7	55.3	28.8	71.2	66.0	34.0
วิชาชีพ	55.8	44.2	8.3	91.7	57.1	42.9	55.7	44.3	28.9	71.1	68.2	31.8
บริหาร	21.6	78.4	19.3	80.7	24.9	75.1	22.5	77.5	71.4	28.6	38.5	61.5
เสมียน	58.4	41.6	-	-	56.2	43.8	58.7	41.3	64.3	35.7	76.6	23.4
การค้า	60.1	39.9	40.4	59.6	48.9	51.1	54.4	45.6	53.9	46.1	72.4	27.6
เกษตรกร	43.9	56.1	22.0	78.0	24.8	75.2	44.2	55.8	19.8	80.2	64.9	35.1
การขนส่ง	5.6	94.4	-	100.0	11.6	88.4	4.1	95.9	3.2	96.8	43.1	56.9
การผลิต	40.6	59.4	15.7	84.3	11.5	88.5	40.5	59.5	41.5	58.5	64.5	35.5
บริการ	50.8	49.2	-	100.0	17.8	82.2	67.6	32.4	61.9	38.1	71.6	28.4
อื่นๆ	96.2	3.8	-	-	94.1	5.9	97.2	2.8	-	-	-	-

ตารางที่ 4 แสดงร้อยละของผู้มีงานทำ จำแนกตามสถานภาพการทำงาน
เพศ และกลุ่มอาชีพ เดือนสิงหาคม พ.ศ.2541

จากตารางประกอบที่ 4 แสดงให้เห็นว่า สถานประกอบการทั้งภาครัฐและภาคเอกชนจะจ้างงานเพศชายมากกว่าเพศหญิง ส่วนภาวะการทำงานของเพศหญิงจะ

แตกต่างกับเพศชายในด้านสถานภาพการทำงานและกลุ่มอาชีพ โดยสถานภาพการทำงาน
ของเพศหญิงจะอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำเมื่อเปรียบเทียบกับสถานภาพการทำงานของเพศชาย
แม้ว่าเพศหญิงที่ได้รับการศึกษาสูงบางคนจะประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานก็ตาม
ในปัจจุบันเพศหญิงที่อยู่ในกำลังแรงงานประมาณเกือบครึ่งหนึ่ง เลือกทำงานโดยการเป็น
ผู้ช่วยธุรกิจของครอบครัว นอกจากนี้ เพศหญิงมักจะประกอบอาชีพการค้า การบริการ และ
อาชีพที่ต้องอาศัยวิชาชีพมากกว่าเพศชาย ส่วนเพศชายจะประกอบอาชีพด้านการขนส่ง การ
บริหาร และการจัดการ รวมถึงงานช่างหรืองานในขบวนการผลิตมากกว่าเพศหญิง ข้อมูล
ตารางดังกล่าวนี้บ่งชี้ให้เห็นถึงสภาพการเป็นรองของผู้หญิงในการทำงานนอกบ้าน

ผลที่ปรากฏดังตารางทั้งสอง แสดงให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมกันระหว่าง
หญิงและชายที่ยังแฝงตัวอยู่ในทุกอาชีพ และทุกพื้นที่การทำงาน แม้ว่าช่วงทศวรรษที่ผ่านมา
กฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ในมาตรา 30 มีบทบัญญัติไว้ชัดเจน
ว่า “หญิงและชายมีสิทธิเท่าเทียมกัน” การบังคับใช้กฎหมายจึงดูราวกับว่าเป็นหลักประกัน
ความเสมอภาคให้กับผู้หญิง ขณะเดียวกันหลักปฏิบัติที่มีอยู่ในสังคมนั้น ย่อมมีทั้งผู้ละเลย
และปฏิบัติตาม

อย่างไรก็ตาม ความพยายามต่อสู้กับโอกาสที่ไม่เท่าเทียมกันในปัจจุบันยังคง
ปรากฏในรูปแบบของแผนพัฒนาสตรีในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่
10 (2550-2554) โดยมีเป้าประสงค์เพื่อเสริมสร้างและปรับเปลี่ยนเจตคติในสังคมไทยไปสู่
สังคมที่มีความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย การเคารพศักดิ์ศรีคุณค่าความเป็นมนุษย์ และการ
เปิดโอกาสให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศอย่างเต็มศักยภาพ

3.3 ต่อสู้กับการปิดกั้นความก้าวหน้าในการทำงาน

การปิดกั้น โอกาสความก้าวหน้าของผู้หญิงในพื้นที่สาธารณะผ่านอุดมการณ์
เรื่องเพศทำให้ผู้ชายเป็นผู้มีอำนาจในสังคม โดยเริ่มจากการกำหนดคุณลักษณะของผู้สมัคร
งานในตำแหน่งงานที่วางไว้สำหรับเพศชาย เพื่อสร้างกรอบจำกัดต่อผู้หญิงในการเข้ามาสู่งาน
อาชีพของผู้ชายเป็นขั้นแรก แต่เมื่อผู้หญิงสามารถก้าวเข้ามาทำงานในงานอาชีพของผู้ชายได้
แล้ว การทำให้รู้สึกถึงความยากลำบากในการทำงานเป็นขั้นตอนต่อไปที่กีดกันความก้าวหน้า
ของผู้หญิง โดยปราศจากความร่วมมือและการให้ความช่วยเหลือต่างๆ และขั้นตอนสุดท้าย

คือ การปฏิเสธ โอกาสการได้รับการฝึกฝนเพิ่มทักษะงานอาชีพ ผ่านการอ้างความถนัดความเชื่อที่ว่า ผู้หญิงก้าวออกมาทำงานนอกบ้านเพียงเพื่อรอคอยการแต่งงาน หลังจากแต่งงานแล้วก็นำพาตัวเองกลับไปสู่การทำงานบ้าน การเป็นภรรยา และการเป็นแม่ ซึ่งถือเป็นคุณสมบัติที่แท้จริงของผู้หญิง

ในขณะที่สภาพความเป็นจริงของโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอยู่ตลอดเวลา คำถามก็คือ เจื่อนใจและกลไกใดที่สามารถตรึง “ผู้หญิง” รุ่นแล้วรุ่นเล่า ให้อยู่กับบ้าน พร้อมกับๆ สืบทอดผู้ชายให้อยู่ในพื้นที่สาธารณะได้อย่างยาวนาน ดังนั้น การปิดกั้นความก้าวหน้าในการทำงานของผู้หญิงออฟฟิศจึงเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ผู้วิจัยให้ความสนใจ อันจะนำไปสู่เรื่องราวของผู้หญิงออฟฟิศผู้ซึ่งก้าวออกมาสู่พื้นที่นอกบ้าน ซึ่งข้อมูลที่ได้รับจากผู้หญิงออฟฟิศทำให้ผู้วิจัยทราบถึงสาเหตุของประเด็นดังกล่าว โดยสามารถแยกออกเป็นหัวข้อต่างๆ ได้ดังนี้

3.3.1 การผูกพันผู้หญิงด้วยภาระภายในบ้าน

เจื่อนใจประการแรกที่ปิดกั้นโอกาสความก้าวหน้าในการทำงานของผู้หญิงออฟฟิศได้เป็นอย่างดี นั่นคือ การผูกตรึงผู้หญิงไว้กับงานบ้าน ซึ่งเป็นงานที่มีลักษณะกระจุกกระจิก กินเวลา ต้องทำอยู่ตลอดเวลาไม่มีวันจบสิ้น และทำอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอไม่มีวันหยุดเสาร์หรืออาทิตย์ โดยมอบหมายงานนี้ให้ผู้หญิงเป็นผู้รับผิดชอบ เริ่มตั้งแต่หุงข้าว ทำกับข้าว ล้างจาน ปัดกวาด เช็ด ถูบ้าน ซักผ้า รีดผ้า เตรียมที่นอน ฯลฯ ภาระงานภายในบ้านมากมายเหล่านี้เป็นเครื่องผูกพันให้ผู้หญิงออฟฟิศพึงระลึก แม้จะได้ก้าวออกไปสู่พื้นที่นอกบ้านแล้วก็ตาม ผู้หญิงออฟฟิศจึงไม่สามารถใช้เวลาบนพื้นที่นอกบ้านได้อย่างเต็มที่ เพราะด้วยความผูกพันที่ยอมรับและต้องการปฏิบัติภาระหน้าที่นี้ให้สมบูรณ์

อย่างไรก็ตาม พื้นที่บ้านยังคงเป็นพื้นที่ของผู้หญิงออฟฟิศไม่เปลี่ยนแปลง โดยเธอต้องปฏิบัติหน้าที่ทั้งนอกบ้านและในบ้านมิให้ขาดตกบกพร่อง ในขณะที่พื้นที่นอกบ้านและพื้นที่ในบ้านสำหรับผู้ชายแยกขาดออกจากกัน กล่าวคือ พื้นที่นอกบ้านคือสถานที่ทำงาน และพื้นที่ในบ้านคือสถานที่พักผ่อน ผู้ชายจึงไม่หิบบังคับงานบ้านใดๆ เพราะมองว่าที่บ้านไม่ใช่ที่ทำงาน แต่สำหรับผู้หญิงแล้ว “บ้าน” หมายถึง การทำงานและความรับผิดชอบในชีวิตครอบครัว จึงอาจเรียกได้ว่า ผู้หญิงออฟฟิศทำงานอยู่ตลอดเวลา ทั้งในพื้นที่บ้านและนอกบ้าน

3.3.2 การถูกทำให้ยอมรับความเป็นหญิง

การปิดกั้นความก้าวหน้าในการทำงานของผู้หญิงออฟฟิศผ่านการถูกทำให้ยอมรับความเป็นหญิง ยังเป็นตัวขับเคลื่อนในทุกองค์กรอย่างได้ผล นั่นคือ การทำให้ผู้หญิงออฟฟิศยอมรับความเป็นหญิงในตัวเองให้ได้ก่อนเป็นขั้นแรก แล้วปลูกถ่ายให้เกิดการเรียนรู้ความเข้าใจ จนทำให้ผู้หญิงออฟฟิศเกิดความเชื่อในตนเองว่า เพราะฉันเป็นผู้หญิง ฉันก็ควรทำงานที่เหมาะสมกับความเป็นหญิงของฉันเท่านั้น โดยสังเกตเห็นได้ชัดจาก ลักษณะงานที่ต้องอาศัยแรงกำลังกายในการทำงาน ถูกทำให้ผู้หญิงออฟฟิศยอมรับว่า เป็นงานที่ผู้หญิงไม่ควรหยิบจับหรือแสดงออกถึงแรงกำลังซึ่งมีน้อยกว่าผู้ชาย ทำให้ความก้าวหน้าในการทำงานถูกกีดกันให้อยู่ภายใต้การใช้คุณลักษณะความเป็นหญิงที่ผู้หญิงเองเป็นผู้นำมาเป็นกลไกการกีดกันทดแทนกฏกติกาอื่นๆ โดยไม่รู้ตัว และกฏกติกาที่สร้างขึ้นเป็นข้อควรปฏิบัติในการทำงานอาจดูเหมือนว่าเป็นเรื่องที่โปร่งใสนั้น กลับแฝงไว้ซึ่งความแยบยลของระบบชายเป็นใหญ่ที่ทำให้ผู้หญิงออฟฟิศต้องยินยอมรับสภาพการเป็นผู้หญิงต่างหาก

3.3.3 การสร้างความหมายต่อผู้หญิงที่ออกนอกบ้าน

การสร้างความหมายผ่านการใช้สำนวนภาษาในทางลบให้แก่ผู้หญิงที่ออกนอกบ้านได้สร้างความลำบากใจต่อผู้หญิงออฟฟิศที่มีเงื่อนไขทางเศรษฐกิจให้ออกมาสู่สังคมภายนอก ดังเช่น หลายคำกล่าวของไทยที่ว่า “ศาลา นารี วิถี กงคา” ไม่เป็นของใคร ใครจะใช้ก็ได้ เป็นของสาธารณะ มีความหมายเฉพาะ “นารี” ที่ออกไปอยู่นอกชายคาบ้านจนกลายเป็น “ผู้หญิง (ที่อยู่ในที่) สาธารณะ” ซึ่งเป็นผู้หญิงที่ไม่ดี

หรือแม้กระทั่งคติที่ว่า “ชายข้าวเปลือก หญิงข้าวสาร โบราณว่า” ได้ถูกนำมาใช้เมื่อมีบริบทที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปไหนมาไหนของผู้หญิงและผู้ชาย กล่าวคือ เมื่อเป็นผู้ชาย (มีเปลือกหุ้มแล้ว) จะไปไหนก็ไม่จำเป็นต้องห่วงใยมากนัก ถึงไปตกกระท้ำลำบากที่ไหน ก็สามารถเอาตัวรอดได้ แต่ถ้าเป็นผู้หญิง (ไม่มีเปลือกหุ้ม) ต้องระวังตัวในการเดินทางทุกหนทุกแห่ง เพราะเมื่อไปตกอยู่ที่ไหนก็มีแต่จะเฝ้าเปื้อยสูญเสียบ ทั้งนี้ จึงนำมาสู่คำกล่าวสรุปให้กับผู้หญิงว่า “ผู้หญิงที่ดีจะอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน”

นอกจากนี้ การสร้างบรรยากาศที่ไม่ปลอดภัยสำหรับผู้หญิงที่ออกนอกบ้านเป็นหลักสำคัญของการลงโทษผู้หญิงที่ยังไม่ยอมอยู่ในบ้าน ดังนั้น เมื่อผู้หญิงก้าวออกมาจากบ้าน ความปลอดภัยก็จะน้อยลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าผู้หญิงออกมาตามลำพัง การทำร้ายเริ่ม

ตั้งแต่การใช้สายตา โลมเลีย การใช้วาจาแพะ โลม การถูกล่อลวง การทำร้ายเหล่านี้เริ่มรุนแรง ถึงขั้นการถูกล่วงละเมิดทางเพศเมื่อขึ้นรถเมย์ เดินตามถนน หรือในที่ทำงาน เป็นต้น และการทำร้ายที่รุนแรงที่สุด คือ การข่มขืน ดังพาดหัวข่าวบ่อยครั้งในหน้าหนังสือพิมพ์

3.3.4 การผลิตซ้ำเรื่องเพศในพื้นที่การทำงาน

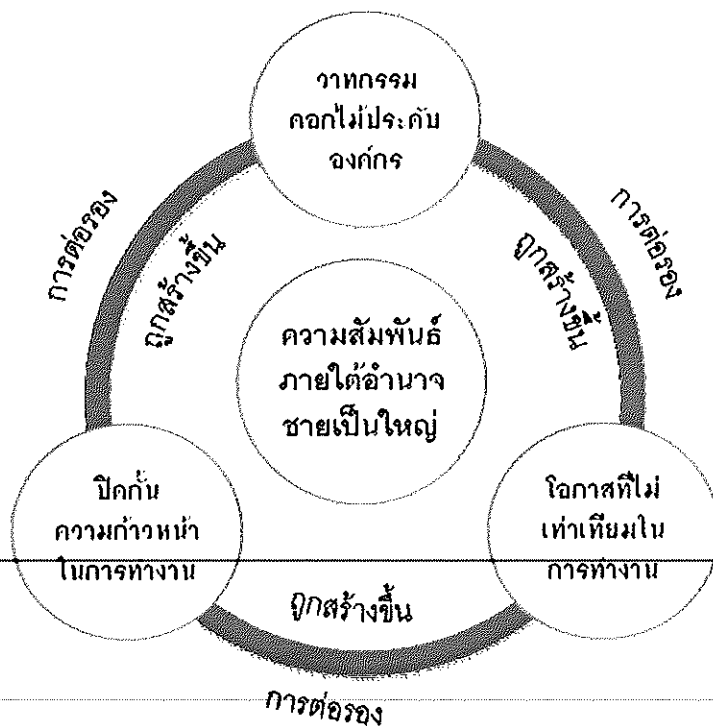
การทำงานของผู้หญิงในพื้นที่การทำงานออฟฟิศดูเหมือนจะเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้หญิงสามารถประกอบอาชีพในพื้นที่สาธารณะได้ แต่แท้ที่จริงแล้วเป็นการสร้างภาพของระบบชายเป็นใหญ่ เพราะการประกอบอาชีพของผู้หญิงยังมีความสำคัญเป็นรองจากงานอาชีพของผู้ชาย ในรูปแบบของการยอมรับทางสังคม การได้เลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง รวมถึงรายได้และผลตอบแทนที่ผู้ชายได้รับสูงกว่าผู้หญิง นับได้ว่า พื้นที่การทำงานนอกบ้านของผู้หญิงออฟฟิศเป็นเพียงการขยายมาจากพื้นที่การทำงานบ้าน

การทำงานของผู้หญิงออฟฟิศถูกสร้างอาชีพหรือตำแหน่งงานให้สอดคล้องกับเพศ โดยการใช้ความเป็นหญิงมาถ่วงความก้าวหน้าในการทำงาน จนทำให้ผู้หญิงออฟฟิศไม่คาดคิดถึงตำแหน่งแห่งที่ที่สูงขึ้นได้ และหากผู้หญิงออฟฟิศทำได้ก็กลับกลายเป็นเรื่องเกินความคาดหมายในการทำงานของผู้หญิง อาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า แม้ว่าผู้หญิงออฟฟิศจะเข้าไปในงานอาชีพที่สังคมสร้างไว้ให้เหมาะกับความเป็นชาย หรืออาจจะเพียงแต่สอดคล้องกัน ผู้หญิงออฟฟิศก็มิอาจเข้าไปถึงหัวใจสำคัญของการทำงานนั้นได้ ทั้งนี้เกิดจากกระบวนการตอกย้ำอัตลักษณ์ทางเพศ ผ่านการมอบหมายงานที่ต้องอาศัยความละเอียดลออในการทำงานมาเป็นเครื่องมือทำให้ผู้หญิงยอมรับว่า งานประเภทนี้เธอสามารถทำได้ดีกว่าผู้ชาย

ในทางกลับกัน ผู้หญิงออฟฟิศบางคนรู้เท่าทันว่า เป็นเพราะความเป็นหญิงทำให้เธอไม่สามารถทำงานในส่วนที่เป็นความฝัน เป็นเป้าหมายที่มุ่งหวังได้ เพราะครอบครัวและลูกได้พันนาการเธอไว้กับบทบาทของความเป็นแม่และภรรยา ภาระสองด้านดังกล่าวนี้เป็นสิ่งปิดกั้นความใฝ่ฝันในการทำงาน ทำให้ผู้หญิงออฟฟิศส่วนใหญ่ในการศึกษารุ่นนี้จึงเลือกที่จะครองโสดและทำความฝันที่วางไว้ให้เป็นจริงเสียก่อน แต่แทนที่จะเป็นการไขว่คว้าความสำเร็จในการทำงานได้อย่างเต็มที่ ระบบชายเป็นใหญ่ก็ได้มอบภาระการดูแลบ้าน ดูแลผู้สูงอายุในบ้าน ให้เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้หญิงที่ยังไม่ออกเหย้าออกเรือนไป

จากประเด็นต่างๆข้างต้นอันเป็นสาเหตุของการปิดกั้นความก้าวหน้าในการทำงานของผู้หญิงบนพื้นที่นอกบ้าน แสดงให้เห็นถึง การปะปายทางสังคมให้กับผู้หญิง ไม่ว่าจะ เป็นโสด เป็นแม่ หรือเป็นภรรยา ถือเป็นการทำงานที่แบบยลของระบบชายเป็นใหญ่ที่ สร้างภาระบทบาทต่างๆผ่านความเป็นหญิง และถูกนำมาใช้ปิดกั้นความก้าวหน้าในการทำงาน ไม่ว่าจะผู้หญิงจะตกอยู่ในสถานภาพใดก็ตาม เพื่อให้พื้นที่นอกบ้านมีสถานะเป็นเพียง ที่พักชั่วคราวของผู้หญิง และเพื่อให้เกิดความเข้าใจว่า ที่พักซึ่งเป็นที่ถาวร เป็นที่แรกและเป็น ที่สุดท้ายของผู้หญิง คือ พื้นที่บ้าน

ทั้งนี้ จากประเด็นการศึกษาความสัมพันธ์ภายใต้อำนาจชายเป็นใหญ่ อันเป็น ปรากฏการณ์หนึ่งของผู้หญิงออฟฟิศต้องเผชิญท่ามกลางบริบทการทำงานนอกบ้าน ซึ่งประกอบ ไปด้วย วาทกรรมดอกไม้ประดับองค์กร โอกาสที่ไม่เท่าเทียมในการทำงาน และการปิดกั้น ความก้าวหน้าในการทำงาน ผู้วิจัยได้จัดวางความสัมพันธ์ดังภาพประกอบ ต่อไปนี้

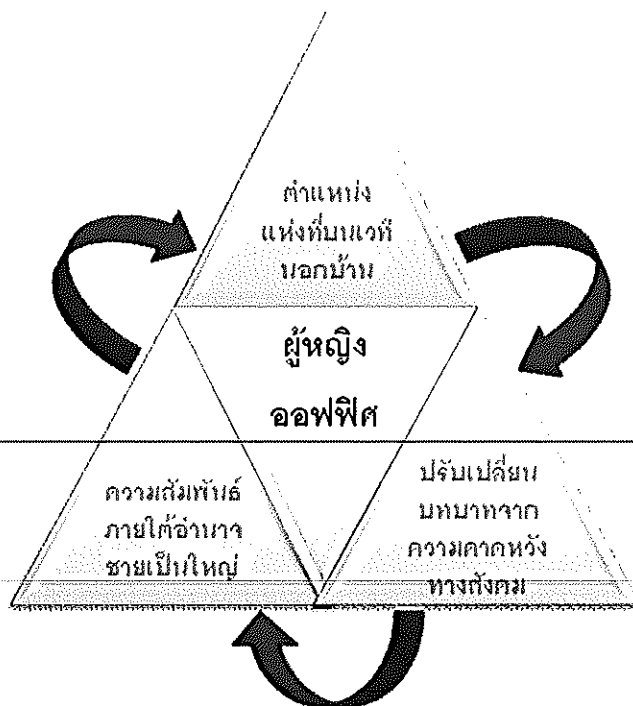

ภาพประกอบที่ 15 ผู้หญิงออฟฟิศกับความสัมพันธ์ภายใต้อำนาจชายเป็นใหญ่

จากภาพประกอบข้างต้น แสดงถึงความสัมพันธ์ภายใต้อำนาจชายเป็นใหญ่ที่ ส่งผลต่อผู้หญิงออฟฟิศในบริบทการทำงาน โดยเริ่มจากการสร้างวาทกรรมให้ผู้หญิงออฟฟิศ

เป็นดั่งดอกไม้ประดับองค์กร ภายใต้วาทกรรมที่สร้างขึ้นมานิยามต่อผู้หญิงออฟฟิศส่งผลให้เกิดการตีค่าหรือประเมินค่าจากตำแหน่งงานที่ทำ โดยงานของผู้หญิงออฟฟิศถูกมองว่าเป็นรองจากผู้ชาย ด้วยเหตุนี้ โอกาสในการแสดงออกซึ่งความรู้ ความสามารถของผู้หญิงออฟฟิศจึงมักไม่ปรากฏในสังคมการทำงานเท่าที่ควรจะเป็น ซึ่งไม่ได้หมายความว่า ผู้หญิงออฟฟิศจะยอมรับ และยอมจำนนต่อสิ่งที่ผู้อื่นหยิบยื่นภาพประทับใจให้เสมอไป หากแต่ผู้หญิงออฟฟิศสามารถกระทำการต่อสู้ ต่อรอง เพื่อแสวงหาความก้าวหน้าในการทำงานที่ถูกปิดกั้น โดยผู้ชายผู้ถือครองอำนาจบนพื้นที่นอกบ้านได้เฉกเช่นเดียวกัน

เรื่องราวชีวิตผู้หญิงออฟฟิศต้องสู้บนเวทีนอกบ้าน ไม่ว่าจะเป็นการต่อสู้กับตำแหน่งแห่งที่บนเวทีนอกบ้าน ต่อสู้กับปรับเปลี่ยนบทบาทจากความคาดหวังทางสังคม และต่อสู้กับความสัมพันธ์ภายใต้อำนาจชายเป็นใหญ่ในสังคม ดังรายละเอียดที่ได้กล่าวไว้แล้วนั้น ล้วนแต่เป็นสิ่งที่เข้ามาปะทะประสานให้ผู้หญิงออฟฟิศกระทำการต่อรองและช่วงชิงความหมายให้กับตนเอง ผู้วิจัยจึงขอสรุปภาพรวมที่แสดงถึงความเชื่อมโยงของประเด็นการต่อสู้ของผู้หญิงออฟฟิศ ดังนี้

ภาพประกอบที่ 16 ชีวิตต้องสู้ของผู้หญิงออฟฟิศ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ชีวิตของผู้หญิงออฟฟิศที่ดำเนินเดินไปบนพื้นที่นอกบ้าน ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้หญิงออฟฟิศต้องเผชิญ ต่อสู้ ต่อรอง ทั้งกับตัวเอง กับคนอื่น และกับ บริบททางสังคม เนื่องจากที่ทางภายในบ้านมีความแตกต่างจากที่ทางนอกบ้านโดยสิ้นเชิง ดังนั้น ผู้หญิงออฟฟิศจำเป็นต้องสร้างองค์ความรู้ให้กับตนเองในด้านต่างๆที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ นอกบ้านเป็นอันดับแรก โดยการทำความเข้าใจต่อที่ทางนอกบ้านว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร ประกอบด้วยอะไร หรือใคร (ผู้ทรงอิทธิพล) บ้าง และผู้หญิงในฐานะผู้ที่ก้าวเดินเข้ามาควร ปฏิบัติตัวอย่างไร เพื่อให้ชีวิตดำเนินไปอย่างปกติสุขและเพื่อให้รู้เท่าทันต่อสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นบนที่ทางที่ผู้หญิงอาจยังไม่คุ้นเคย มากไปกว่านั้นก็เพื่อนำเอาองค์ความรู้ที่ก่อเกิด ใหม่นี้ไปพัฒนาความสามารถของตัวเองในการทำงาน อันจะนำไปสู่การยอมรับในตัวคนของ ผู้หญิงบนเวทีของผู้ชาย

ลำดับต่อมา คือ ผู้หญิงออฟฟิศต้องแข่งขัน ฟันฝ่าต่อสรรพสิ่งที่เกิดจากอำนาจ ชายเป็นใหญ่ในสังคมนอกบ้าน เช่น ตำแหน่งหน้าที่การงาน ผลตอบแทน รวมถึงโอกาส ความก้าวหน้าในการทำงาน ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ผู้หญิงออฟฟิศถูกหยิบยื่นให้ได้รับน้อยกว่าผู้ชาย อย่างไรก็ตาม แม้สิ่งต่างๆทั้งที่เป็นรูปธรรมหรือนามธรรมก็ดีในสังคมนอกบ้าน ไม่ได้ถูก สร้างขึ้นมาให้วางคู่อยู่กับผู้หญิง แต่ก็มีได้หมายความว่า จะปฏิเสธการหยิบจับโดยผู้หญิง ทั้งนี้ เพียงเพราะผู้ชายได้รับสิทธิในการเข้าถึงพื้นที่นอกบ้านก่อนผู้หญิง ผู้ชายจึงมีโอกาสถกฉวย ครอบครอง และสร้างความหมายต่อสิ่งที่ได้มาให้เป็นสัญลักษณ์หรือเป็นวัตถุที่คู่กับตน ซึ่ง การมีบทบาทของผู้หญิงที่เพิ่มขึ้นในปัจจุบัน ทำให้ผู้ชายมองว่าผู้หญิงกลายเป็นคู่แข่งที่สำคัญ ที่สามารถกระทำการดังกล่าวได้

ประการสุดท้าย คือ ผู้หญิงออฟฟิศกับบริบททางสังคม ผู้หญิงออฟฟิศกระทำการ ต่อสู้โดยปรับเปลี่ยนบทบาทของผู้หญิงจากความคาดหวังทางสังคม กล่าวคือ ผู้หญิง ออฟฟิศพยายามจัดวางตนเองให้ลงตัวกับแต่ละบทบาทที่ต้องรับผิดชอบให้ได้มากที่สุด ไม่ว่าจะ เป็นบทบาทของลูก (สาว) บทบาทของความเป็นภรรยา และบทบาทของความเป็นแม่ เนื่องด้วยเวลาและ โอกาสที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการปรนนิบัติดูแลสมาชิกภายในบ้านได้อย่าง ครบถ้วนสมบูรณ์ เพราะการออกมาทำงานบ้านส่งผลให้บทบาทภายในบ้านถูกลดหล่นลงไป ทำให้ผู้หญิงออฟฟิศต้องต่อสู้กับบทบาทเหล่านั้นภายใต้ความคาดหวังทางสังคมที่มีต่อผู้หญิง ซึ่งมีอาจเปลี่ยนแปลงความคาดหวังนั้นได้

บทที่ 5

เส้นทางตะกวดดาวของ “ผู้หญิงออฟฟิศ”

หนึ่งในความสำเร็จที่ทุกคนต่างแสวงหา คือ “ความสำเร็จในหน้าที่การงาน” การได้มาซึ่งความสำเร็จนั้นปัจจุบันเต็มไปด้วยการแข่งขันและแก่งแย่งชิงดีกันมากมาย เพราะเมื่อโลกก้าวสู่ความเป็นทันสมัย ความอยากได้ อยากมี และอยากเป็นในตัวบุคคลเพิ่มพลังมากยิ่งขึ้น เพื่อการได้ครอบครองสิ่งที่เรียกว่า “วัตถุ” และ “อำนาจ” ผู้คนในสังคมจึงกระทำการต่อสู้และฟันฝ่าต่อสิ่งที่เผชิญ ดังคำกล่าวที่ว่า “ความพยายามอยู่ที่ไหน ความสำเร็จอยู่ที่นั่น” วัสดุสิ่งๆ ที่สร้างแรงผลักดันให้เกิดความพยายามก้าวไปยังจุดหมายที่ตนปรารถนา

เฉกเช่นเดียวกับ “ผู้หญิงออฟฟิศ” ที่ดำเนินชีวิตอยู่บนเส้นทางการทำงานซึ่งไม่ได้โรยด้วยกลีบกุหลาบสวยงามอย่างภาพที่เห็นภายนอก กล่าวคือ “พื้นที่ออฟฟิศ” ที่ซึ่งมีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล และกฎเกณฑ์เงื่อนไขต่างๆ ได้ถูกเชื่อมโยงร้อยรัดเข้าหากัน อันก่อให้เกิดการกระทำหลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการเลือกรับ ยอมจำนน ปฏิเสธ ช่างชิง แสวงหา ต่อต้าน และขัดขืนต่อปฏิสัมพันธ์ สิ่งเหล่านี้จึงนำไปสู่ประเด็นการต่อรองตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศ โดยประกอบด้วยหัวข้อสำคัญต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. การไม่ยอมจำนนต่อความซ้ำซากจำเจในบริบทงาน
  - 1.1 ลักษณะงานจิป่าละ
  - 1.2 พื้นที่การทำงาน
  - 1.3 เวลาที่ตายตัว
2. การแสดงตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศ
  - 2.1 ตัวตน “นอก” บริบทงาน
  - 2.2 ตัวตน “ใน” บริบทงาน
  - 2.3 ตัวตนกับการต่อรองภายใต้บริบทงาน
3. การสวมบทบาทใหม่ของผู้หญิงออฟฟิศ
  - 3.1 การ “ถอดทิ้ง” คุณลักษณะความเป็นหญิงบางประการ
  - 3.2 การ “พกพา” คุณลักษณะความเป็นชายบางประการ
  - 3.3 การ “ผสมผสาน” คุณลักษณะที่ดีทั้งสองเพศ

1. การไม่ยอมจำนนต่อความซ้ำซากจำเจในบริบทงาน

คำว่า “ซ้ำซากจำเจ” ในที่นี้หมายถึง การทำแล้วทำอีกในสิ่งเดียวกันอยู่เสมอๆ อันส่งผลให้ผู้กระทำเกิดความเบื่อหน่ายในสิ่งที่ทำ ซึ่งถือว่าเป็นความนึกคิดและความรู้สึกที่ก่อเกิดภายในจิตใจ จากการเก็บข้อมูล พบว่า โดยส่วนใหญ่ผู้หญิงออฟฟิศที่ปฏิบัติงานเป็นระยะเวลานานหลายปี ความรู้สึกซ้ำซากจำเจในงานมักจะเกิดขึ้นตามมา ณ ช่วงเวลาหนึ่งผู้หญิงออฟฟิศเรียกช่วงเวลานั้นว่า “จุดอึดอัดของการทำงาน” เมื่อเกิดความรู้สึกเช่นนี้ทำให้ผู้หญิงออฟฟิศซึ่งไม่ยอมจำนนต่อลักษณะงานเดิมๆ เกิดการกระทำในรูปแบบการแสดงออก ซึ่งความรู้และความสามารถในด้านอื่นๆที่มีอยู่ในตัว ทั้งนี้ ก็เพื่อให้ผู้อื่นเห็นว่า ผู้หญิงออฟฟิศมีความสามารถที่จะกระทำการได้มากกว่าบริบทงานที่ทำ และเมื่อเกิดการยอมรับจากสังคมการทำงาน ผู้หญิงออฟฟิศจึงอาจเป็นไปได้มากกว่าผู้หญิงออฟฟิศอย่างที่เคยเป็น

หากมองอีกด้านหนึ่ง การทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งซ้ำแล้วซ้ำอีกในทุกๆวัน อาจทำให้เกิดความชำนาญ ความเชี่ยวชาญในสิ่งๆนั้นได้ขณะเดียวกัน เช่น การศึกษาค้นคว้า การพิมพ์เอกสาร อันเป็นหน้าที่ส่วนหนึ่งของผู้หญิงออฟฟิศในตำแหน่งเลขานุการ ในช่วงแรกของการทำงานที่ยังต้องฝึกหัด เรียนรู้ ปรับตัว ย่อมทำให้การทำงานผิดพลาดบ้าง ถ้าซ้ำบ้าง แต่เมื่อเวลาผ่านไป นั่นหมายถึง อายุของงานที่เพิ่มขึ้น ประสบการณ์ที่เกิดจากการเรียนรู้ข้อผิดพลาดต่างๆในช่วงแรกจะหล่อหลอมให้ผู้หญิงออฟฟิศเข้าใจถึงปัญหา และระมัดระวังในการทำงานมากยิ่งขึ้น ความผิดพลาดจึงลดน้อยลง ดังนั้น การปฏิบัติงานที่ซ้ำซากจำเจของผู้หญิงออฟฟิศก่อเกิดเป็นอำนาจบางอย่างที่เรียกว่า “อำนาจของการทำซ้ำ” ซึ่งส่งผลให้ผู้ทำซ้ำเกิดความรู้ ความชำนาญ และเป็นผู้เชี่ยวชาญในสาขา ในตำแหน่งที่ทำได้

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผู้หญิงออฟฟิศจะยอมรับต่ออำนาจที่แฝงอยู่ในบริบทงาน

ดังกล่าว แต่ด้วยลักษณะงานออฟฟิศที่ดูเหมือนว่าขีดเส้นจำกัดให้เป็นงานของผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงออฟฟิศไม่ได้รับโอกาสในแสดงออกซึ่งความรู้ความสามารถที่มีเท่าที่ควร ลักษณะงานจึงเป็นสิ่งสำคัญหนึ่งที่ปิดกั้นความก้าวหน้าในการทำงาน การศึกษาถึงความซ้ำซากจำเจในบริบทงานของผู้หญิงออฟฟิศครั้งนี้จึงเกิดจากลักษณะงานจิปาละ อันหมายถึง งานเอกสาร งานพิมพ์ งานรับโทรศัพท์ งานบริการชงน้ำชา-กาแฟ เป็นต้น นอกจากนี้ยังเกิดจากการติดอยู่กับพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง รวมถึงการติดกับดักของเวลาที่ตายตัวในการทำงาน สิ่งต่างๆเหล่านี้ได้นำไปสู่การต่อรองในบริบทงานของผู้หญิงออฟฟิศ ซึ่งจะอธิบายรายละเอียดดังหัวข้อศึกษาต่อไป

1.1 ลักษณะงานจิปาละ

“จิปาละ” มีความหมายว่า สารพัด ทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่เลือกว่างานใด สิ่งใด “ลักษณะงานจิปาละ” ในที่นี้จึงหมายถึง สารพัดงานที่ผู้หญิงออฟฟิศกระทำ อันได้แก่ งานเอกสาร งานพิมพ์ งานรับโทรศัพท์ และงานบริการชงน้ำชา-กาแฟ เป็นต้น ลักษณะงานเหล่านี้ล้วนแต่เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการบริการ ซึ่งถูกมองว่าเป็นงานที่เหมาะสมกับผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงออฟฟิศต้องวิ่งวุ่นอยู่กับการหยิบจับงานต่างๆ ในเวลาเดียวกัน ดังเห็นได้จากภาพประกอบ

ภาพประกอบที่ 17 สภาพการทำงานของผู้หญิงออฟฟิศ

จะสังเกตเห็นได้ว่า งานเอกสาร อันเริ่มจากการพิมพ์ การจัดเก็บ การจัดเรียง หรือการจัดหมวดหมู่ของเอกสารเพื่อการค้นหาค้นหาที่นั้น เป็นหน้าที่ในงานของผู้หญิงออฟฟิศที่พึงกระทำและจำเป็นต้องทราบว่าเอกสารอะไรถูกจัดเก็บไว้ ณ ตำแหน่งใด อีกทั้งงานรับโทรศัพท์ที่ติดต่อประสานงานลูกค้าผ่านการรับข้อความ จดบันทึก จับใจความในประเด็นสาระสำคัญ และส่งต่อข้อความนั้นอย่างครบถ้วนและให้ผู้รับเกิดความเข้าใจตรงกัน ลักษณะงานทั้งสองของผู้หญิงออฟฟิศที่ได้รับมอบหมายต่างอาศัยความเป็นเพศหญิงที่มีความใส่ใจต่อรายละเอียดเล็กๆ น้อยๆ มาเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะช่วยกำหนดคุณสมบัติในการทำงาน อันได้แก่ ตำแหน่งบัญชี บริการลูกค้า เลขานุการ เป็นต้น ผู้หญิงออฟฟิศในแผนกเหล่านี้ต่างให้คำนิยามต่อลักษณะงานของตนเอง ดังต่อไปนี้

“งานบัญชีมีมูลค่าแต่คิดเลข เก็บเงิน โอนเงิน อย่างเดียวคงไม่ได้
ต้องเป็นงานเอกสารด้วย เพราะเอกสารทางการเงินเป็นข้อมูลที่สำคัญของ
บริษัท”

(เฟื่องฟ้า (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

“หัวใจของงานบริการ คือ ลูกค้า ไม่ว่าลูกค้าอยากได้อะไร เรา
ก็ต้องจัดหามา”

(มะลิ (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

“ขงกาแฟบ้างละ ถ่ายเอกสาร ส่งแฟกซ์บ้างละ วันดีคืนดีก็
ต้องพิมพ์งานด่วนให้ทันใจท่าน สุดท้าย...แต่ก็ยังโดนว่าทำงานซักซ่าไม่ทัน
การอยู่ดี”

(พุดซ้อน (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

คำพูดเหล่านี้ สะท้อนให้เห็นว่า การกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งซ้ำแล้วซ้ำเล่ามา
เป็นระยะเวลาานานย่อมก่อให้เกิดเป็นความเชี่ยวชาญต่อสิ่งที่ทำได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับผู้
ชอบใช้ความคิดในการสรรค์สร้างผลงาน พวกเขาจึงไม่ยี่ห้อและไม่ยอมติดอยู่ภายใต้กรอบ
การทำงานเดิมอันมิได้แสดงความรู้และความสามารถที่มีในตัวเองออกมาอย่างเต็มที่ กลุ่มคน
ประเภทนี้จึงพยายามไขว่คว้าหาโอกาสและช่องทางที่จะนำพาตนเองก้าวไปสู่การทำงานใน
ตำแหน่งงานระดับสูง หนึ่งในกลุ่มคนที่กล่าวมานั้น คือ ผู้หญิงออฟฟิศที่มีการต่อสู้ ต่อรองใน
บริบทงานที่ทำ ดังคำพูดที่ถูกถ่ายทอดมาเป็นข้อความ ดังนี้

“เมื่อมันสามารถทำอะไรได้ตั้งหลายอย่าง ผู้หญิงออฟฟิศ
อย่างฉันก็น่าจะไปได้ไกลกว่านี้”

(จำปา (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

“สารพัดงานทุกอย่างที่ฉันต้องทำ ขอบเขตการทำงานของฉัน
มันสิ้นสุดตรงไหน”

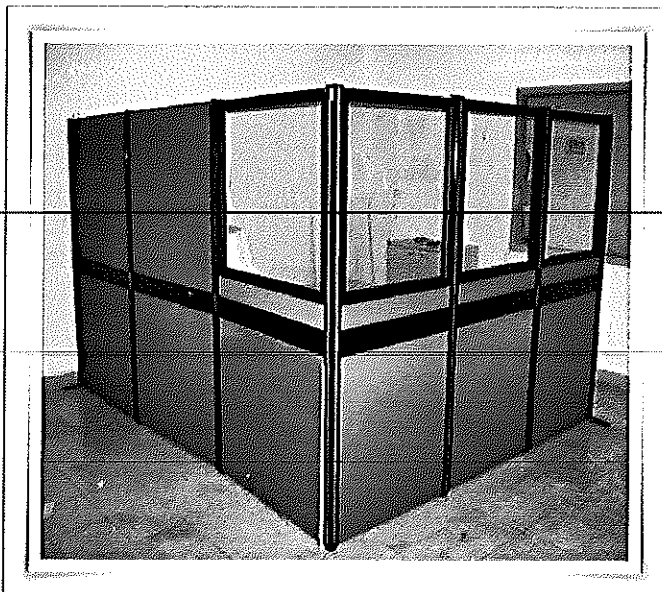
(พุดซ้อน (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

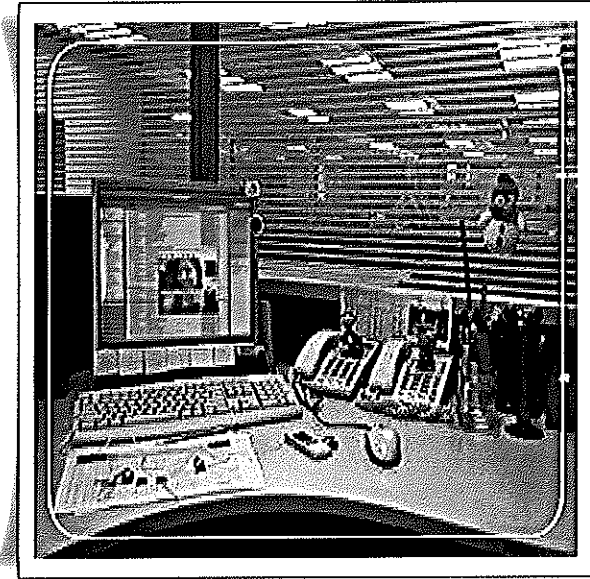
คำพูดข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ผู้หญิงออฟฟิศเกิดความรู้สึกสับสน ย้อนแย้ง ต่อภาระงานที่ทำ เนื่องจากเกิดการมองตัวเองว่าต้องแบกรับงานทุกสิ่งอย่างเอาไว้ในความรับผิดชอบของตน ดังเห็นได้ชัดจาก ผู้หญิงออฟฟิศในตำแหน่งเลขานุการที่ต้องคอยติดตาม และรับฟังคำสั่งของผู้ที่ถูกเรียกว่า “เจ้านาย” ซึ่งต้องปฏิบัติตามไม่ว่าคำสั่งนั้นจะอยู่ในขอบเขตการทำงานหรือไม่ ผู้หญิงออฟฟิศจึงเปล่งเสียงสะท้อนออกมาเพื่อร้องหาคำตอบในงานที่ทำ และเสียงที่ได้ยินนี้นับได้ว่าเป็นการต่อรองในบริบทงานอีกลักษณะหนึ่ง

1.2 พื้นที่การทำงาน

การไม่ยอมจำนนต่อความซ้ำซากจำเจในบริบทงานอีกด้านหนึ่งเกิดจากพื้นที่การทำงานที่ติดตังผู้คนให้อยู่เพียงพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง กล่าวคือ พื้นที่ภายนอกออฟฟิศที่ดูกว้างใหญ่นั้น พื้นที่ภายในได้ถูกแบ่งสรรปันส่วนเป็นพื้นที่เล็กๆ ในการทำงานให้กับผู้หญิงออฟฟิศ มากไปกว่านั้นพื้นที่ภายในออฟฟิศยังถูกจำกัดอาณาบริเวณการทำงาน โดยมีฉากกั้นโต๊ะทำงานอย่างชัดเจน และเพื่อให้มองเห็นภาพพื้นที่การทำงานของผู้หญิงออฟฟิศที่เป็นอยู่ ผู้วิจัยจึงแสดงภาพประกอบพื้นที่จากมุมมองทั้งภายนอกและภายใน ดังนี้

ภาพประกอบที่ 18 พื้นที่การทำงานของผู้หญิงออฟฟิศจากมุมมองภายนอก

ภาพประกอบที่ 19 พื้นที่การทำงานของผู้นอพออฟฟิศจากมุมภายใน

จากภาพประกอบทั้งสอง แสดงให้เห็นถึงการแบ่งอาณาเขตพื้นที่การทำงานของผู้นอพออฟฟิศ ซึ่งผู้นอพออฟฟิศแต่ละคนจะมีโต๊ะนั่งทำงานเป็นของตัวเอง หากมองภาพรวมของการทำงานจะก่อเกิดภาพของความมีระเบียบและเป็นสัดส่วน อีกทั้งสร้างความเป็นส่วนตัวให้กับผู้นอพออฟฟิศอันจะนำไปสู่การสร้างสมาธิในการทำงานและส่งผลต่อการปฏิบัติงานอย่างตั้งใจ หากมองในมุมกลับกันจากนั้นก็เปรียบเสมือนกำแพงที่กั้นขวางความสัมพันธ์ระหว่างผู้นอพออฟฟิศด้วยตนเอง เนื่องจากการมีพื้นที่ส่วนตัวทำให้ต่างคนต่างติดอยู่กับที่ทางของตนเอง การไปมาหาสู่จึงลดน้อยลงอันจะส่งผลให้ความสัมพันธ์ในกลุ่มเพื่อนร่วมงานเกิดช่องว่างระหว่างกัน รวมถึงการรับฟังความคิดเห็นก็ถูกปรับเปลี่ยนเป็นการแข่งขันและแก่งแย่งชิงดีเพิ่มมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม พื้นที่การทำงานที่มีลักษณะคงที่ตายตัว ด้านหนึ่งอาจทำให้ผู้นอพออฟฟิศเกิดความรู้สึกอยากครอบครองโดยยึดติดตนเองไว้ในพื้นที่นั้น แต่ในอีกด้านหนึ่งก่อเกิดเป็นความเคลื่อนไหวทางความสัมพันธ์ ซึ่งมีได้ถูกปิดกั้นให้อยู่เพียงกรอบพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง หากแต่สามารถเลื่อนไหลและข้ามพื้นที่ไปมาได้ โดยผู้นอพออฟฟิศจากการศึกษาคั้งนี้พยายามต่อรองตัวตนผ่านความซ้ําซากจำเจในบริบทงานอันเกิดจากบริบทของพื้นที่ เนื่องจากออฟฟิศแห่งนี้ได้แบ่งพื้นที่แต่ละชั้นออกเป็นแต่ละแผนกงาน ความสนิทสนมคุ้นเคยจึงจำกัดอยู่เพียงแผนกการทำงานของตนเองเป็นส่วนใหญ่ แต่ด้วยการทำงานที่ต้องอาศัยการ

ติดต่อประสานงานกับแผนกอื่นๆ ทำให้เกิดการสร้างความสัมพันธ์ในรูปแบบที่ต่างกันไป
ดังคำพูดบางช่วงบางตอนที่ว่า

“แผนกการตลาดมักจะคอยสร้างสัมพันธ์ที่ดีกับแผนกอื่นๆ
เพราะต้องติดต่อประสานงานกัน ไม่ว่าจะเป็นแผนกขาย แผนกบริการลูกค้า
และแผนกสินค้าคงคลัง”

(อัญชัน (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

จากคำพูดของผู้หญิงออฟฟิศคนหนึ่งดังกล่าวนี้ มองเห็นถึงความสัมพันธ์ที่
ข้ามพื้นที่ไปมาผ่านการติดต่อประสานระหว่างกัน โดยไม่ยึดติดอยู่กับขอบเขตของพื้นที่ทาง
กายภาพที่ตีกรอบไว้ในแต่ละแผนก ซึ่งตรงกันข้ามกับความสัมพันธ์ในแผนกบุคคล ดังคำพูด
ดังนี้

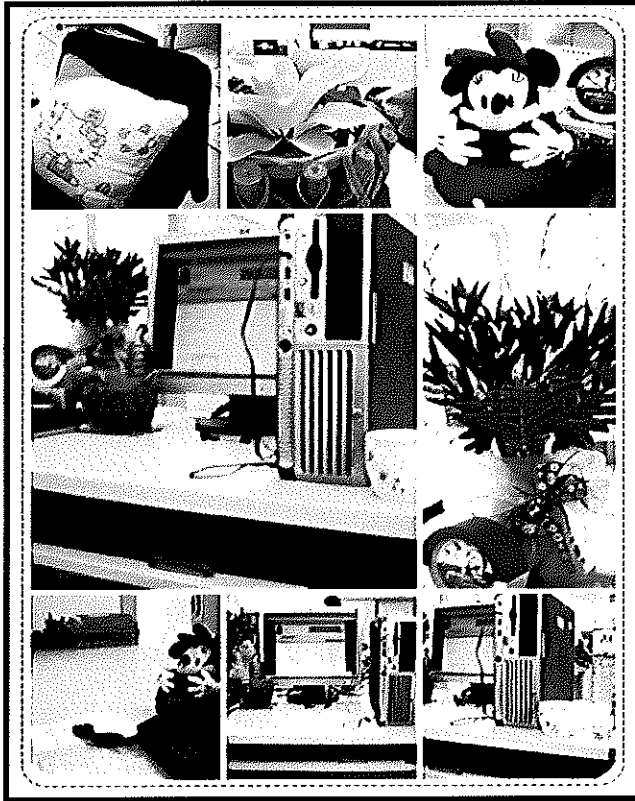
“ที่นั่งทำงานอยู่ชั้นสอง จะติดต่อกับแผนกขายชั้นสาม ยังต้อง
อาศัยโทรศัพท์พูดคุยกันเป็นส่วนใหญ่”

(ลำควน (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

คำพูดของผู้หญิงออฟฟิศแผนกบุคคลข้างต้นนี้ชี้ให้เห็นถึง รูปแบบการสร้าง
ความสัมพันธ์ในอีกลักษณะหนึ่งที่ข้ามพื้นที่โดยผ่านการติดต่อสื่อสารทางโทรศัพท์ เนื่องจาก
งานที่เกี่ยวข้องกับบุคคลโดยตรงต้องดำเนินว่าเรื่องใดพูดได้ พูดได้เวลาใด และควรพูดคุยกัน
ในลักษณะใด ซึ่งจะช่วยลดการเผชิญหน้ากันหากเกิดความขัดแย้งหรือชี้แจงในประเด็นที่
เห็นไม่ตรงกัน การใช้โทรศัพท์จึงเป็นช่องทางการสื่อสารหนึ่งที่ทำให้สามารถพูดคุยบาง
เรื่องราวได้ดีกว่าการพบปะคุยกัน ดังนั้น โทรศัพท์ที่ดูราวกับว่าเป็นสิ่งที่สร้างความเป็น
ส่วนตัวบนโต๊ะทำงาน อีกนัยหนึ่งก็ได้ทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมต่อความสัมพันธ์ระหว่างกัน

นอกจากนี้ ความซ้ำซากจำเจในพื้นที่การทำงานยังเกิดจากวัตถุ หรืออุปกรณ์
สำนักงานที่จัดวางบนโต๊ะทำงาน นั่นคือ คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์ เครื่องเขียน แฟ้มเอกสาร
เป็นต้น สิ่งของต่างๆเหล่านี้นอกจากจะช่วยเอื้อประโยชน์ต่อการทำงานแล้ว ขณะเดียวกันก็
สร้างความซ้ำซากจำเจอันนำไปสู่ความเบื่อหน่ายในการทำงานให้เกิดขึ้นได้ เนื่องจากการจัด
วางในที่ทางตำแหน่งเดิมๆ ทำให้ผู้หญิงออฟฟิศนำสิ่งของอื่นๆมาช่วยเพิ่มความน่าอยู่ให้กับ

พื้นที่การทำงานของตนเอง โดยมีนำเอารูปภาพ แจกันดอกไม้ ตุ๊กตา เทียนหอม มาจัดวางบนโต๊ะทำงานให้ดูสดใส ดังภาพประกอบต่อไปนี้

ภาพประกอบที่ 20 การประดับตกแต่งโต๊ะทำงาน

จากภาพประกอบจะเห็นได้ว่า พื้นที่เล็กๆบนโต๊ะทำงานของผู้หญิงออฟฟิศสามารถสร้างสีสันและบรรยากาศการทำงานให้น่าอยู่ได้ด้วยการประดับประดาหรือตกแต่งพื้นที่การทำงานด้วยรูปแบบของผู้หญิงออฟฟิศเอง ไม่ว่าจะเป็นการจัดวางหมอนอิงลายคิตตี้ กล้องทิชชู่มักก็เม้าส์ แจกันดอกไม้สีม่วง หรือต้นไม้เล็กๆสีเขียว สิ่งต่างๆเหล่านี้ได้มีส่วนช่วยสร้างควมมีชีวิตชีวาและช่วยลดความซ้ำซากในการทำงานได้อีกทางหนึ่งด้วย

ในประเด็นเดียวกันนี้ ผู้วิจัยได้พูดคุยกับผู้หญิงออฟฟิศหลายๆคนที่มักจะจัดหาสิ่งของกระจุกกระจิก หรืออุปกรณ์เครื่องใช้รูปทรงแปลกตา มีสีสันสดใสมาวางประดับบนโต๊ะทำงาน ซึ่งพวกเธอได้ให้เหตุผลกับผู้วิจัยว่า

“ผู้หญิงชั้นชอบในสิ่งของสวยงาม จึงมักหาอะไรต่อมิอะไร มาตกแต่งตนเองและสิ่งรอบข้างอยู่เสมอ”

(บานเช้า (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

“ก็คิดเพียงว่า โต๊ะทำงานเหมือนห้องรับแขกที่บ้านของเรา เป็นประตูบานแรกที่ช่วยสร้างความประทับใจต่อผู้ที่มาพบหา”

(บานเย็น (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

“ที่อยู่ออฟฟิศที่นี่มาหลายปี ทำงานในตำแหน่งเดิม เก้าอี้ โต๊ะทำงานก็ตัวเดิม พี่จึงอยากเปลี่ยนแปลงอะไรที่พอเปลี่ยนได้บ้าง”

(เฟื่องฟ้า (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

“การทำงานเดิมๆเป็นเวลานาน เราเองจะรู้สึกเบื่อ หากลอง นำสิ่งที่เราชอบมาวางไว้ อาจช่วยให้เราอยากใช้เวลาในการทำงานมากขึ้น”

(มะลิ (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

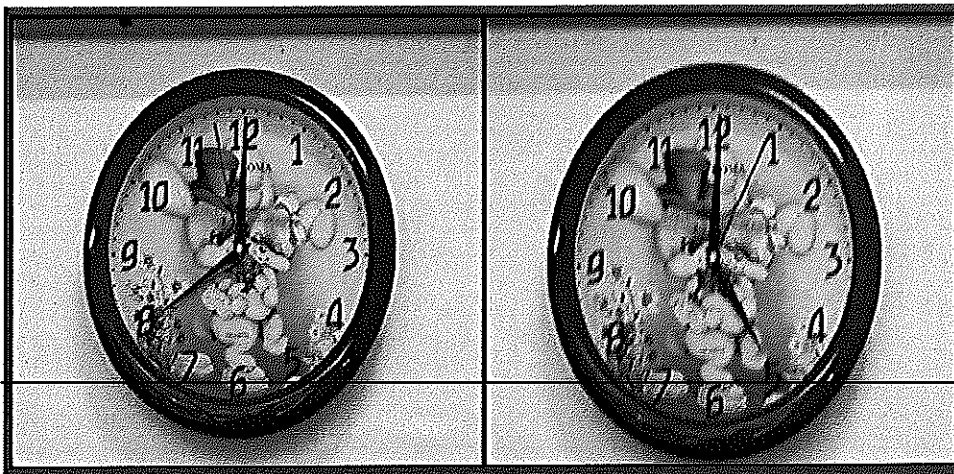
“ของกระจุกกระจิกที่นำมาวางบนโต๊ะ อะไรก็ได้ไม่ต้องแพง หรอก พี่คิดว่าเป็นสิ่งที่เรามองแล้วมีความสุข มีแรงกำลังใจ บางครั้งของ เล็กๆน้อยๆ อาจทำให้เราเกิดรอยยิ้มได้”

(พุดซ้อน (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

จากคำพูดดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า พื้นที่การทำงานที่เต็มไปด้วยการแข่งขันนั้นย่อม ก่อให้เกิดความเครียดได้ทุกขณะเวลา บรรยากาศในการทำงานจึงเป็นสิ่งที่ช่วยบรรเทา ความเครียดให้ลดลงได้ ซึ่งผู้หญิงออฟฟิศมองว่า สภาพแวดล้อมที่ดีเป็นสิ่งที่เอื้อให้การทำงาน ดำเนินไปอย่างราบรื่น แม้อาจจะดูเป็นเรื่องที่ไม่มีความสำคัญมากนัก แต่ก็ถือเป็นความสุข เล็กๆน้อยๆที่ไม่ควรมองข้าม ฉะนั้น พื้นที่การทำงานที่เป็นกรอบตายตัวและมีอาจเคลื่อนไหว ได้ นั้น ผู้หญิงออฟฟิศสามารถเพิ่มเสริม เติมแต่งพื้นที่ให้น่าอยู่ เพื่อช่วยลดความเบื่อหน่ายใน การทำงาน ทั้งนี้ อาจกล่าวได้ว่าผู้อยู่ในพื้นที่ไม่ว่าจะเล็กหรือใหญ่ จะกว้างหรือแคบ สามารถ กระทำการบนพื้นที่ของตนเองได้

1.3 เวลาที่ตายตัว

“เวลา” เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เมื่อระบบเศรษฐกิจเปลี่ยน ระบบสังคมเปลี่ยน มนุษย์ก็เริ่มมองว่า เวลาเป็นของหายากและเป็นทรัพยากรที่ก่อประโยชน์ซึ่งจะปล่อยให้สูญเสียโดยง่ายมิได้ มาตรการวัดแห่งเวลาจึงเกิดขึ้นบนพื้นฐานของประดิษฐกรรมรูปธรรมที่เรียกว่า “นาฬิกา” เครื่องบอกเวลาที่เป็นนวัตกรรมอันยิ่งใหญ่แห่งอารยธรรมใหม่ของมนุษย์ และยังไม่เคยปรากฏว่ามีเครื่องจักรชนิดใด (หรือแม้แต่เครื่องจักรไอน้ำในช่วงแรกของการปฏิวัติอุตสาหกรรม) จะนำมาเทียบเคียงบารมีของนาฬิกาได้ (สมสุข หินวิมาน 2544, 7) นาฬิกาจึงไม่เพียงแต่เข้ามาเป็นศูนย์กลางการกระทำของสังคม แต่ยังเข้ามากำหนดกิจกรรมต่างๆของมนุษย์เช่นกัน ด้วยเหตุนี้ เวลาจึงไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ (natural) หากแต่ถูกกำหนดขึ้นโดยสังคม (social) ทำให้มนุษย์เคลื่อนไปท่ามกลางเงื่อนไขว้ของเวลาจนตกเป็นทาสของเวลาในที่สุด เจกเช่นนาฬิกาบอกเวลาการทำงานในออฟฟิศแห่งหนึ่ง ดังภาพประกอบ

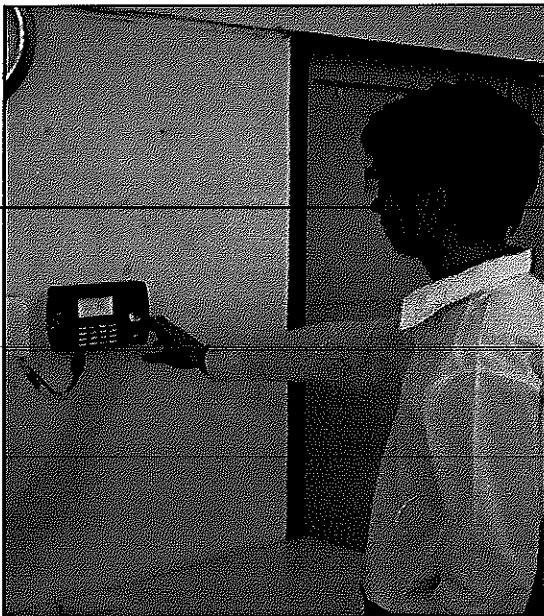
ภาพประกอบที่ 21 นาฬิกาบอกเวลาการทำงานในออฟฟิศแห่งหนึ่ง

จากภาพประกอบข้างต้น เป็นการบ่งบอกถึงเวลาเข้า-ออกในการทำงาน โดยเวลาปฏิบัติงานของผู้หญิงออฟฟิศจากการศึกษาครั้งนี้ เริ่มตั้งแต่เวลา 08.00-17.00 น. ผู้หญิงออฟฟิศจึงใช้เวลาไปกับกิจกรรมที่เกิดจากการทำงานเป็นส่วนใหญ่ รวมเวลาแปดชั่วโมงเป็นอย่างน้อยในทุกวันจันทร์ถึงวันศุกร์ที่ผูกโยงผู้หญิงออฟฟิศให้อยู่ในพื้นที่การทำงาน สะท้อน

ให้เห็นว่า สังคมการทำงานเป็นอีกสังคมหนึ่งที่ใช้เวลาเป็นเงื่อนไฉ เป็นกฎข้อบังคับ เพื่อให้พนักงานผู้ปฏิบัติงานดำเนินกิจกรรมการทำงานภายใต้ระยะเวลาเดียวกัน

เมื่อออฟฟิศแห่งนี้จะกำหนดเวลาการทำงานอย่างชัดเจน แต่ภายใต้ความตึงของเวลาที่สร้างให้ผู้หญิงออฟฟิศยึดถือและปฏิบัติตามนั้น ก่อเกิดจุดเล็กๆที่เรียกว่า “ความยืดหยุ่น” แฝงไว้เช่นกัน กล่าวคือ ปัจจุบันการเดินทางท่ามกลางความวุ่นวายของสังคม มักจะประสบกับปัญหาการจราจร การแข่งขันกับเวลาเพื่อให้ทันเวลาทำให้ผู้หญิงออฟฟิศเดินทางมาทำงานด้วยความเร่งรีบ ออฟฟิศแห่งนี้จึงยืดหยุ่นเวลาให้กับพนักงานเล็กน้อยโดยเข้างานสายได้ไม่เกิน 15 นาที และหากมาสายเกินกว่าเป็นจำนวนเกินสามครั้งจะมีการตัดเดือนด้วยวาจาเป็นขั้นแรก ทั้งนี้ ไม่ว่าระยะทางจะใกล้หรือไกลขึ้นอยู่กับความสามารถในการบริหารจัดการเวลาของแต่ละคนด้วย

นอกจากนาฬิกาบอกเวลาที่แขวนบนฝาผนังออฟฟิศแล้ว สิ่งหนึ่งที่เป็นเครื่องรายงานเวลาการทำงานของผู้หญิงออฟฟิศ คือ เครื่องสแกนลายนิ้วมือและเครื่องตอกบัตรเป็นระบบรายงานตัวเลขที่ชัดเจนที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อใช้ในการตรวจสอบเวลาการเข้า-ออกทำงาน อันจะนำไปสู่การประเมินผลในการทำงาน ทำให้พนักงานทุกคนซึ่งไม่เพียงแต่ผู้หญิงออฟฟิศจำเป็นต้องผ่านการสแกนลายนิ้วมือในช่วงเช้ามืดก่อนเข้างานและช่วงเย็นหลังเลิกงาน หากวันทำงานใดที่เครื่องสแกนลายนิ้วมือเกิดขัดข้องเนื่องจากระบบไฟฟ้า ออฟฟิศแห่งนี้ก็มีเครื่องตอกบัตรสำรองไว้ ดังภาพประกอบที่ 22 และ 23

ภาพประกอบที่ 22 การสแกนลายนิ้วมือก่อนเข้าทำงาน

ภาพประกอบที่ 23 เครื่องตอกบัตรและบัตรลงเวลาการทำงาน

จะเห็นได้ว่า เครื่องมือทั้งสองชนิดนี้มีลักษณะการใช้งานที่แตกต่างกัน คือ เครื่องสแกนลายนิ้วมือจะรายงานผลก็ต่อเมื่อลายนิ้วมือถูกประทับลงบนเครื่อง ส่วนเครื่องตอกบัตรจะรายงานผลก็ต่อเมื่อนำบัตรลงเวลาหย่อนลงในเครื่อง ความแตกต่างจากลักษณะการใช้งานและลักษณะภายนอกที่เห็นดังภาพประกอบกลับมีหน้าที่เดียวกัน คือ รายงานเวลาการทำงาน

อีกแง่มุมหนึ่ง ผู้หญิงออฟฟิศได้มองว่า การสแกนลายนิ้วมือหรือตอกบัตรก็ดี นั่น ตัวเลขที่แสดงออกมาชี้ให้เห็นถึง การรู้จักรักษาเวลาการทำงานของคุณ แต่การเข้า-ออกอย่างตรงเวลาก็ไม่ได้หมายความว่า ช่วงเวลาที่อยู่ในออฟฟิศพนักงานทุกคนจะปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ เต็มกำลัง เวลาจึงทำหน้าที่เป็นเพียงกรอบกำหนดชั่วโมงการทำงาน แต่มีอาจกำหนดการกระทำของคุณได้ อาจกล่าวได้ว่า เวลาที่ตายตัวคงปรากฏตัวเลขบนหน้าปัดนาฬิกานั้น ทุกวินาทีที่ดำเนินเดินไปย่อมมีทั้งการเคลื่อนไหวของคุณและการกระทำมากมาย เช่น การบริหารจัดการเวลาเพื่อให้ทันเวลางาน ถือเป็นลักษณะการต่อสู้กับเวลาที่กำหนด หรือการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนร่วมงานที่มีได้เกิดจากการติดต่อประสานงานเพียงอย่างเดียว หากแต่มีการพูดคุยและรับฟังปัญหาเรื่องราวต่างๆ ถือได้ว่าเป็นลักษณะการต่อรองกับความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นภายใต้เวลาการทำงาน

ดังนั้น เวลาที่นำมาเป็นเครื่องควบคุมการทำงานของผู้หญิงออฟฟิศจึงเป็นเวลาของการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนร่วมงานไปพร้อมกันด้วย เพราะการดำเนินชีวิตของคุณคนไม่ว่าจะเวลาใด สังคมใด สถานที่ใด ย่อมพบเจอผู้คนมากหน้าหลายตา หากมุ่งนึก

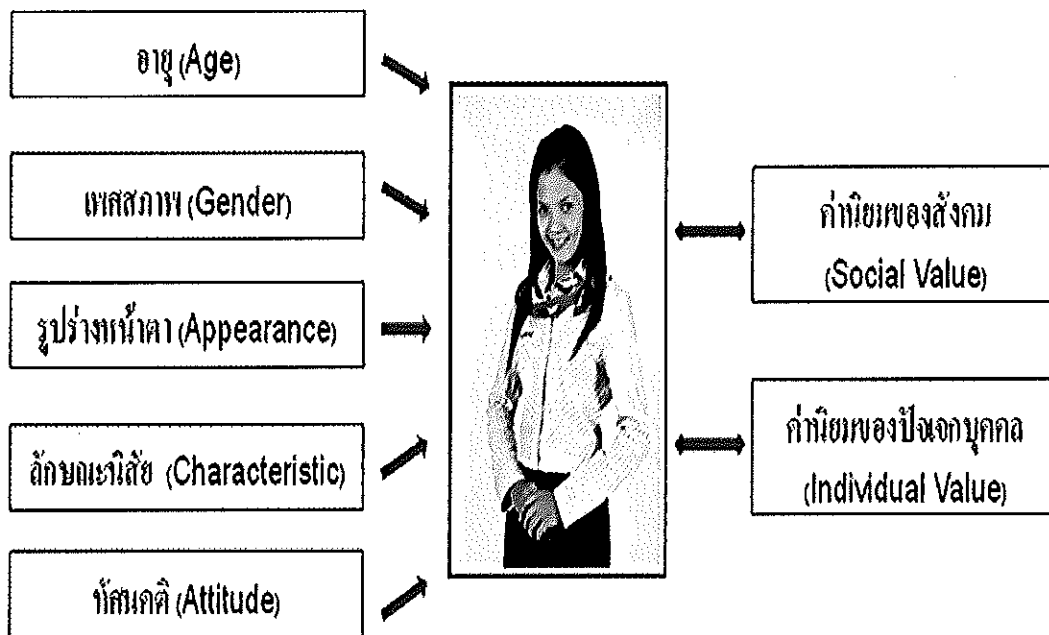
ถึงผลประโยชน์ในการทำงานของตนเพียงอย่างเดียวโดยไม่สนใจคนรอบข้างเลย การอยู่ร่วมกันในสังคมก็จึงไม่สามารถพึ่งพาอาศัยกันได้ มากไปกว่านั้นคงมีอาจสร้างแรงกำลังในการผลักดันสู่ความสำเร็จได้เช่นกัน

จากข้อมูลและคำพูดของผู้หญิงออฟฟิศในประเด็น “การไม่ยอมจำนนต่อความซ้ำซากจำเจในบริบทงาน” ทำให้ผู้วิจัยเกิดความเข้าใจอย่างหนึ่งว่า “เมื่อมีปัญหาใดๆเกิดขึ้นซึ่งเราเองไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เราจะมีวิธีจัดการกับปัญหานั้นได้อย่างไร” กล่าวคือ ปัญหาการทำงานที่เกิดจากความซ้ำซากจำเจดังกล่าวไว้ข้างต้น นับได้ว่าเป็นปัญหาที่ผู้หญิงออฟฟิศมีอาจหลีกเลี่ยงความเบื่อหน่ายนั้นได้ และถือเป็นเรื่องธรรมดาในการทำงานที่ต้องประสบพบเจอ ทำให้ต้องยอมรับในสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม ความซ้ำซากจำเจอันเกิดจากหน้าที่ความรับผิดชอบในบริบทงาน ทั้งที่เกิดจากลักษณะงานจิปาถะ พื้นที่การทำงาน และเวลาที่ตายตัว ส่งผลให้ผู้หญิงออฟฟิศสามารถกระทำการต่อสู้ ต่อรองได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับโอกาสสถานการณ์ และเงื่อนไขความสัมพันธ์ของกลุ่มคน

2. การแสดงตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศ

“ตัวตน” เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นตัวเรา ความเหมือนหรือความแตกต่างจากคนอื่น มีทั้งภายนอกที่สามารถมองเห็นได้ เช่น รูปร่าง หน้าตา ความสูง น้ำหนัก เป็นต้น และตัวตนภายในก็คือ อารมณ์ บุคลิกภาพ ความคิดความรู้สึก ความเชื่อ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่อยู่ในจิตใจ การศึกษาตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศในครั้งนี้จึงไม่ได้หมายถึงตัวตนในฐานะที่เป็นร่างกาย แต่หมายถึงสิ่งที่หล่อหลอมให้ผู้หญิงออฟฟิศแสดงตัวตนที่แตกต่างกันไป โดยตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศที่ออกมาให้ผู้วิจัยรับรู้ผ่านการมองเห็นท่าทาง กิริยา พฤติกรรม และสัมผัสได้ถึงความรู้สึกนึกคิด สิ่งเหล่านี้จะถูกนำไปเป็นข้อมูลในการพิจารณาว่าผู้หญิงออฟฟิศที่ผู้วิจัยกำลังมีปฏิสัมพันธ์ด้วยนั้นเป็นอย่างไร

การทำความเข้าใจถึงตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศนอกจากจะช่วยให้ผู้วิจัยเข้าใจตัวตนและรู้สึกนึกคิดของผู้หญิงออฟฟิศแล้ว ยังช่วยทำให้เกิดความเข้าใจในความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่นที่มีต่อผู้หญิงออฟฟิศได้อีกด้วย โดยองค์ประกอบของตัวตน (ในที่นี้หมายถึงผู้หญิงออฟฟิศ) ประกอบด้วย อายุ เพศสภาพ รูปร่างหน้าตา ลักษณะนิสัย และทัศนคติ ทั้งนี้ผู้วิจัยขอเสนอภาพรวมขององค์ประกอบดังกล่าว

ภาพประกอบที่ 24 แสดงองค์ประกอบและสิ่งสะท้อนตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศ

จากภาพข้างต้น แสดงถึงองค์ประกอบตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศ (ด้านซ้ายมือ) แต่ละปัจจัยเป็นองค์ประกอบที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ซึ่งต่างมีความสัมพันธ์ เกี่ยวข้อง เชื่อมโยง ส่งผลถึงกันและกัน และในความเป็นตัวตนสามารถสะท้อนให้เห็นค่านิยมในสองระดับ อันได้แก่ ค่านิยมของสังคม และค่านิยมของปัจเจกบุคคล (ด้านขวามือ) โดยจะขอแยก พิจารณาแต่ละองค์ประกอบของตัวตน อันจะนำไปสู่การแสดงตัวตนผู้หญิงออฟฟิศ เพื่อสร้าง ความเข้าใจที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนี้

อายุ (age) คือ สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปตามการเจริญเติบโตของปัจเจกบุคคล ซึ่ง เกี่ยวข้องกับลักษณะทางชีววิทยาและกายภาพ ไม่ว่าจะเป็นสุขภาพร่างกาย อารมณ์ หรือ แม้กระทั่งความคิดที่มีการเปลี่ยนผันไปตามช่วงอายุต่างๆ ดังนั้น ความคาดหวังทางสังคมที่มี ต่อปัจเจกบุคคลในแต่ละช่วงอายุจึงแตกต่างกันไป เช่น ผู้ที่อยู่ในช่วงอายุ 25-45 ปี อันเป็น ช่วงวัยแห่งการทำงานและก่อร่างสร้างตัว ถูกคาดหวังให้เป็นฟันเฟืองที่สำคัญต่อองค์กรการ ทำงาน

เพศสภาพ (gender) เป็นความแตกต่างทางเพศที่สามารถสังเกตเห็นได้เด่นชัด และส่งผลต่อการกำหนดความแตกต่างของหน้าที่และความคาดหวังทางสังคมอย่างชัดเจน เพศสภาพเป็นตัวกำหนดว่าบุคคลเพศนี้ควรมีลักษณะนิสัยเช่นไร และควรปฏิบัติตนอย่างไร ให้เหมาะสมกับเพศสภาพของตนเอง โดยแต่ละสังคมจะมีระดับของความคาดหวังและความ

เท่าเทียมในเพศสภาพที่ต่างกัน เช่น ผู้หญิงในสังคมตะวันตกจะมีสถานะสูงหรือเท่าเทียมกับผู้ชาย ในขณะที่ผู้หญิงในสังคมตะวันออกมักถูกกำหนดให้มีสถานภาพที่ต่ำกว่าผู้ชาย

รูปร่างหน้าตา (appearance) คือ สิ่งที่หล่อหลอมมาจากระบบพันธุกรรม ซึ่งเป็นตัวกำหนดให้ผู้คนมีลักษณะที่แตกต่างกัน โดยมีพื้นฐานหลักมาจากความแตกต่างทางเชื้อชาติและชาติพันธุ์ นอกจากนี้รูปร่างหน้าตายังเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ตามความต้องการของปัจเจกบุคคล เพื่อตอบสนองความคาดหวังของสังคมในรูปแบบต่างๆ เช่น การเสริมแต่งหน้าตาให้สวย ให้หล่อ ให้ดูดีตลอดเวลาของอาชีพนักแสดง หรือการออกกำลังกายให้รูปร่างสมส่วนและแข็งแรงของการเป็นนักกีฬา เป็นต้น

ลักษณะนิสัย (characteristic) คือ สิ่งที่ได้จากการเรียนรู้ของปัจเจกบุคคล ซึ่งถูกปลูกฝังจากครอบครัว ศาสนา และวัฒนธรรม รวมถึงถูกหล่อหลอมมาจากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นกับปัจเจกบุคคลแต่ละคน เช่น นิสัยก้าวร้าวอาจเกิดมาจากประสบการณ์ของครอบครัวที่นิยมใช้ความรุนแรงมาตั้งแต่เด็ก

ทัศนคติ (attitude) เป็นความคิดเห็นหรือเป็นความรู้สึกส่วนตัวที่เกิดจากประสบการณ์ของแต่ละคนเช่นเดียวกัน โดยทัศนคติถูกแบ่งออกเป็นสองทิศทาง คือ ทัศนคติด้านบวก เป็นการมองโลกในแง่ดี และทัศนคติด้านลบ เป็นการให้อคติต่ออีกสิ่งหนึ่งหรืออีกฝ่ายหนึ่ง หากคนในองค์กรการทำงานมีทัศนคติที่ดีต่อกันก็จะช่วยลดปัญหาความขัดแย้งได้

จากองค์ประกอบตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศที่ได้กล่าวมานั้น สามารถสะท้อนให้เห็น “ค่านิยมของสังคม” (social value) โดยแต่ละสังคมจะมีกระบวนการพิจารณาตัดสินตัวตนของปัจเจกบุคคลผ่านการมองอย่างเหมารวมจากตัวตนในรูปแบบต่างๆ ที่แสดงออกมามีค่านิยมของสังคมการทำงานในออฟฟิศแห่งนี้ที่มองผู้หญิงเพียงความสวยงาม จึงนิยมให้ผู้หญิงออฟฟิศเป็นเสมือนดอกไม้ประดับองค์กร ในขณะที่อีกด้านหนึ่งของตัวคนมีนัยสะท้อนถึงค่านิยมส่วนตัวหรือที่เรียกว่า “ค่านิยมของปัจเจกบุคคล” (individual value)

ทั้งนี้ ค่านิยมของปัจเจกบุคคลอาจมีลักษณะบางอย่างที่ไม่ตรงกับค่านิยมของสังคม เช่น ผู้หญิงไทยจะมีความอ่อนโยน เรียบร้อย ไม่พูดจาก้าวร้าว หยาบคาย ซึ่งมีอาจเหมารวมได้ว่าผู้หญิงไทยทั้งหมดจะเป็นเช่นนั้น เพราะแต่ละประสบการณ์ชีวิตที่แตกต่างกัน ทำให้ค่านิยมและการแสดงออกจึงไม่เหมือนกัน แม้จะขึ้นชื่อว่าเป็นผู้หญิงไทยด้วยกันก็ตาม อาจกล่าวได้ว่า ค่านิยมเป็นสิ่งสะท้อนผ่านตัวตนของปัจเจกบุคคล ซึ่งตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศไม่ว่าจะเกิดขึ้นนอกบริบทงานหรือในบริบทงาน ล้วนขึ้นอยู่กับการประสบการณ์ รวมถึงบริบททางสังคมที่แวดล้อมผู้หญิงออฟฟิศอยู่ ดังจะกล่าวถึงรายละเอียดในหัวข้อถัดไป

2.1 ตัวตน “นอก” บริบทงาน

ตัวตน “นอก” บริบทการทำงาน หมายถึง การแสดงออกตัวตนผ่านกิจกรรมที่อยู่นอกเหนือจากบริบทงาน โดยเป็นช่วงเวลาที่ผู้หญิงออฟฟิศเว้นว่างจากการปฏิบัติงาน อันถือเป็นชีวิตส่วนตัวที่เกิดขึ้นบนพื้นที่นอกร้าน ในที่นี้ผู้วิจัยขอนำเสนอภาพผู้หญิงออฟฟิศมักกระทำกิจกรรมต่างๆร่วมกับเพื่อนผู้หญิงออฟฟิศด้วยตนเองและเพื่อนร่วมงานคนอื่นๆ ได้แก่ การสังสรรค์ในโอกาสพิเศษ การเดินทางท่องเที่ยว รวมถึงการร่วมสร้างประโยชน์ต่อสังคมล้วนเป็นกิจกรรมที่ผู้หญิงออฟฟิศกระทำร่วมกับผู้วิจัยบ่อยครั้ง ซึ่งจะทำให้มองเห็นถึงตัวตนในแง่ที่ผู้หญิงออฟฟิศเป็น โดยปราศจากเงื่อนไขข้อบังคับที่คอยควบคุม การแสดงตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศได้อาศัยความคุ้นชิน ความเป็นกันเอง ความสนิทสนม และความไว้วางใจต่อกัน อันเป็นความสัมพันธ์ที่ได้ก่อตัวขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ในบริบทงาน ซึ่งจะนำไปสู่การถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดและแสดงตัวตนออกมานอกบริบทงาน ดังตัวอย่างภาพประกอบ

ภาพประกอบที่ 25 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงออฟฟิศกับผู้วิจัย
ทั้งที่เกิดขึ้นในบริบทงานและนอกบริบทงาน

ภาพความสัมพันธ์ดังปรากฏข้างต้นชี้ให้เห็นถึงระดับความสัมพันธ์ที่ผู้หญิงออฟฟิศมีต่อผู้วิจัย โดยภาพด้านซ้ายมือเป็นความสัมพันธ์ภายในบริบทงาน และความสัมพันธ์ที่ก่อเกิดขึ้นในพื้นที่ออฟฟิศมิได้หยุดนิ่งอยู่กับที่ทางการทำงานเพียงพื้นที่เดียว แต่สามารถเลื่อนไหลไปสู่พื้นที่อื่นนอกบริบทงานได้ อันตั้งอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์อันดีที่มีต่อกัน

ดังสะท้อนให้เห็นจากภาพทางด้านขวามือ นอกจากนี้ ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างผู้หญิงออฟฟิศและผู้วิจัยยังคงเลื่อนไหวไปสู่การกระทำกิจกรรมต่างๆต่อไปนี้

2.1.1 การเลี้ยงสังสรรค์ในโอกาสพิเศษ

การเลี้ยงสังสรรค์ในโอกาสพิเศษต่างๆของผู้หญิงออฟฟิศเกิดขึ้นเป็นประจำ อยู่เสมอ ทั้งที่จัดที่บ้านของผู้หญิงออฟฟิศหรือตามสถานที่ร้านอาหาร ไม่ว่าจะเป็นงานฉลองวันเกิด งานแต่งงาน งานเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง รวมทั้งงานฉลองปีใหม่ ในฐานะเพื่อนร่วมงานในสังคมออฟฟิศเดียวกัน ผู้หญิงออฟฟิศจึงให้ความสำคัญโดยการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆที่จัดขึ้น ดังเห็นได้จากภาพประกอบที่ 26 และ 27

ภาพประกอบที่ 26 ผู้หญิงออฟฟิศและผู้วิจัยในงานเลี้ยงสังสรรค์ (1)

ภาพประกอบที่ 27 ผู้หญิงออฟฟิศและผู้วิจัยในงานเลี้ยงสังสรรค์ (2)

จากภาพประกอบงานเลี้ยงสังสรรค์ทั้งสองภาพข้างต้น เป็นกิจกรรมที่ถูกจัดขึ้นเนื่องในงานแต่งงาน งานวันเกิด และงานปีใหม่ ผู้หญิงออฟฟิศรวมทั้งพนักงานคนอื่นๆ ต่างรวมตัวพบปะกันท่ามกลางบริบทสังคมที่เกิดขึ้นนอกพื้นที่และนอกเวลาการทำงาน อันจะช่วยสร้างและกระชับความสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น ซึ่งงานเลี้ยงสังสรรค์ในแต่ละครั้งมักมีจุดประสงค์เพื่อความบันเทิงรื่นเริง ทำให้ผู้หญิงออฟฟิศผู้เป็นหนึ่งในสมาชิกผู้ร่วมงานสังสรรค์เกิดความรู้สึกผ่อนคลายจากความเมื่อยล้าในการทำงาน ได้อีกรูปแบบหนึ่ง

แม้ว่าลักษณะการพบเจอนอกบริบทงานจะเป็นกลุ่มคนเดิมๆ ที่ร่วมทำงานกัน แต่การแสดงออกผ่านสีหน้า แววตา คำพูด ท่าทาง และการกระทำ ถูกขับเน้นออกมาในอีกลักษณะหนึ่งที่แตกต่างกันจากการพบเจอกันในสถานที่ทำงาน โดยภายในงานจะมีการทักทาย การอวยพร การกิน การดื่ม การเต้น การร้อง(เพลง) ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอาจทำได้ในบริบทงาน จึงอาจกล่าวได้ว่า พื้นที่นอกบริบทงานได้ส่งผลกระทบต่อการแสดงตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศได้อย่างชัดเจน ดังคำพูดของผู้หญิงออฟฟิศแต่ละคนที่เปรยว่า

“ทำงานบ้าง สังสรรค์บ้าง เสียค่าภาษีสังคมเล็กๆ น้อยๆ แต่ได้เพื่อนร้องคาราโอเกะแนวเดียวกัน ก็ถือว่าคุ้ม”

(จำปา (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

“เลิกงานแล้วก็ต้องมีบ้างแหละ ไปเที่ยวสังสรรค์กัน ถือชะว่า
ผ่อนคลายจากงานซ้ำซากจำเจในออฟฟิศ”

(พุดซ้อน (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

“อาทิตย์ละวันที่ไปกิน ดื่ม เที่ยว เหมือนได้รู้จักเพื่อนร่วมงาน
มากยิ่งขึ้น ทั้งที่ก็มีแต่หน้าเดิมๆ ที่ไปกัน”

(อัญชัน (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

“ได้เวลาเลิกงานเย็นวันศุกร์ที่ไร ต้องไปต่อกันที่ร้านอาหารใด
สักแห่ง วันนี้เที่ยวดีกว่าไม่เป็นไรเพราะวันเสาร์ตื่นสายได้”

(มะลิ (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

“เฉพาะออฟฟิศเราปีนี้ ก็พากันแจกซองงานแต่งไปสามงาน
แล้ว แต่ละงานนี่คงต้องถือซองไปเอง คนดีๆกันทั้งนั้น”

(ลำควน (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

“อยู่ในสังคมการทำงานจะมัวเอาแต่เรื่องงานอย่างเดียวคง
ไม่ได้ งานหลวงต้องเอา งานราษฎร์ก็ต้องร่วม อยู่ในสังคมต้องอยู่ให้เป็น”

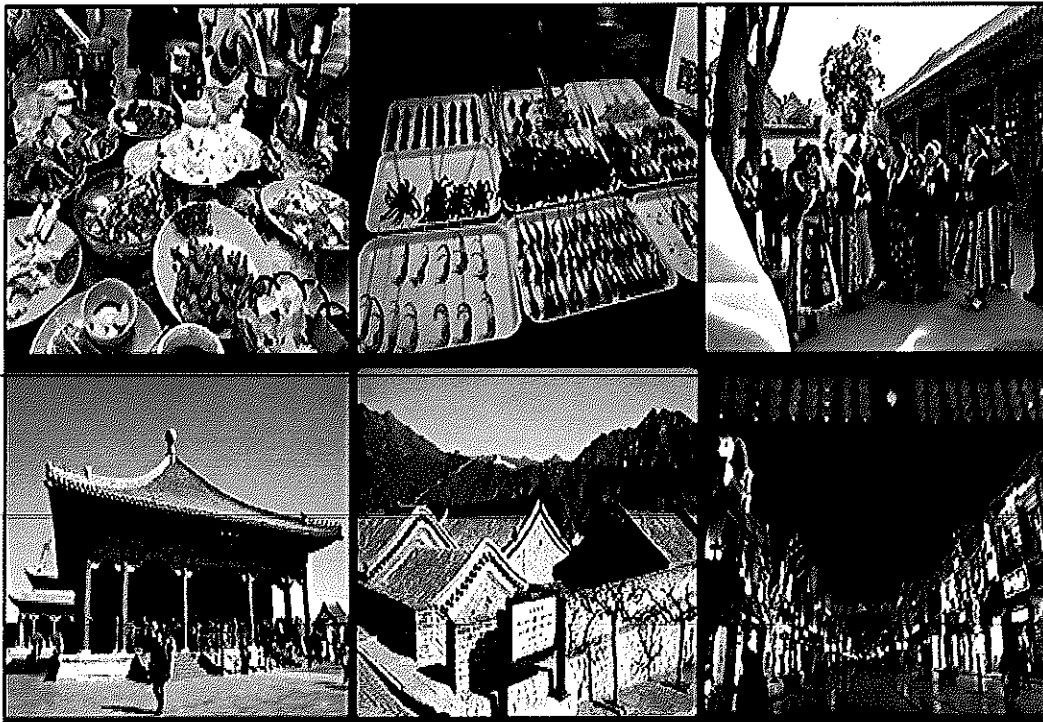
(เฟื่องฟ้า (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

จากคำพูดทั้งหกข้อความที่กล่าวไว้ข้างต้นสะท้อนนัยสำคัญว่า การทำงานที่ดู
ราวกับเป็นสังคมใหญ่ที่ผู้หญิงออฟฟิศใช้เวลาส่วนใหญ่อาศัยอยู่ได้แฝงไว้ซึ่งสังคมย่อยเล็กๆ
มากมาย ดังเห็นได้จาก การเข้าร่วมงานตามโอกาสต่างๆที่เชื่อเชิญกัน ซึ่งการอยู่ร่วมในสังคม
ใดสังคมหนึ่งนั้นควรตระหนักถึงความสัมพันธ์ที่จะก่อเกิดในสังคมด้วย ดังนั้น งานเลี้ยง
สังสรรค์ที่ดำเนินต่อไปท่ามกลางความสุข สนุกสนานเพลิดเพลิน จำเป็นต้องให้ความสำคัญ
ในการปฏิบัติตัวและการแสดงตัวตนต่อผู้คนที่หลากหลาย ซึ่งการรักษาท่าทีความสัมพันธ์อัน
ดีส่งผลให้การปฏิบัติงานร่วมกันเป็นไปอย่างราบรื่น ถือเป็นฐานสร้างความสำเร็จที่ยาวนาน

2.1.2 การเดินทางท่องเที่ยว

การเดินทางท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมนอกบริบทงานอีกลักษณะหนึ่งที่ทำให้มองเห็นตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศในหลากหลายรูปแบบ ทั้งการกิน การอยู่ การนอน การจับจ่ายใช้สอย ซึ่งเป็นการกระทำที่เกิดขึ้น ณ ช่วงเวลาหนึ่งของผู้หญิงออฟฟิศและผู้วิจัยใช้ชีวิตเดินทางท่องเที่ยวด้วยกัน โดยออฟฟิศแห่งนี้มีนโยบายจัดหาพนักงานท่องเที่ยวต่างประเทศในทุกๆต้นปี ถือเป็นกาให้รางวัลและให้โบนัสแก่พนักงานผู้ซึ่งปฏิบัติงานมาตลอดปี

ทุกครั้งที่มี “การจัดโหวต” ให้พนักงานเสนอรายชื่อประเทศที่ต้องการไป ผู้หญิงออฟฟิศมักเกิดความรู้สึกดีและให้ความสนใจต่อการเสนอรายชื่อร่วมกัน และเมื่อตกลงเลือกประเทศใดประเทศหนึ่งแล้ว ทีมผู้บริหารจะเป็นผู้เลือกบริษัททัวร์ที่จะมาเป็นผู้ให้ข้อมูลนำเที่ยวและดูแลดำเนินการด้านต่างๆ เช่น เอกสารการเดินทาง ตารางการบิน ที่พัก ที่เที่ยว ตลอดจนที่พักในประเทศนั้นๆ ทั้งนี้ การท่องเที่ยวต่างประเทศที่เกิดขึ้นทุกปีทำให้ผู้หญิงออฟฟิศเกิดความรู้สึกดีตื่นเต้นทุกครั้ง เนื่องจากการเดินทางไปยังสถานที่ที่มีความเป็นอยู่แตกต่างจากที่ผู้หญิงออฟฟิศเคยชิน ดังเห็นได้จากภาพประกอบ

ภาพประกอบที่ 28 การท่องเที่ยว ณ กรุงปักกิ่ง ประเทศจีน
ระหว่างวันที่ 5-8 มีนาคม 2554

จากภาพประกอบแสดงให้เห็นถึง ความต่างทางสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละประเทศที่มีความแตกต่างกัน ส่งผลให้ผู้หญิงออฟฟิศต้องเรียนรู้ ปรับตัวต่อสิ่งใหม่ๆ อันเป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ณ พื้นที่ไกลบ้าน โดยเฉพาะเรื่องภาษาซึ่งมีความจำเป็นอย่างมาก ในการติดต่อสื่อสารกับผู้คนที่มีความต่างทางเชื้อชาติและศาสนา ในประเด็นปัญหานี้ผู้หญิงออฟฟิศก็ต่างช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยพูดภาษาอังกฤษบ้าง ภาษาไทยบ้าง ภาษามือบ้าง ผสมผสานกันไป

ตลอดระยะเวลาการใช้ชีวิตในต่างประเทศ ผู้หญิงออฟฟิศต่างต้องเผชิญในสิ่งที่ต่างคนก็ต่างไม่เคยประสบพบเจอกันมา โดยผ่านช่วงเวลาที่อยู่ร่วมกันหนึ่งสัปดาห์ในที่ที่ไม่คุ้นชินกับสิ่งต่างๆรอบตัว ย่อมทำให้เกิด “อาการคิดถึงบ้าน” (homesickness) เป็นธรรมดา อย่างไรก็ตาม ภายใต้ความไม่คุ้นชินต่อบริบทของพื้นที่ ผู้หญิงออฟฟิศยังสามารถปรับตัวให้เข้ากับบริบทของสังคมได้อย่างกลมกลืน ดังภาพประกอบ

ภาพประกอบที่ 29 กลุ่มผู้หญิงออฟฟิศและผู้วิจัยกับการท่องเที่ยวต่างประเทศ

การใช้ชีวิตต่างแดนร่วมกันระหว่างผู้หญิงออฟฟิศและผู้วิจัย ก่อให้เกิดความผูกพัน รักใคร่กลมเกลียว และถ้อยทีถ้อยอาศัยกันมากยิ่งขึ้น ทำให้มองเห็นถึงตัวตนของแต่ละ

คนว่ามีลักษณะเป็นเช่นไร บางคนสนุกสนานในขณะที่บางคนเศร้าหองย หรือตัวตนในอีก รูปแบบหนึ่ง คือ บางคนยินดีที่จะเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในขณะที่บางคนแสดงถึงความเห็นแก่ตัว ออกมา ดังนั้น การท่องเที่ยวต่างประเทศนอกจากจะเป็นการพักผ่อนแล้ว ยังทำให้เกิดการเรียนรู้ในตัวคนที่แท้จริงของบุคคลอีกด้วย ซึ่งตัวตนลักษณะหนึ่งที่ผู้วิจัยมองเห็นในตัวผู้หญิง ออฟฟิศเป็นส่วนใหญ่จากการเดินทางท่องเที่ยวต่างประเทศ คือ ความมีน้ำอดน้ำทนต่อสิ่ง ต่างๆรอบตัว โดยไม่แสดงออกถึงความยากลำบากใดๆ ดังคำพูดที่สะท้อนออกมาว่า

“อากาศหนาวเย็นจัด หนาวถึงกระดูก จะนั่งก็หนาว จะนอนก็ หนาว เข้าห้องน้ำไปแช่น้ำอุ่นดีกว่า”

(พุดช้อน (นามสมมุติ) 2554, สัมภาษณ์)

“คิดถึงส้มตำ ต้มยำกุ้งที่เมืองไทยจังเลย ดินะที่ที่แอบพกมาม่า ใส้กระเป๋ามา กินด้วยกันไหม?”

(มะลิ (นามสมมุติ) 2554, สัมภาษณ์)

“เหนื่อยหน่อยนั่งพักเดี๋ยวก็หาย จะให้สะดวกสบายทุกอย่าง เหมือนอยู่ที่บ้านเราได้ไงกัน”

(เฟื่องฟ้า (นามสมมุติ) 2554, สัมภาษณ์)

“เที่ยวต่างประเทศปีละครั้ง ถ้าคิดว่าสนุกมันก็สนุก แต่ถ้าคิด ว่าลำบากมันก็จะทำให้เราหมดสนุกไป”

(อัญชัน (นามสมมุติ) 2554, สัมภาษณ์)

“เที่ยวไปทำงานไปช่วยให้ผ่อนคลาย ถึงแม้คนจะเยอะ เรื่อง จะเยอะ สำคัญอยู่ที่เรารู้จักปรับตัว”

(ลำดวน (นามสมมุติ) 2554, สัมภาษณ์)

จากคำพูดดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นว่า ผู้หญิงออฟฟิศมีความอดทนต่อการ ต่อสู้กับสิ่งที่เข้ามาปะทะประสานซึ่งมีอาจเลือกรับหรือปฏิเสธได้ ผู้หญิงออฟฟิศจึงพยายาม ปรับตัวให้เข้ากับสิ่งต่างๆรอบตัวเอง โดยมองว่า เรื่องที่เข้ามากระทบสามารถแก้ไขได้เสมอ

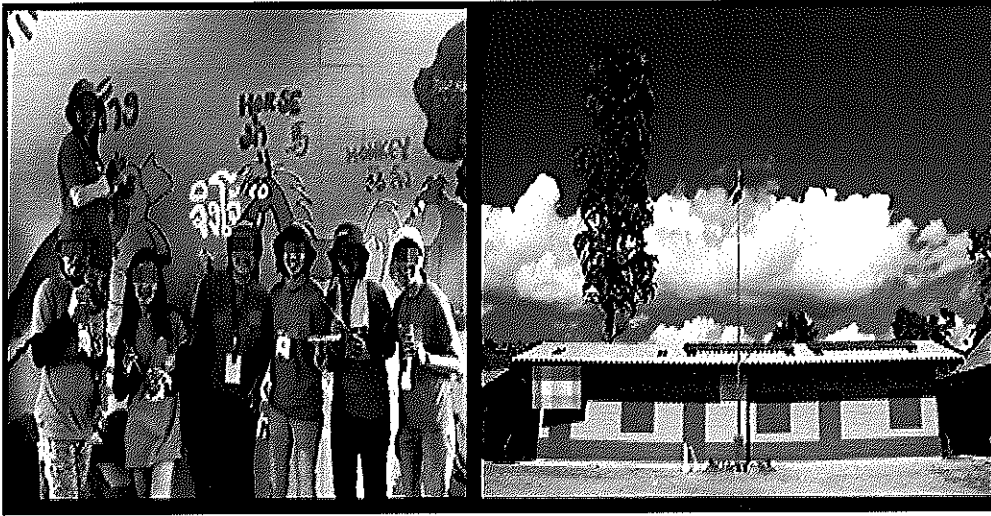
ดังนั้น หากมองในด้านการทำงานผ่านตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศในแง่มนี่ ย่อมส่งผลให้การ
ทำงานประสบความสำเร็จได้จากตัวคนที่มีความอดทน ไม่ว่าจะงานหนัก งานเบา หรือเกิด
ปัญหาความขัดแย้งใดๆ ผู้ที่มีความมานะอดทนจะสามารถฟันฝ่าอุปสรรคให้ผ่านพ้นไปได้

2.1.3 การร่วมสร้างประโยชน์ต่อสังคม

ปัจจุบันธุรกิจต่างๆให้ความสำคัญกับการดำเนินธุรกิจอย่างมีความรับผิดชอบต่อ
ต่อสังคม (Corporate Social Responsibility: CSR) โดยมีพื้นฐานสำคัญ อันได้แก่ การ
เจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ความก้าวหน้าทางสังคม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป
เช่นเดียวกับบริษัทแห่งนี้ที่ได้มองเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคม โดย
จัดสร้างโรงเรียนในถิ่นทุรกันดารของประเทศไทย ภายใต้โครงการชื่อว่า “สานฝันวันฟ้าใส
ธารน้ำใจเพื่อการศึกษา” ซึ่งจะถูกจัดขึ้นในช่วงเดือนธันวาคมของทุกปี มีวัตถุประสงค์เพื่อ
ส่งเสริมการศึกษาขั้นพื้นฐานให้แก่เด็กเยาวชนผู้ห่างไกลความเจริญ โดยประกอบไปด้วย
กิจกรรมการสร้างอาคารเรียนถาวร เพื่อทดแทนอาคารเรียนนุงจากหรือเพิงสังกะสี จัดหา
อุปกรณ์การเรียนการสอน รวมทั้งติดตั้งระบบสาธารณูปโภคที่ถูกต้องเหมาะสม ทั้งนี้ ผู้หญิง
ออฟฟิศและผู้วิจัยมักจะร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการทำกิจกรรม ดังภาพประกอบ

ภาพประกอบที่ 30 การร่วมสร้างโรงเรียนของกลุ่มผู้หญิงออฟฟิศและผู้วิจัย

ภาพประกอบที่ 31 โรงเรียนที่ถูกสร้างขึ้นจากกลุ่มผู้หญิงออฟฟิศและเพื่อนพนักงาน

ภาพประกอบการร่วมกิจกรรมสร้างโรงเรียน แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือร่วมใจกันทำงานซึ่งมิได้ถูกปิดกั้นในพื้นที่ออฟฟิศเพียงอย่างเดียว แต่สามารถเกิดขึ้นได้ทุกพื้นที่ทุกเวลา ขณะเดียวกันการกระทำกิจกรรมนอกบริบททางดังกล่าว ส่งผลให้เห็นถึงตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศที่มีน้ำใจต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน โดยเห็นได้จาก การสละเวลาและละทิ้งความสะดวกสบายของช่วงเวลาหนึ่งเพื่อเข้าร่วมทำกิจกรรมในพื้นที่ทุรกันดาร ซึ่งทำให้เกิดความสัมพันธ์อีกรูปแบบหนึ่งระหว่างผู้หญิงออฟฟิศและผู้วิจัย กล่าวคือ การสัมผัสได้ถึงความรู้สึกที่อยากช่วยเหลือ อยากหยิบยื่น อยากแบ่งปันสิ่งดีๆ ให้กับเพื่อนร่วมสังคมเดียวกัน ดังบางคำพูดที่สะท้อนออกมาว่า

“ความรู้สึกแรกเลยนะ คือ รู้สึกระทึกและตื่นเต้นทุกครั้งกับสถานที่กันดาร แต่ความรู้สึกที่มากกว่านั้น คือ อยากสร้างโรงเรียนให้เด็กได้มีที่เรียนหนังสือ”

(จำปา (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

“ภูมิใจนะที่ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมดีๆแบบนี้ สร้างโรงเรียนปีหน้าไม่พลาดแน่”

(อัญชัน (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

“ไม่ใช่เพียงการให้โอกาสที่ดีกับเด็กผู้ยากไร้ แต่ยังเป็นโอกาสให้กับพวกเราได้ทำอะไรดีๆ เพื่อสังคมอีกด้วย”

(มะลิ (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

“เราเองก็ได้ประโยชน์จากสังคมมากี่เยอะ เมื่อมีโอกาสตอบแทนสังคม เราก็อินดี”

(พุดซ้อน (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

“ที่คิดว่า เรามาร่วมสร้างโรงเรียนให้ลูกหลานคนไทยด้วยกัน ไม่เสียค่ายแรง ไม่เสียค่ายเวลา”

(เฟื่องฟ้า (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

“เห็น โรงเรียนที่สร้างเสร็จเป็นหลังๆ ด้วยมือเรา รู้สึกอึดใจ หายเหนื่อย”

(ลำดวน (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

จากคำพูดที่กล่าวได้แสดงให้เห็นถึง ตัวตนการเป็นผู้ให้ของผู้หญิงออฟฟิศที่มีได้หวังสิ่งใดตอบแทนจากเด็กๆ ซึ่งคำพูดข้างต้นสะท้อนถึงความสุขของผู้หญิงออฟฟิศจากการกระทำในฐานะผู้ให้ ทำให้เกิดมุมมองที่ว่า การอยู่ร่วมกันในสังคมไม่ว่าจะสังคมใดก็ตามย่อมต้องการการพึ่งพิง พึ่งพาอาศัยต่อกันไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง เช่นเดียวกับสังคมการทำงานที่ไม่อาจประสบผลสำเร็จได้หากขาดการถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน โดยทุกฝ่ายควรเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับสลับกันไปตามแต่ละบทบาทหน้าที่ จากตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศในแง่มุมมองของการเป็นผู้ให้สามารถนำพาให้ผู้หญิงออฟฟิศก้าวไปสู่ความสำเร็จในการทำงานได้

ตัวตน “นอก” บริบทงานของผู้หญิงออฟฟิศทั้งสามลักษณะ ทำให้มองเห็นตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศในแง่มุมมองที่ผู้หญิงออฟฟิศเป็น กล่าวคือ การเลี้ยงสังสรรค์ในโอกาสพิเศษช่วยให้เห็นตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศในฐานะผู้สร้างสถานความสัมพันธ์ โดยในแง่มุมมองนี้มีการเลือกแสดงตัวตนร่วมอยู่ด้วย ลำดับต่อมาการเดินทางท่องเที่ยว ตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศที่แสดงออกมาอยู่ในลักษณะของผู้ที่มีความอดทนต่อความยากลำบาก และตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศประการสุดท้ายนำเสนอให้เห็นถึงตัวตนของการเป็นผู้ให้จากการร่วมสร้างประโยชน์

ต่อสังคม ซึ่งแต่ละตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศถือได้ว่าเป็นคุณลักษณะที่ดี อันจะช่วยนำพาให้ผู้หญิงออฟฟิศก้าวไปสู่ความสำเร็จในการทำงานได้

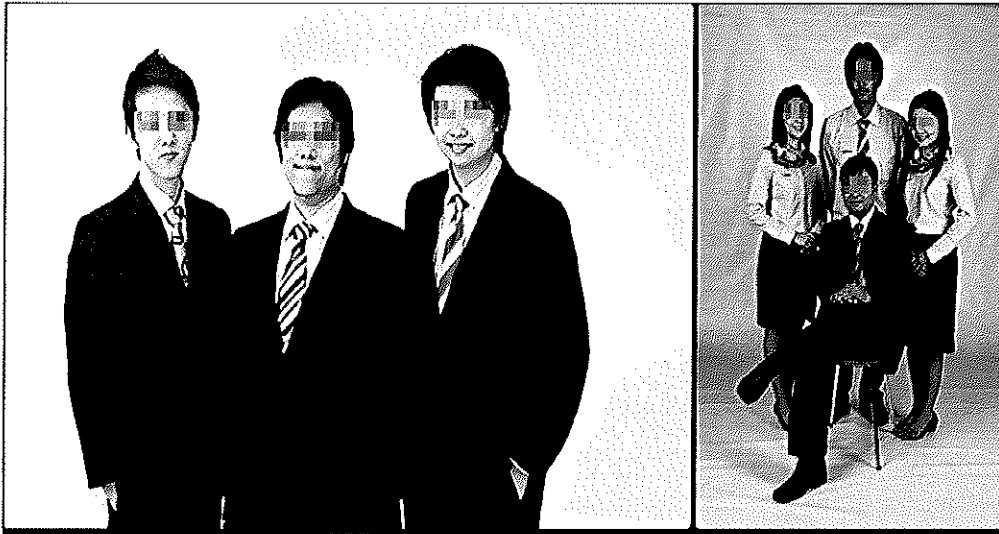
นอกจากนี้ยังสามารถเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงออฟฟิศกับผู้วิจัยมิได้ถูกตีกรอบให้อยู่ในบริบทพื้นที่การทำงานเพียงอย่างเดียว ดังนั้น ความสัมพันธ์ของบุคคลมีลักษณะเลื่อนไหลและข้ามพื้นที่ไปมาหากันได้ตลอดเวลา อันจะก่อให้เกิดความสัมพันธ์ในหลากหลายรูปแบบ

2.2 ตัวตน “ใน” บริบทงาน

ตัวตน “ใน” บริบทการทำงาน หมายถึง การแสดงออกตัวตนด้วยรูปแบบต่างๆอันเกิดขึ้นในบริบทงาน โดยอาศัยช่วงเวลาในการทำงานที่ถูกแบ่งออกเป็นสองช่วง คือ ช่วงแรก 08.00 น.- 12.00 น. และช่วงที่สอง 13.00 น. – 17.00 น. ช่วงเวลาแปดชั่วโมงแห่งการทำงาน ทำให้ผู้หญิงออฟฟิศได้ปฏิบัติงานร่วมกับบุคคลต่างๆ อันได้แก่ ผู้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน รวมถึงผู้หญิงออฟฟิศด้วยกันเอง ซึ่งแต่ละกลุ่มบุคคลที่ผู้หญิงออฟฟิศได้ร่วมปฏิสัมพันธ์ ส่งผลให้ตัวตนที่แสดงออกมีความแตกต่างกัน อันจะกล่าวรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.2.1 ตัวตนผู้หญิงออฟฟิศที่แสดงต่อผู้บังคับบัญชา

ผู้บังคับบัญชา (commander) คือ ผู้มีอำนาจปกครอง ควบคุม ดูแล และสั่งการให้เป็นไปตามอำนาจหน้าที่ เพื่อให้เกิดการกระทำอย่างหนึ่งอย่างใด และเมื่อมีผู้บังคับบัญชาก็ย่อมต้องมีผู้อยู่ใต้การบังคับบัญชา (controllee) อันหมายถึง ผู้ที่มีตำแหน่งต่ำกว่าและมีผู้บังคับบัญชาคอยควบคุมการปฏิบัติงานอยู่เบื้องบน ซึ่งในสังคมการทำงานออฟฟิศได้ให้ชื่อเรียกต่อผู้บังคับบัญชาและผู้อยู่ใต้การบังคับบัญชา โดยมีความหมายเจกเช่นเดียวกันว่า “เจ้านาย” (boss) และ “ลูกน้อง” (subordinate) เพื่อให้มองเห็นลักษณะทั้งสองบุคคลดังกล่าว ผู้วิจัยขอเสนอภาพประกอบการศึกษา ดังนี้

ภาพประกอบที่ 32 ผู้หญิงออฟฟิศกับผู้บังคับบัญชา

จากภาพที่ปรากฏข้างต้น ผู้วิจัยเลือกมาประกอบการให้ข้อมูลเพื่อให้มองเห็นว่า ในบริบทการทำงานผู้ชายยังคงอำนาจความเป็นใหญ่อยู่เหนือผู้หญิง ทำให้การแสดงตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศส่วนหนึ่งเกิดจากคำสั่งของผู้บังคับบัญชา (ผู้ชาย) ซึ่งผู้หญิงออฟฟิศได้ให้ความเคารพและเชื่อฟัง อย่างไรก็ตาม ภายใต้การทำงานของอำนาจ ซึ่งเกิดจากจากตัวผู้ถืออำนาจ การสั่งการด้วยวาจา หรือกฎเกณฑ์ข้อบังคับที่คอยกำกับการทำงาน ผู้หญิงออฟฟิศก็ย่อมต้องการอิสระจากการปล่อยวางอำนาจในบางช่วงบางตอนของเวลา

2.2.2 ตัวตนผู้หญิงออฟฟิศที่แสดงต่อเพื่อนร่วมงาน

ลำดับต่อมา การแสดงตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศกับเพื่อนร่วมงานไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย ถูกดำเนินไปท่ามกลางความสัมพันธ์อันดี อันเกิดจากการหยิบบินมิตรไมตรี แบ่งปันน้ำใจ และช่วยเหลือแนะนำซึ่งกันและกันในประเด็นเกี่ยวข้องกับการทำงาน ดังภาพที่นำมาประกอบนี้

ภาพประกอบที่ 33 ผู้หญิงออฟฟิศกับเพื่อนร่วมงาน

จากภาพประกอบ จะเห็นได้ว่า ผู้หญิงออฟฟิศและเพื่อนร่วมงานมีช่วงอายุที่ใกล้เคียงกัน ทำให้การแสดงตัวตนบางแง่มุมอาจมีลักษณะคล้ายคลึงกัน อย่างไรก็ตาม สังคมการทำงานประกอบด้วยบุคคลที่มีความแตกต่างหลากหลายทั้งในด้านเพศ วัย อายุ และประสบการณ์ สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ผู้หญิงออฟฟิศคำนึงถึงต่อการแสดงออกซึ่งตัวตน เนื่องจากแต่ละคนมาจากคนละที่ทาง ผู้หญิงออฟฟิศจึงต้องใช้เวลาเรียนรู้ศึกษาถึงความเป็นตัวตนของเพื่อนร่วมงาน เพื่อการปรับตัวต่อการแสดงตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศเอง ขณะเดียวกัน ผู้หญิงออฟฟิศก็พยายามถ่ายทอดความเป็นตัวตนของตนเอง เพื่อให้เกิดความเข้าใจในความแตกต่างซึ่งกันและกัน อันจะนำไปสู่ความราบรื่นในการปฏิบัติงานร่วมกัน

2.2.3 ตัวตนผู้หญิงออฟฟิศที่แสดงต่อผู้หญิงออฟฟิศด้วยกัน

การแสดงตัวตนระหว่างผู้หญิงออฟฟิศกับผู้หญิงออฟฟิศด้วยกันเองเกิดจากพื้นฐานความสนิทสนมและมักคุ้นต่อกันเป็นอย่างดี ซึ่งตัวตนในแง่มุมนี้จะแสดงให้เห็นถึงตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศมากที่สุดอันมิได้แสสร้งแกล้งทำหรือซ่อนเร้นความรู้สึกแต่อย่างใด เพราะความไว้วางใจในความเป็นผู้หญิงออฟฟิศด้วยกัน การพูดคุยจึงเป็นไปในลักษณะที่พบเจอกับสถานการณ์การทำงานในรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน อันจะก่อให้เกิดความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ดังภาพประกอบการทำงานของผู้หญิงออฟฟิศ ดังนี้

ภาพประกอบที่ 34 ผู้หญิงออฟฟิศกับผู้ชายออฟฟิศด้วยกัน

จากภาพประกอบข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ความสนิทสนมคุ้นเคยกันระหว่างผู้หญิงออฟฟิศ ซึ่งคอยให้ความช่วยเหลือ แนะนำในประเด็นการทำงานต่างๆ ทำให้ผู้หญิงออฟฟิศด้วยกันเองเกิดความรักใคร่ปรองดอง มอบมิตรไมตรีให้แก่กัน ความสัมพันธ์อันดีที่ก่อเกิดในกลุ่มเล็กๆ อาจนำไปสู่การก่อตัวของความสามัคคีในการทำงาน แม้ว่าสังคมการทำงานจะเต็มไปด้วยการแก่งแย่งแข่งขัน จึงดิชิงเด่นกัน แต่อีกด้านหนึ่งได้แสดงให้เห็นถึงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปันน้ำใจให้แก่กัน ซึ่งหากผู้ร่วมงานสังคมเดียวกันคอยนึกถึงแต่ประโยชน์ส่วนตน ก็จะมีส่งผลให้สังคมนั้นขาดซึ่งแรงพลังจากกลุ่มคนในการช่วยขับเคลื่อนสิ่งต่างๆ ให้เดินไปในทิศทางเดียวกัน

จากการศึกษาตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศ “ใน” บริบทการทำงาน อันได้แก่ ตัวตนที่มีต่อผู้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน และผู้หญิงออฟฟิศด้วยกันเอง ซึ่งตัวตนทั้งสามด้าน ทำให้ผู้วิจัยมองเห็นแง่มุมที่ผู้หญิงออฟฟิศสามารถเป็นได้ กล่าวคือ ตัวตนผู้หญิงออฟฟิศที่มีต่อผู้บังคับบัญชา เป็นการแสดงตัวตนในฐานะผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาที่ดี ซึ่งให้ความเคารพต่อผู้บังคับบัญชาและงานที่ทำ ต่อมาตัวตนผู้หญิงออฟฟิศที่มีต่อเพื่อนร่วมงาน ซึ่งให้เห็นถึงตัวตนที่ต้องการเรียนรู้จักตัวตนของผู้อื่น อันจะนำมาใช้ปรับตัวตนของตนเอง และตัวตนสุดท้ายใน

บริบทงาน คือ ตัวตนผู้หญิงออฟฟิศที่มีต่อผู้หญิงออฟฟิศด้วยกัน ทำให้มองเห็นตัวตนที่นึกถึง ประโยชน์ส่วนรวม

ตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศทั้งสามด้านมุมมองดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงการเลือกเปิดเผยตัวตนหรือซ่อนเร้นอำพรางตัวตนบางประการไว้ โดยขึ้นอยู่กับระดับความสัมพันธ์ที่ผู้หญิงออฟฟิศมีต่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคลนั้น ดังนั้น การศึกษาตัวตนของบุคคลหนึ่งบุคคลใด ผู้วิจัยต้องคำนึงถึงเงื่อนไขความสัมพันธ์ระหว่างผู้ถูกศึกษากับตัวผู้วิจัย รวมถึงบริบทต่างๆ ที่แวดล้อมผู้ถูกศึกษาด้วย และการมองสังคมไม่ว่าจะเป็นสังคมใด ผู้วิจัยควรเปิดใจมองในหลายด้านมุมมอง อันจะสะท้อนให้เห็นถึงปรากฏการณ์ที่แฝงอยู่ในสังคม

2.3 ตัวตนกับการต่อรองภายใต้บริบทงาน

นอกจากการพิจารณาถึงตัวตนของปัจเจกบุคคลเพื่อทำความเข้าใจตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศแล้ว ลักษณะการทำงานที่ผู้หญิงออฟฟิศปฏิบัติอยู่ก็ควรคำนึงถึงและทำความเข้าใจประกอบกัน เนื่องจากตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศส่วนหนึ่งถูกคาดหวังมาจากลักษณะงานที่ทำ จึงทำให้ผู้หญิงออฟฟิศเกิดการต่อสู้ ต่อรองภายใต้บริบทงาน ซึ่งในประเด็นนี้จากการเก็บข้อมูลผู้หญิงออฟฟิศซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งให้เห็นถึงการต่อรองในลักษณะที่แตกต่างกันไป โดยผู้วิจัยได้แสดงข้อมูลเป็นตารางประกอบ ดังนี้

นามสมมุติ	ต่อรองกับ	ลักษณะการต่อรอง	ผลจากการต่อรอง
1. ลำควน	ความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคล	ไม่แสดงออกซึ่งอารมณ์ ความรู้สึก	เป็นที่รับฟังของ เพื่อนร่วมงาน
2. เฟื่องฟ้า	บรรยากาศ ของการทำงาน	สร้างความเจียบ ภายในพื้นที่	ผลของงาน ผิดพลาดน้อย
3. มะลิ	หน้าที่รับโทรศัพท์	รู้หลักพูด รู้หลักเจรจา	ความพึงพอใจ ของลูกค้า
4. จำปา	ป้ายความอ่อนแอ	แสดงพลังและ ความเข้มแข็ง	ปฏิบัติงาน ได้หลากหลาย
5. อัญชัน	ความรู้รอบตัว	รอบรู้ในข่าวสาร บ้านเมืองที่มีสาระ	ร่วมวงสนทนา ในระดับผู้บริหาร
6. พุดซ้อน	วาทกรรม “ดอกไม้ ประดับองค์กร”	พัฒนาความสามารถ มากกว่าพัฒนา ความสวยงาม	นิยามความหมาย ใหม่ให้กับ ผู้หญิงออฟฟิศ

ตารางที่ 3 แสดงลักษณะการต่อรองของผู้หญิงออฟฟิศ

จากตารางแสดงข้อมูลการต่อรอง ลักษณะการต่อรอง และผลลัพธ์จากการต่อรอง ซึ่งให้เห็นว่า ผู้หญิงออฟฟิศแต่ละคนมีลักษณะการต่อรองที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับตำแหน่งหน้าที่และความรับผิดชอบต่อลักษณะงานที่ทำ อันทำให้ผลที่ได้รับจากการต่อรองย่อมแตกต่างกันไปด้วย โดยผู้วิจัยขออธิบายรายละเอียดการต่อรองตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศทั้งหมดซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังต่อไปนี้

2.3.1 ลำควน: การต่อรองกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

“ลำควน” (นามสมมุติ) ผู้หญิงออฟฟิศในตำแหน่งฝ่ายบุคคล ลักษณะงานที่รับผิดชอบ คือ จัดการ ดูแลงานด้านการบริการบุคคลทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการรับสมัครงาน การคัดเลือกบุคลากรเข้ามาทำงาน การดูแลเกี่ยวกับการปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎหมาย

แรงงาน การลงโทษพนักงาน รวมถึงการดูแลสวัสดิการและความเป็นอยู่ของพนักงานภายในองค์กร เป็นต้น

เนื่องจากลักษณะงานของผู้หญิงออฟฟิศในตำแหน่งนี้ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับบุคคลโดยตรง เริ่มตั้งแต่การรับบุคคลเข้าทำงานจนกระทั่งบุคคลพ้นสภาพการเป็นพนักงานออกไป ผู้หญิงออฟฟิศจึงปฏิสัมพันธ์กับบุคคลในทุกๆ ฝ่ายมากกว่าตำแหน่งอื่นๆ ย่อมทำให้การปฏิบัติงานเกิดการกระทบกระทั่งหรือขัดแย้งต่อกันบ้าง การรักษาท่าทีความสัมพันธ์อันดีจึงเป็นสิ่งที่ผู้หญิงออฟฟิศคิดคำนึง

การต่อรองตัวตนภายใต้บริบทงานฝ่ายบุคคลของผู้หญิงออฟฟิศ เป็นการต่อรองกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล โดยผู้หญิงออฟฟิศมีลักษณะการต่อรองที่เลือกจะยับยั้งและพยายามไม่แสดงออกซึ่งอารมณ์และความรู้สึกลงใจของตนเองออกไป เพื่อช่วยลดปัญหาในการทำงาน ซึ่งผลจากการต่อรองดังกล่าว คือ ผู้หญิงออฟฟิศได้รับความไว้วางใจต่อเพื่อนร่วมงานในการพูดคุย ปรึกษาประเด็นปัญหาต่างๆ ทำให้ผู้หญิงออฟฟิศเกิดความคุ้นชินกับการเป็นผู้รับฟัง โดยผู้หญิงออฟฟิศได้กล่าวต่อผู้วิจัยว่า

“การทำงานที่เกี่ยวข้องกับคนเป็นสิ่งที่ยากที่สุด เพราะแต่ละคนต้องการกันคนละอย่าง ฝ่ายบุคคลจึงทำหน้าที่สานความสัมพันธ์อันดีของคนทุกฝ่ายให้เกิดขึ้นภายในองค์กร”

(ลำดวน (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

จากคำพูดของผู้หญิงออฟฟิศข้างต้นได้ชี้ให้เห็นว่า ผู้หญิงออฟฟิศเกิดความเข้าใจในลักษณะงานของตนเอง ผู้ปฏิบัติงานบุคคลจึงพยายามปรับตัวให้เข้ากับคนทุกฝ่าย หากมองอีกด้านหนึ่งการปรับตัวของผู้หญิงออฟฟิศได้ดำเนินควบคู่ไปกับการต่อรองความสัมพันธ์ท่ามกลางการติดต่อประสานงานร่วมกัน

2.3.2 เฟื่องฟ้า: การต่อรองกับบรรยากาศของการทำงาน

“เฟื่องฟ้า” (นามสมมุติ) ผู้หญิงออฟฟิศในตำแหน่งฝ่ายบัญชี ลักษณะงานที่รับผิดชอบ คือ การบันทึกข้อมูลทางบัญชี ควบคุมและตรวจสอบการทำบัญชีรายรับ รายจ่าย จัดทำงบประมาณ รายงานบัญชีด้านต่างๆ และดูแลฐานะทางการเงินขององค์กร ผู้หญิงออฟฟิศในตำแหน่งนี้มีลักษณะงานที่เกี่ยวข้องกับตัวเลขเป็นหลัก จึงค่อนข้างใช้สมาธิในการ

ทำงานสูง หากเกิดการตกหล่นของตัวเลขหรือคำนวณคลาดเคลื่อนไป อาจทำให้การสรุปผลผิดพลาดตามลำดับ

การต่อรองตัวคนภายใต้บริบทงานการบัญชีจึงเป็นการต่อรองกับความวุ่นวายของพื้นที่ทำงานที่เต็มไปด้วยการติดต่อประสาน และการเข้าออกของผู้คนตลอดเวลา อันเป็นสิ่งที่รบกวนสมาธิในการทำงานของผู้หญิงออฟฟิศในตำแหน่งนี้ ลักษณะการต่อรองของผู้หญิงออฟฟิศ คือ การทำให้ผู้อื่นสยบยอมต่อความเจียบภายในพื้นที่ โดยผู้หญิงออฟฟิศฝ่ายบัญชีได้ร่วมกระทำการภายใต้ข้อตกลงเดียวกัน คือ ไม่เปิดเพลง และพูดคุยนอกประเด็นการทำงานในเวลางานให้น้อยที่สุด จนเป็นที่มาของการเปรียบเทียบพื้นที่ของฝ่ายบัญชีว่าเป็นเสมือน “ห้องเย็น” ซึ่งเกิดมาจากความรู้สึกแรกเมื่ออย่างก้าวเข้าไป สัมผัสได้ถึงบรรยากาศของการทำงานที่เจียบจนได้เย็นแม้กระทั่งเสียงกระซิบของผู้หญิงออฟฟิศในพื้นที่ จากประเด็นการต่อรองดังกล่าวผู้หญิงออฟฟิศคนหนึ่งได้กล่าวต่อผู้วิจัยว่า

“ที่เองก็รู้สึกนะว่าห้องบัญชีเจียบมาก ไม่ค่อยส่งเสียงเหมือนแผนกอื่น แต่มีบทบาทไม่ใช่น้อย เพราะลักษณะงานที่ทำ บรรยากาศจึงพาให้เครียดไปหน่อย ซึ่งก็มีทั้งข้อดีและข้อเสีย”

(เฟื่องฟ้า (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

จากคำพูดของผู้หญิงออฟฟิศฝ่ายบัญชีดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่า บรรยากาศของการทำงานก่อให้เกิดการทำงานหลากหลายรูปแบบต่างกัน เป็นสิ่งแวดล้อมหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อผลลัพธ์ของงานที่ผลิตออกมา

2.3.3 มะลิ: การต่อรองกับหน้าที่รับโทรศัพท์

“มะลิ” (นามสมมุติ) ผู้หญิงออฟฟิศในตำแหน่งฝ่ายบริการลูกค้า ลักษณะงานที่รับผิดชอบ คือ การตอบคำถาม แจงข้อมูล และให้รายละเอียดของสินค้าอย่างถูกต้องชัดเจน อีกทั้งประสานงานแก้ไขปัญหาสินค้า ดำเนินการจัดการด้านกิจกรรมการบริการต่างๆ สร้างความสัมพันธ์อันดีกับลูกค้า ให้ข้อเสนอในการบริการลูกค้าเพื่อให้ลูกค้าเกิดพึงพอใจสูงสุด

ลักษณะงานของผู้หญิงออฟฟิศในตำแหน่งนี้เกิดจากการใช้โทรศัพท์เป็นตัวกลางในการสื่อสารของทั้งสองฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นการถาม การตอบ การชี้แจง และการเสนอแนะข้อมูลต่างๆเกิดขึ้นภายใต้การพูดคุยแบบไม่เผชิญหน้ากัน อาจมีทั้งความเสแสร้ง

และความจริงใจในเวลาเดียวกัน จากลักษณะงานของผู้หญิงออฟฟิศในตำแหน่งบริการลูกค้า จึงเสมือนเป็นงานที่คอยรองรับอารมณ์ของลูกค้าโดยตรง

ผู้หญิงออฟฟิศจึงกระทำการต่อรองกับลักษณะงานรับโทรศัพท์ ด้วยการฝึกทักษะการพูด การรู้จักเลือกใช้คำภาษา การกลั่นกรองน้ำเสียง อันจะก่อให้เกิดความพึงพอใจจากลูกค้าผู้ซึ่งได้รับการบริการ ดังที่ผู้หญิงออฟฟิศมองว่า

“ถึงแม้การพูดคุยทางโทรศัพท์จะไม่รู้จักหน้าตากัน แต่ด้วยน้ำเสียงการพูดจา อาจทำให้คนที่ไม่เคยเห็นหน้ากัน อยากที่จะรู้จักกันก็ได้”

(มะลิ (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

คำพูดข้างต้นนี้สะท้อนให้เห็นว่า ผู้หญิงออฟฟิศให้ความสำคัญและใส่ใจต่อคำพูดในการให้บริการลูกค้า อันเป็นสิ่งที่ช่วยสานสร้างความสัมพันธ์ หรืออีกทางหนึ่งคำพูดก็สามารถทำลายความสัมพันธ์ได้เช่นเดียวกัน ดังนั้น การคิดครีครองใคร่ครวญสิ่งที่ต้องการจะพูดก่อนนั้น นอกจากจะทำให้ผู้ฟังเข้าใจเรื่องราวที่ถูกถ่ายทอดมาโดยง่ายแล้ว ยังส่งผลให้สะท้อนถึงตัวตนของผู้พูดอีกด้วย เกิดความประทับใจ

2.3.4 จำปา: การต่อรองกับป้ายความอ่อนแอ

“จำปา” (นามสมมุติ) ผู้หญิงออฟฟิศในตำแหน่งฝ่ายสินค้าคงคลัง ลักษณะงานที่รับผิดชอบ คือ ควบคุม ดูแล จัดบันทึกประเภท จำนวนสินค้า การตรวจรับ การเก็บรักษา การป้องกันความเสียหายของสินค้า รวมถึงการขนส่งสินค้าอย่างปลอดภัย

การทำงานด้านการขนส่ง เคลื่อนย้ายสิ่งของ วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ถูกมองว่าเป็นงานที่เหมาะสมกับผู้ชาย แต่สำหรับผู้หญิงออฟฟิศในการศึกษาคั้งนี้ ได้ทำหน้าที่อยู่ในตำแหน่งเดียวกันกับผู้ชาย และเป็นเพียงผู้หญิงคนเดียวในออฟฟิศที่สามารถปฏิบัติงานนี้ได้ เนื่องด้วยการมีคุณลักษณะที่ห้าวหาญ กล้าคิด กล้าลุย และมีมนุษยสัมพันธ์อันดีต่อเพื่อนพนักงานทุกเพศวัย ดังที่ผู้หญิงออฟฟิศกล่าวว่า

“เมื่อได้ทำงานแบบที่ผู้ชายทำ มันก็สนุกท้าทายไปอีกแบบ แม้หน้าที่หลักที่ที่รับผิดชอบจะเป็นงานเบาๆ เช่น จดบันทึก นับจำนวนสินค้า แต่เมื่อที่เสร็จจากงานตนเอง ที่ก็ได้ช่วยเหลืองานอื่นๆ ในแผนกอีกด้วย”

(จำปา (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

จากคำพูดของผู้หญิงออฟฟิศข้างต้นแสดงให้เห็นถึง การยอมรับให้ผู้หญิงปฏิบัติงานในตำแหน่งหน้าที่เดียวกันกับผู้ชาย แม้ลักษณะงานที่ทำงานจะมีความแตกต่างกันบ้าง แต่นั่นเท่ากับว่าเป็นการลบภาพความอ่อนแอของผู้หญิงให้ลดลงไปจากที่สังคมมอง ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่เส้นทางให้ผู้หญิงออฟฟิศปฏิบัติงานได้หลากหลายมากยิ่งขึ้น

2.3.5 อัญชัน: การต่อรองกับความรู้รอบตัว

“อัญชัน” (นามสมมุติ) ผู้หญิงออฟฟิศในตำแหน่งฝ่ายการตลาด ลักษณะงานที่รับผิดชอบ คือ จัดการเกี่ยวกับการกำหนดมาตรฐานของสินค้า การซื้อ การขาย การตีราคา การวิเคราะห์ตลาด การโฆษณา และการทำให้สินค้ามีความต่าง มีความโดดเด่น

ผู้หญิงออฟฟิศผู้ปฏิบัติงานในตำแหน่งนี้จำเป็นต้องมีความรอบรู้ในสิ่งต่างๆ รอบตัวท่ามกลางสถานการณ์ปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงผันตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นทางการเมือง เศรษฐกิจ และทางสังคม เพื่อนำไปเป็นข้อมูลประกอบการวิเคราะห์จุดแข็ง-จุดอ่อนขององค์กรได้ ซึ่งผู้หญิงออฟฟิศฝ่ายการตลาดได้พูดถึงประเด็นนี้ไว้ว่า

“โดยทั่วไปแล้ว ผู้หญิงมักจะชอบติดตามข่าวคราว ข่าวละคร หากผู้หญิงหันมาสนใจในข่าวสารบ้านเมืองบ้างก็คงจะดี ซึ่งจะช่วยให้เพิ่มเสน่ห์ให้กับผู้หญิง”

(อัญชัน (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

จากคำพูดของผู้หญิงออฟฟิศฝ่ายการตลาดได้ชี้ให้เห็นว่า ลักษณะงานสามารถนำไปสู่การต่อรองตัวของผู้หญิงออฟฟิศได้ โดยเกิดจากการปรับเปลี่ยนตนเองให้เป็นผู้รอบรู้ในเรื่องที่มีประโยชน์สาระ ซึ่งผลจากการต่อรองในครั้งนี้ คือ ผู้หญิงออฟฟิศสามารถร่วมวงสนทนาพูดคุยกับเจ้านายได้

2.3.6 พุดซ้อน: การต่อรองกับวาทกรรม “ดอกไม้ประดับองค์กร”

“พุดซ้อน” (นามสมมุติ) ผู้หญิงออฟฟิศในตำแหน่งเลขานุการ ลักษณะงานที่รับผิดชอบ คือจัดบันทึกรายงานการประชุม การร่างและเขียน ได้ตอบจดหมาย พิมพ์งานต่างๆ จัดเรียงเอกสาร จัดทำแผนงานประจำวันของผู้บังคับบัญชา ต้อนรับและนัดหมายลูกค้า

ผู้หญิงออฟฟิศในตำแหน่งเลขานุการจะเป็นผู้ปฏิบัติงานอย่างใกล้ชิดกับผู้บังคับบัญชามากกว่าตำแหน่งอื่นๆ จากลักษณะงานเลขานุการทำให้บางครั้งผู้หญิงออฟฟิศต้องทำหน้าที่ติดตามผู้บังคับบัญชาในการเดินทางไปติดต่อรับรองแขก/ลูกค้า และเนื่องด้วยเลขานุการส่วนใหญ่มักจะเป็นหญิงสาวสวย จึงทำให้เกิดภาพการมองเลขานุการอย่างเหมารวมว่าเป็น “ผู้หญิงของเจ้านาย” โดยอาศัยหน้าตาและเรือนร่างป็นไปยไปสู่ความสำเร็จ

เช่นเดียวกับออฟฟิศแห่งหนึ่งที่มองผู้หญิงออฟฟิศในตำแหน่งเลขานุการเพียงแต่ความสวยงามภายนอก จนถูกเปรียบให้ป็นดั่ง “ดอกไม้ประดับองค์กร” ทำให้ผู้หญิงออฟฟิศเกิดการต่อรองภายใต้การนิยามดังกล่าวที่มอบให้ โดยพยายามชี้ชวนให้เห็นถึงความรู้และความสามารถของผู้หญิงออฟฟิศ ดังคำพูดของเลขานุการคนหนึ่งที่ให้ข้อมูลกับผู้วิจัยว่า

“ทำงานเป็นเลขานุการ นอกจากต้องระวังความคิดพลาดที่จะเกิดในงานแล้ว ยังต้องระวังการติลนินทาจากเพื่อนร่วมงาน ที่คอยจับจ้องมองดูการเป็นเลขานุการหน้าห้องเจ้านายอีกด้วย”

(พุดซ้อน (นามสมมุติ) 2553, สัมภาษณ์)

จากคำพูดของผู้หญิงออฟฟิศข้างต้นนี้สะท้อนถึงความหมายบางอย่างที่แฝงอยู่ในตำแหน่งเลขานุการ แม้ผู้หญิงออฟฟิศมิได้ยอมรับความหมายเหล่านั้น แต่ก็คงมีอาจหลีกเลี่ยงการถูกพูดถึงในแง่ลบอีกด้านหนึ่งของการทำงาน อย่างไรก็ตาม ผู้หญิงออฟฟิศสามารถระทำการภายใต้การมองที่ถูกประทับ โดยการแสดงความรู้ความสามารถที่มีมากกว่าความสวยงาม เพื่อให้เกิดความหมายใหม่ในการมองผู้หญิงออฟฟิศตำแหน่งเลขานุการ

จากลักษณะการต่อรองตัวตนภายใต้บริบทงานของผู้หญิงออฟฟิศทั้งหมด ทำให้มองเห็นแง่มุมที่สังคมคาดหวังจะให้ผู้หญิงออฟฟิศเป็น โดยการมอบป้ายความอ่อนแอติดราให้กับผู้หญิง ดังเช่น การต่อรองของจำปา (นามสมมุติ) ผู้หญิงออฟฟิศฝ่ายบริการลูกค้า หรือการนิยามให้ผู้หญิงออฟฟิศเป็นเพียงดอกไม้ประดับองค์กร ดังเห็นได้จาก การต่อรองของพุดซ้อน (นามสมมุติ) ผู้หญิงออฟฟิศในตำแหน่งเลขานุการ อีกทั้งการสร้างสิ่งต่างๆให้

ควรอยู่กับผู้หญิง เช่น การสร้างนิตยสารบันเทิงให้ผู้หญิงเป็นผู้ครอบครอง ซึ่งจะทำให้ผู้หญิงลดความสนใจจากเรื่องเศรษฐกิจ การเมือง อันเป็นเรื่องที่มองว่าควรอยู่กับผู้ชาย ในประเด็นดังกล่าวนี้ อัญชัน (นามสมมุติ) ผู้หญิงออฟฟิศฝ่ายการตลาดจำเป็นต้องเรียนรู้ด้วย ทั้งนี้ สิ่งที่ปรากฏในสังคมได้สะท้อนให้เห็นว่า ผู้หญิงออฟฟิศผู้ซึ่งไม่ยอมจำนนกับสิ่งที่สังคมหยิบยื่นให้ เกิดการกระทำการต่อรองกับความคาดหวังทางสังคมเหล่านั้นอันถูกซ่อนเร้นไว้ในบริบทงาน และการต่อรองของผู้หญิงออฟฟิศในการศึกษาครั้งนี้อาจนำพาให้ผู้หญิงค้นเจอบททางก้าวไปสู่ความสำเร็จในการทำงานได้

3. การสวมบทบาทใหม่ของผู้หญิงออฟฟิศ

ความแตกต่างระหว่างเพศหญิงและเพศชายทางสรีระได้นำไปสู่ความเชื่อที่ว่าผู้หญิงและผู้ชายมีความแตกต่างกันในทางอื่นๆด้วย ไม่ว่าจะเป็น สติปัญญา ความสามารถ ความถนัด จิตใจ และอารมณ์ ความแตกต่างดังกล่าวมักถูกมองว่าเป็นความแตกต่างที่มีมา "ตามธรรมชาติ" ซึ่งหมายความว่า ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ การเชื่อที่ว่าผู้หญิงมีความแตกต่างจากผู้ชายได้นำไปสู่สถานะของผู้หญิงที่ด้อยกว่าผู้ชาย เช่น ความเชื่อที่ว่าผู้หญิงเป็นเพศที่ไม่มีเหตุผลชอบใช้อารมณ์ นำไปสู่การที่สังคมไม่ยอมรับผู้หญิงให้เป็นผู้นำ หรือความเชื่อที่ว่าผู้หญิงไม่มีความคิดเป็นวิทยาศาสตร์ ไม่เก่งทางคณิตศาสตร์ ทำให้ผู้หญิงไม่ได้รับการสนับสนุนให้เป็นนักวิทยาศาสตร์ เป็นวิศวกรซึ่งเป็นอาชีพที่มีรายได้ดีและมีเกียรติในสังคม ผู้หญิงจึงเป็นได้เพียงกรรมกรไร้ฝีมือในโรงงาน และความเชื่อที่ว่าผู้หญิงมีคุณสมบัติหรือความสามารถทางเพศในการดูแลผู้อื่น เช่น เด็ก คนชรา ทำให้ผู้หญิงต้องเป็น ผู้รับภาระหลักในการดูแลลูกและคนในครอบครัว แม้ว่าผู้หญิงจะทำงานนอกบ้านด้วยก็ตาม

การที่สังคมกำหนดความเป็นเพศขึ้น โดยให้ผู้หญิงมีคุณลักษณะบางอย่าง และผู้ชายมีคุณลักษณะบางอย่างและเชื่อว่าเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ นำไปสู่การกำหนดบทบาทหน้าที่ รวมทั้งสถานะสูงต่ำที่แตกต่างกันของคนสองเพศ ผู้หญิงอยู่ในสภาพเป็นผู้ที่ด้อยกว่า เป็นผู้ตาม เป็นผู้ถูกกำหนด ในขณะที่ผู้ชายอยู่ในฐานะที่เหนือกว่า เป็นผู้นำ เป็นผู้กำหนด ตัวอย่างเช่น การเชื่อว่าคุณผู้หญิงมีหน้าที่หลักในการเลี้ยงลูกและดูแลครอบครัว นำไปสู่การที่ครอบครัวไม่สนับสนุนให้เด็กผู้หญิงได้รับการศึกษา แต่ผู้ชายจะได้รับการศึกษาเพราะเชื่อว่าผู้ชายมีหน้าที่ในการเป็นผู้นำของครอบครัว ความเชื่อเช่นว่านี้ ทำให้ผู้หญิงมีส่วน

ของการไม่รู้หนังสือจำนวนมากว่าผู้ชาย และเนื่องจากค้อยทางการศึกษารวมทั้งความเชื่อที่ว่าผู้หญิงไม่มีทักษะทางเครื่องยนต์กลไก ทำให้ผู้หญิงส่วนใหญ่มีสัดส่วนที่ต้องทำงานไร้ทักษะและได้รับการจ้างแรงงานต่ำมากกว่าชาย ทำให้ผู้หญิงตกอยู่ในกลุ่มของผู้ยากจนในสัดส่วนที่มากกว่าชาย

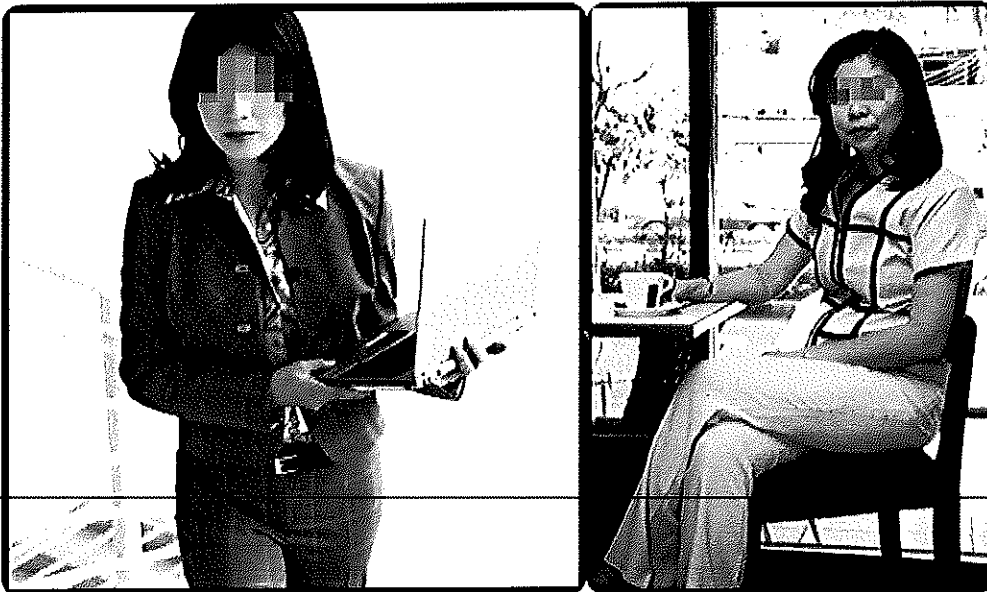
เมื่อสังคมได้ให้คุณค่ากับความเป็นชายมากกว่า ทำให้ผู้หญิงที่ประพหุติตัวสอดคล้องกับความเป็นหญิงจึงถูกตัดสินให้มีคุณค่าค้อยกว่าชาย เกิดการเอารัดเอาเปรียบต่อผู้หญิงในหลากหลายลักษณะ โดยเฉพาะด้านการประกอบอาชีพซึ่งผู้หญิงมักตกเป็นรองในการทำงาน กล่าวคือ ผู้หญิงไม่สามารถออกสิทธิออกเสียง แสดงความคิดเห็นหรือกระทำการใดๆ ได้มากกว่าการปฏิบัติงานภายใต้คำสั่งของหัวหน้าผู้เป็นชาย ความเป็นเพศจึงถือเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นท่ามกลางระบบชายเป็นใหญ่ที่มีเคยเลือนหายไปจากสังคม โดยเป็นที่ทราบกันดีว่า การต่อต้านกับโครงสร้างทางสังคม หรือการขัดขืนต่ออำนาจชายเป็นใหญ่มีอาจปฏิเสธได้อย่างสิ้นเชิง หากแต่การสวมบทบาทของเพศตรงข้ามเป็นสิ่งที่ผู้หญิงสามารถนำมาผสมผสานไว้ในความเป็นหญิงเพื่อกระทำการต่อรองกับอำนาจความสัมพันธ์นั้นได้ และเพื่อให้เกิดความเข้าใจในคุณลักษณะดังกล่าว ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นการศึกษา ไว้ดังนี้

3.1 การ “ถอดทึ่ง” คุณลักษณะความเป็นหญิงบางประการ

โดยธรรมชาติ ผู้หญิงและผู้ชายมีความแตกต่างกันทางสรีระร่างกาย ซึ่งสังเกตเห็นได้จาก ผู้หญิงมีรูปร่างเล็ก อรชรอ่อนแอั้น ขณะที่ผู้ชายมีรูปร่างใหญ่ มีกล้ามเนื้อแขนขาที่แข็งแรง จากลักษณะภายนอกของผู้หญิงที่เป็นรองทำให้ผู้หญิงตกเป็นเพศที่อ่อนแอกว่าผู้ชายโดยปริยาย นอกจากนี้ ความแตกต่างทางร่างกายดังกล่าวยังส่งผลทางด้านอารมณ์และจิตใจ โดยมองลักษณะภายในว่า ผู้หญิงมีความอ่อนโยน อ่อนหวาน ใจเย็น เอาใจใส่ผู้อื่น อีกด้านหนึ่งมองว่าผู้ชายมีความแข็งแรง ก้าวร้าว ใจร้อน ชอบการแข่งขันและท้าทาย

ด้านการประกอบอาชีพ ผู้หญิงซึ่งถูกอบรมบ่มเพาะมาตั้งแต่เด็กๆ ให้เป็นเพศที่รักสวยรักงาม มีหน้าที่ดูแลผู้อื่น มีความเป็นตัวของตัวเองน้อย และให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ที่มีต่อผู้อื่นมากกว่าตนเอง ผู้หญิงจึงมีแนวโน้มที่จะแบกรับความรับผิดชอบมากมายไว้ที่ตนเอง ยินดีที่จะรับภาระหน้าที่ทุกอย่างเพียงผู้เดียว และมักจะคำนึงถึงประโยชน์ของทุกฝ่าย ส่งผลให้บทบาทการทำงานผู้หญิงตกเป็นผู้รับภาระกระทำหรือถูกกระทำ ผู้หญิงจึง

มักจะเข้าสู่อาชีพที่ถูกจัดให้เหมาะสมกับลักษณะความเป็นหญิง เช่น อาชีพที่อาศัยทักษะด้านการประสานงาน และการรักษาความสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างประสาสัมพันธ์ เลขานุการ เป็นต้น ความขัดแย้งระหว่างความเป็นหญิงกับพื้นที่การทำงาน (พื้นที่สาธารณะ) ที่เกิดขึ้นในสังคม ทำให้ผู้หญิงออฟฟิศเลือกที่จะแสดงออกในความเป็นหญิงบางประการ แล้วนำความเป็นชายมาสวมใส่เพื่อให้โดดเด่นบนพื้นที่สาธารณะได้เฉกเช่นเดียวกับผู้ชาย กระบวนการถอดทิ้งความเป็นหญิงบางประการเริ่มต้นตั้งแต่ลักษณะภายนอก เช่น การนำเอากางเกง เสื้อสูท รองเท้ารูปทรงของผู้ชายมาสวมใส่ อีกทั้งด้านลักษณะนิสัย ผู้หญิงก็นำเอาอุปนิสัยแบบผู้ชายมาใช้ เช่น ตรงไปตรงมา กล้าได้กล้าเสีย ใช้เหตุผลมากกว่าใช้อารมณ์ ตลอดจนการนำเอาค่านิยมอุดมการณ์แบบผู้ชายมาใช้ด้วย เช่น เน้นการแข่งขัน ใช้อำนาจหน้าที่การงานมาก่อนครอบครัว เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ทำให้ผู้หญิงออฟฟิศเกิดความรู้สึกว่าตนเองได้รับการยอมรับจากสังคมการทำงานมากยิ่งขึ้น ด้วยการถูกขนานนามว่า “ผู้หญิงแกร่ง” ดังภาพประกอบ

ภาพประกอบที่ 35 การแต่งกายของผู้หญิงออฟฟิศในลักษณะของผู้ชาย

จากภาพการแต่งกายข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงออฟฟิศได้ปรับเปลี่ยนการแต่งกายไปจากเดิมที่เคยนุ่งกระโปรง เปลี่ยนเป็นสวมใส่กางเกง เสื้อสูท เพื่อให้ดูทะมัดทะแมง กระฉับกระเฉง และเกิดความคล่องตัวในการทำงานมากขึ้น การปรับเปลี่ยนจากลักษณะของผู้หญิงที่เคยเป็นผู้ลักษณะอีกด้านหนึ่งที่ตรงข้ามเสมือนเป็นการลบป้ายความ

อ่อนแอที่ถูกประทับ หรือเป็นการปกปิดซ่อนความอ่อนโยน นุ่มนวลเอาไว้ภายใน เพื่อนำตนเองก้าวข้ามเส้นแบ่งงานระหว่างเพศ

3.2 การ “พกพา” คุณลักษณะความเป็นชายบางประการ

ความเป็นหญิงและความเป็นชายถูกสร้างขึ้นให้เป็นคุณลักษณะเฉพาะของแต่ละเพศผ่านความคาดหวังทางสังคม หากผู้หญิงยอมรับสิ่งเหล่านั้นโดยมิได้กระทำการต่อสู้ต่อรองตัวตน ก็เท่ากับว่า ผู้หญิงยินยอมให้อำนาจชายอยู่เหนือกว่า ขณะเดียวกันถ้าผู้หญิงเรียนรู้และนำเอาคุณลักษณะที่ดีของความเป็นชายมาเป็นข้อปฏิบัติ ก็จะช่วยให้เสริมสร้างโอกาสก้าวหน้าในการทำงานมากยิ่งขึ้น ซึ่งการจะทำให้ความเป็นหญิงกลายเป็นประเด็นในการทำงานหรือไม่ขึ้นอยู่กับทางเลือกสวมคุณสมบัติความเป็นชายในร่างหญิง เพราะคุณสมบัติความเป็นชายถูกทำให้เป็นคุณสมบัติของผู้ร่วมงานที่ดี แม้จะมีความเป็นหญิงอยู่ในตัวอย่างไร เมื่อต้องทำงานกับเพื่อนร่วมงานต่างเพศ จึงควรมีคุณสมบัติความเป็นชายประกอบอยู่บ้าง โดยสามารถกระทำได้จากสองรูปแบบที่เห็นได้ชัด ดังนี้

3.2.1 การแสดงออกทางสีหน้าและท่าทาง

การแสดงออกทางสีหน้าและท่าทางของผู้ชายส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะปกปิดซ่อนเร้น อารมณ์อารมณ์และความรู้สึกภายใน ทำให้ผู้อื่นมีอาจคาดเดาสิ่งที่ผู้ชายคิดได้ ทั้งนี้เกิดจากมุมมองของผู้ชายที่มองว่า การแสดงออกซึ่งอารมณ์และความรู้สึกนั้นเป็นการบ่งบอกถึงความอ่อนแอของตนเอง โดยจะสังเกตเห็นได้เมื่อผู้ชายเกิดความรู้สึกเศร้า น้อยใจ เสียใจ ผู้ชายเลือกที่จะเก็บงำมันเอาไว้เพียงลำพัง ไม่นำเอาความรู้สึกนั้นไปขอความเห็นอกเห็นใจจากผู้อื่น

ในทางตรงกันข้าม หากผู้หญิงพบเจอกับเหตุการณ์เดียวกัน สิ่งที่ปรากฏเห็นได้ชัด คือ สีหน้าและท่าทางที่บ่งบอกว่ากำลังรู้สึกเสียใจ โดยมีน้ำตาเป็นเครื่องมือสนับสนุนความอ่อนแอ นอกจากนั้นผู้หญิงยังเป็นเพศที่ต้องการการระบายความรู้สึก โดยผู้ใกล้ชิดและสนิทสนมจะถูกทำหน้าที่เป็นผู้รับฟัง

จากความแตกต่างทั้งสองเพศที่แสดงออกมา จะเห็นได้ว่า ผู้ชายเป็นผู้ที่มีความอดทน อดกลั้นต่อความรู้สึกต่างๆ ได้ดีกว่าผู้หญิง ซึ่งหากผู้หญิงออฟฟิศนำคุณลักษณะข้อนี้ไปปรับใช้ในการทำงาน โดยเฉพาะหากเกิดปัญหาความขัดแย้งต่อกัน การนิ่งสงบและไม่แสดงออกทางสีหน้าท่าทางมากเกินไป จะช่วยให้ลดระดับความขัดแย้งให้เบาลงได้

3.2.2 การแสดงลักษณะการพูดคุย

ผู้ชายมักแสดงลักษณะการพูดคุยกับผู้อื่นโดยพยายามจะเป็นผู้ควบคุม รักษาความเป็นตัวของตัวเอง และส่งเสริมสถานภาพของตนเอง ดังนั้น การพูดคุยกันของผู้ชายมักจะปกป้องสถานภาพส่วนตัวเอาไว้ โดยการแสดงจุดยืน ยืนยันความคิดของตนเองออกมา เพื่อโต้แย้งความคิดของผู้อื่น และเมื่อผู้ชายต้องการสนับสนุนผู้อื่น ก็จะพูดคุยในลักษณะที่ให้ความเคารพในตัวคนของผู้อื่นเช่นกัน แต่ขณะเดียวกันนั้นผู้ชายก็พยายามหลีกเลี่ยงการตกเป็นผู้ที่ยอมรับสภาพหรือยอมก้มหัวให้กับอีกฝ่าย

นอกจากนี้การพูดคุยกันของผู้ชายจะถูกนำมาใช้เพื่อให้บรรลุสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยผู้ชายจะใส่ใจในสิ่งที่เกิดขึ้นและหาทางแก้ปัญหาหรือหาทางออกให้แก่สิ่งนั้น ซึ่งต่างจากผู้หญิงที่มักสนใจในความรู้สึกของผู้พูดมากกว่า อันสะท้อนให้เห็นว่า ผู้ชายที่ยืนอยู่บนพื้นที่สาธารณะจะมองสิ่งต่างๆ ได้กว้าง ทำให้ลักษณะการพูดครอบคลุมประเด็นสำคัญ ในขณะที่ผู้หญิงที่ยืนอยู่บนพื้นที่ส่วนตัวมักจะพูดเจาะจงถึงประสบการณ์และความรู้สึก

จากการแสดงลักษณะการพูดคุยของผู้ชายยังชี้ให้เห็นว่า ผู้ชายมักพูดคุยในสิ่งที่แสดงถึงความรู้ ทักษะ หรือความสามารถของตนเอง โดยหลีกเลี่ยงการพูดเรื่องส่วนตัวอันเป็นช่องทางในสร้างจุดอ่อน ผู้ชายจึงให้ความสนใจในประเด็นของเรื่องที่พูดคุยกัน และไม่อ่อนไหวไปกับอารมณ์ของผู้พูดหรือสิ่งแวดล้อมที่รอบข้าง ทำให้ผู้ชายสามารถจับใจความสำคัญของการสนทนาได้ดีกว่าผู้หญิง ซึ่งผู้หญิงจะถูกเบี่ยงเบนความสนใจได้ง่ายเมื่อมีสิ่งเร้าหรือสิ่งรบกวน ในประเด็นการแสดงลักษณะการพูดคุยของผู้ชายดังกล่าว หากถูกนำมาใช้ในบริบทการทำงานของผู้หญิงออฟฟิศ อันจะช่วยสร้างความมั่นใจและความน่าเชื่อถือต่อการพูดคุยทั้งกับลูกค้า เพื่อนร่วมงาน และผู้บังคับบัญชาได้มากยิ่งขึ้น

3.3 การ “ผสมผสาน” คุณลักษณะที่ดีทั้งสองเพศ

ท่ามกลางความหลากหลายของผู้คนและวัฒนธรรมในสังคม ได้ถูกแบ่งไว้ซึ่งความพยายามในการสร้างความเป็นแบบแผนเดียวกัน เพื่อให้เกิดความราบรื่นต่อการปฏิบัติตนในสังคม แบบแผนหนึ่งที่ถูกสร้างขึ้น คือ การให้ความสำคัญต่อคุณลักษณะที่ถูกมองว่าเป็นคุณสมบัติของเพศชาย เช่น ความเป็นอิสระ ความเป็นตัวเอง ความเป็นเหตุเป็นผล ความสามารถที่จะคิดสร้างสรรค์ และความสำเร็จอันเป็นคุณค่าที่สำคัญที่ผู้หญิงคาดหวังจะครอบครอง ขณะเดียวกันคุณลักษณะของความเป็นหญิงก็มีความสำคัญไม่แพ้กัน เช่น ความเอาใจใส่ดูแลผู้อื่น ความรอบคอบ และความละเอียดลออ ดังนั้น ผู้หญิงออฟฟิศจึงไม่ควรจำกัดตัวเองให้อยู่ในคุณลักษณะด้านใดด้านหนึ่ง แต่สามารถเป็นได้ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ในบางโอกาส บางเหตุการณ์ ผู้หญิงควรพร้อมปรับเปลี่ยนสถานะของตนเองเมื่อสภาพการณ์ทางสังคมเปลี่ยนไป

เมื่อสังคมให้คุณค่ากับคุณลักษณะความเป็นชายว่าเป็นรูปแบบของภาวะผู้นำที่แท้จริง เนื่องจากมีค่านิยมของการมองแบบเหมารวมว่า เพศชายมีลักษณะนิสัยของความ เป็นภาวะผู้นำสูงกว่าเพศหญิง เพราะผู้ชายมีความสามารถในการวิเคราะห์ คิดคำนวณ มีความเด็ดขาด มีความเข้มแข็ง รู้จักใช้เหตุผล แยกแยะเรื่องส่วนตัวออกจากเรื่องงานได้ และให้ความสำคัญกับผลงานมากกว่าสิ่งอื่นใด จึงเป็นที่มาของความสัมพันธ์แบบผัวเหินระหว่างผู้บังคับบัญชาเพศชายกับผู้ใต้บังคับบัญชา และมีแนวโน้มที่จะไม่รับฟังปัญหาส่วนตัวของลูกน้อง

ข้อดีของคุณลักษณะความเป็นชาย คือ การมีความเด็ดเดี่ยว กล้าลุย กล้าลอง กล้าได้กล้าเสีย มุ่งการแข่งขัน และการเอาชนะฝ่ายตรงข้าม สิ่งเหล่านี้บ่งบอกชัดเจนถึงการมีอำนาจที่ทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเกรงกลัวและเชื่อฟัง ส่งผลให้ผู้บังคับบัญชาสามารถควบคุมผู้ใต้บังคับบัญชาได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่สิ่งที่ขาดไปสำหรับคุณลักษณะความเป็นชาย คือ ความใกล้ชิดระหว่างผู้ใต้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งการไม่มีความใกล้ชิดสนิทสนมกันมักจะใช้ได้ผลดีกับองค์กรบางรูปแบบ เช่น กิจทหาร เป็นต้น

คุณลักษณะการเป็นผู้นำของเพศชายปรากฏให้เห็นในองค์กรการทำงานทั่วไปในปัจจุบัน ซึ่งผู้หญิงส่วนหนึ่งเกิดการยอมรับและพยายามที่จะปรับตัวตนของตนเองให้เข้ากับคุณลักษณะนี้ ตัวอย่างเช่น ผู้บริหารผู้หญิงที่มีลักษณะเข้มแข็ง เด็ดเดี่ยว เป็นผู้หญิง

เก่ง มีการแต่งกายที่ทะมัดทะแมงคล้ายผู้ชาย ผู้หญิงกลุ่มนี้ถูกมองว่ามีความเป็นชายสูง ทำให้ผู้หญิงได้รับการยอมรับจากสังคมให้เป็นผู้บังคับบัญชา

ขณะเดียวกันเมื่อยุคสมัยและกาลเวลาเปลี่ยนแปลงไป สังคมเริ่มเปิดพื้นที่ให้ผู้หญิงก้าวออกมาทำงานในรูปแบบเดียวกันกับผู้ชาย คุณลักษณะความเป็นหญิงจึงถูกสร้างขึ้น โดยการนำเอาลักษณะนิสัยของผู้หญิงมาทดแทนสิ่งที่คุณลักษณะความเป็นชายขาดหายไป กล่าวคือ ความอ่อนหวานของผู้หญิง หากนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการพูดติดต่อเจรจา จะช่วยให้การทำงานสำเร็จลุล่วงได้ดียิ่งขึ้น เนื่องจากวาทศิลป์ที่แฝงไว้ซึ่งความอ่อนนุ่ม ประณีประนอม และไม่ยึดถือตนเองเป็นใหญ่ของผู้หญิง

แม้กระทั่งความละเอียดอ่อนของผู้หญิงก็ได้ส่งผลดีต่อการทำงาน เช่น ผู้หญิงสามารถอธิบายงานอย่างเป็นขั้นตอนและมีระเบียบแบบแผน หรือช่วยสร้างความสัมพันธ์อันดีในกลุ่มการทำงาน เห็นได้จาก หากเป็นผู้บังคับบัญชาผู้หญิงมักจะมีการถามไถ่ รับฟัง และเป็นที่ปรึกษาแม้ในเรื่องส่วนตัวของผู้ใต้บังคับบัญชา เป็นลักษณะการปกครองแบบแม่ดูแลลูก มากกว่าความสัมพันธ์แบบเจ้านายกับลูกน้อง โดยผู้หญิงมักจะใช้อำนาจจากบารมีมากกว่า การใช้อำนาจเพื่อสร้างความยำเกรงดังเช่นคุณลักษณะความเป็นชาย อาจกล่าวได้ว่า ภายนอกของผู้หญิงที่ดูอ่อนโยนแต่ข้างในกลับมีความแข็งแกร่ง พร้อมสู้เผชิญทุกสถานการณ์ ขณะที่ผู้ชายซึ่งได้รับสิทธิในการเป็นผู้นำของครอบครัวและสังคม มักละเลยเรื่องเล็กเรื่องน้อยไป

จากคุณลักษณะของแต่ละเพศที่กล่าวมานั้นมิได้หมายความว่า ผู้หญิงออฟฟิศจะต้องเลือกใช้แบบใดแบบหนึ่ง โดยไม่จำเป็นว่าผู้ชายจะต้องมีคุณลักษณะแบบผู้ชาย และผู้หญิงจะต้องมีคุณลักษณะแบบผู้หญิง หากแต่ผู้หญิงออฟฟิศควรเลือกรับใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์และบุคคล โดยสามารถนำข้อดีจากคุณลักษณะทั้งสองรูปแบบมาผสมผสานไว้ในตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศ อันจะก่อให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพ อาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ความแตกต่างของคุณลักษณะความเป็นหญิงและความเป็นชายต่างมีข้อดีด้วยกันทั้งคู่ ดังนั้น ผู้หญิงออฟฟิศจึงควรเลือกใช้ข้อดีของคุณลักษณะความเป็นหญิงและความเป็นชายมาเติมเต็มให้แก่ชีวิตของตนเอง โดยไม่ละทิ้งคุณลักษณะความเป็นหญิงไปเสียทุกอย่าง แต่เป็นการปรับเปลี่ยนโลกรอบตัวให้ยอมรับคุณลักษณะความเป็นหญิงมากขึ้น เช่น การคิดให้ละเอียดรอบคอบก่อนตัดสินใจ การขอความร่วมมือมากกว่าจะสั่งการ โดยการใช้อำนาจ กล่าวโดยสรุปได้ว่า แม้สังคมจะพยายามปลูกฝังคุณลักษณะความเป็นหญิงและความเป็นชายมากเท่าไร แท้จริงแล้วผู้หญิงและผู้ชายต่างมีสิทธิในการเลือกสร้างคุณลักษณะของตนเอง

บทที่ 6

บทสรุปของ ชีวิตต้องสู้ของ “ผู้หญิงออฟฟิศ” บนเวทีนอกบ้าน

ผู้เรียบเรียง (บทสรุป)

การศึกษาเรื่อง “ตะกายดาว: ชีวิตต้องสู้ของผู้หญิงออฟฟิศ” เป็นการศึกษาเพื่อคลี่คลายเป้าประสงค์ของการวิจัยในประเด็นเรื่องราวชีวิตของผู้หญิงออฟฟิศในฐานะผู้ที่ก้าวออกมาสู่เวทีนอกบ้าน อีกประการหนึ่งเพื่อการต่อรองตัวตนของผู้หญิงภายใต้บริบทการทำงานออฟฟิศ โดยมีฐานคิดที่ว่า ผู้หญิงออฟฟิศมิใช่เป็นเพียงผู้ถูกกระทำจากโครงสร้างทางสังคมและโครงสร้างของบริบทงานที่คอยกำกับ ควบคุมการกระทำอยู่เสมอไป หากแต่สามารถปรับเปลี่ยนตนเองเป็นผู้กระทำภายใต้โครงสร้างเหล่านั้นได้ ผู้วิจัยจึงได้สรุปเนื้อหาตามลำดับ ดังนี้

1. สรุปผล
2. อภิปรายผล
3. ข้อเสนอแนะ
  - 3.1 ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลวิจัยครั้งนี้ไปใช้
  - 3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. สรุปผล

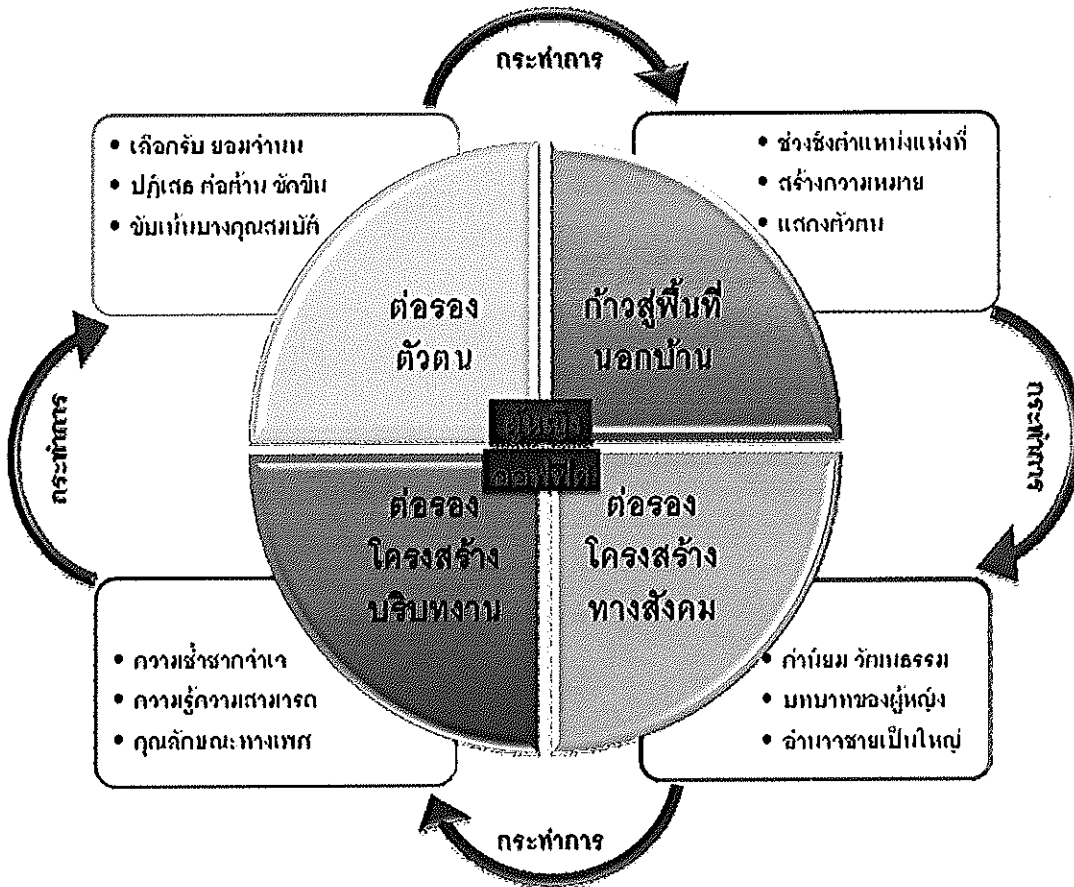
การตอบโจทย์วิจัยในประเด็นการศึกษาชีวิตของผู้หญิงออฟฟิศในฐานะผู้ที่ก้าวออกมาสู่เวทีนอกบ้าน ซึ่งให้เห็นว่า ผู้หญิงออฟฟิศผู้ซึ่งก้าวออกมาสู่เวทีนอกบ้านต่างต้องเผชิญกับอำนาจชายเป็นใหญ่อันเป็นโครงสร้างทางสังคมที่คงอยู่มาช้านาน และแทรกซึมอยู่ในทุกพื้นที่ของสังคม ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่บ้านผู้ชายก็ยึดครองตำแหน่งหัวหน้าครอบครัว ซึ่งผู้หญิงอาจเป็นผู้มอบตำแหน่งนั้นให้กับผู้ชายโดยไม่รู้ตัว แม้พื้นที่บ้านจะถูกมองว่าเป็นพื้นที่หลักของผู้หญิง และเมื่อผู้หญิงก้าวออกมาสู่พื้นที่นอกบ้านอันเป็นพื้นที่ครอบครองโดยผู้ชาย

ทำให้ผู้หญิงต้องประสบพบเจอกับอำนาจเดิมที่ยิ่งใหญ่กว่า หมายความว่า อำนาจชายเป็นใหญ่ในพื้นที่นอกบ้านนั้นเต็มไปด้วยการแข่งขัน แข่งแย้งชิงดี ช่งชิง และปะทะประสานกันท่ามกลางอำนาจและความสัมพันธ์ของผู้คนที่แตกต่างกันหลากหลาย ผู้หญิงออฟฟิศที่ดำเนินชีวิตบนพื้นที่แห่งนี้จำเป็นต้องเรียนรู้ ปรับตัว และต่อสู้ต่อกฎเกณฑ์เงื่อนไขที่มีอาจหลีกเลี่ยงหรือหลีกเลี่ยงไม่ได้

ลำดับต่อมา เป็นประเด็นการศึกษาการต่อรองตัวตนของผู้หญิงภายใต้บริบทการทำงานออฟฟิศ พบว่า ผู้หญิงออฟฟิศได้กระทำการต่อรองกับบริบทงานที่ดูซ้ำซากจำเจอันเกิดจากลักษณะงาน พื้นที่การทำงาน และเวลาที่ตายตัวที่ผูกตรึงผู้หญิงออฟฟิศไว้ โดยผู้หญิงออฟฟิศพยายามแสดงออกซึ่งตัวตนเพื่อก้าวข้ามเส้นแบ่งการทำงาน อันเป็นสะพานนำไปสู่ความสำเร็จในการทำงานบนพื้นที่นอกบ้าน ทั้งนี้ ผู้หญิงออฟฟิศได้นำเอาคุณลักษณะที่ดีของความเป็นชาย เช่น ความเข้มแข็ง ไม่แสดงออกถึงอารมณ์และความรู้สึก กล้าคิดกล้าตัดสินใจ และรู้จักใช้เหตุผล คุณลักษณะเหล่านี้ถูกนำมาผูกผสมผสานเชื่อมโยงกับคุณลักษณะที่ดีของความเป็นหญิง อันได้แก่ ความละเอียดอ่อน โยนไม่ก้าวร้าว และเอาใจใส่ต่อผู้อื่น ซึ่งก่อให้เกิดสัมพันธภาพอันดีในการทำงาน การสร้างมิตรจิตมิตรใจด้วยคุณสมบัติบางประการดังกล่าวจึงมีนัยแฝงไว้ซึ่งการต่อรองอำนาจในฐานะผู้อยู่ภายใต้การบังคับบัญชา และจากการตกเป็นเบี้ยล่างที่ดูราวกับว่ายอมจำนนในบริบทการทำงานนั้น มีการต่อต้าน การขัดขืน เกิดชอนทับขึ้นในเวลาเดียวกัน

จากผลการศึกษา นอกจากสะท้อนให้เห็นถึงชีวิตของผู้หญิงออฟฟิศที่ดำเนินอยู่บนพื้นที่นอกบ้านอันเป็นบริบทสังคมที่เต็มไปด้วยอำนาจชายเป็นใหญ่แล้ว ยังมุ่งประเด็นสู่การต่อรองตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศภายใต้บริบทการทำงานที่ผูกโยงไว้กับอำนาจดังกล่าว โดยสรุปผลได้ว่า โครงสร้างทางสังคมที่มนุษย์สร้างขึ้นมีอาจควบคุมการกระทำของมนุษย์ได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ขณะเดียวกันมนุษย์ผู้อยู่ภายใต้โครงสร้างที่ถูกสร้างขึ้นมานั้นสามารถกระทำการต่อรองกับโครงสร้างได้ อย่างไรก็ตาม ตัวตนและการเป็นผู้กระทำของผู้หญิงออฟฟิศไม่ได้มีลักษณะคงที่หรือตายตัว หากแต่มีลักษณะเลื่อนไหล ชับซ้อน และสามารถแปรเปลี่ยนไปตามพื้นที่และอำนาจของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา และจากเรื่องราวชีวิตต้องสู้ของผู้หญิงออฟฟิศได้ชี้ให้เห็นถึงความไม่ราบเรียบในความสัมพันธ์และมีลักษณะที่เป็นพลวัต ดังภาพสรุป

ภาพประกอบที่ 36 การต่อสู้ ต่อรองของผู้หญิงออฟฟิศบนเวทีนอกบ้าน

จากภาพกล่าวสรุปผลได้ว่า ภายใต้บริบทที่เกิดขึ้นในพื้นที่นอกบ้าน ผู้หญิงออฟฟิศถูกผูกโยงไว้กับบริบททางสังคมและบริบทงาน การดำเนินชีวิตของผู้หญิงออฟฟิศท่ามกลางบริบททั้งสองนั้น มิใช่เป็นการถูกควบคุมจากโครงสร้างเพียงอย่างเดียว หากแต่ผู้หญิงออฟฟิศสามารถกระทำต่อสิ่งที่ควบคุมได้ในลักษณะการเป็นผู้กระทำต่อรอง โดยอันดับแรกมองในบริบททางสังคม จะพบว่า ผู้หญิงออฟฟิศต่อรองกับค่านิยม วัฒนธรรม และอำนาจชายเป็นใหญ่ รวมถึงบทบาทที่ถูกคาดหวังไว้กับผู้หญิง บริบทต่อมาอันเป็นบริบทที่ถูกศึกษาถ่วงไปนั้นคือ บริบทงาน พบว่า ผู้หญิงออฟฟิศต่อรองกับความซื่อสัตย์ในงาน ต่อรองกับความรู้ความสามารถของตนเองที่มีเพื่อเป็นที่ยอมรับของสังคม และต่อรองกับคุณลักษณะทางเพศที่เป็นเสมือนสิ่งกั้นขวางโอกาสในการทำงาน

การกระทำต่อรองของผู้หญิงออฟฟิศทั้งสองบริบทดังกล่าว นำไปสู่การแสดงตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศที่สามารถเลือก รับ ขอมจำนน ปฏิเสธ ต่อต้าน ขัดขืน และเข้มแข็งคุณสมบัติบางประการของตนเองออกมา เพื่อสร้างความหมายให้กับตนเองในฐานะ

มนุษย์คนหนึ่งที่ดีดำเนินชีวิตบนพื้นที่นอกบ้าน และจะเป็นการกระทำที่มีคุณค่ายิ่งหากเพื่อนร่วมสังคมเดียวกันมองเห็นถึงความหมายนั้น

นอกจากนี้ การศึกษาภูมิหลังของผู้หญิงออฟฟิศที่เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก แสดงให้เห็นถึงสาเหตุของการก้าวเข้ามาสู่พื้นที่นอกบ้านของผู้หญิง จากเดิมที่ถูกผูกติดหรือผูกติดตนเองไว้กับพื้นที่บ้าน เพียงเพราะความเชื่อจากระบบเชิดชูชายที่สร้างภาพให้กับผู้หญิงในสังคมไทยว่า ผู้หญิงที่ดีควรอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน ทำให้ผู้หญิงที่ออกมาจากบ้านถูกมองในแง่ตรงกันข้าม แต่เมื่อยุคสมัยและกาลเวลาเปลี่ยนไปส่งผลให้ผู้หญิงได้รับโอกาสมาขึ้นบนพื้นที่นอกบ้าน เหตุเพราะปัจจัยทางเศรษฐกิจของครอบครัว ความเชื่อมั่นในตนเอง การกล้าคิด กล้าทำ และกล้าแสดงออกมากขึ้น รวมถึงการไม่ยอมจำนนอยู่ภายใต้อำนาจชายเป็นใหญ่ การดำเนินชีวิตของผู้หญิงออฟฟิศจึงมีทั้งการต่อสู้ดิ้นรนสำหรับตนเองเพื่อความสำเร็จในหน้าที่การงานและการได้รับการยอมรับในตัวตน อีกด้านหนึ่งสำหรับครอบครัว ผู้หญิงออฟฟิศจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนบทบาทการเป็นลูก (สาว) บทบาทการเป็นแม่ และบทบาทการเป็นภรรยา ซึ่งอาจทำให้ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวห่างเหินกันไป ทั้งนี้ก็เพื่อต้องการหาเลี้ยงครอบครัวให้สุขสบาย จึงอาจกล่าวได้ว่า เมื่อเวลาเปลี่ยน พื้นที่เปลี่ยน บทบาทและความสัมพันธ์ก็แปรเปลี่ยนตาม

อย่างไรก็ตาม ชีวิตการทำงานนอกบ้านของผู้หญิงออฟฟิศยังคงอัตลักษณ์เดิมของความเป็นผู้หญิงบางส่วนไว้ และสร้างอัตลักษณ์ใหม่เพื่อมิให้ถูกประเมินค่าจากตำแหน่งงานที่ทำ ซึ่งเป็นการผสมผสานกันระหว่างทุนเดิมกับการปรุงแต่งอัตลักษณ์ขึ้นมาใหม่เพื่อให้เกิดการนิยามต่อการทำงานของผู้หญิงที่มีใช้อาศัยเพียงความสวยงามเสมอไป แต่ที่สำคัญไ้มากกว่านั้น คือ ความรู้และความสามารถของแต่ละบุคคล อัตลักษณ์ของผู้หญิงออฟฟิศจึงเป็นสิ่งที่เกิดจากความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องเนื่องมาจากการกำหนดความหมายจากสังคมหรือกลุ่มคนอื่นที่ปะปายให้การทำงานของผู้หญิงออฟฟิศตกเป็นรองจากผู้ชาย ขณะเดียวกันผู้หญิงออฟฟิศก็มีการต่อรองเพื่อเปลี่ยนจากการรับความหมายที่สร้างโดยบุคคลอื่นมาเป็นการสร้างความหมายด้วยตนเอง และเป็นการเปลี่ยนสถานะจากผู้ถูกกระทำสู่การเป็นผู้กระทำเพื่อเปิดพื้นที่ขึ้นและโอกาสในชีวิตของตนเอง

ดังนั้น อัตลักษณ์ของผู้หญิงออฟฟิศจึงก่อรูปขึ้นมาจาก “โครงสร้างชายเป็นใหญ่” ที่สังคมกำหนดต่อผู้หญิง อันได้แก่ ตำแหน่งงานที่คู่ควรกับเพศหญิง บทบาทที่ผู้หญิงพึงกระทำ และคุณลักษณะที่ผู้หญิงควรมีและควรจะเป็น ส่วนอัตลักษณ์อีกด้านหนึ่งของผู้หญิงออฟฟิศเกิดมาจากการเป็น “ผู้กระทำการ” ที่ผู้หญิงออฟฟิศพยายามต่อรองตัวตนกับบริบทงานที่ทำ โดยการแสดงออกซึ่งความรู้และความสามารถที่มีอยู่ภายในให้ปรากฏเป็น

ภาพเคียงคู่กับความสวยงามภายนอกของผู้หญิง เพื่อเกิดการนิยามความหมายใหม่ต่อผู้หญิง ออฟฟิศว่า “สวยใส แต่ไม่ไร้สมอง” เป็นต้น หรือการกระทำการในอีกรูปแบบหนึ่งของผู้หญิงออฟฟิศ คือ การเลือกนำเอาคุณลักษณะที่ดีของความเป็นชายที่รู้จักควบคุมอารมณ์และใช้เหตุผล มาผสานกับคุณลักษณะที่ดีของความเป็นหญิงที่อ่อนโยนและเห็นอกเห็นใจผู้อื่น เมื่อผู้หญิงออฟฟิศนำเอาคุณลักษณะดังกล่าวมาใช้เป็นหลักปฏิบัติร่วมกันในการดำเนินชีวิตการทำงาน ส่งผลให้ผู้หญิงออฟฟิศได้รับการยอมรับจากสังคมและบุคคลรอบข้างมากยิ่งขึ้น

2. อภิปรายผล

การศึกษาในครั้งนี้ได้ต้องการเรียกร้องสิทธิความเท่าเทียมประการใด หากแต่มีเป้าประสงค์เพื่อให้ผู้หญิงออฟฟิศได้รับการยอมรับว่า เป็นเพื่อนมนุษย์คนหนึ่งที่มีความรู้ความสามารถ เสมือนเป็นกองล้อหนึ่งที่จะช่วยขับเคลื่อนให้องค์กรก้าวไปสู่ความสำเร็จ โดยกระทำการต่างๆ ได้เฉกเช่นเดียวกัน อีกทั้งชี้ชวนให้เห็นถึงความสำคัญของการดำเนินชีวิตของผู้หญิงที่อยู่ร่วมกับผู้อื่น ได้อย่างมีความสุขในสังคมนอกบ้าน โดยการเปิดเผยให้เห็นถึงตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศในแง่มุมที่ผู้หญิงออฟฟิศเป็นได้ แง่มุมที่ผู้หญิงออฟฟิศอยากจะเป็น รวมถึงแง่มุมที่คนอื่นอยากให้ผู้หญิงออฟฟิศเป็น

เมื่อมีการศึกษาเกี่ยวกับผู้หญิง ความเป็นเพศจึงถูกนำมาเชื่อมโยงในการมองและวิเคราะห์ความหมายของปรากฏการณ์ ซึ่งแท้จริงแล้วเพศไม่ได้เป็นเรื่องธรรมชาติที่มีมาตั้งแต่กำเนิด ทว่าเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นท่ามกลางระบบสังคมและวัฒนธรรมที่ยึดถือชายเป็นใหญ่ อันนำไปสู่ความแตกต่างในบทบาททางเพศและการแบ่งงานกันทำ ข้อเสนอสำคัญที่มีต่อผู้หญิงออฟฟิศจึงไม่ได้มองเรื่องการสนับสนุนการล้มล้างระบบ โครงสร้างทางสังคมหรือโครงสร้างบริหารงาน แต่เป็นมุมมองของผู้วิจัยที่มุ่งหวังให้คุณค่ากับผู้หญิงกลุ่มหนึ่งที่ดำเนินชีวิตอยู่ท่ามกลางอำนาจชายเป็นใหญ่ในสังคม

ในด้านมุมมองหนึ่งพบว่า ความพยายามที่จะนิยามความหมายต่อผู้หญิงออฟฟิศผ่านการใช้อำนาจชายเป็นใหญ่ในสังคม หรืออำนาจจากการเป็นผู้บังคับบัญชาที่คืบนั้น ได้ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อความต้องการที่จะยึดครอง ควบคุม และกำหนดมาตรฐานอย่างหนึ่งอย่างใดให้เสมือนเป็นกรอบของสังคมที่ผู้หญิงออฟฟิศควรปฏิบัติตาม แม้ว่าเจ้าก้าวออกมาสู่พื้นที่นอกบ้านแล้วก็ตาม ดังเห็นได้จาก บทบาทของการเป็นลูกสาว ที่ยังคงคาดหวังต่อลูกสาว

มากกว่าลูกชายในการเป็นผู้ดูแลพ่อแม่ บทบาทของการเป็นภรรยา ที่ต้องคอยปรนนิบัติสามี มิให้ขาดตกบกพร่อง และบทบาทของการเป็นแม่ ที่มีอาจจะเลยหรือทอดทิ้งลูกของตนเองได้อีกทั้งในบริบทงานที่เพื่อนร่วมงานชายสร้างภาพความสวยงามให้ผู้หญิงออฟฟิศควรอยู่กับดอกไม้ประดับองค์กร อันมีนัยแฝงไว้ซึ่งความอ่อนแอ อ่อนไหว และใช้อารมณ์ความรู้สึก

การช่วงชิงความหมายของผู้หญิงออฟฟิศด้วยความพยายามตอบโต้ ต่อรองกับโครงสร้าง โดยการแสดงตัวตนในรูปแบบต่างๆที่ผู้หญิงออฟฟิศเป็น ซึ่งอาจแตกต่างกันไปจากที่สังคมกำหนด ก็เพื่อให้หลุดพ้นจากการถูกควบคุมให้เป็น ดังนั้น การกระทำการ การดำเนินการ หรือการปฏิบัติการต่างๆ ย่อมแฝงเร้นไว้ด้วยความประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง อาจจะเพื่อสร้างความหมาย สร้างพื้นที่ หรือแสวงหาหนทางการต่อรองความสัมพันธ์ โดยความสำคัญในการหาทางออกไม่ได้อยู่ที่ว่าจะจัดการ สร้างระเบียบ กฎเกณฑ์ หรือมาตรฐานใดขึ้นมาให้เกิดการปฏิบัติตาม แต่อยู่ที่ความเข้าใจในความสัมพันธ์ของเรื่องราวต่างๆที่โยงใยถึงกัน เพื่อให้เห็นความซับซ้อนในความสัมพันธ์ รวมถึงการเข้าใจในความรู้สึกนึกคิดของผู้คนที่เผชิญกับความสัมพันธ์นั้น

การปฏิบัติการต่อรองที่สำคัญของผู้หญิงออฟฟิศ คือ การไม่ยอมตกอยู่ในมาตรฐานของตำแหน่งงานที่ได้กำหนดว่า ตำแหน่งนี้เหมาะสมกับผู้หญิง หรือตำแหน่งนั้นเหมาะสมกับผู้ชาย ดังที่ระบบการแบ่งงานกันทำพิจารณาและประเมินค่าเรื่องเพศเป็นหลัก แม้ว่าการกำหนดคุณสมบัติของแต่ละตำแหน่งจะเกิดจากอำนาจการกำหนดของผู้บังคับบัญชาหรือกฎเกณฑ์กติกาต่างๆ แต่การคัดเลือกความหมายหรือสร้างความหมายแบบอื่นขึ้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ท่ามกลางผู้คนที่หลากหลายและกฎกติกาที่มีอยู่นั้น ถือเป็น การกระทำการต่อรองเพื่อจะมีอำนาจในการกำหนดจากตนเอง ผู้หญิงออฟฟิศจึงพยายามเป็นผู้กระทำต่อโครงสร้างที่คอยกดกัน โอกาสการทำงาน โดยผู้หญิงออฟฟิศไม่ได้ยึดติดอยู่ในทิศทางเดียวกับความคิดหลักที่มองว่าผู้หญิงและผู้ชายแตกต่างกันเสมอไป

วิธีวิทยาในการวิจัยครั้งนี้เป็นการเปลี่ยนจากการค้นพบปรากฏการณ์ใหม่ที่มุ่งแสวงหาคำตอบสำเร็จรูป ปรับเปลี่ยนมาสู่การให้ความสำคัญกับชีวิต ประสบการณ์ เสียงความรู้สึกนึกคิด และความสัมพันธ์อันเกี่ยวเนื่องกับผู้หญิง ดังนั้น การศึกษาผู้หญิงออฟฟิศในมุมมองของงานชิ้นนี้จึงแตกต่างจากงานศึกษาอื่นที่ผ่านมา โดยส่วนใหญ่มักศึกษาผู้หญิงในสถานที่ทำงานถึงประเด็นการเป็นผู้ถูกกระทำในความสัมพันธ์ทางเพศ หรือการตกอยู่ภายใต้ระบบปีตาธิปไตย แต่การศึกษาผู้หญิงออฟฟิศครั้งนี้ทำให้ผู้วิจัยมองเห็นว่า ภายใต้ออฟฟิศมีการต่อรองต่อบริบทงานที่ทำ โดยแต่ละคนมีทางออกหรือมีหนทางที่จะหลีกเลี่ยงปรับตัว เลือกปฏิบัติ หรือไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขต่างๆที่ถูกสร้างขึ้น

ทั้งนี้ ผู้วิจัยไม่ได้หมายความว่า มาตรฐานหรือกฎระเบียบที่มีอยู่ในสังคมเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นหรือควรมองข้าม แต่เป้าประสงค์ของผู้วิจัย คือ การบ่งชี้ให้เห็นว่า สิ่งเหล่านั้นมีผลประโยชน์หรือจุดหมายอย่างหนึ่งอย่างใดซ่อนอยู่เบื้องหลัง การทำความเข้าใจในตัวคนที่หลากหลายของผู้หญิงออฟฟิศย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ หากผู้วิจัยละเลยการมองเรื่องของการดำเนินความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงกันและกันของสิ่งต่างๆ อันจะนำไปสู่การติดกับดักในความคิดของตนเองที่อาจส่งผลให้มองผู้หญิงออฟฟิศเพียงทิศทางเดียว

3. ข้อเสนอแนะ

ข้อค้นพบต่างๆที่ได้จากการศึกษาดังที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยมองย้อนไปถึงสังคมที่อาศัยอยู่ว่า แท้จริงแล้วผู้คนในสังคมเกิดการยอมรับและเข้าใจในความแตกต่างของกันและกันหรือไม่ และผู้หญิงที่ดูราวกับว่าได้รับโอกาสยืนบนพื้นที่นอกบ้านนั้น แท้จริงแล้วเป็นความสำเร็จจากการก้าวข้ามพื้นที่ที่บ้าน หรือเป็นการขยายพื้นที่ให้ผู้หญิงถูกกดทับกว้างยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม ในฐานะที่เป็นลูกผู้หญิงและเป็นผู้หญิงออฟฟิศด้วยกัน ผู้วิจัยใคร่ขอเสนอแนะส่วนต่างๆที่ส่งผลให้เกิดการมองเห็นตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศ ซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนช่วยขับเคลื่อนความเจริญก้าวหน้าขององค์กรการทำงาน โดยหัวข้อในการเสนอแนะถูกแบ่งออกเป็นสองส่วนหลักๆ ดังนี้

3.1 ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยครั้งนี้ไปใช้

จากผลการศึกษาชีวิตและการต่อรองตัวตนของผู้หญิงบนพื้นที่นอกบ้าน โดยเล่าผ่านชีวิตของผู้หญิงทำงานกลุ่มหนึ่งในนามของ “ผู้หญิงออฟฟิศ” ซึ่งถูกบ่งชี้ออกมาว่า ภาพเสนอของผู้หญิงออฟฟิศมีลักษณะซับซ้อนซ้อนแย้งอยู่ในตัวเอง เนื่องจากภาพเสนอต่างๆ ล้วนดำรงอยู่ใน โครงสร้างทางสังคมที่แข็งตรึงที่ทางของผู้หญิงไว้ ทำให้ผู้หญิงออฟฟิศต้องดำเนินชีวิตและดำเนินความสัมพันธ์ท่ามกลางความขัดแย้งกันระหว่างก้าวไปสู่การเป็นผู้กระทำการ กับความเป็นกุลสตรีด้วยบทบาทการเป็นลูก (สาว) เป็นเมีย และเป็นแม่ที่ดี ซึ่ง

ดูเหมือนว่าสังคมจะยังคงให้ความสำคัญต่อความเป็นกุลสตรีของผู้หญิงมากกว่าการยอมรับ และยินดีให้ผู้หญิงเป็นผู้กระทำการ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยขอแนะนำเสนอด้านมุมมองการเป็นผู้กระทำการของผู้หญิงออฟฟิศ เพื่อเป็นตัวแทนเปล่งเสียงให้สังคมได้ยินและรับรู้ในสิ่งที่ผู้หญิงรู้สึกนึกคิด อันจะนำไปสู่การปรับมุมมองและปรับเปลี่ยนการกระทำต่างๆต่อผู้หญิง ทั้งนี้ ความมุ่งหมายดังกล่าวถูกแฝงอยู่ในข้อเสนอแนะทั้งสามด้าน ดังต่อไปนี้

3.1.1 ด้านการดำรงอยู่ของผู้หญิงในสังคม

ส่วนแรกข้อเสนอแนะด้านการดำรงอยู่ของผู้หญิงในสังคม ก็เพื่อให้ผู้หญิงเกิดความรู้เท่าทันต่อปรากฏการณ์ทางสังคม โดยแต่ไหนแต่ไรมาความเป็นหญิงถูกสร้างขึ้นเพื่อพันธนาการผู้หญิงไว้กับงานบ้าน งานที่ถูกทำให้มีความสำคัญเป็นรองจากงานที่ก่อให้เกิดรายได้ แม้ว่าผู้หญิงจะก้าวออกมาทำงานนอกบ้านแล้วก็ตาม เนื่องด้วยความเป็นหญิงที่ถูกสร้างให้ติดตัวตามมาจากผู้หญิงยอมรับว่า เพราะฉันเป็นผู้หญิง ฉะนั้นจึงควรปฏิบัติตนตามคุณลักษณะของความเป็นหญิงเท่านั้น โดยหารู้ไม่ว่า คุณลักษณะเหล่านั้นส่งผลให้ผู้หญิงถูกปิดกั้นความก้าวหน้าในการทำงานผ่านคุณลักษณะความเป็นชายที่สร้างให้ตรงข้ามกัน เพื่อกีดกันไม่ให้ผู้หญิงเข้าถึงตำแหน่งแห่งที่ของความสำเร็จอันถือเป็นหัวใจสำคัญในการทำงาน เพราะความเป็นหญิงที่ถูกมองว่าเป็นเรื่องธรรมชาติ ทำให้ผู้หญิงรู้ไม่เท่าทันต่อกระบวนการต่างๆที่สร้างให้ควรอยู่กับผู้หญิง โดยสิ่งที่สร้างให้เป็นภาพประทับของผู้หญิงเกิดจากการมองว่าเป็นสิ่งที่ผู้ชายไม่ควรจะมี จึงเรียกได้ว่าเป็นกระบวนการที่แยกขยออันเกิดจากอำนาจชายเป็นใหญ่ที่ฝังรากลึกอยู่ในสังคม

3.1.2 ด้านการพัฒนาตนเองและสังคม

ส่วนที่สองข้อเสนอแนะด้านการพัฒนาตนเองและสังคม แม้สังคมจะเปิดพื้นที่ให้กับผู้หญิงมากขึ้นในปัจจุบัน โดยการยินยอมให้ผู้หญิงก้าวมาสู่พื้นที่ของผู้ชาย แต่การได้รับการยอมรับจากเพศตรงข้ามหรือจากสังคมนั้น ยังเป็นสิ่งที่ผู้หญิงต้องต่อสู้ ต่อรองต่อไป ผู้หญิงออฟฟิศในการศึกษาคั้งนี้ขอเป็นตัวแทนของผู้หญิงในสังคม เพื่อแสวงหาช่องทางให้ผู้หญิงมีโอกาสแสดงออกในความรู้และความสามารถ อันจะนำไปสู่การสร้างประโยชน์ใดๆต่อสังคมได้บ้าง ในฐานะเป็นเพื่อนมนุษย์ร่วมสังคมเดียวกัน โดยเสนอแนะเป็นแนวทางภายใต้ความคิดที่เห็นว่า อัตลักษณ์ความเป็นชายและอัตลักษณ์ความเป็นหญิงต่างมีส่วนตี

ด้วยกันทั้งคู่ และควรที่จะได้รับการเติมเต็มซึ่งกันและกัน มากกว่าที่จะต้องเลือกทำตาม อุดมคติความเป็นชายหรือความเป็นหญิงตามแบบฉบับ ดังที่ระบบสังคมชายเป็นใหญ่ได้ ปลุกฝังมายาวนาน ทั้งนี้ก็เพื่อเปิดมุมมองให้คนรุ่นใหม่ในสังคมได้เริ่มมองเห็นแบบอย่าง ใหม่ๆ ที่ควรจะเป็น

อาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า การกระทำของผู้หญิงก็เพื่อให้สังคมมองเห็น พื้นที่ที่ผู้หญิงยืนอันเป็นพื้นที่เล็กๆ ที่จะช่วยพัฒนาสังคมในด้านต่างๆ ตามแต่ความสามารถ และความชำนาญการที่แตกต่างกัน และเมื่อสังคมเกิดการยอมรับในตัวตนของผู้หญิงมากขึ้น ก็จะส่งผลให้ผู้หญิงได้รับโอกาสในการพัฒนาตนเองมากตามไปด้วย

3.1.3 ด้านการเสริมสร้างนโยบาย

ส่วนที่สามขอเสนอแนะด้านการเสริมสร้างนโยบาย ส่วนนี้ผู้วิจัยขออ้างอิง ยุทธศาสตร์แผนพัฒนาสตรีในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ได้วางกรอบและทิศทางในการพัฒนาคนในสังคมให้ดำเนินชีวิตบน พื้นฐานของการเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ มีเจตคติที่เอื้อต่อการส่งเสริม บทบาทของหญิงชายในการร่วมพัฒนาประเทศ ทั้งผู้หญิงและผู้ชายได้รับความเป็นธรรม อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยเฉพาะผู้หญิงเสริมสร้างโอกาสในการพัฒนาศักยภาพและ เพิ่มพลังในตนเองให้มีส่วนร่วมทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง การบริหาร และการปกครองอย่างเต็มกำลังความสามารถ

จะเห็นได้ว่า ในแต่ละสังคมผู้หญิงมีบทบาทแตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่า สังคมนั้นให้ความสำคัญต่อเพศสตรีมากน้อยเพียงใด อันจะนำไปสู่การเพิ่มหรือการจำกัดขีด ความสามารถของผู้หญิง ดังนั้น การส่งเสริมความรู้ความเข้าใจให้แต่ละสังคมเกิดความ ตระหนักถึงศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์เป็นอันดับแรก น่าจะเป็นสิ่งที่ช่วยปูทางในการ กำหนดนโยบายที่สามารถนำมาใช้เป็นหลักปฏิบัติร่วมกัน โดยอาศัยความร่วมมือและการมี ส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคการเมือง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาชน ภาคประชาสังคม สื่อมวลชน สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา รวมถึงสถาบันศาสนา และเมื่อทุกระดับมีการสร้าง ส่งเสริม และสนับสนุน นโยบายขององค์กรตนเองให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาสตรีดังกล่าว ก็จะช่วยส่งผลให้องค์กรมี กำลังแรงงานผู้หญิงที่มีประสิทธิภาพเพิ่มมากยิ่งขึ้น

3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ในส่วนข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรเป็นการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มคนในบริบทสังคมอื่นๆ โดยมีรูปแบบหรือวิธีการดำเนินความสัมพันธ์ที่หลากหลาย เพื่อจะสะท้อนให้เห็นถึงชีวิตและการต่อรองตัวตนท่ามกลางความสัมพันธ์ที่ไม่ราบเรียบในสังคม และเพื่อพลิกกลับความหมาย ย้อนแย้งกฎเกณฑ์เงื่อนไขบางประการ หรือปรับเปลี่ยนจากการเป็นผู้ถูกระทำ ถูกตัดสินคุณค่า ผู้การเป็นผู้กระทำและกำหนดมาตรฐานคุณค่าให้กับตนเอง โดยเล่าผ่านเหตุการณ์หนึ่งเหตุการณ์ใดที่ประสบพบเจอในชีวิตประจำวัน ซึ่งกลุ่มคนที่เผชิญกับเหตุการณ์นั้นอาจกำลังต่อสู้ ต่อรองอยู่ ดังนั้น การมองเรื่องคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นคนผ่านปรากฏการณ์ที่เคลื่อนไหวทางสังคม จึงควรแบ่งพื้นที่เผื่อให้กับความแตกต่างหลากหลายของบุคคล เพื่อมิให้เกิดการสร้างสูตรสำเร็จหรือข้อจำกัดที่ตายตัวในการทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน ยิ่งไปกว่านั้น หากผู้มองใส่ใจในความรู้สึกนึกคิดของคนที่ศึกษาจะช่วยให้ค้นพบอะไรบางอย่างที่แฝงอยู่ นอกจากจะทำให้ เกิดความเข้าใจต่อคนอื่นและสังคมแล้วยังส่งผลให้ผู้มองรู้จักมองตนเองด้วยว่าอะไรคือสิ่งที่กำลังค้นหาหรือต้องการที่จะเป็น

บรรณานุกรม

- กนกพร จูฑารมย์. 2543. ความสัมพันธ์ในครัวเรือนของผู้หญิงทำงานนอกร้าน. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- กนกศักดิ์ แก้วเทพ. 2544. สตรีศึกษา 2 ผู้หญิงกับประเด็นต่างๆ. ใน *ผู้หญิงกับเศรษฐศาสตร์*, สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี, บรรณาธิการ. หน้า 365-416. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.
- กาญจนา แก้วเทพ. 2535. *ม่านแห่งอคติ: ความสัมพันธ์ระหว่างสตรีกับสถาบันสังคม*. กรุงเทพฯ: เจนเดอร์เพรส.
- _____. 2544. สตรีศึกษา 2 ผู้หญิงกับประเด็นต่างๆ. ใน *ผู้หญิง/ผู้ชาย: ที่บ้าน/ที่สาธารณะ*, สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี, บรรณาธิการ. หน้า 59-132. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.
- _____. 2549. อยู่ชายขอบมองลวดความรู้อรวมบทความเนื่องในวาระครบรอบ 60 ปี จลาตชาย รมิตานนท์. ใน *สตรีนิยมและวัฒนธรรมศึกษา*, อานันท์ กาญจนพันธุ์, บรรณาธิการ. หน้า 99-138. กรุงเทพฯ: มติชน.
- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. 2548. เพศสถานะและเพศวิถีในสังคมไทย. ใน *"ผู้หญิงทำงาน" ในสื่อมวลชนไทย*, อมรา พงศาพิชญ์, บรรณาธิการ. หน้า 230-268. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กาญจนา รัตนพันธุ์. 2552. ชุมชนชาวนาทำมกลางกระแสบริโภคนิยม. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม คณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- กุลวดี พรหมมินทร์. 2549. การรับรู้ของนักศึกษาระดับปริญญาตรีในจังหวัดปทุมธานีต่อการใช้ผู้หญิงเป็นวัตถุทางเพศที่แฝงอยู่ในโฆษณาทางโทรทัศน์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสตรีศึกษา คณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จรรยา เศรษฐบุตร และอุมาภรณ์ ภัทรวานิชย์. 2541. ความรับผิดชอบด้านครอบครัวและการทำงานที่มีต่อสุขภาพและความมั่นคงในชีวิตสมรสของผู้บริหารหญิง. รายงานวิจัยสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- จันทน์ เจริญศรี. 2545. *โพสต์โมเดิร์นกับสังคมวิทยา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: วิทยา.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- จามะรี เชียงทอง. 2549. อยู่ชายขอบมองลวดความรู้อยู่รวมบทความเนื่องในวาระครบรอบ 60 ปี
ฉลาดชาย รมิตานนท์. ใน *ศิ รางกายผู้หญิง และ โลกาวัดน์, อานันท์ กาญจนพันธุ์,*
บรรณาธิการ. หน้า 289-314. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ชยันต์ วรรณระภูติ. 2549. อยู่ชายขอบมองลวดความรู้อยู่รวมบทความเนื่องในวาระครบรอบ 60 ปี
ฉลาดชาย รมิตานนท์. ใน *“คนเมือง”: ตัวตนการผลิตซ้ำสร้างใหม่และพื้นที่ทางสังคม*
ของ *คนเมือง*, อานันท์ กาญจนพันธุ์, บรรณาธิการ. หน้า 33-74. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ชลิดาภรณ์ ส่องสัมพันธ์. 2549. เมื่อผู้หญิงคิดจะมีหมวด : การต่อสู้ “ความจริง” ของเรื่องเพศในสภา
ผู้แทนราษฎร. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- ชาย โพธิ์สิตา. 2550. *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: อมรินทร์
พริ้นติ้ง.
- เชษฐา พวงหัตถ์. 2548. *โครงสร้าง-ผู้กระทำการ (Structure-Agency)*. กรุงเทพฯ: สำนักงาน
คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ไชยรัตน์ เจริญสิน โอบาร. 2543. *วาทกรรมการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: วิทยา.
- ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. 2545. บทบาทและสถานภาพของผู้หญิงกับการเมืองในประวัติศาสตร์
สังคมไทย. *ศิลปวัฒนธรรม* 23 (7): 62-70.
- นภาพร หะวานนท์. 2547. *คู่มือการด้านสตรีศึกษาต่อสังคมไทย*. เชียงใหม่: ศูนย์สตรีศึกษา.
- นันทา วีรวิธานกุล. 2544. สตรีศึกษา 2 ผู้หญิงกับประเด็นต่างๆ. ใน *ผู้หญิงกับอัตลักษณ์,*
สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักงานปลัดสำนัก
นายกรัฐมนตรี, บรรณาธิการ. หน้า 279-364. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.
- นิตา ชูโต. 2545. *การวิจัยเชิงคุณภาพ Qualitative Research*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: แมทส์ปอยท์.
- ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์. 2550. *รหัสชุมชน: พื้นที่ อัตลักษณ์ ภาพแทนความจริงและหลังสมัยใหม่.*
พิมพ์ครั้งที่ 2. ม.ป.ท.
- บัวพันธ์ พรหมพิทักษ์. 2546. อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ. ใน *การเปลี่ยนผ่านของ*
สังคมเกษตรกรรมและการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างหญิงและชายในภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ, ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, บรรณาธิการ. หน้า 378-410. กรุงเทพฯ:
ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ประสิทธิ์ ธีปรีชา. 2547. วาทกรรมอัตลักษณ์. ใน *การสร้างและการสืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง*, ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), บรรณาธิการ. หน้า 31-72. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน).
- ปรีดตา เถลิงเต่า กอนันตกุล. 2545. คนใน *ประสบการณ์ภาคสนามของนักมานุษยวิทยาไทย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. 2546. *อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน).
- พัฒนา กิตติอาษา. 2546. *ท้องถิ่นนิยม Localism การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- มณฑา จันทมาศ. 2551. ผู้หญิงในกลุ่มพัฒนาชุมชนกับการจัดการสิ่งแวดล้อม: กรณีศึกษาชุมชนตะโหมด ตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยการจัดการสิ่งแวดล้อม คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ยศ สันตสมบัติ. 2548. เพศสถานะและเพศวิถีในสังคมไทย. ใน *การทำความเข้าใจ “เพศสถานะ” และ “เพศวิถี” ในสังคมไทย*, อมรา พงศาพิชญ์, บรรณาธิการ. หน้า 1-39. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เยาวนิจ กิตติธรรกุล. 2543. “ข้าง” ที่ยืนหยัดด้วย “เท้าหลัง”: ผู้หญิงชาวบ้านในวิถีชุมชนภาคใต้. รายงานการประชุมทางวิชาการระดับชาติ สาขาสังคมวิทยา ครั้งที่ 1: สถานภาพผลงานวิจัยเกี่ยวกับพลวัตการปรับตัวของสังคมไทย, 15-16 ธันวาคม 2543 ณ โรงแรมมิราเคิล แกรนด์ คอนเวนชั่น กรุงเทพฯ.
-
- เยาวลักษณ์ อภิชชาติวัลลภ. 2538. *ทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์*. เอกสารประกอบการสอนวิชา 415 710 ทฤษฎีสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- รัตนา ไตสกุล. 2548. *มโนทัศน์เรื่องอำนาจ (The Concept of Power)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- รัตนา บุญมีธนะ. 2546. อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ. ใน *พิธีเมเนากับตัวตนคนคะฉิ่น*, ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, บรรณาธิการ. หน้า 117-170. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

บรรณานุกรม (ต่อ)

- เรวัตติ พุทธินันท์. 2532. เพลงประกอบละครซีทีคอม “ตะกายดาว”. มาสเตอร์แพลน: ประเทศไทย
 ลัดดาวัลย์ ต๊ะมาฟู. 2549. แม่ชี: โลกของผู้หญิงที่ถูกลืม. *สังคมศาสตร์* 18 (1): 102-131.
- วลี บางประภา ธิติประเสริฐ. 2533. รายงานการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ “การแบ่งงานระหว่างเพศ
 และการพัฒนาสตรีชนบท: กรณีศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย. โครงการสตรี
 ชนบท กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม.
- วารุณี ภูริสินสิทธิ์. 2545. *สตรีนิยม ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งทศวรรษที่ 20*. กรุงเทพฯ:
 โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- วิทย์ เทียงบูรณะธรรม. 2527. พจนานุกรมภาษาไทย-อังกฤษ หรืออังกฤษ-ไทย ฉบับ
 ราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร:ราชบัณฑิตยสถาน.
- วิภาภรณ์ กอจรัญจิตต์. 2545. การวิเคราะห์ภาพเสนอความขาวในโฆษณาโทรทัศน์. วิทยานิพนธ์
 วาสารศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสื่อสารมวลชน คณะวารสารศาสตร์และสื่อสาร
 มวลชน, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิศัลย์ศยา กิติรัตน์ตระการ. 2549. วรรณกรรมสตรีนิยม: ฉันทน์ไม่ยอม ฉันทน์ไม่ยอม. มหาวิทยาลัย
 เที่ยงคืน. <http://www.midnightuniv.org/midnight2544/0009999837.html>. (สืบค้นเมื่อ
 10 สิงหาคม 2553).
- สมพงษ์ สารทรัพย์. 2551. ณ เวลา แคด เหมย ดอกไม้. 9 Art Gallery Architect Studio.
<http://www.9artgallery.com/Artiststoy1.html>. (สืบค้นเมื่อ 21 ตุลาคม 2553).
- สมสุข หินวิมาน. 2544. สตรีศึกษา 2 ผู้หญิงกับประเด็นต่างๆ. ใน *ผู้หญิงกับการใช้เวลาว่าง*,
 สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักงานปลัดสำนัก
 นายกรัฐมนตรี, บรรณาธิการ. หน้า 1-58. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.
-
- สาวิตรี คทวนิช. 2551. การประยุกต์ใช้ทฤษฎีงานวิเคราะห์เชิงวิพากษ์เพื่อการพัฒนา: กรณีศึกษา
 ภาษานักการเมืองสตรี. รายงานวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สุชาดา ทวีสิทธิ์. 2549. ชาคีพันธุนิพนธ์แนวสตรีนิยม: การท้าทายกระบวนทัศน์ปฏิฐานนิยม.
สังคมศาสตร์ 18 (1): 22-57.
- สุธิวันซ์ นันใจยะ. 2546. การปรับเปลี่ยนบทบาทของผู้หญิงทำงาน. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร
 มหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สุภางค์ จันทวานิช. 2544. การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา. ใน *วิธีการเก็บข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ*, อุทัย อุดลยเกษม, บรรณาธิการ. หน้า 159-210. ขอนแก่น: คลังนานาวิทยา.
- สุรพงษ์ ยิ้มละมัย. 2550. ชีวิตและอัตลักษณ์ของผู้หญิงขายบริการบริเวณชายแดนใต้. วิทยานิพนธ์ปริญญาคุยฐบัณฑิต, สาขาวิชาโทศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุรเกียรติ์พรหม นัทรารณณ์. 2550. *อาหาร อารมณ์ และอำนาจของสตรี ในวรรณกรรมร้อยแก้วตะวันตกร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุริชัย หวันแก้ว. 2546. *กระบวนการกลายเป็นคนชายขอบ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- เสนาะ เจริญพร. 2548. *ผู้หญิงกับสังคมในวรรณกรรมไทยยุคฟองสบู่*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ศศิธร ศิริประเสริฐกุล. 2545. การปิดกั้นผู้หญิงเข้าสู่พื้นที่สาธารณะ. วิทยานิพนธ์คุยฐบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนศึกษาศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อกิน รพีพัฒน์. 2544. การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา. ใน *การศึกษาระยะที่ชุมชนในการวิจัยเชิงคุณภาพ*, อุทัย อุดลยเกษม, บรรณาธิการ. หน้า 109-158. ขอนแก่น: คลังนานาวิทยา.
- อภิญา เพ็ญฟูสกุล. 2543. *แนวความคิดหลักทางสังคมวิทยา เรื่อง อัตลักษณ์ (ฉบับร่าง)*. รายงานการประชุมทางวิชาการระดับชาติ สาขาสังคมวิทยา ครั้งที่ 1: สถานภาพผลงานวิจัยเกี่ยวกับพลวัตการปรับตัวของสังคมไทย, 15-16 ธันวาคม 2543 ณ โรงแรมมิราเคิล แกรนด์ คอนเวนชั่น กรุงเทพฯ.
- _____. 2543. "พื้นที่" ในทฤษฎีสังคมศาสตร์. *สังคมศาสตร์* 12 (2): 65-100.
- _____. 2546. *อัตลักษณ์ Identity การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยาสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- อรัญญา ศิริผล. 2544. *ฝันกับคนมั่ง: พลวัตความหลากหลายและความซับซ้อนแห่งอัตลักษณ์ของคนชายขอบ*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2548. *ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- _____ . 2549. อยู่ชายขอบมองลวดความรู้ รวมบทความเนื่องในวาระครบรอบ 60 ปี
ฉลาดชาย รมิตานนท์ . ใน การต่อสู้เพื่อความเป็นคนของคนชายขอบในสังคมไทย,
อานันท์ กาญจนพันธุ์, บรรณาธิการ. หน้า 3-32. กรุงเทพฯ: มติชน.
- _____ . 2552. คิดอย่างมีเขต ฟูโกต์ คิดอย่างวิพากษ์: จากวาทกรรมของอัตบุคคล
ถึงจุดเปลี่ยนของอดีต. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อุไรวรรณ เหมมุน. 2545. บทบาทของผู้บริหารสตรีระดับสูง (ระดับอธิบดีขึ้นไป) ในระบบราชการ
ไทยหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540. วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- Bourdieu, Pierre. 1990. *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University
Press.
- De Beauvoir, Simone. 1953. *The Second Sex*. New York: Vintage Books (originally published
in French in 1949).
- Foucault, Michel. 1972. *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences*.
New York: Vintage Books.
- Giddens, Anthony. 1984. *The Constitution of Society Outline of the Theory of Structuration*.
Berkeley & Los Angeles: University of California Press.
- Lefebvre, Henri. 1994. *The Production of Space*. Translated by Donald , Nicholson-Smith
Oxford: Blackwell.
- Woodward, Kathryn. 1997. *Identity and Difference*. London: Sage Publications.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
รายละเอียดเกี่ยวกับการสัมภาษณ์

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

ลำดับที่	ชื่อ	วันที่สัมภาษณ์
1	กล้วยไม้ (นามสมมุติ)	11 ตุลาคม 2553
2	จำปา (นามสมมุติ)	10 กันยายน 2553 21 กันยายน 2553 3 ตุลาคม 2553 19 ตุลาคม 2553 4 พฤศจิกายน 2553 7 มีนาคม 2554
3	ชบา (นามสมมุติ)	22 ตุลาคม 2553
4	ดาวเรือง (นามสมมุติ)	11 ตุลาคม 2553
5	ต้นไทร (นามสมมุติ)	7 ตุลาคม 2553
6	ต้นสน (นามสมมุติ)	7 ตุลาคม 2553
7	ต้นสัก (นามสมมุติ)	7 ตุลาคม 2553
8	ทองกวาว (นามสมมุติ)	29 กันยายน 2553
9	บานเช้า (นามสมมุติ)	29 ตุลาคม 2553
10	บานเย็น (นามสมมุติ)	29 ตุลาคม 2553
11	พิกุล (นามสมมุติ)	21 กันยายน 2553
12	พุดซ้อน (นามสมมุติ)	29 กันยายน 2553 15 ตุลาคม 2553 4 พฤศจิกายน 2553 19 พฤศจิกายน 2553 7 มีนาคม 2554
13	เฟื่องฟ้า (นามสมมุติ)	16 สิงหาคม 2553 8 กันยายน 2553 3 ตุลาคม 2553 24 ตุลาคม 2553

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อ	วันที่สัมภาษณ์
		31 ตุลาคม 2553
		7 มีนาคม 2554
14	มะลิ (นามสมมุติ)	1 กันยายน 2553
		15 ตุลาคม 2553
		12 พฤศจิกายน 2553
		7 มีนาคม 2554
15	ลำควน (นามสมมุติ)	9 สิงหาคม 2553
		31 สิงหาคม 2553
		8 กันยายน 2553
		11 ตุลาคม 2553
		7 มีนาคม 2554
16	อัญชัน (นามสมมุติ)	9 สิงหาคม 2553
		31 สิงหาคม 2553
		4 ตุลาคม 2553
		16 พฤศจิกายน 2553
		7 มีนาคม 2554

แนวทางการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก

1. ประวัติชีวิตของผู้ให้ข้อมูล

1.1 เล่าเรื่องราวชีวิตตั้งแต่สมัยเด็กจนถึงปัจจุบัน เติบโตมาในครอบครัวแบบใด (ครอบครัวเดี่ยวหรือครอบครัวขยาย) จำนวนพี่น้องในครอบครัว ผู้ชายกี่คน ผู้หญิงกี่คน ผู้ให้ข้อมูลเป็นคนที่เท่าไร พ่อและแม่ประกอบอาชีพอะไร รายได้หลักของครอบครัวมาจากพ่อหรือแม่ และใครเป็นหัวหน้าครอบครัว

1.2 ผู้ให้ข้อมูลได้รับการเลี้ยงดูอย่างไร ได้รับการปลูกฝังอย่างไรบ้างในการเป็นลูกสาว ไม่ปฏิบัติตามคำสอนบ้างหรือไม่ ผลเป็นอย่างไร และคิดยังไงกับการเลือกไม่ปฏิบัติตาม

1.3 เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น ผู้ให้ข้อมูลมักจะปรึกษาใคร

2. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเป็นผู้หญิง

2.1 วิธีคิดเกี่ยวกับการเป็นผู้หญิงของตนเองเป็นอย่างไร

2.2 การเป็นผู้หญิงที่ดีเป็นอย่างไร ต้องทำและไม่ทำอะไรบ้าง

2.3 เคยปฏิบัติตัวแตกต่างจากสิ่งที่คิดหรือไม่ อย่างไร คิดอย่างไรจึงไม่ปฏิบัติตาม และผลเป็นอย่างไร

2.4 คิดอย่างไรกับบทบาทความเป็นลูกสาว ความเป็นแม่ และเป็นภรรยาของผู้หญิง

2.5 คุณลักษณะที่ดีของความเป็นหญิงเป็นอย่างไร แตกต่างจากความเป็นชายอย่างไร และควรนำคุณลักษณะใดมาปฏิบัติตาม

3. ความคิดเห็นเกี่ยวกับพื้นที่นอกบ้าน

3.1 ผู้ให้ข้อมูลมองพื้นที่นอกบ้านเป็นอย่างไร และคิดอย่างไรจึงก้าวออกมาจากพื้นที่บ้าน

3.2 ผู้หญิงและผู้ชายในพื้นที่นอกบ้านเป็นอย่างไร ต้องเผชิญกับอะไรบ้าง

3.3 ผู้ให้ข้อมูลมีวิธีการเรียนรู้และปรับตัวบนพื้นที่นอกบ้านอย่างไร

4. การใช้ชีวิตโสดของผู้ให้ข้อมูล

4.1 เวลาว่างจากการทำงานมักจะทำอะไร

4.2 กลุ่มคนที่ผู้ให้ข้อมูลร่วมทำกิจกรรมด้วยคือใคร และมักทำกิจกรรมใด

บ่อยครั้ง

4.3 ภาระที่ต้องแบกรับมีอะไรบ้าง และมีวิธีการจัดการอย่างไร

5. การใช้ชีวิตแต่งงานของผู้ให้ข้อมูล

5.1 แบ่งเวลาที่บ้านกับที่ทำงานอย่างไร มีเวลาพักผ่อนหรือไม่

5.2 ขณะที่ผู้ให้ข้อมูลออกมาทำงานนอกบ้าน ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวระหว่างผู้ให้ข้อมูลกับสามี และระหว่างผู้ให้ข้อมูลกับบุตรเป็นอย่างไร

5.3 ภาระที่ต้องแบกรับมีอะไรบ้าง และมีวิธีการจัดการอย่างไร

6. การจัดการปัญหาในครอบครัว

6.1 ใครเป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจในเรื่องต่างๆ

6.2 ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนช่วยเหลือและแบ่งเบาภาระของครอบครัวอย่างไร

6.3 ผู้ให้ข้อมูลมีการจัดสรรค่าใช้จ่ายภายในครอบครัวอย่างไร

6.4 ปัญหาที่มักเกิดขึ้นคืออะไร และมีวิธีการจัดการปัญหาเหล่านั้นอย่างไร

7. บริบทงาน (นอกบ้าน) ของผู้ให้ข้อมูล

7.1 สภาพการทำงานและลักษณะงานที่ทำเป็นอย่างไร

7.2 ขอบเขตความรับผิดชอบในตำแหน่งหน้าที่คืออะไร

7.3 ผู้หญิงและผู้ชายแบ่งงานกันทำอย่างไร มีกฎเกณฑ์ใดเป็นเครื่องตัดสิน

7.4 โอกาสและผลตอบแทนที่ได้รับจากการทำงานเป็นอย่างไร

7.5 คิดเห็นอย่างไรต่อกำนิยามผู้หญิงออฟฟิศกับดอกไม้ประดับองค์กร

8. ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มคน (ทั้งหญิงและชาย)

8.1 ในบริบทการทำงาน ผู้ให้ข้อมูลมีวิธีการดำเนินความสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงานในแผนก เพื่อนร่วมงานต่างแผนก และกลุ่มลูกค้า แตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร และผลที่ได้รับในแต่ละความสัมพันธ์เป็นอย่างไร

8.2 นอกบริบทการทำงาน ผู้ให้ข้อมูลมีวิธีการดำเนินความสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงานในแผนก เพื่อนร่วมงานต่างแผนก และกลุ่มลูกค้า แตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร และผลที่ได้รับในแต่ละความสัมพันธ์เป็นอย่างไร

9. ความสำเร็จที่คาดหวังในชีวิต

9.1 ภาพของผู้หญิงเก่ง ผู้หญิงที่ประสบความสำเร็จในชีวิตเป็นอย่างไร

9.2 ความสำเร็จในชีวิตของผู้ให้ข้อมูลคืออะไร

9.3 ผู้ให้ข้อมูลประสบความสำเร็จในชีวิตอย่างไร เผชิญกับอะไรบ้าง และจัดการกับสิ่งที่เผชิญมาอย่างไร

9.4 ความสำเร็จในชีวิตที่เป็นอยู่ตรงตามความคาดหวังหรือไม่ อย่างไร ยังมีอะไรอีกบ้างที่ผู้ให้ข้อมูลยังไม่ได้ทำตามความคาดหวัง และมีวิธีการอย่างไรเพื่อให้บรรลุความคาดหวังที่วางไว้

ภาคผนวก ข
การตีพิมพ์และเผยแพร่ผลงานวิชาการ

การประชุมวิชาการระดับชาติ “อุบลวัฒนธรรม ครั้งที่ ๑”

“คน ค้า ข้าว ในลุ่มน้ำโขง”

“Man, Merchant, and Maize in Mekong”

คน ค้า ข้าว

วันที่ 23-25 ธันวาคม 2553

ณ อาคารสำนักงานอธิการบดีหลังใหม่ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

“ตะกายดาว: ชีวิตต่อสู้ของผู้หญิงออฟฟิศ”

“Reaching for the Star: The Struggled Life of Office Women”

กมลวรรณ คงยก¹ และ สุรพงษ์ ยิ้มละมัย²

¹ นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม (ภาคพิเศษ) คณะศิลปศาสตร์

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ อีเมลล์: kongyok1234@hotmail.com

² อาจารย์ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

อีเมลล์: surapong.y@psu.ac.th

บทคัดย่อ

แม้ว่ายุคสมัยและกาลเวลาที่เปลี่ยนไปจะนำพาให้ผู้หญิงก้าวออกมาสู่พื้นที่นอกบ้าน แต่หากมองบนเส้นทางการทำงานจะพบว่า ผู้หญิงส่วนใหญ่มักทำงานในลักษณะงานบริการมากกว่างานบริหาร ดังปรากฏจากชื่อเรียกตำแหน่งงานที่สวมใส่ให้กับผู้หญิง อันได้แก่ ชูรการกับงานเอกสาร ประชาสัมพันธ์กับงานต้อนรับ เลขานุการกับงานพิมพ์หรือจดบันทึก เป็นต้น เพศหญิงจึงถูกจำเพาะเจาะจงให้เป็นหนึ่งในคุณสมบัติของตำแหน่งงานเหล่านี้ โดยมองว่า ผู้หญิงมีความใส่ใจต่อรายละเอียดเล็กน้อยและอดทนต่องานที่มีความซ้ำซากจำเจ ในขณะที่ผู้ชายมีอำนาจเป็นใหญ่ในการตัดสินใจหรือบังคับบัญชา งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาชีวิตของผู้หญิงออฟฟิศในฐานะผู้ที่ก้าวออกมาสู่เวทีนอกบ้าน และเพื่อศึกษาการต่อรองตัวตนของผู้หญิงจากความซ้ำซากจำเจของบริบทงาน โดยใช้ระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพศึกษาประเด็นดังกล่าวในพื้นที่บริษัทแห่งหนึ่งในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ผลการวิจัยพบว่า ชีวิตของผู้หญิงออฟฟิศผู้ซึ่งก้าวออกมาสู่เวทีนอกบ้านยังคงตกอยู่ภายใต้โครงสร้างอำนาจ ชายเป็นใหญ่ในสังคม เห็นได้จาก การทำงานของผู้หญิงที่ตกเป็นรองจากผู้ชาย บ้างก็ถูกมองว่าเป็นเพียงดอกไม้ประดับองค์กร ส่งผลให้งานของผู้หญิงกลายเป็นงานที่ด้อยคุณค่าและถูกมองข้ามไป ทั้งนี้จึงนำไปสู่ความพยายามของผู้หญิงออฟฟิศที่จะแสวงหาหนทางและกระทำการต่างๆ เพื่อให้สังคมยอมรับในตัวตน สำหรับการต่อรองตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศจากความซ้ำซากจำเจของบริบทงาน ผู้หญิงออฟฟิศได้กระทำการต่อสู้ ต่อรองกับโครงสร้างการทำงานที่คอยกำหนด กำกับ และกดทับให้ผู้หญิงออฟฟิศมีบทบาทเพียงกรอบของงานที่วางไว้ โดยมีได้รับโอกาสในการแสดงออกซึ่งความรู้

ความสามารถที่ตนมีไปมากกว่าการถูกประเมินค่าจากตำแหน่งงาน ผู้หญิงออฟฟิศในการศึกษาครั้งนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงการไม่ยอมจำนนและไม่ติดอยู่กับงานประจำที่ทำ

โดยสรุป เพศไม่ได้เป็นเรื่องธรรมชาติที่มีมาตั้งแต่กำเนิด ทว่าเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นท่ามกลางระบบสังคมและวัฒนธรรมที่ยึดถือชายเป็นใหญ่ ขณะเดียวกัน โครงสร้างทางสังคมก็อาจควบคุมการกระทำของมนุษย์ได้อย่างเบ็ดเสร็จเสมอไป แต่คนที่อยู่ภายใต้โครงสร้างดังกล่าวนั้นสามารถกระทำการได้ อย่งไรก็ตาม ตัวตนและการเป็นผู้กระทำการของผู้หญิงออฟฟิศไม่ได้มีลักษณะคงที่หรือตายตัว หากแต่มีลักษณะเลื่อนไหล ซับซ้อน และสามารถแปรเปลี่ยนไปตามพื้นที่และอำนาจของความสัมพันธ์ได้ตลอดเวลา

คำสำคัญ: ตะกายดาว, ชีวิตต้องสู้, ผู้หญิงออฟฟิศ

“Reaching for the Star: The Struggled Life of Office Women”

Kamonwan Kongyok¹ and Surapong Yimlamai²

¹*Master degree student in Human and Social Development, Prince of Songkla University,
Hatyai campus*

E-mail: kongyok1234@hotmail.com

²*Lecturer, Dept. of Educational Foundation, Prince of Songkla University, Hatyai campus*

E-mail: surapong.y@psu.ac.th

Abstract

Even though things have changed over time and women have come out of their home to the space outside, if we look at jobs held by women, we will find that most women are engaged more with service work than administrative work. As can be seen from the types of work that women do, they are secretarial work and paper work; public relations and reception work; secretary and typing or recording work, etc. Being a woman is specified as one of the qualifications required for these types of work. This is because women are regarded as being attentive to small details and patient for repetitious work while men are authoritative and the ones who make decisions or govern. The objectives of this study were to investigate life of office women as people who step out to the stage outside their home, and to explore women's negotiations for their identity in the context of their repetitious work. The research method used for this study was based on the concepts of identity and structural-agency approach through narrations about a company in Hat Yai District, Songkla Province.

The results of the study revealed that life of women who stepped out to the stage outside their home was still under the power structure where men dominated the society. This could be seen from rules and regulations or conditions of work that controlled women so that they were in lower positions than men. Some women were regarded as only flowers decorating their organization. As a result, their work performance was devalued and overlooked. In addition, the different forms of social interactions among office women themselves, between office women and other people, and office women in other social contexts led to office women's efforts in seeking ways and actions for them to have identity recognition in the society. In terms of office

women's negotiations for their identity in the context of their repetitious work, they had struggled to negotiate with the work structure that designated, controlled and pressed them to play only the role that had been framed for them without getting an opportunity to fully show their knowledge and capacity and were evaluated only in the capacity of the position. Thus, office women in this study reflected their determination for not being submissive to the condition of their work.

In conclusion, gender is not what a person is born with but rather something that is built among the social system and culture where men are dominating. Social structure cannot readily control people's actions but people who are under the structure can act. However, office women's identity and their being an agent do not stay still and are not fixed but rather mobile, complex, and can vary according to the space and power of relationships at all time.

Key words: Reaching for the Star, The Struggled Life, Office Women

---

บทนำ

เมื่อโลกก้าวสู่ความทันสมัยบทบาทของผู้หญิงได้เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและพื้นที่ จากเดิมที่ผู้หญิงอยู่เฉยๆเฉยๆ พวกเขาได้พาตัวเองออกสู่โลกนอกบ้าน และก้าวอย่างเข้าสู่พื้นที่ทางสังคม ผู้หญิงเรียนรู้ที่จะหาพื้นที่และสร้างพื้นที่ของผู้หญิงยุคสมัยใหม่ การต่อสู้ ต่อรองและช่วงชิงความหมายต่างๆนั้นเพื่อผลักดันให้ตัวเองมีบทบาทในพื้นที่สาธารณะมากขึ้น หากกล่าวถึงกรณีของผู้หญิงออกไปทำงานนอกบ้านควบคู่กับการทำงานบ้านไปพร้อมๆกันนั้น ในมุมมองของกาญจนา แก้วเทพ (2544, 87) กล่าวว่าไว้ว่าภายใต้เงื่อนไขเวลาอันจำกัดที่ต้องทำ “งานหลวงก็ไม่ได้ขาด งานราษฎร์ก็ไม่ได้เว้น” ผู้หญิงไม่สามารถทำทั้งสองอย่างได้ดีมักเกิดความบกพร่องในงานใดงานหนึ่ง การตรึงผู้หญิงไว้กับบทบาทแม่และเมียมีหน้าที่ดูแลความเป็นอยู่ของสมาชิกในครอบครัว ทำให้งานของผู้หญิงถูกมองข้ามและกลายเป็นงานที่ด้อยคุณค่า ดังนั้น เมื่อ “ที่บ้านคือผู้หญิง” และ “นอกบ้านคือผู้ชาย” ผู้หญิงจึงขาดโอกาสประสบความสำเร็จในชีวิตการทำงาน เนื่องจากถูกตัดขาดจากโลกภายนอกจากโลกแห่งการทำงานภายใต้ระบบโลกที่ “ทันสมัย” และวาทกรรม “การพัฒนา” ส่งผลให้สิ่งรอบตัวแปรเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว ผู้คนเกิดการแข่งขันกันในสังคมเพื่อให้ได้มาซึ่งความสำเร็จ ความต้องการมุ่งมั่น สู้นทางแห่งความสำเร็จในหน้าที่การงานจึงกลายเป็นอีกหนทางที่หลายคนพยายามเดินไปให้ถึง และถูกซ่อนอยู่ภายใต้เงื่อนไขของวาทกรรมต่างๆ ความใฝ่ฝันที่พยายามไขว่คว้าว่านั่นส่วนหนึ่งได้สะท้อนผ่านบทเพลง “ตะกายดาว” โดย เรวัต พุทธิินันท์

“อยากจะเป็นจะมุ่งไป เป็นอะไรดีดีสักอย่าง คงจะมีหนทางก็ฝันกันไป
 อยากจะเป็นคนสำคัญ คงสักวันจะก้าวไกล ไปเป็นดาวดวงใหญ่จะโด่งจะดัง
 แม้จะล้มก็คิดจะคลาน เหนือจะผ่านกระเซ็น ก็คิดแล้วคุ้มจะขอไปเป็นอย่างหวัง
 จะร้อนหรือหนาวก็พร้อมจะทน จะไปเป็นคนยิ่งใหญ่ ก็ฝันกันไป หากันไปหนทาง
 ก็อยากจะดังมันจึงต้องไปในเมื่อใจมันเอาซะอย่าง ขอมทำทุกทาง ตะเกียกตะกาย”

สำหรับ “พื้นที่ออฟฟิศ” เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ผู้หญิงสามารถแสวงหาความสำเร็จในหน้าที่การงาน นับว่าเป็นเวทีนอกบ้านที่มีความหลากหลายในปัจเจกบุคคล โดยผู้คนภายในออฟฟิศต่างมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในลักษณะหัวหน้า ลูกน้อง และเพื่อนร่วมงาน ซึ่งรายล้อมไปด้วยมิตรไมตรีหรือศัตรูที่คอยแก่งแย่งแข่งขันชีวิตในการทำงาน จึงมีความ

เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับเรื่องของพื้นที่ เนื่องจากชีวิตเต็มไปด้วยการต่อสู้เพื่อช่วงชิงการให้ความหมายกับพื้นที่ ดังนั้น การศึกษาพื้นที่ (space) แห่งนี้จึงมิใช่ศึกษาตัวพื้นที่หรือสถานที่แต่ศึกษาถึงรายละเอียดต่างๆในการผลิตสร้างพื้นที่ขึ้นมา (ไซยรัตน์ เจริญสิน โสพาร 2548, 172) อาจกล่าวได้ว่า เป็นการศึกษาพื้นที่ออฟฟิศในฐานะผู้กระทำที่เป็นตัวสร้างอัตลักษณ์และให้ความหมายกับคนในสังคม

การทำความเข้าใจถึงอัตลักษณ์ของผู้หญิงออฟฟิศในแง่มุมข้างต้นนี้จึงนำไปสู่การค้นหาคำตอบเกี่ยวกับ “ตัวตน” ของผู้หญิงออฟฟิศในฐานะ “ผู้กระทำการ” ที่พยายามก้าวข้ามภาพชุดบางอย่างที่สังคมกำหนดให้ ซึ่งแนวคิด “อัตลักษณ์” จะช่วยทำให้เรารับรู้ตนเองได้ว่าเราคือใคร และเราจะดำเนินความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ตลอดจนโลกที่แวดล้อมตัวเราอยู่อย่างไร ดังนั้น อัตลักษณ์ในการศึกษาครั้งนี้ได้เน้นแนวคิดเรื่องผู้กระทำการ (agency) หรือความสามารถในการต่อสู้ ต่อรอง เพื่อป้องกันตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศ

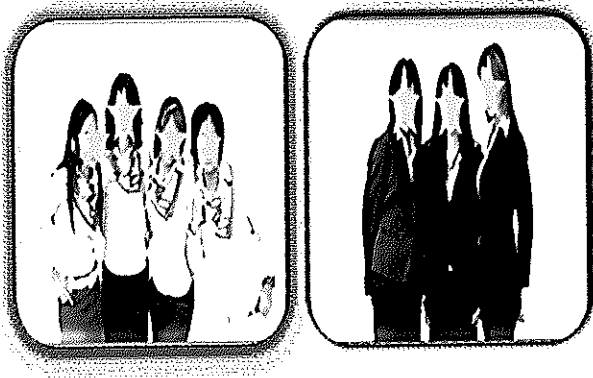
ในประเด็นการทำงานของผู้หญิงตามทัศนะของ Spock (อ้างถึงใน พรพิไล ถมัยรักษ์ สัตว์ 2539, 5) มองว่า ผู้หญิงมักจะมีอคติในการทำงานที่ไม่โลดโผนและมีลักษณะซ้ำซาก โดยเฉลี่ยผู้หญิงมีความไม่กระตือรือร้นในส่วนลึกของบุคลิกภาพหากเทียบกับผู้ชาย จากแง่มุมการมองผู้หญิงคล้ายกับผู้ชายทำให้เกิดการแบ่งงานกันทำระหว่างสองเพศ ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า ผู้หญิงส่วนใหญ่ทำงานในสำนักงานประเภทงานธุรการ งานบัญชี ประชาสัมพันธ์ เลขานุการ เป็นต้น ล้วนแต่เป็นงานที่จำเจและน่าเบื่อ ขณะที่ผู้ชายมักจะอยู่ในตำแหน่งผู้จัดการ ผู้บริหาร หรือผู้บังคับบัญชา (ถนนศักดิ์ แก้วเทพ 2544, 391) ปรากฏการณ์เช่นนี้สะท้อนให้เห็นชัดเจนถึงการเชิดชูชายให้เป็นผู้นำขณะเดียวกันก็สื่อความนัยให้ผู้หญิงตกอยู่ในฐานะที่เป็นรอง

จะเห็นได้ว่า ลักษณะการทำงานที่ซ้ำซากจำเจและน่าเบื่อกดดันให้ผู้หญิงออฟฟิศทำงานในลักษณะเดิมๆและติดอยู่กับพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง เป็นส่วนหนึ่งที่ค้ำจุน

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ โดยเฉพาะระบบอำนาจชายเป็นใหญ่ในสังคม โดยผู้หญิงมีอาจหลีกเลี่ยงจากการเป็นผู้ถูกระทำการ อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจอาจเปลี่ยนแปลงได้เนื่องจากผู้กระทำทางสังคมสามารถท้าทายกรอบความสัมพันธ์ในรูปแบบเดิม ทำให้ความสัมพันธ์ไม่ตายตัว เลื่อนไหล และปรับเปลี่ยนเป็นตรงข้ามได้ (จามะรี เชียงทอง 2549, 307) ทำนองเดียวกันผู้หญิงออฟฟิศก็สามารถเลือกที่จะสร้างตัวตนเพื่อป้องกันตำแหน่งแห่งที่ในการตอบโต้ ต่อสู้ และต่อรองกับพลังอำนาจนั้น

จากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นผู้หญิงกับการทำงานยังไม่พบงานวิจัยชิ้นใดหรือแนวคิดทฤษฎีใดที่สามารถชี้ชัดได้อย่างสมบูรณ์ว่าผู้หญิงมีความสามารถ

ในการทำงานน้อยกว่าผู้ชาย หากแต่เกิดจากการพิจารณาเพศของบุคคลเป็นหลักโดยไม่คำนึงถึงผลของการกระทำของบุคคลเป็นพื้นฐาน โดยวัตถุประสงค์การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งสะท้อนภาพของผู้หญิงในลักษณะการทำงานประเภทหนึ่งที่สามารถกระทำได้ในสังคมนอกบ้านที่ชายเป็นใหญ่ และต่อตรงกับบริบทการทำงานที่แฝงไปด้วยความซ้ำซากจำเจ นั่นคือ “ผู้หญิงกับการทำงานออฟฟิศ” หรือที่เรียกกันว่า “ผู้หญิงออฟฟิศ”

ภาพประกอบที่ 1 กลุ่มผู้หญิงออฟฟิศ

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้เล่าผ่านออฟฟิศแห่งหนึ่งซึ่งเลือกเป็นภาพของตัวแทนการศึกษา เพื่อให้มองเห็นถึงอำนาจในความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างผู้หญิงออฟฟิศกับ ผู้หญิงออฟฟิศ ผู้หญิงออฟฟิศกับบุคคลอื่น และผู้หญิงออฟฟิศกับบริบททางสังคม อันสามารถผูกโยงเป็นเรื่องราวการต่อสู้ต่อรองในชีวิตประจำวันจากการก้าวเข้าสู่เวทีนอกบ้าน รวมถึงการต่อรองตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศจากสถานการณ์ความซ้ำซากจำเจของบริบทการทำงาน แม้ว่าผู้หญิงออฟฟิศผู้เป็นเจ้าของเรื่องและเป็นผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้จะมีอาจเป็นตัวแทนของผู้หญิงออฟฟิศทั้งหมดได้ แต่อย่างน้อยที่สุดก็จะนำไปสู่ความเข้าใจในบางส่วนของชีวิตผู้หญิงออฟฟิศ และตระหนักว่าบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เรามองเห็น แสร้งไม่เห็น หรือมองข้ามไปก็เป็นมนุษย์คนหนึ่งเฉกเช่นเดียวกัน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาชีวิตของผู้หญิงออฟฟิศในฐานะผู้ก้าวออกมาสู่เวทีนอกบ้าน
2. เพื่อศึกษาการต่อรองตัวตนของผู้หญิงจากความซ้ำซากจำเจของบริบทงาน

ระเบียบวิธีวิจัย

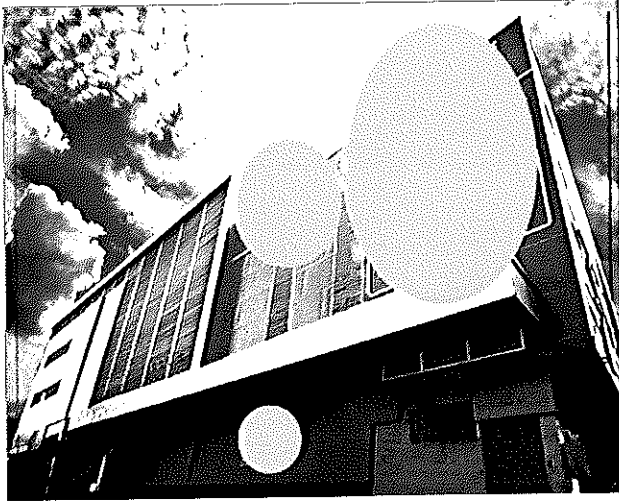
การศึกษาวิจัยเรื่อง “ตะกายดาว: ชีวิตต้องสู้ของผู้หญิงออฟฟิศ” ใช้ระเบียบวิจัยในเชิงคุณภาพ (qualitative method) โดยศึกษาจากปรากฏการณ์ทางสังคมซึ่งสามารถแปรเปลี่ยนไปตามบริบทต่างๆ ลักษณะของข้อมูลที่ได้เกิดจากการสังเกต การสัมภาษณ์ และการรวบรวมคำพูดแล้วนำมาตีความและให้ความหมายแก่ปรากฏการณ์ที่ศึกษา ซึ่งให้ความสำคัญกับแหล่งข้อมูลและความหมายของข้อมูลจากทัศนะของผู้ให้ข้อมูล การมองปรากฏการณ์จากทัศนะของผู้ที่อยู่ในปรากฏการณ์จะช่วยให้เข้าใจความหมายและเหตุผลว่าอะไรเกิดขึ้น เพราะอะไร ตามตรรกของผู้ให้ข้อมูล (meaning) ซึ่งบางครั้งปรากฏการณ์หรือข้อมูลมีความหมายลึกซึ้งเกินกว่าปรากฏให้เห็น ผู้วิจัยจึงพยายามทำความเข้าใจปรากฏการณ์จากการตีความ (interpretative) เพื่ออธิบายความหมายที่ซ่อนอยู่ และเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกนึกคิดในฐานะมนุษย์ที่ดำรงอยู่ในสังคม

วิธีการเก็บข้อมูลการศึกษาผู้วิจัยอาศัยข้อมูลจาก 2 วิธี โดยวิธีแรกผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร อันประกอบด้วยข้อมูลใน 2 ลักษณะ คือ ข้อมูลลักษณะแรกเป็นข้อมูลเอกสารทางวิชาการ บทความ งานวิจัย งานวิทยานิพนธ์ โดยมีประเด็นที่สามารถนำมาเชื่อมโยงกับผู้หญิงออฟฟิศ เช่น ประเด็นผู้หญิงกับการทำงาน ประเด็นพื้นที่ส่วนตัว/พื้นที่สาธารณะ เป็นต้น ส่วนข้อมูลลักษณะที่สองเป็นข้อมูลเอกสารด้านแนวคิดทฤษฎีอัตลักษณ์และโครงสร้าง-ผู้กระทำการ การศึกษาข้อมูลในส่วนนี้ช่วยเป็นแนวทางกำหนดกรอบศึกษาในภาคสนามและในแง่ของวิธีคิดที่จะนำไปสู่การค้นหาคำตอบของการศึกษาได้ ซึ่งการมองปรากฏการณ์ทางสังคมนั้น ชยันต์ วรรธนะภูติ (2544, 49) กล่าวไว้ว่า แนวความคิดหรือกรอบคิดทางทฤษฎีจะเป็นเครื่องนำทางในการมองหาข้อมูล และช่วยให้ผู้วิจัยสามารถทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ทางสังคมได้อย่างมีความหมาย ดังนั้น การศึกษาข้อมูลจากเอกสารจึงถือเป็นการเตรียมความพร้อมเบื้องต้นก่อนการลงสนามวิจัย ซึ่งจะทำให้การเก็บข้อมูลในภาคสนามเป็นไปอย่างมีทิศทาง

สำหรับวิธีที่สองของการเก็บข้อมูลเป็นการศึกษาข้อมูลจากภาคสนาม เพื่อให้มองเห็นความซับซ้อนในการใช้ชีวิตของผู้หญิงออฟฟิศผ่านปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสนาม และช่วยให้มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ในการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยได้ใช้วิธีการพูดคุย สันทนา และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น โดยมีได้เลือกกำหนดช่วงเวลาไว้ล่วงหน้าและมีได้ค้นหาความจริงจากคำพูด ณ ช่วงเวลาที่พูดคุย หากแต่ข้อมูลที่ได้อาจมีผู้วิจัยต้องนำไปวิเคราะห์ตีความเพื่อให้เห็น

วิธีคิดของคนที่ถูกศึกษา เนื่องจากความคิดหรือคำพูดที่เก็บข้อมูลมาจากแต่ละคน ผู้วิจัยมีความเห็นว่าเป็นความจริงของผู้ให้ข้อมูลที่ได้พบเจอมาซึ่งย่อมมีความแตกต่างกันไปจึงไม่สามารถค้นหาความจริงอย่างสิ้นสุดได้

ภาพประกอบที่ 2 พื้นที่การศึกษา

ผู้วิจัยได้เลือกบริษัทแห่งหนึ่งเป็นพื้นที่ในการศึกษา โดยเกิดจากการมองเห็นปรากฏการณ์ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เรียกว่า “ผู้หญิงออฟฟิศ” ภายใต้ความสัมพันธ์นั้นถูกแฝงไว้ด้วยอำนาจที่ทับซ้อนกันอันก่อให้เกิดการต่อรองตัวคนท่ามกลางเงื่อนไขต่างๆ ในบริบทงาน ในพื้นที่ศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ปฏิบัติงานเป็นผู้หญิงออฟฟิศคนหนึ่ง ขณะเดียวกันก็เป็นผู้วิจัยภาคสนามที่พยายามศึกษาและถ่ายทอดเรื่องราวที่เกิดขึ้นในฐานะที่ตนเป็นคนใน ทำให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ กับกลุ่มผู้หญิงออฟฟิศ อันเป็นสิ่งที่เอื้อต่อการมองเห็นพฤติกรรม ความสัมพันธ์ และความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจน ซึ่งการเป็น“คนใน” นั้นไม่ได้หมายถึง การรู้จักชื่อ รู้จักหน้ารู้จักว่าผู้ให้ข้อมูลทำอะไรเท่านั้น แต่หมายถึงการผูกมิตรไมตรีจนกระทั่งผู้ให้ข้อมูลเกิดความไว้วางใจ (สุภางค์ จันทวานิช 2544, 173-174)

ภาพประกอบที่ 3 ผู้หญิงออฟฟิศผู้ซึ่งให้ข้อมูล

การเลือกกลุ่มคนศึกษาในการศึกษารั้งนี้ประกอบด้วย ผู้หญิงออฟฟิศที่เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยเป็นตัวแทนของผู้หญิงออฟฟิศใน 6 แผนก คือ แผนกธุรการ แผนกประชาสัมพันธ์ แผนกบริการลูกค้า แผนกการตลาด แผนกสินค้าคงคลัง และแผนกบัญชี แผนกต่างๆที่เลือกมานี้เกิดจากผู้วิจัยได้มองเห็นถึงเรื่องราวในแง่มุมการต่อรองตัวตนจากการปฏิบัติงานที่ต้องการชี้ให้เห็นว่า ผู้หญิงออฟฟิศมองผู้หญิงออฟฟิศด้วยกันอย่างไร ส่วนกลุ่มผู้ให้ข้อมูลรอง ได้แก่ กลุ่มเพื่อนร่วมงานของผู้หญิงออฟฟิศทั้งผู้หญิงและผู้ชายซึ่งอยู่ในแผนกเดียวกันหรืออยู่ต่างแผนก เพื่อศึกษาถึงความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่นที่มีต่อผู้หญิงออฟฟิศ จะช่วยให้เกิดแง่มุมของผู้หญิงออฟฟิศที่หลากหลายมากขึ้น นอกจากนี้ผู้วิจัยมุ่งพิจารณาบริบททางสังคมที่ผู้ให้ข้อมูลอยู่ในฐานะผู้หญิงทั้งในส่วนพื้นที่บ้านและพื้นที่สาธารณะ อันจะนำไปสู่การวิเคราะห์ผลการวิจัยที่เชื่อมโยงกันระหว่างกลุ่มผู้ให้ข้อมูลและบริบทของพื้นที่ศึกษา ผู้วิจัยจึงไม่ได้เน้นไปที่กลุ่มคนซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลเพียงอย่างเดียว แต่เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ การดำเนินการวิจัยจึงให้ความสำคัญต่อพื้นที่ที่ผู้หญิงออฟฟิศเข้าไปมีส่วนร่วมด้วย

ผลการวิจัย

ชีวิตของผู้หญิงออฟฟิศผู้ซึ่งก้าวออกมาสู่เวทีนอกบ้านยังคงตกอยู่ภายใต้โครงสร้างอำนาจชายเป็นใหญ่ในสังคมอันสืบเนื่องมาตั้งแต่อดีต เห็นได้จาก การทำงานของ

ผู้หญิงที่เป็นไปในลักษณะงานบริการมากกว่างานบริหาร หรือบ้างก็ถูกมองว่าเป็นเพียงดอกไม้ประดับองค์กร จึงส่งผลให้งานของผู้หญิงกลายเป็นงานที่ด้อยคุณค่าและถูกมองข้ามไป และจากปฏิสัมพันธ์ที่หลากหลายในสังคมการทำงาน อันเกิดจากผู้หญิงออฟฟิศกับผู้หญิงออฟฟิศด้วยกันเอง ผู้หญิงออฟฟิศกับบุคคลอื่น และผู้หญิงออฟฟิศกับบริบททางสังคม ได้นำไปสู่ความพยายามแสวงหาหนทางและแสดงออกซึ่งการกระทำต่างๆ เพื่อให้สังคมยอมรับในตัวตนของผู้หญิงบนพื้นที่สาธารณะ

สำหรับการต่อรองตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศจากความซ้ำซากจำเจของบริบทงาน ผู้หญิงออฟฟิศได้กระทำการต่อสู้ ต่อกับโครงสร้างการทำงานที่คอยกำหนด กำกับ และกดทับให้ผู้หญิงออฟฟิศมีบทบาทเพียงกรอบของงานที่วางไว้ โดยมีได้รับโอกาสในการแสดงออกซึ่งความรู้ความสามารถที่ตนมีไปมากกว่าการถูกประเมินค่าจากตำแหน่งงาน อาทิ ธุรการกับงานเอกสาร เลขานุการกับงานพิมพ์หรือจัดบันทึก เป็นต้น ซึ่งตำแหน่งงานดังกล่าวมักกำหนดให้เพศหญิงเป็นหนึ่งในคุณสมบัติการทำงาน ด้วยเหตุผลที่ว่าผู้หญิงมีความใส่ใจต่อรายละเอียดเล็กน้อยและมีความอดทนต่องานที่มีความซ้ำซากจำเจ ผู้หญิงออฟฟิศในการศึกษารุ่นนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงการไม่ยอมจำนนและไม่ติดอยู่กับงานประจำที่ทำ

สรุป

เพศไม่ได้เป็นเรื่องธรรมชาติที่มีมาตั้งแต่กำเนิด ทว่าเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นท่ามกลางระบบสังคมและวัฒนธรรมที่ยึดถือชายเป็นใหญ่ ขณะเดียวกัน โครงสร้างทางสังคมก็มีอาจควบคุมการกระทำของมนุษย์ได้อย่างเบ็ดเสร็จเสมอไป แต่คนที่อยู่ภายใต้โครงสร้างที่ถูกสร้างขึ้นมานั้นสามารถกระทำการต่อรองได้ อยากรู้ก็ตาม ตัวตนและการเป็นผู้กระทำการของผู้หญิงออฟฟิศไม่ได้มีลักษณะคงที่หรือตายตัว แต่มีลักษณะเลื่อนไหล ซ้ำซ้อน และสามารถแปรเปลี่ยนไปตามพื้นที่และอำนาจของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา

การศึกษารุ่นนี้ได้เผยให้เห็นถึงตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศในแง่มุมที่ผู้หญิงออฟฟิศเป็นได้ ที่ผู้หญิงออฟฟิศอยากจะเป็น รวมถึงสิ่งที่คนอื่นอยากให้ผู้หญิงออฟฟิศเป็น โดยเน้นควบคู่ไปกับการต่อรองกับโครงสร้างอำนาจชายเป็นใหญ่ในสังคมและโครงสร้างการทำงานที่มีความซ้ำซากจำเจ ซึ่งเรื่องราวชีวิตต้องสู้ของผู้หญิงออฟฟิศได้สะท้อนให้เห็นถึงความไม่ราบเรียบในความสัมพันธ์และมีลักษณะที่เป็นพลวัต

ข้อเสนอของการศึกษาในครั้งนี้มีได้มุ่งหวังจะเรียกร้องสิทธิความเท่าเทียมทางเพศ หากแต่มีเป้าประสงค์เพื่อให้เกิดมุมมองต่อผู้หญิงออฟฟิศที่ได้รับการยอมรับว่า เป็น

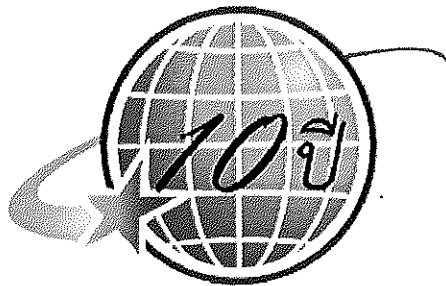
เพื่อนมนุษย์คนหนึ่งที่มีความรู้ความสามารถโดยกระทำการต่างๆ ได้เฉกเช่นเดียวกัน อีกทั้งชี้ชวนให้เห็นถึงความสำคัญของการดำรงชีวิตของผู้หญิงที่อยู่ร่วมกับผู้อื่น ได้อย่างมีความสุขในสังคมนอกบ้าน

เอกสารอ้างอิง

- ชาย โพรทิสิตา. (2550). ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- เชษฐา พวงหัตถ์. (2548). โครงสร้าง-ผู้กระทำการ (Structure-Agency). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ไชยรัตน์ เจริญสิน โอสถ. (2543). วาทกรรมการพัฒนา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกริก.
- คารารัตน์ เมตตาริกานนท์. (2545). บทบาทและสถานภาพของผู้หญิงกับการเมืองในประวัติศาสตร์สังคมไทย, วารสารศิลปวัฒนธรรม, 23 (7), 62-70.
- พรพิไล ถมั่งรักษ์สัตว์. (2539). ปรัชญาผู้หญิง. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วารุณี ภูริสินสิทธิ์. (2545). สตรีนิยม ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งทศวรรษที่ 20. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- วิศัลย์ศยา กิติรัตน์ตระกูล. (2549). วรรณกรรมสตรีนิยม : ฉันไม่ยอม ฉันไม่ยอม. กันยายน 10 สิงหาคม 2553. จาก <http://www.midnightuniv.org/midnight2544/0009999837.html>
- สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี, (กาญจนา แก้วเทพ). (2544). สตรีศึกษา 2 ผู้หญิงกับประเด็นต่างๆ. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.
- สุธีวณิช นันใจยะ. (2546). การปรับเปลี่ยนบทบาทของผู้หญิงทำงาน. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุรพงษ์ ยิ้มละมัย. (2550). ชีวิตและอัตลักษณ์ของผู้หญิงขายบริการบริเวณชายแดนใต้. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- อภิญา เพ็ญพูนสกุล. (2546). อัตลักษณ์ Identity การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์, (จามะรี เรียงทอง). (2549). อยู่ชายขอบมองลวดลายความรู้ รวบรวมความเนื่องในวาระครบรอบ 60 ปี ฉลาดชาย รมิตานนท์. กรุงเทพฯ: มติชน.
- อุทัย อุดลยเกษม, (สุภาวค์ จันทร์วานิช). (2544). การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา. ขอนแก่น: คลังน่านาวิทยา.

การประชุมและนำเสนอผลงานวิชาการ
เทคโนโลยีภาคใต้วิจัย “สหวิทยาการเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน”
“Interdisciplinary for Sustainable Development”

1 ทศวรรษแห่งเกียรติยศ

วันที่ 21 มกราคม 2554

ณ ห้องราชาวดี วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคใต้

ตะกายดาว: ชีวิตต้องสู้ของผู้หญิงออฟฟิศ*

กมลวรรณ คงยก** และ สุรพงษ์ ยิ้มละมัย***

บทคัดย่อ

แม้ว่ายุคสมัยและกาลเวลาที่เปลี่ยนไปจะนำพาให้ผู้หญิงก้าวออกมาสู่พื้นที่นอกบ้าน แต่หากมองบนเส้นทางการทำงานจะพบว่า ผู้หญิงส่วนใหญ่มักทำงานในลักษณะงานบริการมากกว่างานบริหาร ดังปรากฏจากชื่อเรียกตำแหน่งงานที่สวมใส่ให้กับผู้หญิงได้แก่ ทูรกรกับการงานเอกสาร ประชาสัมพันธ์กับการงานต้อนรับ เลขานุการกับการพิมพ์หรือจัดบันทึก เป็นต้น เพศหญิงจึงถูกจำเพาะเจาะจงให้เป็นหนึ่งในคุณสมบัติของตำแหน่งงานเหล่านี้ โดยมองว่า ผู้หญิงมีความใส่ใจต่อรายละเอียดเล็กน้อยและมีความอดทนต่องานที่ซ้ำซากจำเจ ในขณะที่ผู้ชายมีอำนาจเป็นใหญ่ในการตัดสินใจหรือบังคับบัญชา

การศึกษาวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาชีวิตของผู้หญิงออฟฟิศในฐานะผู้ที่ก้าวออกมาสู่เวทีนอกบ้าน และเพื่อศึกษาการต่อรองตัวตนของผู้หญิงจากความซ้ำซากจำเจของบริบทงาน โดยใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพ แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ และโครงสร้างผู้กระทำการ โดยเล่าผ่านพื้นที่บริษัทแห่งหนึ่งในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ผลการวิจัยพบว่า ชีวิตของผู้หญิงออฟฟิศผู้ซึ่งก้าวออกมาสู่เวทีนอกบ้านยังคงตกอยู่ภายใต้โครงสร้างอำนาจชายเป็นใหญ่ในสังคม เห็นได้จาก กฎเกณฑ์หรือเงื่อนไขต่างๆ ในบริบทงานที่ควบคุมให้ผู้หญิงเป็นรองจากผู้ชาย บ้างก็ถูกมองว่าเป็นเพียงดอกไม้ประดับองค์กร จึงส่งผลให้งานของผู้หญิงถูกลดค่าและมองข้ามไป และจากปฏิสัมพันธ์ที่มีความหลากหลายในสังคมอันเกิดจากผู้หญิงออฟฟิศกับ ผู้หญิงออฟฟิศด้วยกันเอง ผู้หญิงออฟฟิศกับบุคคลอื่น และผู้หญิงออฟฟิศกับบริบททางสังคม ล้วนนำไปสู่ความพยายามของผู้หญิงออฟฟิศที่มุ่งแสวงหาหนทางและกระทำการต่างๆ เพื่อให้สังคมยอมรับในตัวตน สำหรับ

* เป็นผลงานจากการประชุมและนำเสนอผลงานวิชาการ เทคโนโลยีภาคใต้วิจัย “สหวิทยาการเพื่อการพัฒนา อย่างยั่งยืน” เมื่อวันที่ 21 มกราคม 2554

** นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม (ภาคพิเศษ) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

*** อาจารย์ภาควิชาสารคดีศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

ประเด็นการต่อรองตัวตนของผู้หญิงจากความซ้ำซากจำเจของบริบทงาน ผู้หญิงออฟฟิศได้
กระทำการต่อสู้ ต่อรองกับโครงสร้างการทำงานที่คอยกำหนด กำกับ และกดทับให้ผู้หญิง
ออฟฟิศมีบทบาทเพียงกรอบของงานที่วางไว้ โดยมีได้รับโอกาสในการแสดงออกซึ่งความรู้
ความสามารถที่ตนมีมากไปกว่าการถูกประเมินค่าจากตำแหน่งงาน ดังนั้น ผู้หญิงออฟฟิศใน
การศึกษาครั้งนี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงการปะทะประสานระหว่างผู้คนและการไม่ยอมจำนน
ติดอยู่เพียงงานประจำที่ทำ

โดยสรุป เพศไม่ได้เป็นเรื่องธรรมชาติที่มีมาตั้งแต่กำเนิด ทว่าเป็นสิ่งที่ถูก
สร้างขึ้นท่ามกลางระบบสังคมและวัฒนธรรมที่ยึดถือชายเป็นใหญ่ ขณะเดียวกัน โครงสร้าง
ทางสังคมก็อาจควบคุมการกระทำของมนุษย์ได้อย่างเบ็ดเสร็จเสมอไป แต่ผู้ที่อยู่ภายใต้
โครงสร้างดังกล่าวนั้นสามารถกระทำการได้ อย่างไรก็ตาม ตัวตนและการเป็นผู้กระทำการ
ของผู้หญิงออฟฟิศไม่ได้มีลักษณะคงที่หรือตายตัว หากแต่มีลักษณะเลื่อนไหลซับซ้อน และ
สามารถแปรเปลี่ยนไปตามพื้นที่และอำนาจของความสัมพันธ์ได้ตลอดเวลา

คำสำคัญ: ตะกายดาว, ชีวิตต้องสู้, ผู้หญิงออฟฟิศ

Reaching for the Star: The Struggled Life of Office Women *

Kamonwan Kongyok ** and Surapong Yimlamai ***

Abstract

Even though things have changed over time and women have come out of their home to the space outside, if we look at jobs held by women, we will find that most women are engaged more with service work than administrative work. As can be seen from the types of work that women do, they are secretarial work and paper work; public relations and reception work; secretary and typing or recording work, etc. Being a woman is specified as one of the qualifications required for these types of work. This is because women are regarded as being attentive to small details and patient for repetitious work while men are authoritative and the ones who make decisions or govern.

The objectives of this study were to investigate life of office women as people who step out to the stage outside their home, and to explore women's negotiations for their identity in the context of their repetitious work. The research method used for this study was based on the concepts of identity and structural-agency approach through narrations about a company in Hat Yai District, Songkla Province.

The results of the study revealed that life of women who stepped out to the stage outside their home was still under the power structure where men dominated the society. This could be seen from rules and regulations or conditions of work that controlled women so that they were in lower positions than men. ~~Some women were regarded as only flowers decorating their~~ organization. As a result, their work performance was devalued and overlooked. In addition,

---

* The Work from Meetings and Presentations Scholarly Works Research of Southern Technology

“Interdisciplinary for Sustainable Development” January 21, 2011

** Master degree student in Human and Social Development, Prince of Songkla University, Hatyai campus

*** Lecturer, Dept. of Educational Foundation, Prince of Songkla University, Hatyai campus

the different forms of social interactions among office women themselves, between office women and other people, and office women in other social contexts led to office women's efforts in seeking ways and actions for them to have identity recognition in the society. In terms of office women's negotiations for their identity in the context of their repetitious work, they had struggled to negotiate with the work structure that designated, controlled and pressed them to play only the role that had been framed for them without getting an opportunity to fully show their knowledge and capacity and were evaluated only in the capacity of the position. Thus, office women in this study reflected their determination for not being submissive to the condition of their work.

In conclusion, gender is not what a person is born with but rather something that is built among the social system and culture where men are dominating. Social structure cannot readily control people's actions but people who are under the structure can act. However, office women's identity and their being an agent do not stay still and are not fixed but rather mobile, complex, and can vary according to the space and power of relationships at all time.

Key words: Reaching for the Star, The Struggled Life, Office Women

---

บทนำ

เมื่อโลกก้าวสู่ความทันสมัย บทบาทของผู้หญิงได้เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและพื้นที่ จากเดิมที่ผู้หญิงอยู่เฉยๆ เฉยๆ พวกเขาได้พาตัวเองออกสู่โลกนอกบ้าน และก้าวอย่างเข้าสู่พื้นที่ทางสังคม ผู้หญิงเรียนรู้ที่จะหาพื้นที่และสร้างพื้นที่ของผู้หญิงยุคสมัยใหม่ การต่อสู้ ต่อรอง และช่วงชิงความหมายต่างๆนั้นเพื่อผลักดันให้ตัวเองมีบทบาทในพื้นที่สาธารณะมากขึ้น หากกล่าวถึงกรณีของผู้หญิงออกไปทำงานนอกบ้านควบคู่กับการทำงานบ้านไปพร้อมๆกันนั้น ในมุมมองของกาญจนา แก้วเทพ (2544, 87) กล่าวไว้ว่า ภายใต้เงื่อนไขเวลาอันจำกัดที่ต้องทำ “งานหลวงก็ไม่ได้ขาด งานราษฎร์ก็ไม่ได้เว้น” ผู้หญิงไม่สามารถทำทั้งสองอย่างได้ก็มักเกิด ความบกพร่องในงานใดงานหนึ่ง การตรึงผู้หญิงไว้กับบทบาทแม่และเมียมีหน้าที่ดูแลความเป็นอยู่ของสมาชิกในครอบครัว ทำให้งานของผู้หญิงถูกมองข้ามและกลายเป็นงานที่ด้อยคุณค่า ดังนั้น เมื่อ “ที่บ้านคือผู้หญิง” และ “นอกบ้านคือผู้ชาย” ผู้หญิงจึงขาดโอกาสประสบความสำเร็จในชีวิตการทำงาน เนื่องจากถูกตัดขาดจากโลกภายนอก จากโลกแห่งการทำงาน

ภายใต้ระบบโลกที่ “ทันสมัย” และ วาทกรรม “การพัฒนา” ส่งผลให้สิ่งต่างๆรอบตัวแปรเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว ผู้คนเกิดการแข่งขันกันในสังคมเพื่อให้ได้มาซึ่งความสำเร็จ ความต้องการมุ่งมั่นสู่หนทางแห่งความสำเร็จในหน้าที่การงานจึงกลายเป็นอีกหนทางที่หลายคนพยายามเดินไปให้ถึง และถูกซ่อนอยู่ภายใต้เงื่อนไขของวาทกรรมต่างๆ ความใฝ่ฝันที่พยายามไขว่คว้านั้นส่วนหนึ่งได้สะท้อนผ่านบทเพลง “ตะกายดาว” โดย เรวัต พุทธินันทน์ (2532)

“อยากจะเป็นจะมุ่งไป เป็นอะไรดีดีสักอย่าง คงจะมีหนทางก็ฝืนกันไป

*อยากจะเป็นคนสำคัญ คงสักวันจะก้าวไกล ไปเป็นดาวดวงใหญ่ จะโค้งจะดิ่ง
แม้จะล้มก็คิดจะคลาน เหนือจะชานกระเซ่น ก็คิดแล้วคุ้มจะขอไปเป็นอย่างหวัง
จะร้อนหรือหนาวก็พร้อมจะทน จะไปเป็นคนยิ่งใหญ่ คั่นกันไปหากันไปหนทาง
ก็อยากจะดั่งมันจึงต้องไปในเมื่อใจมันเอาซะอย่าง ขอมทำทุกทางตะเกียกตะกาย”*

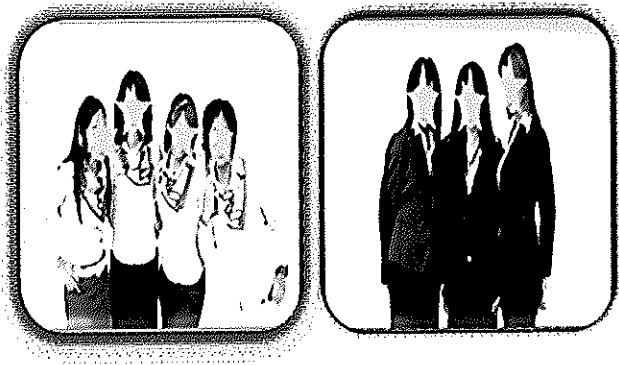
สำหรับ “พื้นที่ออฟฟิศ” เป็นอีกพื้นที่หนึ่งของผู้หญิงที่สามารถแสวงหาความสำเร็จในหน้าที่การงาน นับว่าเป็นเวทีนอกบ้านที่มีความหลากหลายในปัจจุบันบุคคลโดยผู้คนภายในออฟฟิศต่างมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในลักษณะหัวหน้า ลูกน้อง และเพื่อนร่วมงาน

ซึ่งรายล้อมไปด้วยมิตรไมตรีหรือศัตรูที่คอยแก่งแย่งแข่งขัน ชีวิตในการทำงานจึงมีความเกี่ยวข้องกับพื้นที่ เนื่องจากชีวิตเต็มไปด้วยการต่อสู้เพื่อช่วงชิงการให้ความหมายกับพื้นที่ ดังนั้น การศึกษาพื้นที่ (space) แห่งนี้จึงมิใช่ศึกษาตัวพื้นที่หรือสถานที่ แต่ศึกษาถึงรายละเอียดต่างๆ ในการผลิตสร้างพื้นที่ขึ้นมา (ไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร 2548, 172) อาจกล่าวได้ว่า เป็นการศึกษาพื้นที่ออฟฟิศในฐานะผู้กระทำที่เป็นตัวสร้างอัตลักษณ์และให้ความหมายกับคนในสังคม การทำความเข้าใจถึงอัตลักษณ์ของผู้หญิงออฟฟิศในแง่มุมข้างต้นนี้จึงนำไปสู่การค้นหาคำตอบเกี่ยวกับ “ตัวตน” ของผู้หญิงออฟฟิศในฐานะ “ผู้กระทำการ” ที่พยายามก้าวข้ามภาพชุดบางอย่างที่สังคมกำหนดให้ ซึ่งแนวคิด อัตลักษณ์” จะช่วยให้เรารับรู้ตนเองได้ว่าเราก็คือใคร และเราจะดำเนินความสัมพันธ์กับคนอื่นๆ ตลอดจนโลกที่แวดล้อมตัวเราอยู่อย่างไร ดังนั้น อัตลักษณ์ในการศึกษาครั้งนี้ได้เน้นแนวคิดเรื่องผู้กระทำการ (agency) หรือความสามารถในการต่อสู้ ต่อรอง เพื่อบ่งชี้ตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศ

ในประเด็นการทำงานของหญิงตามทัศนะของ Spock (อ้างถึงใน พรพิไล ณมั่งรัก สัตว์ 2539, 5) มองว่า ผู้หญิงมักจะมีทัศนคติในการทำงานที่ไม่โลดโผนและมีลักษณะซ้ำซาก โดยเฉลี่ยผู้หญิงมีความไม่กระตือรือร้นในส่วนลึกของบุคลิกภาพหากเทียบกับผู้ชาย จากแง่มุมการมองผู้หญิงด้อยกว่าผู้ชายทำให้เกิดการแบ่งงานกันทำระหว่างสองเพศ สอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า ผู้หญิงส่วนใหญ่ทำงานในสำนักงานประเภทงานธุรการ งานบัญชี ประชาสัมพันธ์ เลขานุการ เป็นต้น ล้วนแต่เป็นงานที่จำเจและน่าเบื่อ ขณะที่ผู้ชายมักจะอยู่ในตำแหน่งผู้จัดการ ผู้บริหาร หรือผู้บังคับบัญชา (กนกศักดิ์ แก้วเทพ 2544, 391) ปรากฏการณ์เช่นนี้สะท้อนให้เห็นชัดเจนถึงการเชิดชูชายให้เป็นผู้นำ ขณะเดียวกันก็สื่อความนับยให้ผู้หญิงตกอยู่ในฐานะที่เป็นรอง จะเห็นได้ว่า ลักษณะการทำงานที่ซ้ำซากจำเจกดทับให้ผู้หญิงออฟฟิศทำงานในลักษณะเดิมๆ และติดอยู่กับพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง อันเป็นส่วนหนึ่งที่จำกัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจ โดยเฉพาะระบบอำนาจชายเป็นใหญ่ในสังคม ทำให้ผู้หญิงมีอาจหลีกเลี่ยงจากการเป็นผู้ถูกกระทำการ อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจอาจเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องจากผู้กระทำทางสังคมสามารถทำลายกรอบความสัมพันธ์ในรูปแบบเดิม ความสัมพันธ์จึงสามารถเลื่อนไหลและปรับเปลี่ยนเป็นตรงข้ามได้ (จามะรี เชียงทอง 2549, 307) ทำนองเดียวกันผู้หญิงออฟฟิศก็สามารถเลือกที่จะสร้างตัวตนเพื่อบอกตำแหน่งแห่งที่ในการตอบโต้กับพลังอำนาจนั้น

จากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นผู้หญิงกับการทำงานยังไม่พบงานวิจัยชิ้นใดหรือแนวคิดทฤษฎีใดที่สามารถชี้ชัดได้อย่างสมบูรณ์ว่า ผู้หญิงมีความสามารถในการทำงานน้อยกว่าผู้ชาย หากแต่เกิดจากการพิจารณาเพศของบุคคลเป็นหลัก โดยไม่

คำนึงถึงผลของการกระทำของบุคคลเป็นพื้นฐาน โดยวัตถุประสงค์การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งสะท้อนภาพของผู้หญิงในลักษณะการทำงานประเภทหนึ่งที่สามารถกระทำการในสังคมนอกบ้านที่ชายเป็นใหญ่ และต่อตรงกับบริบทการทำงานที่แฝงไปด้วยความซ้ำซากจำเจ นั่นคือ “ผู้หญิงกับการทำงานออฟฟิศ” หรือที่เรียกกันว่า “ผู้หญิงออฟฟิศ”

ภาพที่ 1 แสดงกลุ่มผู้หญิงออฟฟิศ

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้เล่าผ่านออฟฟิศแห่งหนึ่งซึ่งเลือกเป็นภาพของตัวแทนการศึกษา เพื่อให้มองเห็นถึงอำนาจในความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างผู้หญิงออฟฟิศกับผู้หญิงออฟฟิศ ผู้หญิงออฟฟิศกับบุคคลอื่น และผู้หญิงออฟฟิศกับบริบททางสังคม อันสามารถผูกโยงเป็นเรื่องราวการต่อสู้ต่อรองในชีวิตประจำวันจากการก้าวเข้าสู่เวทีนอกบ้าน รวมถึงการต่อรองตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศจากสถานการณ์ความซ้ำซากจำเจของบริบทการทำงาน แม้ว่าผู้หญิงออฟฟิศผู้เป็นเจ้าของเรื่องและเป็นผู้ให้ข้อมูลในการศึกษานี้จะมีอาจเป็นตัวแทนของผู้หญิงออฟฟิศทั้งหมดได้ แต่อย่างน้อยที่สุดก็จะนำไปสู่ความเข้าใจในบางส่วนของชีวิตผู้หญิงออฟฟิศ และตระหนักว่าบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เรามองเห็น แสร้งไม่เห็นหรือมองข้ามไปก็เป็นมนุษย์คนหนึ่งเฉกเช่นเดียวกัน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาชีวิตของผู้หญิงออฟฟิศในฐานะผู้ก้าวออกมาสู่เวทีนอกบ้าน
2. เพื่อศึกษาการต่อรองตัวตนของผู้หญิงจากความซ้ำซากจำเจของบริบทงาน

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “ตะกายดาว: ชีวิตต้องสู้ของผู้หญิงออฟฟิศ” เป็นการศึกษาในเชิงคุณภาพ (qualitative approach) โดยให้ความสำคัญกับแหล่งข้อมูลและความหมายของข้อมูลจากทัศนะของผู้ให้ข้อมูล การมองปรากฏการณ์จากทัศนะของผู้ที่อยู่ในปรากฏการณ์จะช่วยให้เข้าใจความหมายและเหตุผลว่าอะไรเกิดขึ้น เพราะอะไร ตามตรรกะของผู้ให้ข้อมูล (meaning) ซึ่งบางครั้งปรากฏการณ์หรือข้อมูลมีความหมายลึกซึ้งเกินกว่าที่ปรากฏให้เห็น ผู้วิจัยจึงพยายามทำความเข้าใจปรากฏการณ์จากการตีความ (interpretative) เพื่ออธิบายความหมายที่ซ่อนอยู่ การศึกษาวิจัยครั้งนี้นับได้ว่าเป็นกระบวนทัศน์ในมิติ Constructivism กล่าวคือ เป็นการศึกษาจากปรากฏการณ์ทางสังคมซึ่งสามารถแปรเปลี่ยนไปตามบริบทต่างๆ โดยลักษณะของข้อมูลที่ได้เกิดจากการสังเกตการสัมภาษณ์ และการรวบรวมคำพูดแล้วนำมาตีความและให้ความหมายแก่ปรากฏการณ์ที่ศึกษา ผู้วิจัยมุ่งทำความเข้าใจในการกระทำของผู้หญิงออฟฟิศเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกนึกคิดในฐานะมนุษย์ที่ดำรงอยู่ในสังคม

วิธีการเก็บข้อมูลการศึกษาผู้วิจัยอาศัยข้อมูลจาก 2 วิธี โดยวิธีแรกผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร อันประกอบด้วยข้อมูลใน 2 ลักษณะ คือ ข้อมูลลักษณะแรกเป็นข้อมูลเอกสารทางวิชาการ บทความ งานวิจัย งานวิทยานิพนธ์โดยมีประเด็นที่สามารถนำมาเชื่อมโยงกับผู้หญิงออฟฟิศ เช่น ประเด็นผู้หญิงกับการทำงาน ประเด็นพื้นที่ส่วนตัว/พื้นที่สาธารณะ เป็นต้น ส่วนข้อมูลลักษณะที่สองเป็นข้อมูลเอกสารด้านแนวคิดทฤษฎีอัตลักษณ์และโครงสร้าง-ผู้กระทำการ การศึกษาข้อมูลในส่วนนี้ช่วยเป็นแนวทางกำหนดกรอบการศึกษาในภาคสนามและในแง่ของวิธีคิดที่จะนำไปสู่การค้นหาคำตอบของการศึกษาได้ ซึ่งการมองปรากฏการณ์ทางสังคมนั้น ชยันต์ วรรชนะภูติ (2544, 49) กล่าวไว้ว่า แนวความคิดหรือกรอบคิดทางทฤษฎี จะเป็นเครื่องนำทางในการมองหาข้อมูลและช่วยให้ผู้วิจัยสามารถทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ทางสังคมได้อย่างมีความหมาย ดังนั้น การศึกษาข้อมูลจากเอกสารจึงถือเป็นการเตรียมความพร้อมเบื้องต้นก่อนการลงสนามวิจัย ซึ่งจะทำให้การเก็บข้อมูลในภาคสนามเป็นไปอย่างมีทิศทาง

สำหรับวิธีที่สองของการเก็บข้อมูลเป็นการศึกษาข้อมูลจากภาคสนาม เพื่อให้เห็นความซับซ้อนในการใช้ชีวิตของผู้หญิงออฟฟิศผ่านปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสนาม และช่วยให้มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ในการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยได้ใช้วิธีการพูดคุย สนทนา และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นใน

ขณะนั้น โดยมีได้เลือกกำหนดช่วงเวลาไว้ล่วงหน้าและมีได้ค้นหาความจริงจากคำพูด ณ ช่วงเวลาที่พูดคุย หากแต่ข้อมูลที่ได้มาเหล่านั้นผู้วิจัยต้องนำไปวิเคราะห์ตีความเพื่อให้เห็น วิธีคิดของคนที่ถูกศึกษา เนื่องจากความคิดหรือคำพูดที่เก็บข้อมูลมาจากแต่ละคน ผู้วิจัยมีความเห็นว่าเป็นความจริงของผู้ให้ข้อมูลที่ได้พบเจอมาซึ่งย่อมมีความแตกต่างกันไปจึงไม่สามารถค้นหาความจริงอย่างสิ้นสุดได้

ผู้วิจัยได้เลือกบริษัทแห่งหนึ่งเป็นพื้นที่ในการศึกษา โดยเกิดจากการมองเห็น ปรากฏการณ์ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เรียกว่า “ผู้หญิงออฟฟิศ” ภายใต้อาณัติความสัมพันธ์นั้นถูกแฝงไว้ด้วยอำนาจที่ทับซ้อนกัน อันก่อให้เกิดการต่อรองตัวตน ท่ามกลางเงื่อนไขต่างๆในบริบทงาน และได้เชื่อมโยงไปสู่การดำเนินชีวิตประจำวันของผู้หญิงออฟฟิศอีกด้วย

ภาพที่ 2 แสดงพื้นที่การศึกษา

ในพื้นที่ศึกษาดังกล่าว ผู้วิจัยได้ทำหน้าที่เป็นผู้หญิงออฟฟิศที่ปฏิบัติงาน คนหนึ่ง ขณะเดียวกันก็เป็นผู้วิจัยภาคสนามที่พยายามศึกษาและถ่ายทอดเรื่องราวที่เกิดขึ้น ในฐานะที่ตนเป็นคนใน ทำให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ กับกลุ่มผู้หญิงออฟฟิศ อันเป็นสิ่งที่เอื้อต่อการมองเห็นพฤติกรรม ความสัมพันธ์ และความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจน ซึ่งการเป็น“คนใน” นั้นไม่ได้หมายถึง การรู้จักชื่อ รู้จักหน้ารู้จักว่าผู้ให้ข้อมูลทำอะไรเท่านั้น แต่หมายถึงการผูกมิตรไมตรีจนกระทั่งผู้ให้ข้อมูลเกิดความไว้วางใจ (สุภาวงศ์ จันทวานิช 2544, 173-174)

ภาพที่ 3 แสดงผู้หญิงออฟฟิศ ผู้ให้ข้อมูลหลัก

การเลือกกลุ่มคนศึกษาในการศึกษาคั้งนี้ ประกอบด้วย ผู้หญิงออฟฟิศที่เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยเป็นตัวแทนของผู้หญิงออฟฟิศใน 6 แผนก คือ แผนกบุคคล แผนกบริการลูกค้า แผนกการตลาด แผนกสินค้าคงคลัง แผนกบัญชี และเลขานุการ แผนกต่างๆที่เลือกมานี้เกิดจากผู้วิจัยได้มองเห็นถึงเรื่องราวในแง่มุมมองต่อรองตัวตนจากการปฏิบัติงานที่ต้องการชี้ให้เห็นว่าผู้หญิงออฟฟิศมองผู้หญิงออฟฟิศด้วยกันอย่างไร ส่วนกลุ่มผู้ให้ข้อมูลรองได้แก่ กลุ่มเพื่อนร่วมงานของผู้หญิงออฟฟิศทั้งผู้หญิงและผู้ชายซึ่งอยู่ในแผนกเดียวกันหรืออยู่ต่างแผนก เพื่อศึกษาถึงความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่นที่มีต่อผู้หญิงออฟฟิศ จะช่วยให้เกิดแง่มุมของผู้หญิงออฟฟิศที่หลากหลายมากขึ้น นอกจากนี้ผู้วิจัยมุ่งพิจารณาบริบททางสังคมที่ผู้ให้ข้อมูลอยู่ในฐานะผู้หญิงทั้งในส่วนพื้นที่บ้านและพื้นที่สาธารณะ อันจะนำไปสู่การวิเคราะห์ผลการวิจัยที่เชื่อมโยงกันระหว่างกลุ่มผู้ให้ข้อมูลและบริบทของพื้นที่ศึกษา ผู้วิจัยจึงไม่ได้เน้นไปที่กลุ่มคนเพียงอย่างเดียว แต่เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการวิจัย จึงให้ความสำคัญต่อพื้นที่ที่ผู้หญิงออฟฟิศเข้าไปมีส่วนร่วมด้วย

ผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “ตะกายดาว : ชีวิตต้องสู้ของผู้หญิงออฟฟิศ” เป็นการศึกษาเพื่อคลี่คลายเป้าประสงค์ของการวิจัยในเรื่องชีวิตของผู้หญิงออฟฟิศผู้ซึ่งก้าวออกมาสู่เวทีนอกบ้านและการต่อรองตัวตนของผู้หญิงจากความซ้ำซากจำเจของบริบทงาน โดยมีฐานคิด

ที่ว่าผู้หญิงมิใช่เป็นเพียงผู้ถูกระทำการดังเช่นอดีต หากแต่เป็นผู้กระทำการได้และสามารถนิยามตัวตนบนพื้นที่สาธารณะ จากการก้าวข้ามเส้นแบ่งของกรอบการทำงานภายใต้การควบคุมด้วยอำนาจชายเป็นใหญ่ในสังคมและความซ้ำซากจำเจของบริบทงาน ผู้วิจัยจึงแบ่งผลการวิจัยออกเป็นสองประเด็น ดังวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

ประเด็นที่หนึ่ง ชีวิตของผู้หญิงออฟฟิศผู้ซึ่งก้าวออกมาสู่เวทีนอกบ้าน พบว่าผู้หญิงที่ออกมาทำงานนอกบ้านก็เพื่อต้องการช่วยเหลือเจือจุนครอบครัว บ้างก็ต้องการแสวงหาประสบการณ์และโอกาสในการทำงาน บ้างก็ต้องการเลี้ยงดูตนเองโดยใช้ความรู้ความสามารถที่ตนได้เล่าเรียนมาให้เกิดประโยชน์ อย่างไรก็ตาม ผู้หญิงไทยในสังคมการทำงานยังคงต้องเผชิญกับการปกครองด้วยอำนาจชายเป็นใหญ่ เห็นได้จาก การทำงานของผู้หญิงที่เป็นไปในลักษณะงานบริการมากกว่างานบริหาร จึงส่งผลให้งานของผู้หญิงถูกลดคุณค่าและถูกละเลยไป อาทิ การพิจารณาเลื่อนขั้นเงินเดือน เลื่อนตำแหน่ง การได้รับสวัสดิการต่างๆ หรือการนับหน้าถือตาจากผู้อื่น เป็นต้น นอกจากนี้ผู้หญิงออฟฟิศยังถูกมองว่าเป็นดอกไม้ประดับองค์การที่มีเพียงรูปร่างหน้าตาอันสวยงามซึ่งใช้ไต่เต้าไปสู่ความสำเร็จโดยมองข้ามถึงศักยภาพของบุคคลในการปฏิบัติงาน ดังนั้น การก้าวออกมาสู่เวทีนอกบ้านของผู้หญิงออฟฟิศจึงเป็นเสมือนหนทางชีวิตต้องสู้เพื่อสร้างมุมมองที่ดีต่อผู้หญิงและเพื่อให้สังคมยอมรับในตัวตน

ประเด็นที่สอง การต่อรองตัวตนของผู้หญิงจากความซ้ำซากจำเจของบริบทงาน พบว่า ผู้หญิงออฟฟิศมิได้รับโอกาสในการแสดงออกซึ่งความรู้ความสามารถที่ตนมีไปมากกว่าการถูกประเมินค่าจากตำแหน่งงานที่ทำ อาทิ ชูรการกับงานเอกสาร ประชาสัมพันธ์กับงานต้อนรับ เลขานุการกับงานพิมพ์หรือจดบันทึก เป็นต้น โดยตำแหน่งงานดังกล่าวมักกำหนดให้เพศหญิงเป็นหนึ่งในคุณสมบัติการทำงานด้วยเหตุผลที่ว่า ผู้หญิงมีความใส่ใจต่อรายละเอียดเล็กน้อยและมีความอดทนต่องานที่มีความซ้ำซากจำเจ ผู้หญิงออฟฟิศจึงกระทำการต่อสู้ ต่อรองกับโครงสร้างการทำงานที่คอยกำหนด กำกับ และกดทับให้ผู้หญิงออฟฟิศมีบทบาทเพียงกรอบของงานที่วางไว้ และจากปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นภายในออฟฟิศ ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงออฟฟิศกับผู้หญิงออฟฟิศด้วยกันเอง ผู้หญิงออฟฟิศกับบุคคลอื่น และผู้หญิงออฟฟิศกับบริบททางสังคมที่มีการแข่งขันและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทำให้การศึกษาผู้หญิงออฟฟิศในครั้งนี้แสดงให้เห็นถึงการปะทะประสานระหว่างผู้คนและการไม่ยอมจำนนติดอยู่เพียงงานประจำที่ทำ

สรุป

การศึกษาครั้งนี้มิได้มุ่งหวังเรียกร้องสิทธิความเท่าเทียมทางเพศ หากแต่มีเป้าประสงค์เพื่อให้เกิดมุมมองต่อผู้หญิงออฟฟิศที่ได้รับการยอมรับว่า เป็นเพื่อนมนุษย์คนหนึ่งที่มีความรู้ความสามารถโดยกระทำการต่างๆ ได้เฉกเช่นเดียวกัน และเป็นเสมือนกองล้อหนึ่งที่ช่วยขับเคลื่อนให้ออฟฟิศก้าวไปสู่ความสำเร็จ อีกทั้งชี้ชวนให้เห็นถึงความสำคัญของการดำเนินชีวิตของผู้หญิงที่อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขในสังคมนอกบ้าน โดยเผยให้เห็นถึงตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศในแง่มุมที่ผู้หญิงออฟฟิศเป็นได้ ที่ผู้หญิงอยากจะเป็น รวมถึงสิ่งที่คนอื่นอยากให้ผู้หญิงออฟฟิศเป็น ดังนั้น เมื่อมีการศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับผู้หญิง ความเป็นเพศจึงถือว่าเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ที่สำคัญ ซึ่งแท้จริงแล้วเพศไม่ได้เป็นเรื่องธรรมชาติที่มีมาตั้งแต่กำเนิด ทว่าเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นท่ามกลางระบบสังคมและวัฒนธรรมที่ยึดถือชายเป็นใหญ่ อันนำไปสู่ความแตกต่างในบทบาททางเพศและการแบ่งงานกันทำ

ผู้หญิงออฟฟิศผู้ซึ่งก้าวออกมาสู่เวทีนอกบ้านได้พยายามก้าวข้ามเส้นแบ่งการทำงานระหว่างเพศ โดยผสานความเป็นหญิงและความเป็นชายให้เป็นหนึ่งเดียวด้วยการเรียนรู้คุณลักษณะที่ดีของความเป็นชาย เช่น ความเข้มแข็ง ไม่แสดงอารมณ์ความรู้สึก กล้าตัดสินใจ และรู้จักใช้เหตุผล โดยผู้หญิงนำเอาคุณสมบัติเหล่านี้มาพัฒนาบุคลิกภาพของตนเอง เพื่อเพิ่มความเป็นมนุษย์ ขณะเดียวกันผู้หญิงออฟฟิศได้ตระหนักถึงคุณลักษณะที่ดีของความเป็นหญิงในตัวเอง อันได้แก่ ความอ่อนโยน ไม่ก้าวร้าว และเอาใจใส่ต่อผู้อื่น ซึ่งก่อให้เกิดสัมพันธภาพอันดีในการทำงาน การสร้างมิตรจิตมิตรใจด้วยคุณสมบัติบางประการดังกล่าวมีนัยแฝงไว้ซึ่งการต่อรองอำนาจในฐานะผู้อยู่ใต้การบังคับบัญชา และจากการตกเป็นเบี้ยล่างที่ควรคำนึงว่าขอมงานในบริบทการทำงานนั้นย่อมมีการต่อต้าน ขัดขืน เกิดข้อขัดแย้งได้ในเวลาเดียวกัน

จะเห็นได้ว่า โครงสร้างทางสังคมก็มิอาจควบคุมการกระทำของมนุษย์ได้อย่างเบ็ดเสร็จเสมอไป แต่คนที่อยู่ภายใต้โครงสร้างที่ถูกสร้างขึ้นมานั้นสามารถกระทำการต่อรองได้ อย่างไรก็ตาม ตัวตนและการเป็นผู้กระทำการของผู้หญิงออฟฟิศไม่ได้มีลักษณะคงที่หรือตายตัว แต่มีลักษณะเลื่อนไหล ซับซ้อน และสามารถแปรเปลี่ยนไปตามพื้นที่และอำนาจของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา จากเรื่องราวชีวิตต้องของผู้หญิงออฟฟิศได้สะท้อนให้เห็นถึงความไม่ราบเรียบในความสัมพันธ์และมีลักษณะที่เป็นพลวัต

เอกสารอ้างอิง

- จามะรี เชียงทอง. (2549). อยู่ชายขอบมองลอคความรู้ รวมบทความเนื่องในวาระครบรอบ 60 ปี
ฉลาดชาย รมิตานนท์. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ชาย โปธิสิตา. (2550). ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- เชษฐา พวงหัตถ์. (2548). โครงสร้าง-ผู้กระทำการ (Structure-Agency). กรุงเทพฯ: สำนักงาน
คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ไชยรัตน์ เจริญสิน โอสถ. (2543). วาทกรรมการพัฒนา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกริก.
- ดาร์รัตน์ เมตตาริกานนท์. (2545). บทบาทและสถานภาพของผู้หญิงกับการเมืองในประวัติศาสตร์
สังคมไทย, วารสารศิลปวัฒนธรรม, 23 (7), 62-70.
- พรพิไล ถมิ่งรักษ์สัตว. (2539). ปรัชญาผู้หญิง. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วารุณี ภูริสินสิทธิ์. (2545). สตรีนิยมขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งทศวรรษที่ 20. กรุงเทพฯ:
โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- วิศัลย์ศยา กิติรัตน์ตระกูล. (2549). วรรณกรรมสตรีนิยม: ฉันไม่ยอม ฉันไม่ยอม. ค้นเมื่อ
10 สิงหาคม 2553, จาก <http://www.midnightuniv.org/midnight2544/0009999837.html>.
- สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักงานปลัดสำนัก
นายกรัฐมนตรี, (กาญจนา แก้วเทพ). (2544). สตรีศึกษา 2 ผู้หญิงกับประเด็นต่างๆ.
กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.
- สุชาดา ทวีสิทธิ์. (2549). ชาติพันธุ์นิพนธ์แนวสตรีนิยม, วารสารสังคมศาสตร์, 18 (1), 22-57.
- สุชีวันช นันใจยะ. (2546). การปรับเปลี่ยนบทบาทของผู้หญิงทำงาน. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์
มหาบัณฑิต, คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุรางค์ จันทวานิช. (2544). การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา. ขอนแก่น: คลังนานาวิทยา.
- สุรพงษ์ ยิ้มละมัย. (2550). ชีวิตและอัตลักษณ์ของผู้หญิงชายบริการบริเวณชายแดนใต้. วิทยานิพนธ์
ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- อภิญา เพ็ญฟูสกุล. (2546). อัตลักษณ์ Identity การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด. กรุงเทพฯ:
คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2548). ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

การประชุมเครือข่ายนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาศาสาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
ครั้งที่ ๑๐

“ท้าทายสังคมศาสตร์ไทย: ความรู้ท่วมหัวเอาตัว(สังคม) ไม่รอด?”

10th Soc-Antnet

วันที่ 12-13 มีนาคม 2554

ณ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

“ตะกายดาว: ชีวิตต้องสู้ของผู้หญิงออฟฟิศ”

กมลวรรณ คงยก¹ และ ดร.สุรพงษ์ ยิ้มละมัย²

¹ นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม (ภาคสมทบ) คณะศิลปศาสตร์

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

² อาจารย์ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

บทคัดย่อ

แม้ว่ายุคสมัยและกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปจะนำพาให้ผู้หญิงก้าวออกมาสู่พื้นที่นอกบ้าน แต่หากมองบนเส้นทางการทำงานจะพบว่า ผู้หญิงส่วนใหญ่ทำงานในลักษณะงานบริการมากกว่างานบริหาร โดยมองว่า ผู้หญิงมีความใส่ใจต่อรายละเอียดเล็กน้อยและอดทนต่องานที่มีความซ้ำซากจำเจ ในขณะที่ผู้ชายมีอำนาจเป็นใหญ่ในการตัดสินใจหรือบังคับบัญชา งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาชีวิตของผู้หญิงออฟฟิศในฐานะผู้ที่ก้าวออกมาสู่เวทีนอกบ้าน และเพื่อศึกษาการต่อรองตัวตนของผู้หญิงภายใต้บริบทการทำงานออฟฟิศ โดยใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพศึกษาประเด็นดังกล่าวในพื้นที่บริษัทแห่งหนึ่งในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

จากผลการวิจัย พบว่า ชีวิตของผู้หญิงออฟฟิศผู้ซึ่งก้าวออกมาสู่เวทีนอกบ้านยังคงตกอยู่ภายใต้โครงสร้างอำนาจชายเป็นใหญ่ในสังคม เห็นได้จาก การทำงานของผู้หญิงที่ตกเป็นรองจากผู้ชาย บ้างก็ถูกมองว่าเป็นเพียงดอกไม้ประดับองค์กร ส่งผลให้งานของผู้หญิงกลายเป็นงานที่ค้อยคุณค่าและถูกมองข้ามไป สำหรับการต่อรองตัวตนของผู้หญิงภายใต้บริบทการทำงานออฟฟิศ ผู้หญิงได้กระทำการต่อสู้ ต่อกับโครงสร้างการทำงานที่คอยกำหนด คำสั่ง และกดทับให้ผู้หญิงออฟฟิศมีบทบาทเพียงกรอบของงานที่วางไว้ โดยมีได้รับโอกาสในการแสดงออกซึ่งความรู้ความสามารถที่ตนมีไปมากกว่าการถูกประเมินค่าจากตำแหน่งงาน ผู้หญิงออฟฟิศในการศึกษาคั้งนี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงการปะทะประสานของผู้นอนนำไปสู่ความพยายามที่จะแสวงหาหนทางต่างๆ เพื่อให้สังคมยอมรับในตัวตน

โดยสรุป เพศไม่ได้เป็นเรื่องธรรมชาติที่มีมาตั้งแต่กำเนิด ทว่าเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นท่ามกลางระบบสังคมและวัฒนธรรมที่ยึดถือชายเป็นใหญ่ ขณะเดียวกัน โครงสร้างทางสังคมก็มิอาจควบคุมการกระทำของมนุษย์ได้อย่างเบ็ดเสร็จเสมอไป แต่คนที่อยู่ภายใต้โครงสร้างดังกล่าวนั้นสามารถกระทำการได้ อย่างไรก็ตาม ตัวตนและการเป็นผู้กระทำการ

ของผู้หญิงออฟฟิศไม่ได้มีลักษณะคงที่ ดायคั้ว หากแต่มีลักษณะเลื่อนไหล ชับซ้อน และสามารถแปรเปลี่ยนไปตามพื้นที่และอำนาจของความสัมพันธ์ได้ตลอดเวลา

คำสำคัญ: ตะกายดาว, ชีวิตต้องสู้, ผู้หญิงออฟฟิศ

“Reaching for the Star: The Struggled Life of Office Women”

Kamonwan Kongyok¹ and Dr.Surapong Yimlamai²

¹*Master degree student in Human and Social Development, Prince of Songkla University,
Hatyai campus*

²*Lecturer, Dept.of Educational Foundation, Prince of Songkla University, Hatyai campus*

Abstract

Even though things have changed over time and women have come out of their home to the space outside, if we look at jobs held by women, we will find that most women are engaged more with service work than administrative work. This is because women are regarded as being attentive to small details and patient for repetitious work while men are authoritative and the ones who make decisions or govern. The objectives of this study were to investigate life of office women as people who step out to the stage outside their home, and to explore women's negotiations for their identity under the context of their work. The research method used for this study was based on the concepts of identity and structural-agency approach through narrations about a company in Hat Yai District, Songkla Province.

The results of the study revealed that life of women who stepped out to the stage outside their home was still under the power structure where men dominated the society. This could be seen from rules and regulations or conditions of work that controlled women so that they ~~were in lower positions than men. Some women were regarded as only flowers decorating their~~ organization. As a result, their work performance was devalued and overlooked. In terms of office women's negotiations for their identity under the context of their work, they had struggled to negotiate with the work structure that designated, controlled and pressed them to play only the role that had been framed for them without getting an opportunity to fully show their knowledge and capacity and were evaluated only in the capacity of the position. Thus, office women in this study reflected to encounter of people led to effort in seeking ways and actions for them to have identity recognition in the society.

In conclusion, gender is not what a person is born with but rather something that is built among the social system and culture where men are dominating. Social structure cannot readily control people's actions but people who are under the structure can act. However, office women's identity and their being an agent do not stay still and are not fixed but rather mobile, complex, and can vary according to the space and power of relationships at all time.

Key words: Reaching for the Star, The Struggled Life, Office Women

---

บทนำ

ภายใต้อุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ในสังคมไทยที่ตรงผู้หญิงไว้เพียงพื้นที่บ้าน เป็นการหลอมสร้างอัตลักษณ์ของผู้หญิงให้รับหน้าที่ดูแลความเป็นอยู่ หุงหาอาหาร อบรมเลี้ยงดูบุตร ปรนนิบัติสามี อีกทั้งคอยบรรเทาทุกข์ บำรุงสุขของสมาชิกในครอบครัว บทบาทดังกล่าวของผู้หญิงในนามของภรรยาและแม่ได้ถูกเรียกว่า “งานบ้าน” ซึ่งกลายเป็นงานที่ถูกมองข้ามและลดคุณค่าให้ด้อยลงไป ดังนั้น เมื่อ “ที่บ้านคือผู้หญิง” และ “นอกบ้านคือผู้ชาย” ผู้หญิงจึงขาดโอกาสประสบความสำเร็จในชีวิตเนื่องจากถูกตัดขาดจากโลกภายนอกอันเป็นโลกแห่งการทำงาน ในมุมมองของนักสตรีนิยม (วารุณี ภูริสินสิทธิ์ 2545, 90-91) กล่าวว่า เหตุปัจจัยที่ทำให้พื้นที่ของผู้หญิงถูกจำกัด ส่วนหนึ่งเกิดจากโครงสร้างทางสังคมแบบ “ปิตาธิปไตย” (patriarchy) หรือแนวคิดเชิดชูชายเป็นใหญ่ ส่งผลให้เกิดการปิดกั้นความคิดเห็น อารมณ์ความรู้สึก การแสดงออกทางปัญญาหรือการกระทำของผู้หญิง โดยสังคัมสร้างภาพผู้หญิงให้เป็นมนุษย์ที่อ่อนแอ อ่อนไหว ใช้ความรู้สึกมากกว่าเหตุผล ต่างจากผู้ชายที่เป็นมนุษย์ที่เข้มแข็ง บึกบึน และมีเหตุผล แนวความคิดเช่นนี้ได้ฝังรากลึกลงในสังคมและมีผลกระทบต่อผู้หญิงตั้งแต่เริ่มถือกำเนิดโลก

เมื่อโลกได้พัฒนาก้าวสู่ความทันสมัย บทบาทของผู้หญิงจึงเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและพื้นที่ จากเดิมที่ผู้หญิงอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน พวกเธอได้พาตัวเองออกสู่โลกนอกร้านและก้าวอย่างเข้าสู่พื้นที่ทางสังคม ผู้หญิงเรียนรู้ที่จะหาพื้นที่และสร้างพื้นที่ของผู้หญิงยุคสมัยใหม่ การต่อสู้ ต่อรอง และช่วงชิงความหมายต่างๆของผู้หญิงนั้นเพื่อผลักดันให้ตัวเองมีบทบาทในพื้นที่สาธารณะมากขึ้น ดังเห็นได้จาก กระแสผู้หญิงในช่วงปี 2547 เป็นปรากฏการณ์หนึ่งที่ผู้หญิงแสดงออกมาในรูปของการเป็น “ผู้หญิงก้าวหน้า” ในแทบทุกพื้นที่สาธารณะ ทั้งในด้านการศึกษา กฎหมาย สิทธิทางการเมือง และในส่วนองหน้าที่การงาน ผลสำเร็จจากการต่อสู้ของผู้หญิงทำให้อุดมคติของ “ผู้หญิงแกร่ง” ได้เข้ามาเบียดขับอุดมคติ “แม่ศรีเรือน” ออกไป (เสนาะ เจริญพร 2548, 10)

ท่ามกลางระบบโลกที่ “ทันสมัย” และวาทกรรม “การพัฒนา” ที่เกิดขึ้น ส่งผลให้สิ่งรอบตัวแปรเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว ผู้คนเกิดการแข่งขันกันในสังคมเพื่อให้ได้มาซึ่งความสำเร็จ ความต้องการมุ่งมั่นสู่หนทางแห่งความสำเร็จในหน้าที่การงานจึงกลายเป็นอีกหนทางที่หลายคนพยายามเดินไปให้ถึง และถูกซ่อนอยู่ภายใต้เงื่อนงำของวาทกรรมต่างๆ ความใฝ่ฝันที่พยายามไขว่คว้าว่านั่นส่วนหนึ่งได้สะท้อนผ่านบทเพลง “ตะกายดาว” โดย เรวัต พุทธินันทน์

“อยากจะเป็นจะมุ่งไป เป็นอะไรดีดีสักอย่าง คงจะมีหนทางที่ผืนกันไป
 อยากจะเป็นคนสำคัญ คงสักวันจะก้าวไกล ไปเป็นดาวดวงใหญ่จะโด่งจะดัง
 แม้จะล้มก็คิดจะคลาน เหงื่อจะซ่านกระเซ็น ก็คิดแล้วคุ้มจะขอไปเป็นอย่างหวัง
 จะร้อนหรือหนาวก็พร้อมจะทน จะไปเป็นคนยิ่งใหญ่ ก็คั่นกันไป หากันไปหนทาง
 ก็อยากจะดั่งมันจึงต้องไปในเมื่อใจมันเอาซะอย่าง ขอมทำทุกทาง ตะเกียกตะกาย”

สำหรับ “พื้นที่ออฟฟิศ” เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ผู้หญิงสามารถแสวงหา
 ความสำเร็จในหน้าที่การงาน นับว่า เป็นเวทีนอบบ้านที่มีความหลากหลายในปัจเจกบุคคล
 โดยผู้คนภายในออฟฟิศต่างมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในลักษณะหัวหน้า-ลูกน้อง เพื่อนร่วมงาน
 ร่วมแผนก และเพื่อนร่วมงานต่างแผนก ซึ่งรายล้อมไปด้วยมิตรไมตรีหรือศัตรูที่คอยแก่งแย่ง
 แข่งขัน ชีวิตในการทำงานจึงมีความเกี่ยวโยงสัมพันธ์กับเรื่องของพื้นที่ เนื่องจากชีวิตเต็มไปด้วย
 ด้วยการต่อสู้เพื่อช่วงชิงการให้ความหมายกับพื้นที่ ดังนั้น การศึกษาพื้นที่แห่งนี้จึงมิใช่ศึกษา
 ตัวพื้นที่หรือสถานที่ แต่ศึกษาถึงรายละเอียดต่างๆ ในการผลิตสร้างพื้นที่ขึ้นมา (ไชยรัตน์
 เจริญสินโอสถ 2543, 172) อาจกล่าวได้ว่า เป็นการศึกษาพื้นที่ออฟฟิศในฐานะผู้กระทำที่
 เป็นตัวสร้างอัตลักษณ์และให้ความหมายกับคนในสังคม

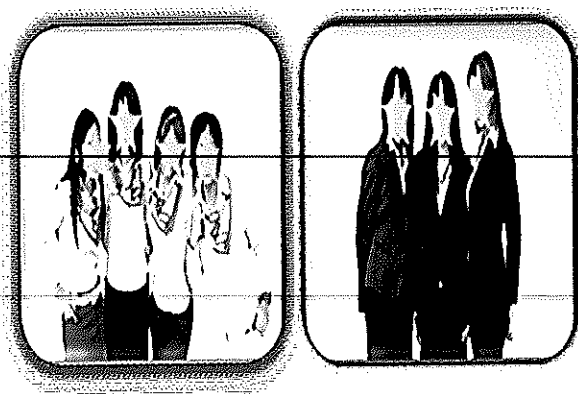
การทำความเข้าใจถึงอัตลักษณ์ของผู้หญิงออฟฟิศในแง่มุมข้างต้นนี้จึงนำไปสู่
 การค้นหาคำตอบเกี่ยวกับ “ตัวตน” ของผู้หญิงออฟฟิศในฐานะ “ผู้กระทำการ” ที่พยายามก้าว
 ข้ามภาพชุดบางอย่างที่สังคมกำหนดให้ ซึ่งแนวคิด “อัตลักษณ์” จะช่วยทำให้เรารับรู้ตนเอง
 ได้ว่าเราคือใคร และเราจะดำเนินความสัมพันธ์กับคนอื่นๆ ตลอดจนโลกที่แวดล้อมตัวเราอยู่
 อย่างไร ดังนั้น อัตลักษณ์ในการศึกษารั้วนี้ได้เน้นแนวคิดเรื่องผู้กระทำการ (agency) หรือ
 ความสามารถในการต่อสู้ ต่อรอง เพื่อบ่งชี้ตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศ โดยคำนึงถึงคุณสมบัติที่
 สำคัญของอัตลักษณ์ คือ มีหลากหลายมิติ (dimensions) และมีพลวัต (dynamic) โดยอาจจะ
 เคลื่อนไหวและมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ (กาญจนา แก้วเทพ 2549, 133)

ในประเด็นการทำงานของผู้หญิงตามทัศนะของ Spock (อ้างถึงใน พรพิไล
 ถมัยรักษ์สัตว์ 2539, 5) มองว่า ผู้หญิงมักจะมีอารมณ์ในการทำงานที่ไม่โลดโผนและมี
 ลักษณะซ้ำซาก โดยเฉลี่ยผู้หญิงมีความไม่กระตือรือร้นในส่วนลึกของบุคลิกภาพหากเทียบกับ
 ผู้ชาย จากแง่มุมการมองผู้หญิงคือยกย่องผู้ชายทำให้เกิดการแข่งขันกันทำระหว่างสองเพศ
 ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า ผู้หญิงส่วนใหญ่ทำงานในสำนักงานประเภทงานธุรการ งาน
 บัญชี ประชาสัมพันธ์ เลขานุการ เป็นต้น ล้วนแต่เป็นงานที่จำเจและน่าเบื่อ ขณะที่ผู้ชายมักจะ
 อยู่ในตำแหน่งผู้จัดการ ผู้บริหาร หรือผู้บังคับบัญชา (กนกศักดิ์ แก้วเทพ 2544, 391)

ปรากฏการณ์เช่นนี้สะท้อนให้เห็นชัดเจนถึงการเชิดชูชายให้เป็นผู้นำขณะเดียวกันก็สื่อความ
นัยให้ผู้หญิงตกอยู่ในฐานะที่เป็นรอง

จะเห็นได้ว่า ลักษณะการทำงานที่ซ้ำซากจำเจและน่าเบื่อกดดันให้ผู้หญิง
ออฟฟิศทำงานในลักษณะเดิมๆและติดอยู่กับพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง เป็นส่วนหนึ่งที่ค้ำจุน
ความสัมพันธ์เชิงอำนาจโดยเฉพาะระบบอำนาจชายเป็นใหญ่ในสังคมโดยผู้หญิงมีอาจหลีกเลี่ยง
พ้นจากการเป็นผู้ถูกกระทำกร อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจอาจเปลี่ยนแปลงได้
เนื่องจากผู้กระทำทางสังคมสามารถทำทายกรอบความสัมพันธ์ในรูปแบบเดิม ความสัมพันธ์
จึงไม่ตายตัว แต่เลื่อนไหลและปรับเปลี่ยนเป็นตรงข้ามได้ (จามะรี เชียงทอง 2549, 307)
ทำนองเดียวกันผู้หญิงออฟฟิศก็สามารถเลือกที่จะสร้างตัวตนเพื่อบ่งบอกตำแหน่งแห่งที่ใน
การตอบโต้ ต่อสู้ และต่อรองกับพลังอำนาจนั้น

จากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นผู้หญิงกับการทำงานยังไม่พบ
งานวิจัยชิ้นใดหรือแนวคิดทฤษฎีใดที่สามารถชี้ชัด ได้อย่างสมบูรณ์ว่าผู้หญิงมีความสามารถ
ในการทำงานน้อยกว่าผู้ชาย หากแต่เกิดจากการพิจารณาเพศของบุคคลเป็นหลักโดยไม่
คำนึงถึงผลของการกระทำของบุคคลเป็นพื้นฐาน ผู้วิจัยจึงมุ่งสะท้อนภาพของผู้หญิงใน
ลักษณะการทำงานประเภทหนึ่งที่สามารถกระทำกรในสังคมนอกบ้านได้ และต่อสู้ ต่อรอง
กับบริบทการทำงานที่แฝงไปด้วยอำนาจและเงื่อนไขต่างๆ ในที่นี้หมายถึง “ผู้หญิงกับการ
ทำงานออฟฟิศ” หรือที่เรียกกันว่า “ผู้หญิงออฟฟิศ”

ภาพประกอบที่ 1 กลุ่มผู้หญิงออฟฟิศ

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้เล่าผ่านออฟฟิศแห่งหนึ่งซึ่งเลือกเป็นภาพของตัวแทนการศึกษา
เพื่อให้มองเห็นถึงอำนาจในความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างผู้หญิงออฟฟิศกับ ผู้หญิงออฟฟิศ

ผู้หญิงออฟฟิศกับบุคคลอื่น และผู้หญิงออฟฟิศกับบริบททางสังคม อันสามารถผูกโยงเป็นเรื่องราวการต่อสู้ต่อรองในชีวิตประจำวันจากการก้าวเข้าสู่เวทีนอกบ้าน รวมถึงการต่อรองตัวตนของผู้หญิงภายใต้บริบทการทำงานออฟฟิศ แม้ว่าผู้หญิงออฟฟิศผู้เป็นเจ้าของเรื่องและเป็นผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้จะมีอาจเป็นตัวแทนของผู้หญิงออฟฟิศทั้งหมดได้ แต่อย่างน้อยที่สุดก็จะนำไปสู่ความเข้าใจในส่วหนึ่งของชีวิตผู้หญิงออฟฟิศ และตระหนักว่าบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เรามองเห็น แสร้งไม่เห็น หรือมองข้ามไปก็เป็นมนุษย์คนหนึ่งเฉกเช่นเดียวกัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาชีวิตของผู้หญิงออฟฟิศในฐานะผู้ก้าวออกมาสู่เวทีนอกบ้าน
2. เพื่อศึกษาการต่อรองตัวตนของผู้หญิงภายใต้บริบทการทำงานออฟฟิศ

คำถามของการวิจัย

1. ชีวิตของผู้หญิงออฟฟิศในฐานะผู้ก้าวออกมาสู่เวทีนอกบ้านเป็นอย่างไร
2. การต่อรองตัวตนของผู้หญิงภายใต้บริบทการทำงานออฟฟิศเป็นอย่างไร

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ตะกายดาว : ชีวิตต่อสู้ของผู้หญิงออฟฟิศ” ใช้ระเบียบวิจัยในเชิงคุณภาพ (qualitative method) โดยศึกษาจากปรากฏการณ์ทางสังคมซึ่งสามารถแปรเปลี่ยนไปตามบริบทต่างๆ ลักษณะของข้อมูลที่ได้เกิดจากการสังเกต การสัมภาษณ์ และการรวบรวมคำพูดแล้วนำมาตีความและให้ความหมายแก่ปรากฏการณ์ที่ศึกษา ซึ่งให้ความสำคัญกับแหล่งข้อมูลและความหมายของข้อมูลจากทัศนะของผู้ให้ข้อมูล การมองปรากฏการณ์จากทัศนะของผู้ที่อยู่ในปรากฏการณ์จะช่วยให้เข้าใจความหมายและเหตุผลว่าอะไรเกิดขึ้น เพราะอะไร ตามตรรกของผู้ให้ข้อมูล (meaning) ซึ่งบางครั้งปรากฏการณ์หรือข้อมูลมีความหมายลึกซึ้งเกินกว่าปรากฏให้เห็น ผู้วิจัยจึงพยายามทำความเข้าใจปรากฏการณ์จากการตีความ (interpretative) เพื่ออธิบายความหมายที่ซ่อนอยู่ และเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกนึกคิดในฐานะมนุษย์ที่ดำรงอยู่ในสังคม

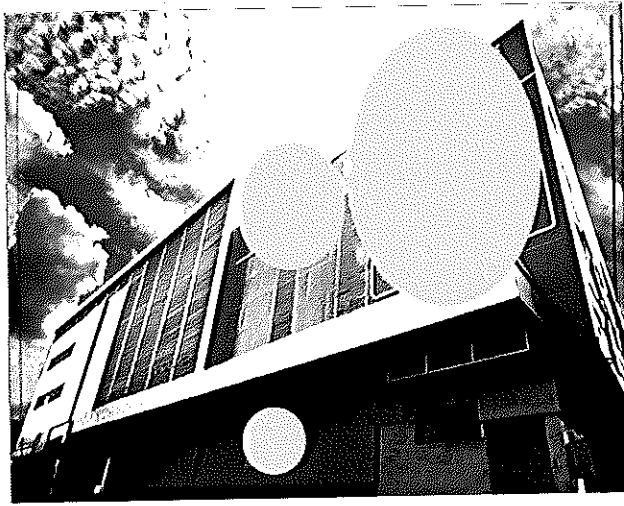
วิธีการเก็บข้อมูลการศึกษาผู้วิจัยอาศัยข้อมูลจาก 2 วิธี โดยวิธีแรกผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร อันประกอบด้วยข้อมูลใน 2 ลักษณะ คือ ข้อมูลลักษณะแรกเป็นข้อมูลเอกสารทางวิชาการ บทความ งานวิจัย งานวิทยานิพนธ์ โดยมีประเด็นที่สามารถนำมาเชื่อมโยงกับผู้หญิงออฟฟิศ เช่น ประเด็นผู้หญิงกับการทำงาน ประเด็นพื้นที่ส่วนตัว/พื้นที่สาธารณะ เป็นต้น ส่วนข้อมูลลักษณะที่สองเป็นข้อมูลเอกสารด้านแนวคิดทฤษฎีอัตลักษณ์และโครงสร้าง-ผู้กระทำการ การศึกษาข้อมูลในส่วนนี้ช่วยเป็นแนวทางกำหนดกรอบการศึกษาในภาคสนาม และในแง่ของวิธีคิดที่จะนำไปสู่การค้นหาคำตอบของการศึกษาได้ ซึ่งการมองปรากฏการณ์ทางสังคมนั้น ชัยนัต วรรณะภุติ (2544, 49) กล่าวไว้ว่า แนวความคิดหรือกรอบคิดทางทฤษฎีจะเป็นเครื่องนำทางในการมองหาข้อมูล และช่วยให้ผู้วิจัยสามารถทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ทางสังคมได้อย่างมีความหมาย ดังนั้น การศึกษาข้อมูลจากเอกสารจึงถือเป็นการเตรียมความพร้อมเบื้องต้นก่อนการลงสนามวิจัย ซึ่งจะทำให้การเก็บข้อมูลในภาคสนามเป็นไปอย่างมีทิศทาง

สำหรับวิธีที่สองของการเก็บข้อมูลเป็นการศึกษาข้อมูลจากภาคสนาม เพื่อให้มองเห็นความซับซ้อนในการใช้ชีวิตของผู้หญิงออฟฟิศผ่านปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสนาม และช่วยให้มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการพูดคุย สนทนา และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากสถานการณ์ในขณะนั้น โดยมีได้เลือกกำหนดช่วงเวลาไว้ล่วงหน้าและมีได้ค้นหาความจริงจากคำพูด ณ ช่วงเวลาที่พูดคุย หากแต่ข้อมูลที่ได้มาเหล่านั้นผู้วิจัยต้องนำไปวิเคราะห์ ตีความ เพื่อให้เห็นวิธีคิดของคนที่ถูกศึกษา เนื่องจากความคิดหรือคำพูดที่เก็บข้อมูลมาจากแต่ละคน ผู้วิจัยมีความเห็นว่าเป็นความจริงของผู้ให้ข้อมูลที่ได้พบเจอมา ซึ่งย่อมมีความแตกต่างกันไปจึงไม่สามารถค้นหาความจริงอย่างสิ้นสุดได้

สนามการวิจัย

ผู้วิจัยได้เลือกบริษัทแห่งหนึ่งเป็นพื้นที่ในการศึกษา โดยเกิดจากการมองเห็นปรากฏการณ์ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เรียกว่า “ผู้หญิงออฟฟิศ” ภายใต้ความสัมพันธ์นั้นถูกแฝงไว้ด้วยอำนาจที่ทับซ้อนกันอันก่อให้เกิดการต่อรองตัวตนท่ามกลางเงื่อนไขต่างๆ ในบริบทงาน ในพื้นที่ศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ปฏิบัติงานเป็นผู้หญิงออฟฟิศคนหนึ่ง ขณะเดียวกันก็เป็นผู้วิจัยภาคสนามที่พยายามศึกษาและถ่ายทอดเรื่องราวที่เกิดขึ้นในฐานะที่ตนเป็นคนใน ทำให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ กับกลุ่มผู้หญิง

ออฟฟิศ อันเป็นสิ่งที่เอื้อต่อการมองเห็นพฤติกรรม ความสัมพันธ์ และความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจน ซึ่งการเป็น“คนใน” นั้นไม่ได้หมายถึง การรู้จักชื่อ รู้จักหน้ารู้จักว่าผู้ให้ข้อมูลทำอะไรเท่านั้น แต่หมายถึงการผูกมิตรไมตรีจนกระทั่งผู้ให้ข้อมูลเกิดความไว้วางใจ (สุภางค์ จันทวานิช 2544, 173-174)

ภาพประกอบที่ 2 พื้นที่การศึกษา

การเลือกกลุ่มคนศึกษาในการศึกษาคั้งนี้ประกอบด้วย ผู้หญิงออฟฟิศที่เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยเป็นตัวแทนของผู้หญิงออฟฟิศใน 6 แผนก คือ แผนกธุรการ แผนกประชาสัมพันธ์ แผนกบริการลูกค้า แผนกการตลาด แผนกบัญชี และเลขานุการ แผนกต่างๆที่เลือกมานี้เกิดจากผู้วิจัยได้มองเห็นถึงเรื่องราวในแง่มุมมองต่อรองตัวตนจากการปฏิบัติงานที่ต้องการชี้ให้เห็นว่าผู้หญิงออฟฟิศมองผู้หญิงออฟฟิศด้วยกันอย่างไร ส่วนกลุ่มผู้ให้ข้อมูลรองได้แก่ กลุ่มเพื่อนร่วมงานของผู้หญิงออฟฟิศทั้งผู้หญิงและผู้ชายซึ่งอยู่ในแผนกเดียวกันหรืออยู่ต่างแผนก เพื่อสะท้อนถึงความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่นที่มีต่อผู้หญิงออฟฟิศ จะช่วยให้เกิดแง่มุมของผู้หญิงออฟฟิศที่หลากหลายมากขึ้น นอกจากนี้การดำเนินการวิจัยได้ให้ความสำคัญต่อค่านิยม วัฒนธรรม และกฎเกณฑ์อันเป็นเงื่อนไขในพื้นที่ศึกษา ซึ่งจะนำไปสู่การวิเคราะห์ผลการวิจัยที่เชื่อมโยงกันระหว่างกลุ่มผู้ให้ข้อมูลและบริบททางสังคม

ภาพประกอบที่ 3 ผู้หญิงออฟฟิศผู้ซึ่งให้ข้อมูล

การได้รับข้อมูลจากผู้หญิงออฟฟิศโดยเฉพาะผู้ให้ข้อมูลหลักอยู่บนฐานของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างผู้ให้ข้อมูลกับผู้วิจัย ทำที่ความสัมพันธ์ที่มีต่อกันภายใต้ระยะเวลาในการศึกษาถือเป็นการปรับเปลี่ยนจากการเป็นคนปฏิบัติงานร่วมกันโดยหน้าที่สู่การเป็นคนที่คุณเคยและสนิทสนม ในระยะเวลาของการเก็บข้อมูลผู้วิจัยพยายามรักษาทำที่และปรับเปลี่ยนไปสู่การเป็นผู้ได้รับความไว้วางใจ โดยผู้วิจัยยึดหลักสำคัญข้อหนึ่ง คือ “การเป็นผู้ฟังที่ดี” ผู้ให้ข้อมูลจึงไม่ได้มองผู้วิจัยว่าเข้ามาพูดคุยในฐานะผู้เก็บข้อมูล แต่มองผู้วิจัยเสมือนเป็นเพื่อน เป็นที่เพื่อนที่ที่สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หยอกล้อ หรือแม้กระทั่งว่ากล่าวตักเตือนกันได้ ซึ่งข้อมูลที่ได้นั้นล้วนเป็นความรู้ลึกจริงของผู้ให้ข้อมูลที่มีได้ซ่อนเร้น แอบแฝง หรือเสแสร้งแต่อย่างใด

ลักษณะของผู้ให้ข้อมูล

ผู้วิจัยแบ่งกลุ่มข้อมูลที่ศึกษาออกเป็นสามลักษณะ ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ผู้ให้ข้อมูลรองและบริบทของพื้นที่ศึกษา ทั้งสามลักษณะดังกล่าวเป็นวิธีการศึกษาที่สามารถเชื่อมโยงไปสู่ตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศ อันสะท้อนได้จากบริบทการทำงาน ผู้วิจัยจึงแสดงลักษณะข้อมูล แหล่งข้อมูล ลักษณะของแหล่งข้อมูลและวิธีการศึกษา โดยมีรายละเอียดตามตาราง ดังนี้

ลักษณะข้อมูล	แหล่งข้อมูล	ลักษณะของแหล่งข้อมูล	วิธีการศึกษา
1. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants)	ผู้หญิงออฟฟิศที่เป็นตัวแทนใน 6 แผนก	ผู้หญิงออฟฟิศที่ต่อรองตัวคนภายใต้บริบทงาน	สังเกต สัมภาษณ์แบบเจาะลึกด้วยการพูดคุยและรับฟังเรื่องราว ทั้งในเวลางานและเวลาส่วนตัว
2. ผู้ให้ข้อมูลรอง	เพื่อนผู้ร่วมงานกับผู้หญิงออฟฟิศ	เพื่อนผู้หญิงและเพื่อนผู้ชายทั้งที่อยู่ในแผนกเดียวกันและอยู่ต่างแผนก	สังเกต พูดคุยทั่วไปกับบางคนตามโอกาสที่ได้พบเจอ ในขณะที่ผู้วิจัยลงพื้นที่ศึกษาเพื่อเก็บข้อมูล
3. บริบททางสังคม	ค่านิยม วัฒนธรรม และกฎเกณฑ์ในพื้นที่ศึกษา	คำพูด เรื่องเล่า และประสบการณ์จากกลุ่มพนักงาน	สังเกตความเคลื่อนไหวและความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ศึกษา

ตารางที่ 1 แสดงการแบ่งกลุ่มข้อมูลที่ศึกษา

จากตารางแสดงรายละเอียดในการศึกษา ข้อมูลแต่ละส่วนย่อมมีความสำคัญแตกต่างกัน ทุกข้อมูลล้วนเป็นข้อมูลที่มีความหมายในตัวเอง หากมองข้อมูลในแง่มุมที่เกิดจากความแตกต่างแท้จริงแล้วเป็นการได้ข้อมูลที่มีความหลากหลายเพิ่มมากขึ้น โดยสามารถนำมาประกอบการตีความของปรากฏการณ์ได้อย่างเชื่อมโยง กล่าวคือ การได้ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักในฐานะเป็นเจ้าของเรื่อง การได้ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลรองในฐานะผู้ให้ข้อมูลเพิ่มเติม และการได้ข้อมูลจากบริบททางสังคมในฐานะพื้นที่ศึกษา

ผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “ตะกายดาว: ชีวิตต้องสู้ของผู้หญิงออฟฟิศ” เป็นการศึกษาเพื่อคลี่คลายเป้าประสงค์ของการวิจัยในเรื่องชีวิตของผู้หญิงออฟฟิศผู้ซึ่งก้าวออกมาสู่เวทีนอก

บ้านและการต่อรองตัวตนของผู้หญิงภายใต้บริบทงาน ออฟฟิศ โดยมีฐานคิดที่ว่าผู้หญิงมิใช่เป็นเพียงผู้ถูกกระทำการดังเช่นอดีต หากแต่เป็นผู้กระทำการได้ และสามารถนิยามตัวตนบนพื้นที่สาธารณะจากการก้าวข้ามเส้นแบ่งของกรอบการทำงานภายใต้การควบคุมด้วยอำนาจชายเป็นใหญ่ในสังคม ผู้วิจัยจึงแบ่งผลการวิจัยออกเป็นสองประเด็นดังวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

ประเด็นที่หนึ่ง ชีวิตของผู้หญิงออฟฟิศผู้ซึ่งก้าวออกมาสู่เวทีนอกบ้าน พบว่าผู้หญิงที่ออกมาทำงานนอกบ้านบ้างก็ต้องการช่วยเหลือเจือจุนครอบครัว บ้างก็ต้องการแสวงหาประสบการณ์และโอกาสในการทำงาน บ้างก็ต้องการเลี้ยงดูตนเองโดยใช้ความรู้ความสามารถที่ตนได้เล่าเรียนมาให้เกิดประโยชน์ อย่างไรก็ตาม ผู้หญิงไทยในสังคมการทำงานยังคงต้องเผชิญกับการปกครองด้วยอำนาจชายเป็นใหญ่ เห็นได้จาก การทำงานของผู้หญิงที่เป็นไปในลักษณะงานบริการมากกว่างานบริหาร ส่งผลให้งานของผู้หญิงถูกลดคุณค่าและถูกละเลยไป อาทิ การพิจารณาเลื่อนขั้นเงินเดือน เลื่อนตำแหน่ง การได้รับสวัสดิการต่างๆ หรือการนับหน้าถือตาจากผู้อื่น เป็นต้น นอกจากนี้ผู้หญิงออฟฟิศยังถูกมองว่าเป็น “ดอกไม้ประดับองค์กร” ที่มีเพียงรูปร่างหน้าตาอันสวยงามซึ่งใช้ไต่เต้าไปสู่ความสำเร็จ โดยมองข้ามถึงศักยภาพของบุคคลในการปฏิบัติงาน ดังนั้น การก้าวออกมาสู่เวทีนอกบ้านของผู้หญิงออฟฟิศจึงเป็นเสมือนหนทางชีวิตต้องสู้เพื่อสร้างมุมมองที่ดีต่อผู้หญิงและเพื่อให้สังคมยอมรับในตัวตน

ประเด็นที่สอง การต่อรองตัวตนของผู้หญิงภายใต้บริบทการทำงานออฟฟิศ พบว่า ผู้หญิงออฟฟิศมิได้รับโอกาสในการแสดงออกซึ่งความรู้ความสามารถที่ตนมีไปมากกว่าการถูกประเมินค่าจากตำแหน่งงานที่ทำ อาทิ ชูรการกับงานเอกสาร ประชาสัมพันธ์กับงานต้อนรับ เลขานุการกับงานพิมพ์หรือจดบันทึก เป็นต้น โดยตำแหน่งงานดังกล่าวมักกำหนดให้เพศหญิงเป็นหนึ่งในคุณสมบัติการทำงาน ด้วยเหตุผลที่ว่า ผู้หญิงมีความใส่ใจต่อรายละเอียดเล็กน้อยและมีความอดทนต่องานที่มีความซ้ำซากจำเจ ผู้หญิงออฟฟิศจึงกระทำการต่อสู้ ต่อรองกับโครงสร้างการทำงานที่คอยกำหนด กำกับ และกดทับให้ผู้หญิงออฟฟิศมีบทบาทเพียงกรอบของงานที่วางไว้ และจากปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นภายในออฟฟิศ ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงออฟฟิศกับผู้หญิงออฟฟิศด้วยกันเอง ผู้หญิงออฟฟิศกับบุคคลอื่น และผู้หญิงออฟฟิศกับบริบททางสังคมซึ่งมีการแข่งขันและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทำให้การศึกษาผู้หญิงออฟฟิศในครั้งนี้แสดงให้เห็นถึงการปะทะประสานของผู้คนและการไม่ยอมจำนนติดอยู่เพียงงานประจำที่ทำ

สรุป

การศึกษาในครั้งนี้มิได้มุ่งหวังเรียกเรื่องสิทธิความเท่าเทียมทางเพศ หากแต่มีเป้าประสงค์เพื่อให้เกิดมุมมองต่อผู้หญิงออฟฟิศที่ได้รับการยอมรับว่า เป็นเพื่อนมนุษย์คนหนึ่งที่มีความรู้ความสามารถโดยกระทำการต่างๆ ได้ เจกเช่นเดียวกัน อีกทั้งชี้ชวนให้เห็นถึงความสำคัญของการดำเนินชีวิตของผู้หญิงที่อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขในสังคมนอกบ้าน โดยเฉพาะให้เห็นถึงตัวตนของผู้หญิงออฟฟิศในแง่มุมที่ผู้หญิงออฟฟิศเป็นได้ ที่ผู้หญิงออฟฟิศอยากจะเป็น รวมถึงสิ่งที่คนอื่นอยากให้ผู้หญิงออฟฟิศเป็น ดังนั้น เมื่อมีการศึกษาในประเด็นเกี่ยวโยงกับผู้หญิง ความเป็นเพศจึงถือว่าเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ที่สำคัญ ซึ่งแท้จริงแล้วเพศไม่ได้เป็นเรื่องธรรมชาติที่มีมาตั้งแต่กำเนิด ทว่าเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นท่ามกลางระบบสังคมและวัฒนธรรมที่ยึดถือชายเป็นใหญ่ อันนำไปสู่ความแตกต่างในบทบาททางเพศและการแบ่งงานกันทำ

ผู้หญิงออฟฟิศผู้ซึ่งก้าวออกมาสู่เวทีนอกบ้านได้พยายามก้าวข้ามเส้นแบ่งการทำงานระหว่างเพศ โดยผสานความเป็นหญิงและความเป็นชายให้เป็นหนึ่งเดียวด้วยการเรียนรู้คุณลักษณะที่ดีของความเป็นชาย เช่น ความเข้มแข็ง ไม่แสดงอารมณ์ความรู้สึก กล้าตัดสินใจ และรู้จักใช้เหตุผล โดยผู้หญิงนำเอาคุณสมบัติเหล่านี้มาพัฒนาบุคลิกภาพของตนเอง เพื่อเพิ่มคุณค่าความเป็นมนุษย์ ขณะเดียวกันผู้หญิงออฟฟิศได้ตระหนักถึงคุณลักษณะที่ดีของความเป็นหญิงในตัวเอง อันได้แก่ ความอ่อนโยน ไม่ก้าวร้าว และเอาใจใส่ต่อผู้อื่น ซึ่งก่อให้เกิดสัมพันธภาพอันดีในการทำงาน การสร้างมิตรจิตมิตรใจด้วยคุณสมบัติบางประการ ดังกล่าวมีนัยแฝงไว้ซึ่งการต่อรองอำนาจในฐานะผู้อยู่ภายใต้การบังคับบัญชา และจากการตกเป็นเบี้ยล่างที่ดูราวกับว่ายอมจำนนในบริบทการทำงานนั้นย่อมมีการต่อต้าน ขัดขืน เกิดข้อพิพาทได้ในเวลาเดียวกัน

จะเห็นได้ว่า โครงสร้างทางสังคมมีอาจควบคุมการกระทำของมนุษย์ได้อย่างเบ็ดเสร็จเสมอไป แต่คนที่อยู่ภายใต้โครงสร้างที่ถูกสร้างขึ้นมานั้นสามารถกระทำการต่อรองได้ อยากรู้ก็ตาม ตัวตนและการเป็นผู้กระทำการของผู้หญิงออฟฟิศไม่ได้มีลักษณะคงที่หรือตายตัว หากแต่มีลักษณะเลื่อนไหล ซ้ำซ้อน และสามารถแปรเปลี่ยนไปตามพื้นที่และอำนาจของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น ได้ตลอดเวลา จากเรื่องราวชีวิตต้องสู้ของผู้หญิงออฟฟิศได้สะท้อนให้เห็นถึงความไม่ราบเรียบในความสัมพันธ์และมีลักษณะที่เป็นพลวัต

เอกสารอ้างอิง

- ชาย โทธิสิตา. (2550). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- ✓ เชษฐา พวงหัตถ์. (2548). *โครงสร้าง-ผู้กระทำการ (Structure-Agency)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร. (2543). *วาทกรรมการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกริก.
- คารารัตน์ เมตตาริกานนท์. (2545). บทบาทและสถานภาพของผู้หญิงกับการเมืองในประวัติศาสตร์สังคมไทย, *วารสารศิลปวัฒนธรรม*, 23 (7), 62-70.
- ✓ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2546). *อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร
- พรพิไล ถมังกษ์สัตว์. (2539). *ปรัชญาผู้หญิง*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วารุณี ภูริสินสิทธิ์. (2545). *สตรีนิยม ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งทศวรรษที่ 20*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- วิศัลย์ศยา กิติรัตน์ตระการ. (2549). *วรรณกรรมสตรีนิยม : ถิ่นไม่ยอม ถิ่นไม่ยอม. ถิ่นเมื่อ*
10 สิงหาคม 2553. จาก <http://www.midnightuniv.org/midnight2544/0009999837.html>
- สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักงานปลัดสำนัก
นายกรัฐมนตรี, (กนคศักดิ์ แก้วเทพ). (2544). *สตรีศึกษา 2 ผู้หญิงกับประเด็นต่างๆ*.
กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.
- สุชาดา ทวีสิทธิ์. (2547). *เพศภาวะ: การท้าทายร่าง การค้นหาตัวตน*. กรุงเทพฯ: ศูนย์สตรีศึกษา
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- สุธีวันช นันใจยะ. (2546). *การปรับเปลี่ยนบทบาทของผู้หญิงทำงาน. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์*
มหาบัณฑิต, คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
-
- ✓ สุรพงษ์ อิ่มละมัย. (2550). *ชีวิตและอัตลักษณ์ของผู้หญิงขายบริการบริเวณชายแดนใต้. วิทยานิพนธ์*
ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เสนาะ เจริญพร. (2548). *ผู้หญิงกับสังคมในวรรณกรรมไทยยุคฟองสบู่*. กรุงเทพฯ: มติชน
- ✓ อภิญญา เพ็องฟูสกุล. (2546). *อัตลักษณ์ Identity การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด*. กรุงเทพฯ:
คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์, (กาญจนา แก้วเทพ). (2549). *อยู่ชายขอบมองลวดความรู้ รวม*
บทความเนื่องในวาระครบรอบ 60 ปี พลเอกชยา รมิตานนท์. กรุงเทพฯ: มติชน.

อานันท์ กาญจนพันธุ์, (จามะรี เชียงทอง). (2549). *อยู่ชายขอบมองลวดความรู้ รวมบทความ
เนื่องในวาระครบรอบ 60 ปี พลอากาศตรี รมิตานนท์*. กรุงเทพฯ: มติชน.

อุทัย อุดลยเกษม, (ชยันต์ วรรณะภูติ). (2544). *การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา*.

ขอนแก่น: คลังนานาวิทยา.

อุทัย อุดลยเกษม, (สุภางค์ จันทร์วานิช). (2544). *การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา*. ขอนแก่น:

คลังนานาวิทยา.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ สกุล	นางสาวกมลวรรณ คงยก	
รหัสประจำตัวนักศึกษา	5211121115	
วุฒิการศึกษา		
วุฒิ	ชื่อสถาบัน	ปีที่สำเร็จการศึกษา
ศิลปศาสตรบัณฑิต (ภาษาอังกฤษ)	มหาวิทยาลัยรามคำแหง	2550

ตำแหน่งและสถานที่ทำงาน

เลขานุการฝ่ายขาย

บริษัท กิ๊บไทย จำกัด (สาขาภาคใต้)

การตีพิมพ์เผยแพร่ผลงาน

การตีพิมพ์ผลงาน

กมลวรรณ คงยก และ สุรพงษ์ อิ่มละม้าย. 2554. ตะกายดาว: ชีวิตต้องสู้ของผู้หญิงออฟฟิศ.
เทคโนโลยีภาคใต้ 4(1): 59-70.

การเผยแพร่ผลงานในการประชุมวิชาการ

กมลวรรณ คงยก และ สุรพงษ์ อิ่มละม้าย. 2553. ตะกายดาว: ชีวิตต้องสู้ของผู้หญิงออฟฟิศ.
การประชุมวิชาการระดับชาติทางวัฒนธรรม อุบลวัฒนธรรม ครั้งที่ 1: 115-116.

กมลวรรณ คงยก และ สุรพงษ์ อิ่มละม้าย. 2554. ตะกายดาว: ชีวิตต้องสู้ของผู้หญิงออฟฟิศ.

การสัมมนาเครือข่ายนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
ครั้งที่ 10: 25.